

แนวทางการบริหารจัดการงานคดีฟอกเงินในศาลแพ่ง

โดย

นายบุญธรรม วราพงศ์พิศาล
รองอธิบดีผู้พิพากษาศาลอาญา
สำนักงานศาลยุติธรรม

นักศึกษาวិทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร
หลักสูตรการป้องกันราชอาณาจักร รุ่นที่ ๖๒
ประจำปีการศึกษา พุทธศักราช ๒๕๖๒ - ๒๕๖๓

หนังสือรับรอง

วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ ได้อนุมัติให้เอกสารวิจัยส่วนบุคคล เรื่อง “แนวทางการบริหารจัดการงานคดีฟอกเงินในศาลแพ่ง” ลักษณะวิชา การเมือง ของ นายบุญชูธรรมี วราพงศ์พิศาล เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรการป้องกันราชอาณาจักร รุ่นที่ ๖๒ ประจำปีการศึกษา พุทธศักราช ๒๕๖๒ - ๒๕๖๓

พลโท

(พิสิทธิ์ ปฐมเอม)

อำนวยการวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร
สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ

บทคัดย่อ

เรื่อง แนวทางการบริหารจัดการงานคดีฟอกเงินในศาลแพ่ง
ลักษณะวิชา การเมือง
ผู้วิจัย นายบุญธรรม วราพงศ์พิศาล **หลักสูตร** วปอ. **รุ่นที่ 62**

การวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาปัญหาและแนวทางการแก้ไขการบริหารจัดการงานคดีฟอกเงินในศาลแพ่ง จะทำการวิจัยถึงแนวคิดการแบ่งแยกอำนาจอธิปไตย ทฤษฎีหลักนิติรัฐ ความเป็นกลางและอิสระของผู้พิพากษา กฎหมายฟอกเงินของต่างประเทศ ระบบการพิจารณาคดีแบบกล่าวหา ระบบไต่สวน อาชญากรรมทางเศรษฐกิจ วิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า ระบบการไต่สวนคดีฟอกเงิน กฎหมายมิได้บัญญัติวิธีการไต่สวนให้ชัดเจนว่า จะใช้รูปแบบการไต่สวนใด เพียงแต่ได้บัญญัติให้นำประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้โดยอนุโลม ดังนั้นศาลแพ่งจึงทำการไต่สวนคดีฟอกเงินในระบบกล่าวหาเสมือนคดีแพ่งทั่วไป การดำเนินการไต่สวนคดีฟอกจึงทำให้คู่ความประวิงคดีให้ล่าช้า การพิจารณาคดีล่าช้าไม่ทันต่อการรับทรัพย์สินที่ได้มาจากกากระทำความผิดทางอาญาอันเป็นความผิดมูลฐานในคดีฟอกเงินที่มีทรัพย์สินจำนวนมาก ที่จะมีการยกย้าย ถ่ายเททรัพย์สินยังบุคคลอื่นทำให้ยากต่อการติดตามอายัดทรัพย์สินได้ คดีฟอกเงินให้ดำเนินคดีที่ศาลแพ่งเพียงศาลเดียว ส่งผลทำให้ปริมาณคดีฟอกเงินกับคดีแพ่งทั่วไปที่ศาลแพ่งรับพิจารณามีจำนวนมาก ไม่สามารถพิจารณาคดีให้เสร็จได้โดยรวดเร็ว

ข้อเสนอแนะ เห็นควรให้ปรับปรุงแก้ไขกฎหมายวิธีพิจารณาความคดีการไต่สวนคำร้องขอรับทรัพย์สินในคดีฟอกเงินให้ใช้ระบบไต่สวน (Inquisitorial System) แก้ไขในเรื่องเขตอำนาจศาลให้การดำเนินคดีที่ศาลชั้นต้นที่มูลคดีเกิดขึ้นหรือที่ทรัพย์สินตั้งอยู่ ศาลอาญาคดีทุจริตและประพฤติมิชอบมีเขตอำนาจพิจารณาคดี ส่วนด้านการบริหารงานคดีในศาลแพ่ง เห็นควรตั้งแผนกคดีฟอกเงินเป็นการเฉพาะคดีเพื่อให้การดำเนินคดีรวดเร็วขึ้น.

Abstract

Title Guidelines for the Management of Money Laundering Cases in Civil Court
Field Politics
Name Mr. Pucharus Varapongpisan **Course** NDC. **Class** 62

This research aims to study the problem and how to resolve money laundering cases in Civil Courts. The study will investigate the concept of separation of sovereign powers, the theory of state governed by rules of law, the impartiality and independence of the judges, foreign anti-money laundering laws, accusatory system of judicial adjudication, trial system, economic crimes, etc. This research will be conducted as a qualitative research and applying content analysis form of data analysis.

The Results showed that in money laundering investigations, the law does not clearly specify which system of judicial adjudication will be used. It only requiring the Court to apply the Civil Procedure Code *mutatis mutandis*. Therefore, the Civil Courts sought to investigate money laundering cases in the general civil allegation system of judicial adjudication. This leads to the accused using tactics to delay the cases rendering it difficult to timely seize properties the accused has gained from the money laundering offenses. In cases where there is a large quantity of such properties, they would have been smuggled or transferred to other persons, making it difficult to pursue the properties. The Law also stipulates that money laundering cases are only prosecuted in one Civil Court. As a result, there is a large number of money laundering cases and general civil cases in Civil Courts and cannot be completed quickly.

Suggestions the Law, judicial procedures, and process for forfeiture of property in money laundering cases should be amended so that money laundering cases can be prosecuted in the Court of First Instance with the jurisdiction where the offense was committed or where the property is located, the Criminal Jurisdiction for Corruption and Misconduct. As for the administration of the case in the Civil Court, it is important to separate money laundering prosecutions from the general civil cases by setting up a specialized money laundering case department to speed up the prosecutions.

คำนำ

เอกสารวิจัยฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร การป้องกันราชอาณาจักร (วปอ.) รุ่นที่ ๖๒ ประจำปีการศึกษา ๒๕๖๒-๒๕๖๓ วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ ขอขอบคุณท่านรัชพงศ์ วิสุทธิสังวร ประธานแผนกคดีเลือกตั้งในศาลอุทธรณ์ภาค ๘ ผู้ทรงคุณวุฒิ พลโท นักรบ บุญบัวทอง และคณะอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ ที่ได้กรุณาเสียสละเวลาอันมีค่าให้คำแนะนำ และให้คำปรึกษาที่ดีด้วยความเอาใจใส่ จนทำให้เอกสารวิจัยฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้อย่างสมบูรณ์ จึงขอขอบคุณไว้ ณ ที่นี้

หวังเป็นอย่างยิ่งว่าเอกสารวิจัยส่วนบุคคลฉบับนี้จะเป็นประโยชน์แก่ผู้สนใจ และเป็นประโยชน์แก่ผู้ที่เกี่ยวข้องในการแก้ปัญหาการปราบปรามการฟอกเงินในอนาคต หากมีคุณค่าและประโยชน์อันพึงมีจากเอกสารวิจัยฉบับนี้ ผู้วิจัยขอมอบให้วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร สถาบันวิชาการป้องกันประเทศที่ให้โอกาสแก่ผู้วิจัยมาร่วมศึกษาในสถาบันแห่งนี้

(นายบุญชูธรรม วราพงศ์พิศาล)
นักศึกษาวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร
หลักสูตร วปอ. รุ่นที่ ๖๒
ผู้วิจัย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	ก
Abstract	ข
คำนำ	ค
สารบัญ	ง
สารบัญตาราง	ฉ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๓
ขอบเขตของการวิจัย	๔
วิธีดำเนินการวิจัย	๔
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย	๔
คำจำกัดความ	๔
บทที่ ๒ การทบทวนวรรณกรรม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๖
ทฤษฎีการปกครองระบอบประชาธิปไตย	๖
ทฤษฎีการแบ่งแยกอำนาจ	๒๐
แนวคิดหลักนิติรัฐ	๒๖
แนวคิดพื้นฐานการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ	๒๗
หลักความชอบด้วยกฎหมายของการใช้อำนาจรัฐ	๒๘
หลักความชอบด้วยกฎหมายของการกระทำขององค์กรนิติบัญญัติ	๒๘
หลักความชอบด้วยกฎหมายของการกระทำขององค์กรตุลาการ	๒๘
หลักความชอบด้วยกฎหมายของการกระทำของฝ่ายปกครอง	๒๙
หลักความเป็นอิสระและความเป็นกลางของผู้พิพากษาหรือตุลาการ	๓๐
หลักการในระบบการพิจารณาคดีของศาล	๓๗
ระบบกล่าวหา	๔๓
ระบบไต่สวน	๔๔
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๔๖
แนวคิดการใช้ระบบไต่สวนของศาลอาญาคดีทุจริตและประพฤติมิชอบของไทย	๔๘
แนวคิดทฤษฎีการฟอกเงินในต่างประเทศ	๕๔
กรอบแนวคิดของการวิจัย	๖๒
สรุป	๖๓

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ ๓	
แนวทางการบริหารจัดการและดำเนินคดีฟอกเงิน	๖๕
อำนาจหน้าที่ของศาลตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย	๖๕
อำนาจหน้าที่และเขตอำนาจของศาลแพ่ง	๗๖
อำนาจหน้าที่ของพนักงานอัยการ	๗๘
อำนาจหน้าที่ของสำนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน	๘๔
ความหมายของอาชญากรรมทางเศรษฐกิจ	๘๖
ความหมายของความผิดฐานฟอกเงิน	๙๑
ความผิดมูลฐานฟอกเงิน	๙๓
การดำเนินคดีฟอกเงินของไทย	๙๕
การดำเนินคดีฟอกเงินของสำนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน	๙๗
การดำเนินคดีฟอกเงินของพนักงานอัยการ	๑๐๒
การดำเนินคดีฟอกเงินของศาลแพ่ง	๑๐๓
สรุป	๑๐๖
บทที่ 4	
วิเคราะห์แนวทางการบริหารจัดการงานคดีฟอกเงินของศาล	๑๐๘
อำนาจหน้าที่ในการดำเนินคดีของสำนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน	๑๐๘
อำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการธุรกรรมของสำนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน	๑๑๐
การดำเนินกระบวนการวิธีพิจารณาคดีฟอกเงินของศาลแพ่ง	๑๑๒
สรุป	๑๒๔
บทที่ 5	
สรุปและข้อเสนอแนะ	
สรุป	๑๒๗
ข้อเสนอแนะ	๑๒๘
บรรณานุกรม	๑๓๔
ประวัติย่อผู้วิจัย	๑๓๘

สารบัญตาราง

ตารางที่

๒ - ๑ กรอบแนวคิดของการวิจัย

หน้า

๖๒

บทที่ ๑ บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สืบเนื่องจากพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒ และพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน ฉบับที่ ๑ ถึง ฉบับที่ ๕ พ.ศ. ๒๕๕๘ มีผลใช้บังคับ ซึ่งกฎหมายดังกล่าวมีการแก้ไขเพิ่มเติมความผิดมูลฐานตามมาตรา ๓ ให้ครอบคลุมถึงการกระทำผิดในทางอาญามากขึ้น รวมทั้งให้อำนาจสำนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินมีอำนาจตรวจสอบเกี่ยวกับการธุรกรรม ในกรณีหากมีเหตุอันควรเชื่อได้ว่าอาจมีการโอน จำนาย ยักย้าย ปกปิด หรือซ่อนเร้นทรัพย์สินใดที่เป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำผิด ให้คณะกรรมการธุรกรรมมีอำนาจสั่งยึดหรืออายัดทรัพย์สินนั้นไว้ชั่วคราวไม่เกิน ๙๐ วัน (มาตรา ๔๘ วรรคหนึ่ง) และในกรณีที่ปรากฏหลักฐานเป็นที่เชื่อได้ว่าทรัพย์สินใดเป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำ ความผิด ให้เลขาธิการสำนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินส่งเรื่องให้พนักงานอัยการ พิจารณาเพื่อยื่นคำร้องให้ศาลมีคำสั่งให้ทรัพย์สินนั้นตกเป็นของแผ่นดินโดยเร็ว (มาตรา ๔๙ วรรคหนึ่ง) เมื่อพนักงานอัยการยื่นคำร้องขอให้ทรัพย์สินนั้นตกเป็นของแผ่นดิน ให้ศาลทำการไต่สวน หากศาล เชื่อว่าทรัพย์สินตามคำร้องเป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิด และคำร้องของผู้อ้างว่าเป็น เจ้าของทรัพย์สินหรือผู้รับโอนทรัพย์สินว่าทรัพย์สินนั้นตนเป็นเจ้าของที่แท้จริง ไม่ใช่ทรัพย์สินที่ เกี่ยวกับการกระทำความผิด หรือผู้รับโอนโดยสุจริตและมีค่าตอบแทน หรือได้มาโดยสุจริตและตาม สมควรในทางศีลธรรมอันดีหรือในทางการกุศลสาธารณะ ฟังไม่ขึ้น ให้ศาลมีคำสั่งให้ทรัพย์สินนั้น ตกเป็นของแผ่นดิน (มาตรา ๕๑ วรรคหนึ่ง) นอกจากนี้ตามกฎหมายดังกล่าวยังให้อำนาจสำนักงาน ป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน ในกรณีที่มีพยานหลักฐานตามสมควรว่าบัญชีของลูกค้ำของ สถาบันการเงิน เครื่องมือหรืออุปกรณ์ในการสื่อสาร หรือเครื่องคอมพิวเตอร์ใด ถูกใช้หรืออาจถูกใช้ เพื่อประโยชน์ในการกระทำความผิดฐานฟอกเงิน พนักงานเจ้าหน้าที่ซึ่งเลขาธิการมอบหมายเป็น หนึ่งสี่จะยื่นคำขอฝ่ายเดียวต่อศาลแพ่ง เพื่อยึดทรัพย์สินที่เข้าถึงบัญชีข้อมูลทางการ สื่อสารหรือข้อมูลคอมพิวเตอร์เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลดังกล่าวนี้ก็ได้ (มาตรา ๔๖ วรรคหนึ่ง) ตาม พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒ และพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติม พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินดังกล่าว มีการระบุศาลที่จะรับคำร้องในคดีฟอกเงินไว้ ศาลที่รับดำเนินการคดี คือศาลแพ่ง (มาตรา ๔๖ วรรคหนึ่ง) ดังนั้นในคดีฟอกเงินที่สำนักงานป้องกันและ ปราบปรามการฟอกเงินดำเนินการยึดอายัดทรัพย์สินของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิด พนักงานอัยการจึงต้องยื่นคำร้องขอให้ทรัพย์สินนั้นตกเป็นของแผ่นดิน อันเกิดจากการกระทำความผิด มูลฐานตามมาตรา ๓ (๑) - (๒๑) จึงต้องดำเนินการยึดอายัดทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำ ความผิดมูลฐานที่ศาลแพ่งเพียงศาลเดียว โดยมีได้ระบุว่าสามารถยื่นต่อศาลชั้นต้นอื่นที่ทรัพย์สินตั้งอยู่

ในเขตอำนาจแต่อย่างใด ในปัจจุบันนี้การกระทำความผิดในเชิงธุรกรรมในคดีความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด ความผิดเกี่ยวกับการค้ำมนุษย์ หรืออาชญากรรมทางเศรษฐกิจ เช่นความผิดฐานฉ้อโกงประชาชนในลักษณะที่เป็นระบบแชร์ลูกโซ่ ความผิดเกี่ยวกับการยกยอกหรือประทุษร้ายต่อทรัพย์สินหรือกระทำโดยทุจริตตามกฎหมายว่าด้วยธุรกิจสถาบันการเงิน ความผิดเกี่ยวกับการพนัน การเล่นพนันทางสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เช่น การพนันทายผลฟุตบอลทางออนไลน์ การพนันรูปแบบต่าง ๆ ทางออนไลน์ และความผิดอื่น ๆ อีกจำนวนมาก ทำให้ปริมาณคดีในความผิดเกี่ยวกับการฟอกเงินมีปริมาณคดีเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง นับตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๔ ถึงวันที่ ๓๐ กันยายน พ.ศ. ๒๕๖๒ มีคดีฟอกเงิน จำนวน ๑,๘๑๕ คดี

คดีเสร็จการพิจารณาทั้งสิ้น ๑,๖๘๑ คดี คงค้างพิจารณา ๑๘๒ คดี และมีคดีฟ้องใหม่อีก ๑๘๔ คดี รวม ๓๖๖ คดี ที่ยังคงค้างพิจารณาคดี ในขณะที่เดียวกันศาลแพ่งยังมีคดีแพ่งทั่วไปที่รับพิจารณาปีละประมาณเกินกว่า ๒๐,๐๐๐ คดี และคดีแพ่งทั่วไปก็ในวันจะมีปริมาณคดีที่ฟ้องต่อศาลแพ่งมากขึ้นทุกปี จึงทำให้การพิจารณาคดีฟอกเงินที่มีเอกสารจำนวนมาก หากมีผู้คัดค้านเข้ามาอ้างพยานบุคคลและเอกสารจำนวนมาก ซึ่งบางคดีมีนัดพิจารณาคดีอย่างต่อเนื่องนานเกิน ๒๐ ถึง ๓๐ วันต่อคดี ส่งผลให้การบริหารงานจัดการคดีฟอกเงินและคดีแพ่งทั่วไป ต้องมีการนัดพิจารณาคดีที่ล่าช้าออกไป ซึ่งศาลแพ่งพยายามแก้ไขปัญหาการบริหารงานคดี โดยมีแยกสารบทความคดีฟอกเงินออกต่างหากคดีแพ่งทั่วไป ตั้งหมวดหมายเลขคดี ฟ (ฟอกเงิน) เพื่อการบริหารจัดการคดีให้รวดเร็วขึ้นอย่างไรก็ตาม ศาลแพ่งพยายามเร่งรัดการพิจารณาคดีฟอกเงินให้เสร็จการพิจารณาคดีโดยรวดเร็ว แต่ก็ยังไม่สามารถเร่งรัดการพิจารณาให้คดีดังกล่าวเสร็จการพิจารณาและมีคำสั่งตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ได้ กล่าวคือ ในคดีที่ไม่มีผู้คัดค้าน (คดีฝ่ายเดียว) ให้แล้วเสร็จภายใน ๓-๖ เดือน ในคดีที่มีผู้คัดค้านให้แล้วเสร็จภายใน ๑ ปี

เนื่องจากศาลแพ่ง มีคดีฟอกเงินจำนวนมากขึ้นและแนวโน้มในอนาคตจะมีปริมาณคดีเข้าสู่ศาลแพ่งจำนวนมาก ศาลแพ่งเป็นศาลเดียวในราชอาณาจักรไทยที่รับพิจารณาคดีนี้ตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒ ศาลแพ่ง มีเพียงส่วนงานเก็บสำนวนคดีปกครองและฟอกเงิน มีข้าราชการและเจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติงานนี้เพียง ๔ คน ซึ่งมีจำนวนน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับปริมาณงานคดีฟอกเงิน นอกจากนี้ในการดำเนินคดีฟอกเงิน พนักงานอัยการผู้ร้องที่ยื่นคำร้องพร้อมอ้างสรรพเอกสารมีจำนวนมาก ส่งผลต่อการจัดเก็บเอกสารและสถานที่เก็บ ตลอดจนการติดตามค้นหาสำนวนเอกสารที่เสนอต่อผู้พิพากษาที่พิจารณาคดีนั้น ๆ ติดตามยากและใช้เวลาค้นหาเป็นเวลานาน กระทบต่อการดำเนินคดีในส่วนอื่น ๆ คดีฟอกเงินถือว่าเป็นคดีประเภทหนึ่งในทางแพ่ง ดังนั้นการดำเนินกระบวนการพิจารณาของศาลแพ่ง จึงต้องนำกฎหมายและวิธีพิจารณาในคดีแพ่ง ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้บังคับ แม้ตามมาตรา ๕๑ แห่งพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒ จะกำหนดให้ศาลทำการไต่สวนคำร้องของพนักงานอัยการ แต่มิได้กำหนดรูปแบบการไต่สวนคำร้องว่า ควรไต่สวนคำร้องในรูปแบบใด กล่าวคือระบบไต่สวนหรือระบบกล่าวหา ระบบการพิจารณาคดีของศาลยุติธรรม ไม่ว่าจะเป็น ศาลแพ่ง ศาลอาญา ศาลแพ่งกรุงเทพใต้ ศาลอาญากฎหมายใต้ ศาลแพ่งธนบุรี ศาลอาญาธนบุรี ศาลแพ่งตลิ่งชัน ศาลอาญาตลิ่งชัน ศาลแพ่งพระโขนง ศาลอาญาพระโขนง ศาลแพ่งมีนบุรี ศาลอาญามีนบุรี ศาลจังหวัด ศาลแขวง ศาลเยาวชนและครอบครัว ต่างใช้ระบบกล่าวหาทั้งสิ้น ส่วนระบบไต่สวน เพิ่งเริ่มนำมาใช้ในศาลฎีกาแผนกคดีอาญานักการเมือง ศาลอาญาคดีอาญาทุจริตและประพฤติมิชอบกลาง และศาลอาญาคดีอาญาทุจริตและ

ประพจน์มีขอบภาค ๑ – ภาค ๙ ที่นำระบบการพิจารณาใต้สวนมาใช้ในการพิจารณาคดีซึ่งระบบการใต้สวนนี้ จะมีเจ้าพนักงานคดีทำหน้าที่ช่วยเหลือศาลในการตรวจสอบรวบรวมพยานหลักฐาน มีอำนาจในการเรียกบุคคลมาให้ข้อมูลหรือให้จัดส่งเอกสาร เพื่อประกอบการพิจารณาคดีของศาล นับตั้งแต่พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒ มีผลใช้บังคับศาลแพ่งจึงทำการใต้สวนคดีฟอกเงินตามรูปแบบคดีแพ่งทั่วไปในระบบกล่าวหา ส่งผลให้ในบางคดีที่พนักงานอัยการยื่นคำร้อง ในบางคดีมีผู้คัดค้านรายเดียวบ้าง บางคดีมีผู้คัดค้านหลายรายยื่นคำคัดค้านขอให้ปล่อยทรัพย์สินที่ยึด ศาลแพ่งต้องทำการใต้สวนในระบบกล่าวหา กล่าวคือให้ผู้ร้องนำสืบกล่าวหาว่าทรัพย์สินที่ยึดนั้นเป็นทรัพย์สินที่ได้มาหรือเกี่ยวกับการกระทำความผิดมูลฐานตามมาตรา ๓ แล้วให้ผู้คัดค้านนำพยานมาคัดค้านว่าเป็นเจ้าของทรัพย์สินที่แท้จริง ไม่ใช่ทรัพย์สินเกี่ยวกับการกระทำความผิดหรือเป็นผู้รับโอนโดยสุจริตและมีค่าตอบแทน หรือได้มาโดยสุจริตและตามสมควรในทางศีลธรรมหรือในทางกุศลสาธารณะ จึงทำให้มีการอ้างพยานบุคคลทั้งฝ่ายผู้ร้องและผู้คัดค้านจำนวนมาก ศาลแพ่งก็ต้องทำการนัดใต้สวนคำร้องโดยทำการสืบพยานผู้ร้องและผู้คัดค้านจำนวนหลายนัด ทำให้การพิจารณาคดีแพ่งทั้งศาลต้องเนิ่นช้าออกไปในส่วนผู้พิพากษาผู้พิจารณาคดีนั้น ไม่มีผู้พิพากษาที่พิจารณาคดีฟอกเงินโดยเฉพาะ ต้องจ่ายสำนวนให้ผู้พิพากษาทั้งศาลจัดการพิจารณาคดีทุกคน ตามวันว่างของระบบการพิจารณาคดีอย่างต่อเนื่อง ทำให้ผู้พิพากษาขาดประสิทธิภาพ ทักษะ ความเชี่ยวชาญ ความชำนาญงานคดีฟอกเงินโดยเฉพาะส่งผลต่อการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีฟอกเงินให้ล่าช้าไม่เป็นการอำนวยความสะดวกยุติธรรมตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาวิจัยการบริหารจัดการงานคดีฟอกเงินในศาลแพ่ง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาปัญหาและแนวทางการแก้ไขการบริหารจัดการงานคดีฟอกเงินในศาลแพ่ง
๒. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อมโยงของการดำเนินคดีฟอกเงินซึ่งมีพื้นฐานมาจากการฟ้องปรามและปราบปรามผู้กระทำความผิดหรืออาชญากรรมทางเศรษฐกิจในการยกย้ายถ่ายเททรัพย์สินที่ได้มาโดยมิชอบ
๓. เพื่อเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาการบริหารจัดการงานคดีฟอกเงินในศาลแพ่ง

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตการวิจัยครั้งนี้จะทำการศึกษาถึงแนวคิดการแบ่งแยกอำนาจอธิปไตย ทฤษฎีหลักนิติรัฐ แนวคิดหลักความเป็นกลางและอิสระของผู้พิพากษา แนวคิดกฎหมายฟอกเงินของต่างประเทศ ระบบการพิจารณาคดีแบบกล่าวหา ระบบการพิจารณาแบบใต้สวน แนวคิดเกี่ยวกับอาชญากรรมทางเศรษฐกิจ และระบบที่ศาลแพ่งดำเนินคดีอยู่ในปัจจุบันจะทำให้การดำเนินคดีฟอกเงินเป็นไปอย่างประสิทธิภาพ รวดเร็วและเป็นธรรมหรือไม่ เพียงใด

วิธีดำเนินการวิจัย

วิธีวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้วิจัยใช้วิธีการศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสาร กฎหมายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒ พระราชบัญญัติต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ตำรากฎหมาย รายงานเอกสาร รายงานการสัมมนา เอกสารเผยแพร่ความรู้ นิตยสาร วารสาร หนังสือพิมพ์ สื่อออนไลน์ทางอินเทอร์เน็ต คำพิพากษาศาลฎีกา ข้อกำหนดของประธานศาลฎีกา รวมทั้งกฎหมายต่างประเทศ เพื่อเปรียบเทียบแนวคิด ทฤษฎีและการบังคับใช้กฎหมาย

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑. เพื่อทราบปัญหาและแนวทางการแก้ไขการบริหารงานคดีฟอกเงิน จะได้นำปัญหาและแนวทางแก้ไขที่ได้รับจากการศึกษาวิจัยครั้งนี้เสนอผู้ที่เกี่ยวข้อง หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้นำไปหาแนวทางปรับปรุงแก้ไขกฎหมาย ระเบียบ วิธีปฏิบัติ ข้อบังคับต่าง ๆ

๒. เพื่อนำปัญหาต่อสำนักงานศาลยุติธรรม สำนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน สำนักงานอัยการสูงสุด เพื่อร่วมกันบูรณาการร่วมกันในการแก้ไขปัญหาระบบในการพิจารณาคดีฟอกเงิน

๓. เพื่อทำให้ได้แนวทางบริหารจัดการงานคดีฟอกเงิน เป็นธรรม ส่งผลทำให้คู่ความได้รับประโยชน์จากการดำเนินคดีที่รวดเร็ว

คำจำกัดความ

ศาลยุติธรรม	หมายถึง	สถาบันหนึ่งในสามของอำนาจอธิปไตย ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.๒๕๖๐ มาตรา ๓ บัญญัติว่า “ อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชนชาวไทย พระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นประมุข ทรงใช้อำนาจนั้นทางรัฐสภา คณะรัฐมนตรี และศาล ตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้” และมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีทั้งปวง เว้นแต่คดีที่รัฐธรรมนูญหรือกฎหมายบัญญัติให้อยู่ในอำนาจศาลอื่น ได้แก่ ศาลรัฐธรรมนูญ ศาลปกครอง และศาลทหาร ^๑
ศาลแพ่ง	หมายถึง	ศาลยุติธรรมศาลหนึ่งมีฐานะเป็นศาลชั้นต้น มีอำนาจหน้าที่พิจารณาคดีแพ่งทั้งปวงที่กฎหมายกำหนดให้อยู่ในเขตอำนาจศาล ตามพระธรรมนูญศาลยุติธรรม รวมทั้งกฎหมายอื่น อย่างเช่นคดีฟอกเงิน

^๑ เรียงศักดิ์ วิริยะชัยวงศ์. “ศาลอาญาคดีทุจริตและประพฤติมิชอบกับการคอร์รัปชัน”. (เอกสารวิจัยส่วนบุคคล, วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร, ๒๕๕๙). หน้า ๘.

ศาล	หมายถึง	ศาลยุติธรรมหรือผู้พิพากษา ซึ่งมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดี ทั้งปวงในศาลแพ่ง
คดีฟอกเงิน	หมายถึง	คดีเป็นการกระทำความผิดด้วยประการใดเพื่อปกปิดหรืออำพราง ลักษณะที่แท้จริงถึงการได้มาแหล่งที่ตั้ง การจำหน่าย การโอน และการใช้สิทธิใด ๆ โดยมีชอบด้วยกฎหมาย
ความผิดมูลฐาน	หมายถึง	ความผิดตามมาตรา ๓ แห่งพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปราม การฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒
พนักงานอัยการ	หมายถึง	พนักงานอัยการคดีพิเศษ

บทที่ ๒

การทบทวนวรรณกรรม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ทฤษฎีการปกครองระบอบประชาธิปไตย

๑. ปรัชญาพื้นฐานและอุดมการณ์ของการปกครองระบอบประชาธิปไตย

ประวัติศาสตร์การปกครอง มีมาเป็นเวลาช้านานแล้ว เนื่องจากเป็นที่ยอมรับกัน ในทางสังคมวิทยาว่า มนุษย์เป็นสัตว์สังคมซึ่งต้องอยู่ร่วมกันเป็นชุมชน เมื่อเริ่มแรกก็เป็นกลุ่มชน เป็นเผ่า รวมตัวกันเป็นเมือง ผ่านการพัฒนา วิวัฒนาการจนกลายเป็นรัฐในรูปแบบของปัจจุบัน และเป็นไปโดยธรรมชาติเมื่อมีจำนวนมากขึ้น ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลก็ยิ่งมีความซับซ้อนมากขึ้น ความคิดยิ่งหลากหลายมากขึ้น ความขัดแย้งระหว่างผลประโยชน์ของสมาชิกในสังคมยิ่งต้องมากขึ้น สิ่งที่ควมคู่กันมาพร้อมกับการเติบโตของสังคมคือการพัฒนาของระบบการปกครอง จากเดิมเป็นการ ปกครองแบบชนเผ่าซึ่งเน้นความเข้มแข็งของผู้นำ พัฒนาการมาสู่การปกครองแบบกษัตริย์ แบบ สมบูรณาญาสิทธิราชย์ แต่ก็พบจุดบกพร่องของระบบจนต้องพัฒนาไปสู่ระบบที่ดีขึ้น บางส่วนที่ยึด แนวทางหนึ่ง ก็จะไปในแนวทางการปกครองในระบบสังคมนิยม ซึ่งพัฒนาไปสู่ระบอบการปกครอง แบบคอมมิวนิสต์ ซึ่งใช้พื้นฐานหลักมาจากแนวคิดการเมืองแบบสังคมนิยมมาร์กซิสต์ และก็มีรัฐที่ ยึดถือแนวคิดอีกทางหนึ่งที่เน้นความคิดแบบเสรีนิยม ก็จะพัฒนามาสู่การปกครองที่เรียกว่า การ ปกครองระบอบประชาธิปไตย

คำว่า “ประชาธิปไตย” (Democracy) มาจากภาษากรีก คือ Demos แปลว่า ประชาชน และ Kratos แปลว่า การปกครอง ซึ่งรวมกันหมายถึง การปกครองโดยประชาชน เริ่มใช้ใน สมัยกรีกโดยมีความหมายถึงสิทธิของราษฎรของนครกรีกในการมีส่วนร่วมในความเท่าเทียม และ คุณค่าของบุคคล และเชื่อว่ามนุษย์เป็นผู้มีเหตุผล และสามารถมีส่วนร่วมในกระบวนการทางการเมือง^๒

การปกครองระบอบประชาธิปไตย ซึ่งปัจจุบันถือได้ว่าเป็นการปกครองที่มีลักษณะ พิเศษ เพราะมิใช่การปกครองที่มีแต่รูปแบบเท่านั้น การปกครองระบอบประชาธิปไตยที่แท้จริง ต้องมี รากฐานจากปรัชญาพื้นฐานที่อยู่ในวิถีชีวิตของสมาชิกแห่งรัฐนั้นทุกคน หากศึกษาจากประวัติศาสตร์ที่ ผ่านมา ประเทศที่ปกครองระบอบประชาธิปไตยที่แท้จริงจะเกิดจากการเรียกร้องต้องการของ ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ เป็นการผลักดันเพื่อให้ได้มาจากมวลชน ดังนั้นรัฐใดที่เรียกตนเองว่า ปกครองระบอบประชาธิปไตย แต่ประชาชนในประเทศส่วนใหญ่ยังไม่รู้พื้นฐาน แนวคิดหรือปรัชญา ของประชาธิปไตยและหลักการพื้นฐานดังกล่าว ยังไม่เข้าไปถึงวิถีชีวิตประชาชน ประเทศนั้นก็ไมอาจ กล่าวได้ว่ามีการปกครองระบบประชาธิปไตยที่แท้จริง ดังนั้นจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องกล่าวถึงหลักการ พื้นฐานของการปกครองระบอบประชาธิปไตย เพราะเป็นพื้นฐานขององค์ประกอบทุกอย่างของประชาธิปไตย

^๒สถาบันพระปกเกล้า. สารานุกรมการเมืองไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๓. (กรุงเทพฯ : ส เจริญ การพิมพ์, ๒๕๔๙). หน้า ๑๐๒.

ไม่ว่าจะเป็นการจัดระบบกฎหมาย การก่อตั้งและจัดองค์กรของสถาบันต่าง ๆ ในรัฐ หรือแม้กระทั่ง การรับรองสิทธิและเสรีภาพของพลเมือง

๑.๑ หลักการการปกครองระบอบประชาธิปไตยตามที่ปรากฏในคำประกาศอิสรภาพของสหรัฐอเมริกา

การปกครองระบอบประชาธิปไตยเป็นการปกครองที่เคารพและให้ความสำคัญกับปรัชญาเสรีนิยม เหตุการณ์ที่สำคัญที่ถือว่าเป็นครั้งแรกที่มีการนำปรัชญาหรือแนวคิดทางการเมืองทั้งหลายมาบัญญัติเป็นกฎหมายครั้งแรกของโลก และหลักกฎหมายดังกล่าวก็ยังเป็นรากฐานสำคัญของกฎหมายมหาชนยุคใหม่มาตราบเท่าทุกวันนี้^๓ คือ คำประกาศอิสรภาพของสหรัฐอเมริกา

คำประกาศอิสรภาพของสหรัฐอเมริกา ถือเป็นปรัชญาแห่งระบอบเสรีนิยมประชาธิปไตย เป็นปรัชญาที่มีการแปลงเป็นลายลักษณ์อักษรอย่างชัดเจน และตรงใจของมนุษย์ทุกผู้ทุกนาม ที่สำคัญคือหลักการแห่งคำประกาศอิสรภาพดังกล่าวนี้ได้เปลี่ยนมาเป็นทัศนคติที่ถือว่าหน้าที่สำคัญสูงสุดของรัฐ คือการปกป้องคุ้มครองชีวิต อิสรภาพ และทรัพย์สินซึ่งพลเมืองทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับอย่างเท่าเทียมโดยทั่วกัน

ทัศนคติดังกล่าวเป็นผลมาจากปรัชญาเสรีนิยมของจอห์น ล็อก (JOHN LOCKE ค.ศ. ๑๖๓๒ – ๑๗๐๔) อันเป็นที่มาของทฤษฎีแห่งการตกลงร่วมกันของพลเมืองในการปกครอง และเป็นทฤษฎีที่กำหนดว่า แต่เดิมเมื่อครั้งมนุษย์ใช้ชีวิตอยู่ใน “สภาพธรรมชาติ” นั้น สภาพธรรมชาติดังกล่าวมีภัยอันตรายที่มนุษย์จะต้องระมัดระวังอยู่รอบด้าน ทั้งนี้เนื่องมาจากอิสระและเสรีภาพของมนุษย์แต่ละคนนั่นเอง มนุษย์จึงพร้อมกันจัดให้มีผู้ปกครองหรือจัดให้มีรัฐบาลขึ้นมา โดยมนุษย์ทุกคนยินยอมมอบอำนาจให้แก่ผู้ปกครองหรือรัฐบาลเท่าที่จะทำหน้าที่เพื่อคุ้มครองชีวิต เสรีภาพ หรือทรัพย์สินของตน

ผู้ปกครองหรือรัฐบาลที่มนุษย์จัดให้มีขึ้นมานี้ จึงมีหน้าที่เพื่ออำนวยประโยชน์ให้แก่พลเมือง ไม่ใช่เพื่อสร้างความเดือดร้อน และเป็นการจัดให้มีเพื่อคุ้มครองป้องกันประโยชน์ ไม่ใช่เพื่อมาทำร้ายหรือลดทอนสิทธิเสรีภาพของประชาชน

เมื่อใดก็ตามที่ผู้ปกครองหรือรัฐบาลไม่ได้ดำเนินการให้เป็นไปตามความมุ่งหมายที่กำหนดไว้นี้ ผู้ปกครองหรือรัฐบาลก็ไม่สมควรจะได้รับการสนับสนุนและไม่ควรได้รับความจงรักภักดีจากพลเมืองอีกต่อไป

ผลของทัศนคติข้างต้นทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างพลเมืองผู้อยู่ใต้ปกครองของรัฐ กับรัฐหรือผู้ปกครองเปลี่ยนแปลงไป กล่าวคือทัศนคติดังกล่าวได้นำมาซึ่ง “การควบคุมและการตรวจสอบการกระทำทางปกครองของผู้ปกครองหรือรัฐ” อันเป็นหลักการสำคัญอย่างหนึ่งในการปกครองระบอบเสรีนิยมประชาธิปไตยในปัจจุบัน^๔

^๓บวรศักดิ์ อุวรรณโณ. กฎหมายมหาชน เล่ม ๑. พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์วิญญูชน, ๒๕๔๗). หน้า ๗๖.

^๔ ภูริชญา วัฒนรุ่ง. ปรัชญาและพัฒนาการกฎหมายมหาชน. (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์วิญญูชน, ๒๕๔๓). หน้า ๒๑๕-๒๑๖.

๑.๒ หลักการสำคัญของประชาธิปไตยในยุคปัจจุบัน

จากคำประกาศอิสรภาพของสหรัฐอเมริกา ซึ่งได้แสดงหลักการพื้นฐานของการปกครองในระบอบประชาธิปไตยไว้ส่วนหนึ่ง และเป็นอุดมการณ์พื้นฐานของการปกครองในรูปแบบนี้ ต่อมาประชาธิปไตยได้เติบโตและมีพัฒนาการขึ้นอย่างมากมาย ทั้งในเชิงประสิทธิภาพและคุณภาพ ซึ่งสาระสำคัญในเชิงหลักการต่าง ๆ ก็ได้มีการเพิ่มเติมและมุ่งในรายละเอียดมากขึ้น สำหรับหลักการเรื่องประชาธิปไตยนี้ ศาสตราจารย์ ดร.อมร รัชศาสตร์ ได้รวบรวมหลักการสำหรับประชาธิปไตยในยุคใหม่ที่น่าสนใจว่า^๕

๑.๒.๑ ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย และเป็นผู้ทรงอำนาจสูงสุด

๑.๒.๒ รัฐบาลได้อำนาจมาจากประชาชน หรือโดยความยินยอมของประชาชน

๑.๒.๓ ในประเทศขนาดใหญ่ในสมัยใหม่ที่ต้องใช้ประชาธิปไตยทางอ้อมนั้น จะต้องมีการเลือกตั้งผู้แทน และพนักงานของรัฐอย่างบริสุทธิ์ยุติธรรม โดยประชาชนสามารถใช้สิทธิเลือกตั้งได้อย่างอิสระ

๑.๒.๔ สถาบันทางการเมืองที่ทำหน้าที่ตัดสินใจทางการเมืองหรือวางนโยบายสาธารณะ ต้องตั้งขึ้นด้วยวิถีทางแห่งการแข่งขัน เพื่อให้ได้รับคะแนนเสียงเห็นชอบจากประชาชนส่วนมาก

๑.๒.๕ ประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการปกครองประเทศตลอดเวลาผ่านกลไกต่าง ๆ หรือใช้สิทธิที่จะแสดงบทบาทต่าง ๆ ได้โดยตรง

๑.๒.๖ รัฐบาลต้องรับผิดชอบต่อประชาชน ประชาชนมีสิทธิติชม ควบคุมการทำงานของรัฐบาลตลอดเวลา และมีสิทธิเปลี่ยนแปลงรัฐบาลตามวิธีการที่กำหนดไว้

๑.๒.๗ อำนาจในการปกครองประเทศต้องไม่อยู่ในคน ๆ คนเดียว หรือกลุ่มเดียว ต้องมีการแยกอำนาจปกครองประเทศอย่างน้อยในระดับหนึ่ง

๑.๒.๘ รัฐบาลต้องมีอำนาจจำกัด มีการแบ่งและการกระจายอำนาจ มีการตรวจสอบและถ่วงดุลหรือคานอำนาจซึ่งกันและกัน

๑.๒.๙ หน้าที่หลักของรัฐบาล คือ การส่งเสริมปัจเจกชน เสรีภาพ ความเสมอภาค มาตรฐานของพลเมือง

๑.๒.๑๐ การตัดสินใจสำคัญต้องเป็นไปตามเสียงฝ่ายข้างมาก โดยคำนึงถึงสิทธิของฝ่ายข้างน้อย

๑.๒.๑๑ ประชาชนมีความเสมอภาคกันในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะความเสมอภาคในสายตาของกฎหมาย และความมีโอกาสเท่าเทียมกันในด้านต่าง ๆ ทุกคนมีศักดิ์ศรีและไม่มีอภิสิทธิ์เหนือผู้อื่น

๑.๒.๑๒ ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง โดยรัฐบาลให้หลักประกันและคุ้มครองการใช้สิทธิเสรีภาพเหล่านั้นอย่างน้อยในสิทธิเสรีภาพพื้นฐานที่สำคัญ

๑.๒.๑๓ ประชาชนมีอิสระในการพูด การพิมพ์ การแสดงความคิดเห็น การ

^๕อมร รัชศาสตร์. ปรัชญารัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ของศาสตราจารย์ ดร.อมร รัชศาสตร์. (กรุงเทพฯ : วิ.เจ.พรินติ้ง, ๒๕๔๖). หน้า ๕๙-๖๑.

ชุมนุม การตั้งพรรคการเมือง เพื่อให้มีส่วนร่วมในการปกครองประเทศได้จริง และอย่างมีข้อมูลข่าวสาร

๑.๒.๑๔ รัฐบาลต้องใช้หลักการปกครองโดยกฎหมาย หรือหลักนิติธรรม ไม่ใช้อำนาจตามอำเภอใจ เช่น บุคคลจะถูกจับกุมคุมขังหรือถูกลงโทษได้ก็เฉพาะเมื่อกฎหมายกำหนดว่ามีความผิด และต้องได้รับการพิจารณาโดยเปิดเผย โดยตุลาการที่ปราศจากอคติ

อย่างไรก็ตามแม้ว่าประชาธิปไตยจะมีใช้รูปแบบการปกครองที่สมบูรณ์ที่สุด แบบเต็มที่ แต่ก็ยังเป็นระบอบซึ่งยอมรับในสิทธิเสรีภาพของประชาชน และให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการปกครองมากที่สุดที่ผ่านการเลือกตั้งตัวแทนซึ่งต้องมีความรับผิดชอบต่อประชาชน และถือได้ว่าเป็นระบอบที่ความรับผิดชอบต่อ (Accountability) ประชาชนมากที่สุดระบอบหนึ่ง^๖ และยังเป็น การปกครองที่หลายประเทศที่เคารพและมุ่งเน้นสิทธิเสรีภาพของประชาชนเลือกใช้ หรือเป็นเป้าหมาย ในการพัฒนาทางการเมืองของหลาย ๆ ประเทศ ซึ่งรวมถึงประเทศไทยด้วย

๒. การเลือกตั้งกับการปกครองระบอบประชาธิปไตย

การปกครองระบบประชาธิปไตย ถือว่าเป็นการปกครองที่ประชาชนเป็นใหญ่ เป็นเจ้าของประเทศ อำนาจปกครองที่รัฐมีล้วนมาจากความยินยอมพร้อมใจจากประชาชน และอำนาจอธิปไตย (Sovereignty) ซึ่งเป็นอำนาจสูงสุดของรัฐ ก็มีทฤษฎีที่อธิบายว่า อำนาจอธิปไตย เป็นของประชาชน เป็นทฤษฎีที่เสนอโดย รูสโซ (Rousseau) ในวรรณกรรมชื่อ “สัญญาประชาคม” เล่มสาม กล่าวคือ นักคิดในศตวรรษที่ ๑๗ และ Rousseau เชื่อว่า “สังคมเกิดขึ้นเพราะราษฎรในสังคมสมัครใจสละสภาพธรรมชาติอันเสรีของตน เพื่อมาทำสัญญาประชาคมขึ้น สังคมจึงเกิดจากสัญญา มิใช่การข่มขู่ บังคับ ดังนั้นราษฎรทุกคนจึงมีส่วนเป็นเจ้าของสังคม หรืออำนาจอธิปไตย มิใช่พระเจ้าหรือกษัตริย์เป็นเจ้าของดังที่อธิบายกันมาตลอด ตัวอย่างที่รูสโซ (Rousseau) อ้าง และมีกจะนำมากล่าวเสมอ ๆ ก็คือ เช่น “สังคมหนึ่งมีสมาชิก ๑๐,๐๐๐ คน สมาชิกแต่ละคนยอมเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยคนละ ๑/๑๐,๐๐๐ ดังนั้นราษฎรแต่ละคนจึงมีส่วนในการมอบอำนาจในลักษณะที่ราษฎรผู้มีสิทธิเลือกตั้ง เป็นผู้เลือกผู้แทนขึ้น”^๗

ทฤษฎีเรื่องอำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชนนี้ ได้นำมาใช้เป็นหลักการในการปกครองระบอบประชาธิปไตยของประเทศไทยเช่นกัน ปาฐกถาในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ มาตรา ๓ ซึ่งบัญญัติว่า “อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชนชาวไทย พระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นประมุข ทรงใช้อำนาจนั้นทางรัฐสภา คณะรัฐมนตรี และศาล ตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ”

การที่ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย และเป็นที่มาแห่งอำนาจทั้งหลายของรัฐที่ใช้ในการปกครองประเทศนี้เอง เป็นเหตุสำคัญในการปกครองระบอบประชาธิปไตยใช้กลไกที่เรียกว่า การเลือกตั้ง เพื่อให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการปกครองประเทศ เนื่องจากเมื่อแรกเริ่ม

^๖สถาบันพระปกเกล้า. เรื่องเดิม. หน้า ๑๐๓.

^๗โกคิน พลกุล. ปัญหาและข้อคิดบางเรื่องจากรัฐธรรมนูญไทย. (กรุงเทพฯ : ศูนย์การพิมพ์ พลชัย, ๒๕๑๙). อ้างถึงใน มนตรี รูปสุวรรณ. กฎหมายรัฐธรรมนูญ. พิมพ์ครั้งที่ ๗. (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๓). หน้า ๑๓๒.

การปกครองในระบอบประชาธิปไตยที่เริ่มต้นขึ้นในสมัยกรีกโบราณ สมาชิกของรัฐยังมีจำนวนน้อย รูปแบบการปกครองจึงสามารถให้ประชาชนทุกคนเข้ามาร่วมปกครอง ร่วมตัดสินใจในการปกครองได้โดยตรง ซึ่งเรียกประชาธิปไตยในรูปแบบแรกว่า ประชาธิปไตยโดยตรง (Direct Democracy) แต่เมื่อรัฐมีการพัฒนาขึ้น มีชุมชน ประชาชนที่เป็นพลเมืองของรัฐมากขึ้น จึงเป็นไปได้ที่จะให้ทุกคนเข้ามาใช้อำนาจ หรือตัดสินใจในการปกครองประเทศได้โดยตรงเช่นเดิม ประชาธิปไตยจึงได้เปลี่ยนรูปแบบใช้ประชาธิปไตยโดยทางผู้แทน (Representative Democracy) โดยการปกครองในระบอบนี้ราษฎรไม่ได้ออกเสียงในรัฐกิจโดยตรง แต่ได้ลงคะแนนเลือกตั้งผู้แทนมาปฏิบัติรัฐกิจแทนตน การปกครองระบอบนี้ เหมาะกับรัฐที่อาณาเขตกว้างใหญ่ มีพลเมืองและภารกิจมาก ไม่สามารถที่จะให้ราษฎรมาประชุมกันได้ เพราะไม่มีสถานที่กว้างใหญ่เพียงพอที่จะให้ราษฎรมาประชุมได้ ทั้งภารกิจของรัฐก็ยุ่งยากมากขึ้นไป ไม่สามารถจะให้ราษฎรมาวินิจฉัยด้วยตนเองได้ ในการปกครองระบอบนี้ย่อมเห็นได้ว่าจะต้องมีการเลือกตั้ง^๔

การเลือกตั้งจึงเป็นกระบวนการทางการเมืองอย่างหนึ่งซึ่งหมายถึง กิจกรรมที่แสดงออกถึงการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนผู้เป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยด้วยการไปออกเสียงลงคะแนนของตนเพื่อทำหน้าที่ในรัฐสภาและในรัฐบาล การที่ประชาชนเลือกผู้แทนหรือกลุ่มทางการเมืองหรือพรรคการเมืองที่มีอุดมการณ์และนโยบายที่สอดคล้องกับความต้องการของตน ก็เพราะประชาชนเชื่อว่าผู้แทนที่ตนเลือกเข้าไปใช้อำนาจอธิปไตยแทนตนนั้น จะไปใช้อุดมการณ์ที่ประกาศเป็นแนวทางในการนำนโยบายดังกล่าวไปปฏิบัติและบริหารรัฐกิจต่อไป^๕

๒.๑ วิวัฒนาการของการเลือกตั้ง

การเลือกตั้งนั้นมีมานาน ในสังคมบุรพกาลมีการเลือกหัวหน้าเผ่า ครั้นถึงสมัยนครรัฐเอเธนส์มีการเลือกตั้งตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุดที่เรียกว่า “Polemarch” โดยเลือกกันในหมู่ชนชั้นสูงเท่านั้น และต่อมาก็มีการเลือกตั้งตำแหน่ง “Archon” ซึ่งทำหน้าที่ผู้สำเร็จราชการและผู้พิพากษาสูงสุดเกี่ยวกับคดีแพ่ง ส่วนในสมัยโรมันนั้นมีการเลือกตั้งโดยมีการแบ่งชนชั้นในระดับต่าง ๆ ชนแต่ละชั้นก็เลือกตั้งกันในระดับตนเอง เช่น Comitia Curitia เป็นสภาของชนระดับสูง Comitia Centuriata เป็นสภาของสามัญชนกลุ่มใหม่ที่มารวมตัวกันโดยไม่ถือเชื้อสาย และ Comitia Tributes เป็นสภาของพลเมืองชั้นต่ำสุด

พัฒนาการของการเลือกตั้งที่สำคัญ คือ ในกรณีประเทศอังกฤษ โดยในปี ค.ศ. ๑๒๕๓ พระเจ้าเฮนรีที่ ๓ ต้องการที่จะหาเงินมาทำสงครามจึงเรียกประชุม Magnum Concilium (มหาชน) เพื่อขอมติให้อนุมัติการเก็บภาษีใหม่ แต่ที่ประชุมไม่อนุมัติจึงเกิดการสู้รบกันระหว่างขุนนางกับกษัตริย์ ซึ่งปรากฏว่าขุนนางเป็นฝ่ายชนะ และ Simon de Monfort ได้รับแต่งตั้งเป็นผู้สำเร็จราชการเมื่อปี ค.ศ. ๑๒๖๔ ต่อมา Monfort ได้เรียกประชุม Magnum Concilium โดยขออนุญาตให้เมืองน้อย ๑๒ เมือง ส่งผู้แทนเมืองที่เป็นสามัญชนเข้าร่วมประชุมเป็นกรณีพิเศษร่วมกับขุนนางและพระได้เมืองละ ๒ คน อันเป็นที่มาของ House of Common หรือสภาผู้แทนในเวลาต่อมา

^๔หยุด แสงอุทัย. คำอธิบายหลักเกณฑ์ทั่วไปของการเลือกตั้ง และพระราชบัญญัติการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทน พ.ศ.๒๕๑๑. (กรุงเทพฯ : เพชรสยาม, ๒๕๑๒). หน้า ๕.

^๕กรมพล ทองธรรมชาติ, สมบูรณ์ สุขสำราญ และ ปรีชา หงส์ไกรเลิศ. การเลือกตั้งพรรคการเมืองและเสถียรภาพของรัฐบาล. (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มาสเตอร์เพลส, ๒๕๓๑). หน้า ๑.

โดยเมื่อผู้แทนของเมืองต่าง ๆ เข้ามาประชุมก็จะนำความเดือดร้อนมาแจ้งให้กษัตริย์ทราบเพื่อขอ

ความช่วยเหลือแล้วจึงมีการอนุมัติการเก็บภาษี อันเป็นที่มาของหลักการที่ว่า ไม่มีการเก็บภาษีโดยไม่มีผู้แทน (no taxation without representation) นั้นเอง

ส่วนในประเทศไทยนั้น พัฒนาการของการเลือกตั้งมีให้เห็นตั้งแต่ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ ดังในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีการเลือกตั้งในเมืองจำลองดุสิตธานี ครั้นหลัง พ.ศ. ๒๔๗๕ ประเทศไทยมีกฎหมายเลือกตั้งฉบับแรก คือ พระราชบัญญัติว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. ๒๔๗๖ และต่อมามีกฎหมายอีกหลายฉบับผันแปรไปตามการเปลี่ยนแปลงของรัฐธรรมนูญ เมื่อนับดูแล้วมีมากกว่าถึง ๒๐ ฉบับ^{๑๐}

๒.๒ หลักการพื้นฐานของการเลือกตั้ง

หลักเกณฑ์อันเป็นพื้นฐานของการเลือกตั้งได้ถูกกำหนดไว้ในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนของสหประชาชาติ ข้อ ๒๑ ว่า

“ ๒๑ (๑) ทุกคนมีสิทธิที่จะมีส่วนร่วมในรัฐบาลของประเทศของตน จะเป็นไปโดยตรงหรือโดยผ่านผู้แทน ซึ่งได้เลือกตั้งโดยอิสระ

... (๓) เจตจำนงของประชาชนต้องเป็นมูลฐานแห่งอำนาจของรัฐบาล เจตจำนงนี้จะต้องแสดงออกทางการเลือกตั้ง ตามกำหนดเวลาและอย่างแท้จริงซึ่งอาศัยการออกเสียงโดยทั่วไปและเสมอภาค และการลงคะแนนลับหรือวิธีการลงคะแนนโดยอิสระทำนองเดียวกัน”

หลักเกณฑ์ในการเลือกตั้งสามารถสรุปได้ดังนี้^{๑๑}

๒.๒.๑ หลักอิสระแห่งการเลือกตั้ง (Freedom of Election)

ซึ่งหมายถึงการเลือกตั้งต้องเป็นไปอย่างอิสระเสรี ปราศจากการข่มขู่บังคับ การให้อามิสสินจ้าง การตกอยู่ภายใต้อิทธิพลใด ๆ ซึ่งหมายความว่า จะต้องเป็นหน้าที่ของรัฐที่จะคอยติดตามและดำเนินการให้การเลือกตั้งเป็นไปอย่างเสรี และรัฐเองจะต้องไม่กดขี่หรือจ้างวานหรือใช้อิทธิพลบังคับให้ราษฎรเลือกตั้ง

๒.๒.๒ หลักการเลือกตั้งตามกำหนดเวลา (Periodic Election)

หมายถึง การจัดให้มีการเลือกตั้งตามกำหนดระยะเวลาที่แน่นอน ทั้งนี้เพื่อให้ประชาชนมีโอกาสตรวจสอบการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ปกครองว่าได้เป็นไปตามมติมหาชนหรือไม่ ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญในการพิจารณาความชอบในการให้อำนาจของผู้ปกครอง และเป็นเงื่อนไขในการเปลี่ยนตัวผู้ปกครองอย่างสันติวิธี

^{๑๐}มานิต จุมปา. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญ ว่าด้วยพรรคการเมือง คณะกรรมการการเลือกตั้ง การตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และสมาชิกวุฒิสภา พ.ศ. ๒๕๔๑. (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์นิติธรรม, ๒๕๔๓). หน้า ๑๐๗ - ๑๐๘.

^{๑๑} หยุต แสงอุทัย. คำบรรยายชั้นปริญญาโทหลักกฎหมายรัฐธรรมนูญและกฎหมายเลือกตั้งทั่วไป. (พระนคร : พิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๑๓.) หน้า ๓๕๓. อ้างถึงใน อภัสรา จินตนะพัฒน์. “รูปแบบและฐานะขององค์กรที่ทำหน้าที่ควบคุมดูแลการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร”. วิทยานิพนธ์ปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘. หน้า ๓๕๓.

๒.๒.๓ หลักการเลือกตั้งอย่างแท้จริง (Genuine Election)

หรือหลักความบริสุทธิ์ ยุติธรรม เป็นไปตามตัวบทกฎหมายและเจตนารมณ์ของกฎหมาย ปราศจากการทุจริตคดโกงด้วยรูปแบบวิธีการต่าง ๆ จากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นรัฐผู้จัดการเลือกตั้ง ผู้สมัครรับเลือกตั้ง ผู้ออกเสียงเลือกตั้ง หรือบุคคลอื่น

๒.๒.๔ หลักการออกเสียงทั่วไป (Universal Suffrage)

หมายถึง การให้สิทธิเลือกตั้งแก่ประชาชนโดยทั่วไปโดยไม่มีกีดกัน หรือจำกัดสิทธิบุคคลหนึ่งบุคคลใดเป็นพิเศษอันเนื่องมาจาก เพศ ผิวดำ สถานภาพทางเศรษฐกิจ สังคม เงื่อนไขในข้อนี้เนื่องจากเหตุผลที่ว่า เมื่ออำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน ประชาชนย่อมทรงไว้ซึ่งสิทธิในการเลือกตั้งตัวแทนเพื่อทำหน้าที่แทนตน ตราบใดที่ผู้นั้นไม่ขาดคุณสมบัติบางประการตามที่แต่ละประเทศกำหนดไว้ ซึ่งคุณสมบัติในการมีสิทธิเลือกตั้งนั้น มักจะคำนึงถึงคุณสมบัติสำคัญ ๗ ประการด้วยกัน คือ อายุ ความเป็นพลเมือง การมีถิ่นที่อยู่ การรู้หนังสือ คุณสมบัติเกี่ยวกับความประพฤติ เช่น ถ้าเคยถูกลงโทษความผิดร้ายแรงก็ไม่มีสิทธิเลือกตั้ง คุณสมบัติเกี่ยวกับสภาพทางจิตใจ และคุณสมบัติเกี่ยวกับสถานภาพทางสังคมบางประการ

๒.๒.๕ หลักการเลือกตั้งอย่างเสมอภาค (Equal Suffrage)

หมายความว่า บุคคลทุกคนควรจะมีน้ำหนักคะแนนเสียงเท่ากัน ไม่ว่าเขาคนนั้นจะมีสถานภาพทางสังคม เศรษฐกิจ การศึกษา ต่างกันอย่างไรก็ตาม ดังนั้น ผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งคนหนึ่งจึงควรมีคะแนนเสียงเพียง ๑ คะแนนเท่ากันทุกคน (One Man One Vote)

๒.๒.๖ หลักการลงคะแนนเสียงลับ (Secret Vote)

หมายถึง การออกเสียงเลือกตั้งของประชาชน เป็นเอกสิทธิ์ของผู้เลือกตั้งโดยเด็ดขาด โดยเป็นสิทธิที่จะได้รับการปกป้องพิทักษ์โดยการออกเสียงลับที่ผู้ออกเสียงไม่จำเป็นต้องบอกผู้อื่นว่าตนเลือกใคร ทั้งนี้เพื่อให้การเลือกตั้งเป็นไปโดยบริสุทธิ์และยุติธรรม

ทั้งนี้ หลักการทั้ง ๖ ประการข้างต้น ถือเป็นสาระสำคัญ และเป็นแกนของการเลือกตั้ง หากรัฐใดจัดการเลือกตั้ง แต่ไม่เคารพหลักการนี้ การเลือกตั้งอาจไม่ได้รับการยอมรับจากนานาอารยประเทศ และกล่าวไม่ได้ว่าเป็นการเลือกตั้งในการปกครองระบอบประชาธิปไตย

๓. ความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรที่ใช้อำนาจ ในการปกครองระบอบประชาธิปไตย

การปกครองไม่ว่าในระบอบใด ๆ ต่างก็มีการจัดองค์กรภายใน ที่ใช้เป็นเครื่องมือในการปกครองด้วยกันทั้งสิ้น สำหรับการปกครองในระบอบประชาธิปไตย แนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการจัดองค์กรมีความพิเศษเป็นการเฉพาะ ทั้งนี้จากปรัชญาพื้นฐานของการปกครองที่ได้กล่าวมาข้างต้นแล้วว่า เป็นการปกครองที่มุ่งเน้นการให้ความสำคัญกับสิทธิและเสรีภาพของปัจเจกชน ภารกิจของรัฐคือการรับรองสิทธิเสรีภาพและคุ้มครองประชาชน โดยวัตถุประสงค์ดังกล่าวองค์กรของรัฐในการปกครองระบอบนี้จึงถูกจำกัดอำนาจไว้ตั้งแต่ต้นไม่ให้มากเกินไป และไม่กลายเป็นเครื่องมือในการกดขี่ข่มเหงประชาชน เหมือนดังเช่นในหลายประเทศที่เคยเกิดขึ้นในการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ซึ่งหลักสำคัญที่จะนำไปใช้ในการจัดองค์กรหรือสร้างความสำคัญระหว่างองค์กรมีดังต่อไปนี้

๓.๑ หลักการแบ่งแยกการใช้อำนาจ

หลักการแบ่งแยกการใช้อำนาจมีพื้นฐานมาจากแนวคิดของ มองเตสกีเออ (Montesquieu) ที่ได้เขียนไว้ในหนังสือชื่อ “ว่าด้วยเจตนารมณ์ของกฎหมาย” (De l' Esprit des Lois) เมื่อ ค.ศ. ๑๗๔๘ ซึ่งในบทที่ ๖ ของหนังสือเล่มดังกล่าว มองเตสกีเออ ได้กล่าวว่า

“ในแต่ละรัฐมีอำนาจอยู่ ๓ ชนิด อำนาจนิติบัญญัติ (La Puissance Le'gislative) อำนาจปฏิบัติการของสิ่งซึ่งขึ้นอยู่กับกฎหมายมหาชน (La Puissance executrice des Choses qui dependent du droit des gens) อำนาจปฏิบัติการของสิ่งซึ่งขึ้นอยู่กับกฎหมายแพ่ง (La Puissance executrice de celles qui dependent du droit civil)

โดยอำนาจอันแรก เจ้าผู้ครองนครหรือคณะปกครอง (magistrate) ใช้ในการบัญญัติกฎหมายสำหรับระยะหนึ่งหรือตลอดไป หรือแก้ไขหรือยกเลิกกฎหมายที่ได้ตราขึ้นมาแล้ว โดยอำนาจอันที่สอง ใช้เพื่อทำสัญญาสงบศึกหรือทำสงคราม ส่งหรือรับคณะทูต จัดให้มีความสงบเรียบร้อย เตรียมป้องกันการรุกราน โดยอำนาจอันที่สามใช้ลงโทษสำหรับการกระทำผิดหรือตัดสินข้อพิพาทระหว่างเอกชน เราเรียกอำนาจอันสุดท้ายนี้ว่า อำนาจพิพากษา และอำนาจอันที่สองว่า อำนาจปฏิบัติการของรัฐ

ถ้าในบุคคลเดียวกันหรือคณะผู้ปกครองเอง อำนาจนิติบัญญัติรวมอยู่ในอำนาจปฏิบัติการ (อำนาจบริหาร) ก็จะไม่ดีเสียเลย เพราะเราอาจกลัวได้ว่าตัวกษัตริย์เองหรือคณะผู้ปกครองอาจจะออกกฎหมายแบบทรราชย์เพื่อใช้อย่างกดขี่ได้

จะไม่มีเสรีภาพเลยอีกเช่นกัน ถ้าอำนาจพิพากษาไม่ได้แยกจากอำนาจนิติบัญญัติและอำนาจปฏิบัติการ ถ้าอำนาจพิพากษารวมอยู่กับอำนาจนิติบัญญัติ อำนาจเกี่ยวกับชีวิตและเสรีภาพของประชาชนจะมีลักษณะตามอำเภอใจ เพราะผู้พิพากษาก็จะมีอำนาจของผู้กดขี่

ทุกสิ่งทุกอย่างจะจบสิ้น ถ้าบุคคลเดียวหรือคณะผู้ปกครองหรือของเจ้านายหรือของประชาชนแต่คณะเดียวเป็นผู้ใช้อำนาจทั้งสาม คือ อำนาจในการบัญญัติกฎหมาย อำนาจในการปฏิบัติการ และอำนาจพิพากษาความผิดหรือการตัดสินข้อพิพาทระหว่างเอกชน”^{๑๒}

จากหลักการแบ่งแยกอำนาจดังกล่าว ทำให้การจัดองค์กรของรัฐในการปกครองระบอบประชาธิปไตย จะมีการแบ่งแยกตามการใช้อำนาจออกเป็น ๓ อำนาจ คือ องค์กรที่ใช้อำนาจนิติบัญญัติ องค์กรที่ใช้อำนาจบริหาร และองค์กรที่ใช้อำนาจตุลาการ

สำหรับ ประเทศไทย มีการปกครองระบอบประชาธิปไตยโดยมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข^{๑๓} และมีการแบ่งแยกอำนาจโดยใช้หลักการแบ่งแยกการใช้อำนาจปกครอง โดยกำหนดอำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชนชาวไทย พระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นประมุขทรงใช้

^{๑๒} Montesquieu. De l'Esprit des Lois, Chronologie par Victor Goldshmidt,co.cit. p.๒๙๔-๒๙๕. แปลและเรียบเรียงโดย โภคิน พลกุล. ในปัญหาและข้อคิดบางเรื่องจากรัฐธรรมนูญไทย. (กรุงเทพฯ : ศูนย์การพิมพ์พลชัย, ๒๕๒๙). หน้า ๓๐ - ๓๑. อ้างถึงใน มนตรี รูปสุวรรณ. กฎหมายรัฐธรรมนูญ. พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๓).

^{๑๓} “รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๖๐”, ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ ๑๓๔, ๖ เมษายน ๒๕๖๐. มาตรา ๒. หน้า ๓.

อำนาจนั้นทางรัฐสภา คณะรัฐมนตรี และศาล ตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ^{๑๔}

อย่างไรก็ดี ทฤษฎีการแบ่งแยกอำนาจนี้ ได้ถูกตีความให้มีความหมายเป็นการแบ่งแยกอำนาจโดยเด็ดขาด ไม่สามารถใช้ปะปนกันได้ ซึ่งเป็นเรื่องที่ไม่ถูกต้องและไม่สอดคล้องกับความเป็นจริงของการใช้อำนาจอัติปไตย ที่ไม่อาจมีองค์กรใดที่ใช้แต่เฉพาะอำนาจอย่างหนึ่งอย่างใดในสามเรื่องนี้ได้โดยเด็ดขาดโดยไม่ได้ใช้อำนาจอื่นเลย และไม่สามารถอธิบายถึงการจัดองค์กรที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ที่องค์กรฝ่ายบริหารมักจะมีอำนาจในการออกกฎหมายลำดับรองเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ หรือการจัดองค์กรในรูปแบบใหม่ที่มีการใช้อำนาจในลักษณะที่เป็นอำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหาร และอำนาจตุลาการในองค์กรเดียว ในปัจจุบันจึงมีคำอธิบายในทางกฎหมายมหาชน เกี่ยวกับแนวความคิดของมองเตสกีเออใหม่่ว่า ในปัจจุบันที่เป็นที่เข้าใจกันโดยทั่วไปว่า ลักษณะของการใช้อำนาจรัฐออกเป็น ๓ อำนาจ คือ อำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหาร และอำนาจตุลาการ มิใช่เป็น “การแบ่งแยกอำนาจ” (Separation of powers) ที่แบ่งจากกันโดยเด็ดขาด แต่เป็นการแบ่งแยกอำนาจในลักษณะของการแบ่งแยกหน้าที่ (distribution of powers) ต่างหาก อย่างไรก็ตามในประเทศไทยยังมีอีกหลายคนที่เข้าใจไม่ถูกต้อง โดยคิดว่าอำนาจทั้งสามนี้จะต้องแยกเป็นอำนาจขององค์กร ๓ องค์กรเท่านั้น และจะใช้ปนกันไม่ได้ ซึ่งความเข้าใจไม่ถูกต้องเช่นนี้มีผู้พยายามอธิบายในรายละเอียดมาแล้ว^{๑๕}

๓.๒ หลักการคานอำนาจและถ่วงดุลอำนาจ

เมื่อรัฐมีการจัดองค์กรที่ใช้อำนาจภายในรัฐแล้ว จำเป็นต้องสร้างความสัมพันธ์ในเชิงอำนาจระหว่างองค์กรทั้งหลาย เพื่อไม่ให้องค์กรใดองค์กรหนึ่งมีอำนาจสูงเกินไป หรือปราศจากการตรวจสอบควบคุม หลักการส่วนหนึ่ง คือ หลักการคานอำนาจและถ่วงดุลอำนาจ (Check and Balances)

หลักการคานอำนาจและถ่วงดุลอำนาจ ปรากฏชัดในรัฐธรรมนูญของสหรัฐอเมริกา ทั้งนี้ รัฐธรรมนูญอเมริกันเชื่อมั่นในทฤษฎีการแบ่งแยกการใช้อำนาจของมองเตสกีเออ ดังกล่าวมาแล้ว แต่สิ่งที่ผู้ร่างรัฐธรรมนูญอเมริกันเพิ่มเติมจากทฤษฎีของมองเตสกีเออ คือ การกำหนดกลไกการดุลและคานอำนาจไว้โดยสถาบันต่าง ๆ อันเป็นประดิษฐกรรมใหม่ของผู้ร่างรัฐธรรมนูญ คือ การให้อำนาจสภาองเกรสในการถอดถอน (Impeach) ประธานาธิบดี และผู้พิพากษาศาลสูง การให้อำนาจประธานาธิบดีในการยับยั้งกฎหมาย (Veto) ของสภาองเกรส การให้ศาลฎีกาสสามารถควบคุมการกระทำของประธานาธิบดีและกฎหมายที่สภาองเกรสออก การให้ผู้พิพากษาศาลฎีกามาจากการเสนอของประธานาธิบดี และเห็นชอบของซีเนต ฯลฯ กลไกเหล่านี้ทำให้การแบ่งแยกอำนาจไม่เด็ดขาดถึงร้อยเปอร์เซ็นต์ และทำให้เกิดประสิทธิภาพในการดำเนินงานของรัฐบาล ทั้งป้องกันการให้อำนาจเกินส่วนขององค์กรทั้งหลายด้วย^{๑๖}

จากหลักการดังกล่าวข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ในการปกครองระบอบประชาธิปไตยมีหลักการสำคัญที่จะไม่ให้องค์กรหนึ่งองค์กรใดอยู่โดยเป็นอิสระปราศจากการตรวจสอบ

^{๑๔} เรื่องเดียวกัน, มาตรา ๓. หน้า ๓.

^{๑๕} ออมร จันทสมบุรณ์. กฎหมายปกครอง (พ.ศ. ๒๕๒๐), อ้างถึงใน ชัยวัฒน์ วงศ์วัฒนศาสตร์. (กรุงเทพฯ : จีระวิชาการพิมพ์, ๒๕๔๐). หน้า ๓๐.

^{๑๖} บวรศักดิ์ อุวรรณโณ. กฎหมายมหาชน เล่ม ๑. พิมพ์ครั้งที่ ๗. (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์วิญญูชน, ๒๕๔๗). หน้า ๘๑-๘๓.

ถ่วงดุล หากมีองค์กรลักษณะนี้ขึ้นในรัฐ ก็ไม่น่าจะถือได้ว่าเป็นองค์กรในการปกครองระบอบประชาธิปไตย ดังนั้น หน้าที่ของระบบกฎหมายคือการวางระบบคานอำนาจและถ่วงดุลอำนาจให้เหมาะสมของแต่ละองค์กร แต่ต้องระมัดระวังไม่ให้กลายเป็นการแทรกแซงการใช้อำนาจระหว่างองค์กรเกินสมควร ซึ่งจะไปกระทบกับหลักการแบ่งแยกอำนาจดังที่กล่าวมาแล้ว

๔. แนวคิด และหลักการสรรหา และการควบคุมตรวจสอบ การใช้อำนาจขององค์กรอิสระ

๔.๑ หลักกฎหมายเกี่ยวกับองค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญ

การจัดองค์กรของรัฐดังที่กล่าวมาแล้วว่า เดิมอยู่ภายใต้หลักการแบ่งแยกอำนาจ เมื่อแรกเริ่มจึงมีการจัดองค์กรภายใต้กรอบของการแบ่งแยกการใช้อำนาจ เป็นองค์กรนิติบัญญัติ องค์กรบริหาร และองค์กรตุลาการ แต่ต่อมาเมื่อสภาพของสังคม เศรษฐกิจและการเมืองเปลี่ยนแปลงไป การจัดองค์กรภายใต้กรอบดังกล่าวจึงไม่เพียงพอ จึงมีการสร้างสรรค์องค์กรในรูปแบบอื่นขึ้น ซึ่งหนึ่งในองค์กรเหล่านั้น คือ องค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญ แต่เมื่อมีการสร้างองค์กรใหม่ขึ้นมาแล้ว จำต้องมีการวางระบบและขอบเขตอำนาจหน้าที่ให้เหมาะสมเป็นพิเศษ เพื่อรองรับหน้าที่พิเศษซึ่งองค์กรในรูปแบบเดิมไม่สามารถดำเนินการได้หรือดำเนินการได้แต่ไม่ดีพอ นอกจากนั้นยังต้องวางระบบคานและดุลกับองค์กรเดิม รวมทั้งระบบการตรวจสอบการใช้อำนาจขององค์กรที่อาจมีความแตกต่างกับองค์กรที่มีอยู่เดิม ทั้งนี้หลักเกณฑ์ดังกล่าวข้างต้นจึงต้องมีการวางรากฐานอย่างแข็งแกร่งไว้ตั้งแต่ต้น เพื่อที่จะเป็นพื้นฐานในการทำงาน วางระบบ หรือวินิจฉัยในกรณีที่จะเกิดปัญหาในอนาคตต่อไป

๔.๑.๑ ความหมายขององค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญ

องค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญ ถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งขององค์กรตามรัฐธรรมนูญ ดังนั้น ก่อนที่จะอธิบายถึงขอบเขตความหมายขององค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญได้ จะต้องเข้าใจความหมายที่แน่ชัดของ “องค์กรตามรัฐธรรมนูญ” เสียก่อน ทั้งนี้เป็นพื้นฐานในการพิจารณาว่า องค์กรตามรัฐธรรมนูญแตกต่างจากองค์กรของรัฐทั่ว ๆ ไปอย่างไร หลังจากนั้นจึงค่อยมาจำแนกแยกแยะระหว่างองค์กรตามรัฐธรรมนูญทั่ว ๆ ไป กับองค์กรตามรัฐธรรมนูญที่เรียกว่าองค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญ

๔.๑.๑.๑ ความหมายขององค์กรตามรัฐธรรมนูญ

ตามรัฐธรรมนูญกำหนดให้มีองค์กรตามรัฐธรรมนูญขึ้นมาหลายองค์กรด้วยกัน ทั้งนี้ องค์กรตามรัฐธรรมนูญ ไม่ได้มีความหมายชัดเจนไว้ในบทบัญญัติแห่งกฎหมายทั้งในรัฐธรรมนูญเอง และกฎหมายระดับรองอื่น ๆ เพียงแต่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ ได้กล่าวถึงองค์กรนี้ในบทบัญญัติในหมวด ๑๑ กำหนดให้มีศาลรัฐธรรมนูญตามมาตรา ๒๐๐ โดยหน้าที่และอำนาจตามมาตรา ๒๑๐ ในเรื่องการพิจารณาวินิจฉัยความชอบด้วยรัฐธรรมนูญหรือร่างกฎหมายอำนาจหน้าที่ของสภาผู้แทนราษฎร วุฒิสภา รัฐสภา คณะรัฐมนตรี หรือองค์กรอิสระ และหน้าที่ และอำนาจอื่นตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ แต่ทั้งนี้ในทางวิชาการได้มีนักวิชาการกฎหมาย ได้วางหลักเกณฑ์ขององค์กรตามรัฐธรรมนูญไว้หลายท่าน ดังนี้

ศ.ดร. นันทวัฒน์ บรมานันท์ ได้ให้ความเห็นเรื่องหลักเกณฑ์ในการพิจารณา

ความเป็นองค์กรตามรัฐธรรมนูญไว้ ดังนี้^{๑๗}

ลักษณะร่วมกันขององค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญ คือ

๑. เป็นองค์กรที่ถูกจัดตั้งขึ้นโดยรัฐธรรมนูญ
๒. มีการกำหนดโครงสร้าง และอำนาจหน้าที่ขององค์กรไว้ในรัฐธรรมนูญ

ดร. ฤทัย หงส์ศิริ ได้ให้ความเห็นเรื่องหลักเกณฑ์ในการพิจารณาความเป็นองค์กรตามรัฐธรรมนูญ ว่าองค์กรใดจะเป็นองค์กรตามรัฐธรรมนูญต้องพิจารณาจาก

๑. เจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ ซึ่งได้พยายามกำหนดการแบ่งอำนาจหน้าที่ขององค์กรต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เกี่ยวกับองค์กรศาล หรือที่ใช้อำนาจตุลาการ

๒. องค์กรต่าง ๆ ตามรัฐธรรมนูญจะมีความหมายค่อนข้างจำกัด

๓. องค์กรต่าง ๆ ตามรัฐธรรมนูญ จะต้องมีการบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญเกี่ยวกับ

๑) การจัดตั้งองค์กร

๒) อำนาจหน้าที่

๔. ถ้ามีการบัญญัติเฉพาะเรื่องการจัดตั้งองค์กรไว้ในรัฐธรรมนูญ แต่เรื่องอำนาจหน้าที่ให้เป็นไปตามกฎหมายอื่น ในส่วนนั้นไม่ถือว่าเป็นองค์กรตามรัฐธรรมนูญ^{๑๘}

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า องค์กรตามรัฐธรรมนูญ จึงมีความหมายอย่างแคบ หมายถึงเฉพาะองค์กรที่จัดตั้งขึ้นและกำหนดอำนาจหน้าที่ไว้ในรัฐธรรมนูญโดยเฉพาะ เช่น พระมหากษัตริย์ คณะองคมนตรี รัฐสภา คณะรัฐมนตรี สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ คณะกรรมการการเลือกตั้ง ผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภา คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ เป็นต้น แต่ไม่รวมถึงหน่วยงานของรัฐที่เป็นส่วนราชการ ส่วนภูมิภาค หรือส่วนท้องถิ่น หรือหน่วยงานของรัฐอื่นที่จัดตั้งขึ้นโดยกฎหมายเฉพาะ หรือผู้บริหารของหน่วยงานดังกล่าว ไม่ว่าจะป็นรัฐมนตรี อธิบดี หรือผู้ดำรงตำแหน่งอื่น ๆ^{๑๙}

ผศ.ดร. บรรณเจต สิงคะเนติ ได้ให้ความเห็นเรื่องหลักเกณฑ์ในการพิจารณาความเป็นองค์กรตามรัฐธรรมนูญ ว่า

หากศึกษาถึงสาเหตุของร่างรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน เหตุผลที่ถือว่าเป็นหัวใจสำคัญของรัฐธรรมนูญคือ ความมุ่งหมายที่จะปฏิรูปการเมืองเพื่อให้การใช้อำนาจของรัฐสามารถถูกควบคุมตรวจสอบโดยองค์กรอื่น ๆ ได้ และลดการบิดเบือนการใช้อำนาจเพื่อประโยชน์ส่วนตนหรือเพื่อกลุ่มคณะ ด้วยเหตุนี้รัฐธรรมนูญจึงได้บัญญัติให้มีองค์กรใหม่ ๆ ขึ้นหลายองค์กรไม่ว่าจะเป็น ศาลรัฐธรรมนูญ คณะกรรมการการเลือกตั้ง ผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภา คณะกรรมการป้องกันและ

^{๑๗} นันทวัฒน์ บรมานันท์. “ลักษณะขององค์กรตามรัฐธรรมนูญ” www.pub-law.net, ๑๖ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๑๘} สรุปความเห็นผู้ร่วมสัมมนา. “เขตอำนาจศาลรัฐธรรมนูญตามบทบัญญัติรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐”, วารสารศาลรัฐธรรมนูญ. ปี ๑ เล่ม ๑, มกราคม – เมษายน ๒๕๕๒. หน้า ๕๖.

^{๑๙} เรวัต จันทรประเสริฐ และ ฤทัย หงส์ศิริ. “ความหมายของ” องค์กรต่าง ๆ ตามรัฐธรรมนูญ” ตามรัฐธรรมนูญมาตรา ๒๖๖”, วารสารศาลรัฐธรรมนูญ. ปี ๑ เล่ม ๑ มกราคม – เมษายน ๒๕๕๒. หน้า ๙๑.

ปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ เป็นต้น เพื่อให้องค์กรเหล่านั้นเข้ามามีบทบาทในการควบคุมตรวจสอบอำนาจในทางการเมือง ดังนั้น จึงปรากฏชัดว่าในแง่โครงสร้างอำนาจรัฐแล้ว องค์กรดังกล่าวมีความสำคัญอย่างยิ่งในการที่จะทำให้รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันบรรลุเป้าหมายในการปฏิรูปการเมืองอันเป็นพื้นฐานสำคัญของรัฐธรรมนูญฉบับนี้ หากจะสรุปสาระสำคัญของ “องค์กรตามรัฐธรรมนูญ” ตามรัฐธรรมนูญอาจจะสรุปได้ดังนี้^{๒๐}

๑. จากการศึกษาขององค์กรตามรัฐธรรมนูญ ตามแนวคิดของประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี พิจารณาแยกได้เป็น ๒ ประเด็น คือ

ประเด็นที่ ๑ พิจารณาในเรื่องรูปแบบ มี ๒ ประการ ได้แก่

ประการที่ ๑ พิจารณาในแง่ของการจัดตั้งองค์กรดังกล่าว ต้องมีการจัดตั้งขึ้นโดยตรงตามรัฐธรรมนูญ

ประการที่ ๒ พิจารณาในแง่ของบทบัญญัติอำนาจหน้าที่ ซึ่งจะต้องมีการบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญโดยตรง

ประเด็นที่ ๒ พิจารณาในเรื่องของเนื้อหา มี ๓ ประการ ได้แก่

ประการที่ ๑ พิจารณาในแง่บทบาทหน้าที่ องค์กรนั้นจะต้องเป็นองค์กรของรัฐสูงสุดที่มีบทบาทสำคัญในการเข้ามามีส่วนร่วมในการใช้อำนาจรัฐ หรือเป็นองค์กรที่เข้าไปมีส่วนร่วมในการใช้อำนาจรัฐ ในลักษณะการควบคุม ตรวจสอบ ถ่วงดุลการใช้อำนาจรัฐขององค์กรอื่น ๆ

ประการที่ ๒ พิจารณาในแง่ความเป็นอิสระ องค์กรนั้นจะต้องมีความเป็นอิสระในการดำเนินงาน และไม่อยู่ภายใต้อำนาจบังคับบัญชาขององค์กรใด

ประการที่ ๓ พิจารณาในแง่สถานะ และความสัมพันธ์กับองค์กรอื่น องค์กรนั้นต้องมีสถานะหรือความสัมพันธ์ในระดับเดียวกับองค์กรตามรัฐธรรมนูญ และไม่ใช้องค์กรที่อยู่ใต้บังคับบัญชาขององค์กรอื่น

สำหรับประเทศไทยนั้น พิจารณาว่าองค์กรใดเป็นองค์กรตามรัฐธรรมนูญ จะใช้หลักเยอรมันไม่ได้ เพราะมองในบทบาทหน้าที่ขององค์กรตามรัฐธรรมนูญ อาจจะไม่ใช่องค์กรที่ตรวจสอบ เช่น การตรวจสอบองค์กรบริหาร แต่จะต้องเป็นองค์กรที่มีความเป็นอิสระ ไม่ได้อยู่ภายใต้บังคับบัญชาขององค์กรอื่น ดังนั้น องค์กรอิสระที่ระบุในมาตรา ๗๕ น่าจะเป็นองค์กรตามรัฐธรรมนูญ^{๒๑} (มาตรา ๗๕ วรรคสองของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ บัญญัติว่า “รัฐต้องจัดสรรงบประมาณให้เพียงพอกับการบริหารงานโดยอิสระของคณะกรรมการการเลือกตั้ง ผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภา คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ศาลยุติธรรม ศาลปกครอง คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ และคณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดิน)

จากการพิจารณา บทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ มาตาม ๒๖๖ และมาตรา ๗๕ ประกอบกับความเห็นทางวิชาการของผู้ทรงคุณวุฒิตั้งที่ได้กล่าวมาข้างต้น ผู้เขียนมีความเห็นว่าองค์กรตามรัฐธรรมนูญของไทยมีความหมายที่กว้าง ซึ่งแตกต่างจาก

^{๒๐}บรรเจิด สิงตเนติ. “ปัญหาองค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญ”, วารสารวิชาการศาลปกครอง. ปี ๑ (ฉบับที่ ๓), กันยายน - ธันวาคม ๒๕๔๔. หน้า ๔-๕.

^{๒๑}สรุปความเห็นผู้ร่วมสัมมนา, เรื่องเดิม. หน้า ๕๘.

องค์กรตามรัฐธรรมนูญในประเทศอื่น ซึ่งเมื่อพิจารณาถึงหลักเกณฑ์การจัดว่าองค์กรที่ถูกระบุชื่อไว้ในรัฐธรรมนูญ ซึ่งมีเป็นจำนวนมาก องค์กรใดเป็นองค์กรตามรัฐธรรมนูญ ผู้เขียนมีความเห็นพ้องด้วยกับความเห็นของ ดร. ฤทัย หงส์สิริ และ ดร.บรรเจิด สิงคะเนติ ซึ่งเห็นสอดคล้องกันว่า รูปแบบขององค์กรตามรัฐธรรมนูญ ต้องมีองค์ประกอบพร้อมมูลใน ๒ ประการคือ ต้องเป็นองค์กรที่ถูกจัดตั้งขึ้นโดยบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ และมีการกำหนดอำนาจหน้าที่ขององค์กรนั้นไว้ในรัฐธรรมนูญ ส่วนในเรื่องเนื้อหาสามารถนำหลักการของประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีมาพิจารณาได้ว่า ต้องเป็นองค์กรที่ไม่อยู่ภายใต้การบังคับบัญชาขององค์กรใด ๆ และมีฐานะเท่าเทียมกับองค์กรอื่น ๆ ที่ถือได้ว่าเป็นองค์กรตามรัฐธรรมนูญเช่นเดียวกัน เพียงแต่ลักษณะการใช้อำนาจขององค์กรเหล่านั้นไม่จำเป็นต้องอยู่ในเรื่องของการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐเท่านั้น ความหมายครอบคลุมทั้งองค์กรที่ใช้อำนาจทางนิติบัญญัติ บริหาร และตุลาการทั้งหมด

ดังนั้นเมื่อนำหลักการข้างต้นมาพิจารณาถึงองค์กรที่ถูกระบุชื่อไว้ในบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ จึงพบว่าองค์กรตามรัฐธรรมนูญ หมายถึงองค์กรเหล่านี้ สมาชิกวุฒิสภา คณะรัฐมนตรี ศาลรัฐธรรมนูญ ศาลปกครอง ศาลยุติธรรม ศาลทหาร คณะกรรมการการเลือกตั้ง ผู้ตรวจการแผ่นดิน คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ และคณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดิน ส่วนองค์กรที่ไม่ถือว่าเป็นองค์กรตามรัฐธรรมนูญคือ คณะกรรมการจัดสรรคลื่นความถี่ สถานีที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ คณะกรรมการสิทธิการต่าง ๆ ของสภารวมทั้งองค์กรต่าง ๆ ของราชการบริหารส่วนกลาง ราชการบริหารส่วนภูมิภาค และราชการบริการส่วนท้องถิ่นทั้งหมด

๔.๑.๑.๒ ความหมายขององค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญ

จากการระบุถึงความหมายขององค์กรตามรัฐธรรมนูญ ที่กล่าวมาข้างต้น เราสามารถแบ่งแยกประเภทขององค์กรตามรัฐธรรมนูญเป็น ๓ ประเภทใหญ่ ๆ คือ

๑) องค์กรตามรัฐธรรมนูญที่เป็นองค์กรทางการเมือง ได้แก่ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ส.ส.) สมาชิกวุฒิสภา (ส.ว.) คณะรัฐมนตรี (ค.ร.ม.)

๒) องค์กรตามรัฐธรรมนูญที่เป็นองค์กรตุลาการ ได้แก่ ศาลรัฐธรรมนูญ ศาลปกครอง ศาลยุติธรรม และศาลทหาร

๓) องค์กรตามรัฐธรรมนูญที่ไม่ใช่องค์กรทางการเมือง ได้แก่ คณะกรรมการการเลือกตั้ง ผู้ตรวจการแผ่นดิน คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ คณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดิน คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ

ดังนั้น หากเราจะกล่าวถึง คำว่า “องค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญ” ก็ย่อมมีความหมายถึงองค์กรตามรัฐธรรมนูญที่ไม่ใช่องค์กรทางการเมือง และไม่ใช่องค์กรตุลาการ ซึ่งก็หมายความว่าองค์กรตามรัฐธรรมนูญที่ไม่ใช่องค์กรทางการเมืองที่กล่าวมาข้างต้นนั่นเอง

ทฤษฎีการแบ่งแยกอำนาจ

ในศตวรรษที่ ๑๘ สิทธิส่วนบุคคลได้รับการยอมรับและถูกวางรากฐานไว้ในทางการเมือง โดยมีความพยายามนำหลักของเหตุผลและความจริงมาใช้ในทางการเมืองด้วยการค้นคว้าทดลอง พิสูจน์ และสร้างแบบทางการเมืองขึ้นมา นักคิดคนสำคัญในยุคนี้คือ มองเตสกีเออ และรูสโซ แนวคิดในศตวรรษที่ ๑๘ ซึ่งถือว่าเป็นยุครุ่งโรจน์ส่งผลถึงการเมืองการปกครองในสมัยปัจจุบันอย่างมาก โดยเฉพาะหลักการแบ่งแยกอำนาจของมองเตสกีเออ และหลักการเจตนารมณ์ร่วมของรูสโซ ซึ่งเป็นแนวคิดแกนหลักที่สำคัญที่สุดของแนวคิดประชาธิปไตยในปัจจุบัน

ดังนั้น การที่จะเข้าใจการปกครองในระบอบประชาธิปไตยนั้น ต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดและทฤษฎีว่าด้วยหลักการแบ่งแยกอำนาจ (Separation of Powers) แต่บางท่านเรียกว่า หลักการแยกใช้อำนาจ หลักการนี้มีวัตถุประสงค์ในการแยกหน้าที่ของรัฐในทางนิติบัญญัติ บริหาร และตุลาการ โดยมอบให้องค์กรต่าง ๆ ที่เป็นอิสระต่อกันเป็นผู้ใช้อำนาจแต่ละส่วน เพื่อคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนจากผู้ที่ได้รับมอบหมายให้ใช้อำนาจ และไม่ให้องค์กรใดใช้อำนาจทุกส่วนได้อย่างเด็ดขาดแต่เพียงผู้เดียว แต่ให้แยกอำนาจออกใช้แต่ละส่วนเพื่อคานอำนาจกันไว้

๑. ความเป็นมาของหลักการแบ่งแยกอำนาจ

หลักการแบ่งแยกอำนาจมีนักปราชญ์หลายท่านได้กล่าวถึงเช่น อริสโตเติล บุฟเฟนดอร์ฟ และจอห์น ล็อก

อริสโตเติล (Aristotle) นักปราชญ์ชาวกรีก (ปี ๓๘๔ – ๓๒๒ ก่อนคริสตกาล) ได้จำแนกองค์กรของรัฐไว้ในหนังสือ “Politics” ไว้ ๓ องค์กร คือ สภาซึ่งมีหน้าที่ประชุมปรึกษาในเรื่องการเมือง องค์กรเจ้าหน้าที่ของรัฐ หรืออีกนัยหนึ่งข้าราชการ และองค์กรตุลาการ^{๒๒}

บุฟเฟนดอร์ฟ (Pufendorf) นักนิติศาสตร์ชาวเยอรมัน (ค.ศ. ๑๖๓๒ – ๑๖๙๔) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “De Jure Naturae et Gentium” ว่า อำนาจอธิปไตยแบ่งออกเป็น ๗ อำนาจ คือ อำนาจนิติบัญญัติ อำนาจที่จะลงโทษเพราะฝ่าฝืนกฎหมาย อำนาจที่ทำสงครามและสงบศึก อำนาจการทำสนธิสัญญา อำนาจแต่งตั้งข้าราชการ อำนาจภาษี และอำนาจจัดการศึกษา^{๒๓}

จอห์น ล็อก (John Locke) นักปราชญ์ชาวอังกฤษ (ค.ศ. ๑๖๓๒ – ๑๗๐๔) อธิบายไว้ในหนังสือ “Second Treatise of Civil Government” ว่า อำนาจอธิปไตยแยกออกได้เป็น ๓ อำนาจ คือ อำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหาร และอำนาจเกี่ยวกับการทำสงคราม การทำสนธิสัญญา และการแลกเปลี่ยนทูต^{๒๔} ล็อกไม่ได้กล่าวถึงอำนาจตุลาการ แต่เห็นว่าอำนาจนิติบัญญัติเป็นอำนาจที่สำคัญที่สุด

มองเตสกีเออ (Montesquieu) นักปราชญ์ชาวฝรั่งเศส (ค.ศ. ๑๖๘๙ – ๑๗๕๕)

^{๒๒} ประยูร กาญจนดุล. คำบรรยายกฎหมายปกครอง. พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘). หน้า ๒๑.

^{๒๓} ชาญชัย แสงศักดิ์. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายปกครอง เล่ม ๑. (กรุงเทพฯ : บริษัทสำนักพิมพ์วิญญูชน จำกัด, ๒๕๓๘). หน้า ๒๔.

^{๒๔} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๒๔.

เป็นผู้อธิบายหลักการแบ่งแยกอำนาจไว้ชัดเจนที่สุด และได้ชื่อว่าเป็นผู้วางหลักการแบ่งแยกอำนาจ โดยได้เขียนไว้ในหนังสือ “De l’ Esprit des Lois” หรือ เจตนารมณ์แห่งกฎหมาย ว่าในทุกรัฐจะมีอำนาจอยู่ ๓ อำนาจ คือ อำนาจนิติบัญญัติ อำนาจปฏิบัติการซึ่งขึ้นอยู่กับกฎหมายมหาชน และ อำนาจปฏิบัติการซึ่งขึ้นอยู่กับกฎหมายแพ่ง

อำนาจประการแรก คือ อำนาจในการตรากฎหมายขึ้นบังคับใช้สำหรับระยะเวลาหนึ่งหรือตลอดไป รวมทั้งการแก้ไขเพิ่มเติมหรือยกเลิกกฎหมายที่ได้ตราไว้

อำนาจประการที่สอง คือ อำนาจในการสงบศึก หรือทำสงคราม ส่งและรับทูต รักษาความมั่นคงและป้องกันการรุกราน หรือที่เรียกว่าอำนาจบริหารของรัฐ

อำนาจประการที่สาม คือ อำนาจในการลงโทษผู้กระทำความผิดทางอาญา หรือตัดสินข้อพิพาทระหว่างเอกชน หรือที่เรียกว่าอำนาจในการพิจารณาพิพากษาคดี

เมื่อใดที่อำนาจนิติบัญญัติและอำนาจบริหารรวมอยู่ที่บุคคลคนเดียวหรือองค์กรเดียวกัน อิสระภาพ เสรีภาพ ไม่อาจหลงเหลืออยู่ได้เลย ทั้งนี้เพราะพระมหากษัตริย์ หรือสภาจะออกกฎหมายที่ทารุณขึ้น และใช้กฎหมายนั้นบังคับอย่างทรราชย์ได้ และเสรีภาพจะมีไม่ได้เช่นกัน ถ้าอำนาจตัดสินคดีไม่ได้แยกออกจากอำนาจนิติบัญญัติและอำนาจบริหาร ถ้าใช้อำนาจตัดสินคดีรวมกับอำนาจนิติบัญญัติ อำนาจเหนือชีวิตและเสรีภาพพลเมืองก็จะเป็นไปตามอำเภอใจของผู้ใช้อำนาจ เพราะว่าตุลาการจะเป็นผู้บัญญัติกฎหมายเอง ถ้าใช้อำนาจตัดสินคดีรวมกับอำนาจปฏิบัติการ ตุลาการก็มีอำนาจที่จะกดขี่ได้อย่างเต็มที่ ทุกสิ่งทุกอย่างจะเป็นอันวอดวาย ถ้าบุคคลเดียวกันไม่ว่าจะเป็นเจ้าหรือผู้สูงศักดิ์ หรือประชาชนใช้อำนาจทั้งสามนี้ มองเตสกีเออ ได้ให้เหตุผลในการแบ่งแยกอำนาจไว้ว่า “เป็นประสบการณ์ที่พบเห็นกันอยู่ชั่ววันริ่นดรแล้วว่าคนเราทุกคน เมื่อมีอำนาจย่อมใช้อำนาจเกินกว่าที่ควรจนกว่าจะถูกจำกัดขอบเขต อย่าวางแต่อะไรเลย แม้แต่คุณธรรมก็ต้องมีขอบเขตจำกัด เพื่อป้องกันมิให้ผู้ใดใช้อำนาจเกินขอบเขต จึงจำเป็นที่จะต้องใช้อำนาจคอยหยุดยั้งอำนาจซึ่งกันและกันตามวิสัยแห่งอำนาจนั้น ๆ”^{๒๕} หมายความว่า อำนาจต้องไม่ถูกรวบรวมนำมาอยู่ในองค์กรใดองค์กรหนึ่ง จะต้องให้มีการแบ่งกระจายอำนาจออกไป ซึ่งบางท่านเรียกว่าการแยกใช้อำนาจ มองเตสกีเออเห็นว่า เสรีภาพของประชาชนเป็นวัตถุประสงค์ของรัฐบาลที่ดี เสรีภาพจะมีขึ้นได้ก็แต่โดยทำให้อำนาจอ่อนตัวลง และการแยกใช้อำนาจเท่านั้นจะทำให้อำนาจอ่อนตัวลง

มองเตสกีเออเห็นว่า ควรจะมีองค์กรใช้อำนาจแต่ละอำนาจโดยเฉพาะแยกจากกัน ไม่ควรให้องค์กรใดใช้อำนาจหลาย ๆ อย่างรวมกัน เพราะจะทำให้มีอำนาจมากเกินไป ซึ่งเป็นอันตรายต่อสิทธิเสรีภาพของประชาชน การแยกใช้อำนาจจึงเป็นการช่วยปกป้องและเป็นหลักประกันแก่พลเมือง มิให้รัฐย่ำยีเสรีภาพทางการเมืองและเป็นวิธีที่จะให้ผู้ใช้อำนาจแต่ละส่วนคอยเหนี่ยวรั้งกันมิให้ฝ่ายใดใช้อำนาจเกินขอบเขต^{๒๖}

^{๒๕} ประยูร กาญจนดุล. เรื่องเดิม. หน้า ๒๒.

^{๒๖} ประยูร กาญจนดุล. เรื่องเดิม. หน้า. ๒๓.

มองเตสกีเออเขียนหนังสือ “De l’ Esprit des Lois” โดยมีความคิดพื้นฐานในแนวเสรีนิยม เพราะมองเตสกีเออเป็นผู้เลื่อมใสในจอห์น ล็อก อย่างลึกซึ้ง และชื่นชมในระบบการปกครองของประเทศอังกฤษอย่างมาก^{๒๗}

หลักการแบ่งแยกอำนาจของมองเตสกีเออ ต่อมากลายเป็นหลักกฎหมาย กฎหมายรัฐธรรมนูญที่สำคัญ นำไปสู่ระบบการเมืองที่มีการแบ่งแยกอำนาจโดยเด็ดขาด โดยองค์กรใช้อำนาจแต่ละอำนาจดังกล่าวนั้นจะต้องไม่มีความสัมพันธ์ต่อกัน และไม่เข้าไปก้าวก่ายในการใช้อำนาจของกันและกัน ความเข้าใจดังกล่าวปรากฏอยู่ในรัฐธรรมนูญที่เป็นลายลักษณ์อักษรฉบับแรกของโลก คือ รัฐธรรมนูญของสหรัฐอเมริกา ค.ศ. ๑๗๘๗ และรัฐธรรมนูญของสาธารณรัฐฝรั่งเศส ฉบับลงวันที่ ๓ กันยายน ค.ศ. ๑๙๗๑ ซึ่งจัดระบบการเมืองที่มีการแบ่งอำนาจกันอย่างเด็ดขาด โดยเฉพาะในระหว่างฝ่ายบริหารและฝ่ายนิติบัญญัติ ความคิดของมองเตสกีเออตามความเข้าใจหรือการตีความของผู้ร่างรัฐธรรมนูญของสหรัฐอเมริกานั้น มีอิทธิพลต่อระบบการเมืองแบบที่เรียกว่า “ระบบประธานาธิบดี” ขึ้นในสหรัฐอเมริกาเป็นครั้งแรกของโลก และมีอิทธิพลต่อแนวคิดทางการเมืองของชาวฝรั่งเศส ในสมัยนั้นเป็นอันมากเพราะขณะนั้นสาธารณรัฐฝรั่งเศสอยู่ภายใต้ระบอบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงเป็นใช้อำนาจดังกล่าวทั้งหมด และมีส่วนกระตุ้นให้เกิดการปฏิวัติขึ้นในสาธารณรัฐฝรั่งเศสใน ค.ศ. ๑๗๘๙^{๒๘}

ในหนังสือ “De l’ Esprit des Lois” มองเตสกีเออกล่าวไว้ว่า ในประเทศอังกฤษมีการแบ่งแยกอำนาจที่ดีที่สุด ได้ถูกโต้แย้งโดยศาสตราจารย์การ์เนอร์ (GARNER) แห่งมหาวิทยาลัยนอตติงแฮม ประเทศอังกฤษ ว่าเป็นความเข้าใจผิดของมองเตสกีเออ เพราะในประเทศอังกฤษไม่มีการแบ่งแยกอำนาจ อำนาจนิติบัญญัติ บริหาร และตุลาการ มีอยู่จริง แต่ในประเทศอังกฤษต่างฝ่ายต่างใช้อำนาจได้หลายอำนาจและต่าง ๆ กัน เป็นต้นว่า ผู้ดำรงตำแหน่ง Lord Chancellor นั้น มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวข้องทั้ง ๓ อำนาจ คือ เป็นประธานศาลฎีกา เป็นประธานสภาสูง ซึ่งเป็นสภาหนึ่งในสองสภาของสภานิติบัญญัติ และในขณะเดียวกันก็เป็นรัฐมนตรีอยู่ด้วยอีกตำแหน่งหนึ่ง และบางครั้งก็เป็น รัฐมนตรีในคณะรัฐมนตรี (Member of the Cabinet) ด้วย ส่วนผู้พิพากษาของอังกฤษซึ่งเป็นผู้ใช้อำนาจตุลาการ ก็มีอำนาจในการบริหารด้วยในบางกรณี เช่น เป็นผู้ออกใบอนุญาตการค้าสุรา และควบคุม Wards of the Court เป็นผู้ใช้อำนาจนิติบัญญัติบางเรื่อง เช่น ในเรื่องการพิจารณาความ ศาลสูงอังกฤษเป็นผู้กำหนดขึ้นด้วยตนเองในรูปของ “Rules of the Supreme Court” โดยมีได้กำหนดไว้ในรูปของพระราชบัญญัติหรือประมวลกฎหมาย ส่วนรัฐมนตรีของอังกฤษนอกจากจะเป็นฝ่ายบริหารแล้ว ยังเป็นสมาชิกของสภานิติบัญญัติ และรัฐมนตรียังมีอำนาจในการออกกฎหมายของฝ่ายบริหาร (เช่น กฎกระทรวงหรือประกาศกระทรวง) บางครั้งก็มีอำนาจในการวินิจฉัยข้อพิพาทต่าง ๆ ตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ ศาสตราจารย์การ์เนอร์สรุปว่า การแบ่งแยกอำนาจของอังกฤษตามความคิดของมองเตสกีเออนั้น ไม่เคยมีอยู่ในประเทศอังกฤษเลย และก็ไม่เป็นการสมควรที่จะให้มีการแบ่งแยกอำนาจในทำนองนั้นด้วย เพราะเป็นการยากที่จะชี้ชัดลงไปได้ว่า เรื่องใดเป็นเรื่องที่อยู่ในอำนาจใด

^{๒๗} บวรศักดิ์ อุวรรณโณ. กฎหมายมหาชน เล่ม ๑ วิวัฒนาการทางปรัชญาและลักษณะของกฎหมายมหาชนยุคต่าง ๆ. พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์นิติธรรม, ๒๕๓๘). หน้า ๕๘.

^{๒๘} ชาญชัย แสงศักดิ์. เรื่องเดิม. หน้า ๒๖.

นอกจากนี้ การพยายามที่จะแบ่งแยกลักษณะของอำนาจยังเป็นสิ่งไม่มีประโยชน์^{๒๙} หลักการแบ่งแยกอำนาจของมองเตสกีเออ นอกจากจะถูกโต้แย้งโดยนักปราชญ์ร่วมสมัยอย่างรุสโซแล้ว ยังถูกโต้แย้งและวิจารณ์โดยนักกฎหมายในยุคปัจจุบัน เช่น ปีแยร์ ก็อตต์ (Pierre Cot) นักการเมืองชาวฝรั่งเศส ที่กล่าวหาว่าหลักการแบ่งแยกอำนาจตามความคิดของมองเตสกีเออเป็นสิ่งที่ล้าสมัย เพราะหลักการที่มองเตสกีเออนำมาเผยแพร่ในสมัยนั้น เพื่อเป็นเหตุผลในการลดอำนาจของพระมหากษัตริย์ในสมัยนั้น ให้น้อยลงโดยตัดอำนาจออกกฎหมายออกไปให้เหลือเพียงอำนาจบริหาร ปัจจุบันบทบาทของหลักการแบ่งแยกอำนาจหมดสิ้นไปแล้ว ศาสตราจารย์ฟรองซิส ปอล เบนัวต์ (Francis Paul Benoit) แห่งมหาวิทยาลัยแรนส์ (Rennes) ประเทศสาธารณรัฐฝรั่งเศส ได้วิจารณ์แนวความคิดของมองเตสกีเออว่า หลักการแบ่งแยกอำนาจไม่ใช่ทฤษฎีที่เป็นระบบซึ่งคิดค้นขึ้นตามหลักตรรกวิทยาอย่างเคร่งครัด เป็นเพียงวรรณกรรมทางอักษรศาสตร์และการเมือง แนวคิดของมองเตสกีเออไม่ใช่หลักกฎหมาย เป็นเพียงศิลปะทางการเมือง หรืออุดมการณ์ทางการเมืองเท่านั้น^{๓๐}

อย่างไรก็ตามการโต้เถียงกันในเรื่องนี้เป็นเรื่องไร้ประโยชน์ เพราะปัญหาการแบ่งแยกอำนาจหรือการแยกใช้อำนาจเป็นปัญหาทางการเมืองที่จะต้องพิจารณาให้เหมาะสมกับระบอบการปกครองของแต่ละประเทศ รัฐธรรมนูญของแต่ละประเทศจะจัดระเบียบองค์กรของรัฐในทางการเมือง โดยจะแยกอำนาจออกใช้เป็นส่วนก็ได้แล้วแต่ประโยชน์และความจำเป็น แต่โดยทั่วไปนิยมแยกเป็น ๓ อำนาจ คือ อำนาจนิติบัญญัติ บริหาร และตุลาการ

๒. ข้อพิจารณาของหลักการแบ่งแยกอำนาจ

๒.๑ ลักษณะการใช้อำนาจอธิปไตยของรัฐ รัฐสมัยใหม่ (Modern

State)

ยอมรับว่ารัฐเป็นเจ้าของอำนาจสูงสุด ซึ่งเรียกว่า อำนาจอธิปไตย รัฐใช้อำนาจอธิปไตยแสดงเจตนาหรือกระทำการต่าง ๆ เพื่อรักษาไว้ซึ่งประโยชน์มหาชน (Public Interest) ๓ ประการ คือ

๒.๑.๑ กำหนดแบบแผนความประพฤติของบุคคลที่อยู่ในดินแดนของรัฐ โดยการตราเป็นกฎหมาย เรียกว่า การนิติบัญญัติ (Legislative Function)

๒.๑.๒ บังคับการให้เป็นไปตามบทบัญญัติของกฎหมายที่รัฐได้ตราขึ้น เรียกว่าการบริหาร (Executive Function)

๒.๑.๓ วินิจฉัยชี้ขาดปัญหาข้อพิพาทอันเนื่องมาจากการบังคับการให้เป็นไปตามบทบัญญัติของกฎหมาย เรียกว่า การตุลาการ (Judicial Function)

รัฐไม่อาจใช้อำนาจอธิปไตยแสดงเจตนาหรือกระทำการต่าง ๆ ด้วยตนเอง การใช้อำนาจอธิปไตยของรัฐในด้านต่าง ๆ จึงอาศัยบุคคลซึ่งดำรงตำแหน่งเป็นองค์กร (Organ) ของรัฐ เป็นผู้ใช้อำนาจอธิปไตยของรัฐ กระทำการหรือแสดงเจตนาในนามของรัฐแทน การใช้อำนาจอธิปไตยของรัฐกระทำการในทางนิติบัญญัติก็ดี กระทำการในทางบริหารก็ดี กระทำการในทางตุลาการก็ดี ล้วนแต่กระทำโดยบุคคลธรรมดาซึ่งมีฐานะเป็นองค์กรของรัฐ

^{๒๙} อมร จันทรสุมบุรณ์. กฎหมายปกครอง. พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๕). หน้า ๖๔-๖๕.

^{๓๐} ชาญชัย แสงศักดิ์. เรื่องเดิม. หน้า ๒๗-๒๘.

๒.๒ การแยกองค์กรของรัฐกระทำกรในด้านต่าง ๆ

มนุษย์เมื่อมีอำนาจมักจะใช้อำนาจเกินเลยเสมอ ดังนั้น หากปล่อยให้การใช้ อำนาจกระทำกรในด้านต่าง ๆ ตกอยู่กับบุคคลคนเดียวหรือคณะบุคคลคณะเดียวแล้ว สิทธิเสรีภาพ ของประชาชนอาจถูกรุกล้ำได้ การใช้อำนาจอธิปไตยของรัฐกระทำกรในด้านต่าง ๆ จึงมีความ จำเป็นต้องแยกองค์กรนิติบัญญัติ บริหารและตุลาการ ออกจากกัน ทั้งนี้ก็เพื่อป้องกันไม่ให้องค์กรใด องค์กรหนึ่งมีอำนาจมากเกินไป จนอาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิทธิเสรีภาพของประชาชนได้

๒.๓ ความหมายของหลักการแบ่งแยกอำนาจ

ความหมายของแนวคิดในหลักการแบ่งแยกอำนาจจึงหมายถึง การแยกใช้อำนาจอธิปไตย เพื่อให้องค์กรแต่ละองค์กรคานและถ่วงดุลอำนาจซึ่งกันและกัน (Check and Balance) ป้องกันมิให้อำนาจถูกรวมศูนย์อยู่ที่องค์กรหนึ่งเพียงองค์กรเดียว อันจะทำให้องค์กรนั้นใช้อำนาจได้ตามอำเภอใจ (Arbitrariness) ดังนั้น ในรัฐธรรมนูญของรัฐเสรีประชาธิปไตยจึงบัญญัติให้ องค์กรของรัฐกระทำกรในด้านต่าง ๆ แยกจากกันแต่ให้มีความเชื่อมโยงกัน^{๓๑}

๒.๔ สารสำคัญของหลักการแบ่งแยกอำนาจ

๒.๔.๑ หลักการแบ่งแยกอำนาจนั้นเรียกร้องให้มีการแยกองค์กรตุลาการ ออกจากการเมือง คือองค์กรนิติบัญญัติและบริหาร อย่างเด็ดขาดและเคร่งครัด คือ

๒.๔.๑.๑ รัฐธรรมนูญมอบหมายให้องค์กรตุลาการ ผูกขาดการใช้ อำนาจอธิปไตยของรัฐกระทำกรแต่ผู้เดียว ไม่เปิดโอกาสให้องค์กรของรัฐองค์กรอื่นให้เข้ามารวมใช้ อำนาจและรัฐธรรมนูญก็จำกัดบทบาทขององค์กรตุลาการให้มีแต่เฉพาะการใช้อำนาจวินิจฉัยชี้ขาดข้อ พิพาทอันเนื่องมาจากการใช้กฎหมายเท่านั้น ไม่เปิดโอกาสให้เข้าไปร่วมใช้อำนาจในด้านอื่น

๒.๔.๑.๒ รัฐธรรมนูญแยกบุคลากรขององค์กรตุลาการออกจาก องค์กรนิติบัญญัติและบริหารอย่างเด็ดขาด

๒.๔.๑.๓ รัฐธรรมนูญให้หลักประกันความเป็นอิสระของผู้พิพากษา (Independence of the Judiciary) ในการพิจารณาพิพากษาคดี จะต้องไม่ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของ องค์กรนิติบัญญัติและองค์กรบริหาร

๒.๔.๒ หลักการแบ่งแยกอำนาจนั้นควรแยกอำนาจนิติบัญญัติและ อำนาจบริหารออกจากกันโดยเด็ดขาดหรือไม่ รัฐธรรมนูญของประเทศต่าง ๆ บัญญัติไว้ ต่างกัน แล้วแต่รูปแบบการปกครอง ซึ่งมีอยู่ด้วยกัน ๓ ระบบ คือ

๒.๔.๒.๑ ระบบรัฐสภา (Parliamentary Government) การใช้ อำนาจอธิปไตยของรัฐทางนิติบัญญัติและบริหาร ไม่ได้แยกออกจากกันโดยเด็ดขาดเคร่งครัด ต่างฝ่าย ต่างสามารถคานและถ่วงดุลอำนาจซึ่งกันและกัน เช่น รูปแบบรัฐบาลของประเทศสหราชอาณาจักร

๒.๔.๒.๒ ระบบประธานาธิบดี (Presidential Government) มี การแยกองค์กรผู้ใช้อำนาจอธิปไตยของรัฐทางนิติบัญญัติและบริหารแยกออกจากกันอย่างเด็ดขาด เคร่งครัด เช่น รูปแบบรัฐบาลของประเทศสหรัฐอเมริกา

^{๓๑} เรียงศักดิ์ วิริยะชัยวงศ์. “นโยบายและอุปสรรคในการจัดตั้งศาลปกครองประเทศไทย”. (เอกสารวิจัยส่วนบุคคล, คณะรัฐศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๙). หน้า ๑๘.

๒.๔.๒.๓ ระบบกึ่งรัฐสภาหรือกึ่งประธานาธิบดี (Semi – parliamentary System, Semi – presidential System) เป็นรูปแบบการปกครองที่นำระบบรัฐสภาและระบบประธานาธิบดีมาผสมผสานกัน โดยประธานาธิบดีได้รับมอบอำนาจมาก แต่ก็ให้รัฐสภาใช้อำนาจควบคุมการทำงานของฝ่ายบริหารได้ เช่น รูปแบบรัฐบาลของสาธารณรัฐฝรั่งเศส

หลักการแบ่งแยกอำนาจ จะแบ่งแยกกันโดยเด็ดขาดเคร่งครัดหรือไม่ หรือรวมศูนย์อยู่ในองค์กรเดียวกันนั้น ขึ้นอยู่กับระบอบการปกครองเป็นหลัก ความสัมพันธ์ของอำนาจนิติบัญญัติและอำนาจบริหารยังคงเกี่ยวข้องกัน เพราะเป็นองค์กรทางการเมืองเหมือนกัน แต่ความสัมพันธ์ของทั้งสององค์กรดังกล่าวต้องไม่รุกรานสิทธิเสรีภาพของประชาชน ขณะเดียวกันก็ต้องเป็นหลักประกันสิทธิเสรีภาพของประชาชนด้วย^{๓๒}

แนวคิดหลักนิติรัฐ

ทฤษฎีนิติรัฐ (Etat de Droit)

รูสโซ และมอนเตสกีเออ ได้เสนอแนวคิดไว้เป็นคนแรก ๆ และ กาเร เดอมัมแบร์ ได้สรุปแนวความคิดไว้อย่างชัดเจนซึ่งพอสรุปได้ว่า รัฐและหน่วยงานของรัฐกระทำการเพื่อประโยชน์สาธารณะ และอยู่ในฐานที่เหนือกว่าเอกชน มีอำนาจก่อให้เกิดความเคลื่อนไหวในสิทธิหน้าที่แก่เอกชนฝ่ายเดียวโดยปัจเจกชนไม่สมัครใจได้ กฎหมายมหาชนให้อำนาจรัฐหรือหน่วยงานของรัฐดำเนินการเพื่อประโยชน์สาธารณะในฐานที่เหนือกว่าเอกชน แต่กฎหมายนั้นเองก็จำกัดอำนาจรัฐหรือหน่วยงานของรัฐไม่ให้ใช้อำนาจนอกรอบที่กฎหมายให้ไว้

ผลของทฤษฎีนิติรัฐที่ให้ไว้ คือทำให้รัฐจะต้องมีระบบกฎหมายซึ่งกำหนดกลไกและกระบวนการในการควบคุมการกระทำหน้าที่ขององค์กรของรัฐทุกองค์กรให้ชอบด้วยกฎหมาย สำหรับประเทศไทย รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ได้มีบทบัญญัติที่รับรองหลักนิติรัฐ ไว้หลายมาตราด้วยกัน ดังเช่นรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ มาตรา ๒๕ วรรคหนึ่ง ซึ่งบัญญัติว่า

“สิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทย นอกจากที่บัญญัติคุ้มครองไว้เป็นการเฉพาะในรัฐธรรมนูญแล้ว การใดที่มีได้ห้ามหรือจำกัดไว้ในรัฐธรรมนูญหรือในกฎหมายอื่น บุคคลย่อมมีสิทธิและเสรีภาพที่จะกระทำการนั้นได้และได้รับความคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญตราบเท่าที่การใช้สิทธิหรือเสรีภาพเช่นว่านั้นไม่กระทบกระเทือนหรือเป็นอันตรายต่อความมั่นคงของรัฐ ความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน และไม่ละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพของบุคคลอื่น”

จากบทบัญญัติดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า ทฤษฎีนิติรัฐ ได้ถูกประยุกต์ใช้อย่างเป็นรูปธรรมในฐานะบทบัญญัติแห่งกฎหมาย ซึ่งเมื่อเป็นเช่นนั้น จะมีผลบังคับที่เป็นรูปธรรมนั่นก็คือ การพัฒนาไปสู่หลักความชอบด้วยกฎหมาย ซึ่งจะเป็นส่วนที่ได้กล่าวต่อไป

^{๓๒} เรืองศักดิ์ วิริยะชัยวงศ์. เรื่องเดิม. หน้า ๑๙.

แนวคิดพื้นฐานการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ

ทฤษฎีนิติรัฐ เป็นหลักการพื้นฐานในการปกครอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปกครองในระบอบประชาธิปไตย เพราะนิติรัฐ เป็นสิ่งที่ควบคู่กับการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน ซึ่งคำอธิบายในเรื่องนี้ ศาสตราจารย์ ดร.บวรศักดิ์ อวรรณโณ ได้ให้คำอธิบายในเรื่องนี้ไว้^{๓๓} พอสรุปได้ว่าตามแนวคิดเสรีนิยมประชาธิปไตยนั้นถือว่า แม้รัฐจะมีอำนาจอธิปไตย แต่รัฐก็ต้องเคารพกฎหมาย ซึ่งมีอยู่ หลักทฤษฎี คือ

ทฤษฎีว่าด้วยการจำกัดอำนาจตนเองด้วยความสมัครใจ (auto-limitation) เยียริง (Ihering) และ เจลลิเนค (Jellinek) เป็นผู้เสนอ ซึ่งมีหลักว่ารัฐไม่อาจถูกจำกัดอำนาจโดยกฎหมายได้ เว้นแต่รัฐจะสมัครใจผูกมัดตนเองด้วยกฎหมายที่ตนสร้างขึ้น และกฎหมายหลักที่รัฐสร้างขึ้นก็คือ รัฐธรรมนูญ ซึ่งกำหนดสถานะของอำนาจการเมืองในรัฐว่าอยู่ที่องค์กรใด ต้องใช้อย่างไร มีข้อจำกัดอย่างไร

หลักความชอบด้วยกฎหมายของการใช้อำนาจรัฐ

เมื่อทฤษฎีนิติรัฐ พัฒนามาสู่หลักความชอบด้วยกฎหมาย ย่อมเกิดสภาพบังคับที่สำคัญเนื่องจากภายใต้นิติรัฐองค์กรที่ใช้อำนาจรัฐทุกองค์กรต้องปฏิบัติตามกฎหมาย และไม่มีข้อยกเว้น ไม่ว่าจะป็นองค์กรที่ใช้อำนาจทางนิติบัญญัติ ทางบริหาร หรือทางตุลาการ ซึ่งผลของหลักความชอบด้วยกฎหมาย จะส่งผลให้การกระทำที่ขัดต่อกฎหมายเป็นอันใช้ไม่ได้ หรือถูกยกเลิกเพิกถอนไป หรือองค์กรที่ใช้อำนาจโดยขัดต่อกฎหมายนั้นต้องรับผิดชอบไม่ว่าในทางหนึ่งทางใด อีกทั้งหลักความชอบด้วยกฎหมายที่มีผลตามการใช้อำนาจแต่ละองค์กรแตกต่างกันไป ตามธรรมชาติและรูปแบบขององค์กรนั้น ซึ่งพอจะสรุปได้ดังนี้

หลักความชอบด้วยกฎหมายของการกระทำขององค์กรนิติบัญญัติ

ในองค์กรนิติบัญญัตินั้น รัฐธรรมนูญจะมีบทบัญญัติรับรองและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพมูลฐานของประชาชนที่สำคัญไว้ ซึ่งมีผลทำให้องค์กรของรัฐทุกองค์กร โดยเฉพาะองค์กรนิติบัญญัติ ไม่อาจที่จะออกกฎหมายมาจำกัดตัดทอนสิทธิเสรีภาพที่วางไว้ โดยปราศจากอำนาจที่รัฐธรรมนูญให้ไว้ อนึ่ง แม้รัฐธรรมนูญจะให้อำนาจจำกัดสิทธิเสรีภาพดังกล่าวไว้ก็จริง แต่องค์กรนิติบัญญัติก็หาอาจออกกฎหมายจำกัดสิทธิเสรีภาพอันเป็นการฝ่าฝืนสาระสำคัญของเสรีภาพนั้น หรือฝ่าฝืนเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญมิได้ ทั้งกฎหมายดังกล่าวต้องมีลักษณะเป็นกฎหมายที่ใช้ทั่วไป ไม่ใช่กฎหมายที่ตราสำหรับกรณีใดกรณีหนึ่ง ยิ่งกว่านั้น กฎหมายที่จะจำกัดสิทธิเสรีภาพนั้นต้องออกโดยประชาชนเองหรือโดยองค์กรที่เป็นผู้แทนของประชาชน

^{๓๓} บวรศักดิ์ อวรรณโณ. กฎหมายมหาชน, การแบ่งแยกกฎหมายมหาชน – เอกชนและพัฒนากฎหมายมหาชนในประเทศไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์นิติธรรม, ๒๕๓๗). หน้า ๔๘-๕๕. อ้างถึงใน ชาญชัย แสวงศักดิ์. คำอธิบายกฎหมายปกครอง. พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์วิญญูชน, ๒๕๔๙). หน้า ๕๑-๕๒.

เมื่อเป็นเช่นนี้ ก็จะต้องมีระบบควบคุมมิให้การกระทำขององค์กรนิติบัญญัติขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน

หลักความชอบด้วยกฎหมายของการกระทำขององค์กรตุลาการ

องค์กรตุลาการซึ่งมีหน้าที่วินิจฉัยชี้ขาดข้อพิพาท และควบคุมการกระทำต่าง ๆ ทั้งของเอกชนและของรัฐให้ชอบด้วยกฎหมาย ดังนั้นองค์กรตุลาการก็มีภารกิจหลักในการให้ความคุ้มครองแก่หลักความชอบด้วยกฎหมายให้เกิดเป็นผลจริงจางขึ้น โดยเพิกถอนการกระทำที่มีชอบด้วยกฎหมาย และหากการกระทำนั้นก่อความเสียหาย ก็พิพากษาให้ผู้กระทำต้องชดใช้ความเสียหายด้วย ดังนั้นในนิติรัฐจึงถือว่า “อิสระ” ขององค์กรตุลาการที่ไม่ต้องตกอยู่ในอำนาจครอบงำของฝ่ายบริหาร หรือฝ่ายนิติบัญญัติ เป็นสิ่งที่จำเป็นเพราะองค์กรตุลาการในนิติรัฐเป็นผู้ตรวจสอบควบคุมองค์กรอื่น เพื่อคุ้มครองหลักความชอบด้วยกฎหมายนั่นเอง แต่ในอีกด้านหนึ่งองค์กรตุลาการเองก็ต้องเคารพหลักความชอบด้วยกฎหมายด้วยเช่นกัน ด้วยเหตุนี้ในระบบกฎหมายต่าง ๆ จึงต้องมีกลไกคอยตรวจสอบควบคุมการกระทำขององค์กรตุลาการให้ชอบด้วยกฎหมาย เช่นเดียวกับการกระทำขององค์กรอื่น ๆ กลไกที่ว่าอาจจะมีหลายระดับหลายวิธี อาทิเช่น การมีศาล ๓ ชั้น และให้ศาลฎีกาเป็นศาลสูงสุดที่ควบคุมความชอบด้วยกฎหมายของคำพิพากษาศาลล่าง การให้มีศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยว่าคำพิพากษาศาลสูงสุดอื่นชอบหรือไม่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญ ดังเช่นในสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี เป็นต้น

หลักความชอบด้วยกฎหมายกับการกระทำของฝ่ายปกครอง

หลักความชอบด้วยกฎหมายของการกระทำของฝ่ายปกครองนี้ ผู้อธิบายได้ดีที่สุดคนหนึ่งคือ กारे เดอ มัลแบร์ (R. Carre' de Malberh) ซึ่งแสดงให้เห็นข้อแตกต่างระหว่าง “รัฐตำรวจ” กับ “นิติรัฐ” ซึ่งฝ่ายปกครองต้องดำเนินการตามกฎหมายว่า ฝ่ายปกครองสามารถใช้อำนาจดุลพินิจอย่างเต็มที่ที่จะดำเนินการมาตรการอะไรก็ได้ ที่ฝ่ายปกครองริเริ่มและเห็นว่าจำเป็น ในส่วนที่เกี่ยวกับประชาชน เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ที่ต้องการ รัฐตำรวจนี้อยู่บนแนวคิดที่ว่า วัตถุประสงค์สุดท้ายเป็นสิ่งสำคัญที่สุด ส่วนวิธีการที่จะไปถึงวัตถุประสงค์นั้นจะอย่างไรก็ได้ (la fin Justifie des moyens) ตรงกันข้ามกับ “นิติรัฐ” (Etat de droit หรือ Rechtsstat) ซึ่งเป็นรัฐที่ยอมตนอยู่ใต้ระบบกฎหมายในความสัมพันธ์กับปัจเจกชน และเพื่อคุ้มครองสถานะปัจเจกชน โดยรัฐยอมตนอยู่ใต้กฎหมายที่กำหนดการกระทำของรัฐต่อปัจเจกชนสองนัย คือ กฎเกณฑ์ประเภทแรก กำหนดสิทธิและเสรีภาพของประชาชน และกฎหมายประเภทที่สอง กำหนดวิธีการมาตรการซึ่งรัฐหรือหน่วยงานสามารถใช้เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนด รวมเป็นกฎหมายสองชนิดที่มีผลร่วมกันนั่นก็คือการจำกัดอำนาจของรัฐ โดยการให้อำนาจนั้นอยู่ภายใต้ระบบกฎหมายที่รัฐกำหนด ลักษณะเด่นที่สุดประการหนึ่งของนิติรัฐก็คือ ฝ่ายปกครองไม่สามารถใช้วิธีการอื่นนอกจากที่ระบบกฎหมายที่ใช้บังคับอยู่ในเวลานั้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งกฎหมายที่รัฐสภาตราขึ้น กระทำการใด ๆ ต่อปัจเจกชนได้ หลักนี้ส่งผลโดยปริยายให้เกิดขึ้นสองประการประการแรก คือ เมื่อฝ่ายปกครองเข้าไปมีนิติสัมพันธ์กับปัจเจกชน ฝ่ายปกครองหาอาจกระทำการฝ่าฝืนหรือหลีกเลี่ยงกฎหมายที่ใช้บังคับอยู่ไม่ได้ ประการที่สอง คือ ในนิติรัฐที่พัฒนาจนสมบูรณ์แบบแล้วนั้น ฝ่ายปกครองไม่อาจกระทำการใดอันเป็นการบังคับปัจเจกชนโดยเขาไม่สมัครใจได้ เว้นแต่จะมีกฎหมายที่รัฐสภาตราขึ้น (Loi) ให้อำนาจไว้เท่านั้น กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ฝ่ายปกครองไม่สามารถใช้

มาตรการใด ๆ ต่อผู้อยู่ใต้ปกครองได้ เว้นแต่กฎหมายที่รัฐสภาตราขึ้นจะให้อำนาจไว้โดยตรงหรือโดยปริยาย

ดังนั้น นิติรัฐจะเป็นรัฐที่ให้หลักประกันแก่ปัจเจกชนผู้อยู่ใต้ปกครองว่า เมื่อใดก็ตามที่ฝ่ายปกครองละเมิดหลักนี้ ปัจเจกชนสามารถไปสู่ผู้มีอำนาจวินิจฉัยคดีเพื่อให้เพิกถอนการกระทำ หรือเปลี่ยนแปลงหรือให้เลิกการกระทำนั้น ๆ ของฝ่ายปกครองที่ละเมิดกฎหมายได้

เพราะฉะนั้นระบบนิติรัฐจึงเป็นระบบที่สร้างขึ้นเพื่อประโยชน์ของพลเมือง และมีวัตถุประสงค์หลักในการป้องกันและแก้ไขการใช้อำนาจตามอำเภอใจของเจ้าหน้าที่ของรัฐ และเพื่อที่จะให้นิติรัฐเป็นความจริงขึ้นมาได้ ก็มีความจำเป็นที่ประชาชนต้องสามารถดำเนินคดีกับการกระทำของรัฐทุกประเภทที่มีขอบ และที่ทำให้ปัจเจกชนเสียหาย

จากทฤษฎีที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า ในรัฐที่เคารพต่อระบบกฎหมายหรือที่เรียกว่า “นิติรัฐ” โดยเฉพาะอย่างยิ่งรัฐที่ปกครองในระบอบประชาธิปไตยทุกองค์กรต้องถูกตรวจสอบซึ่งการใช้ อำนาจในการกระทำขององค์กรนั้น ๆ ทั้งองค์กรในการจัดรูปแบบที่มีมาตั้งแต่ดั้งเดิม คือ องค์กรทางนิติบัญญัติ องค์กรทางบริหาร และองค์กรทางตุลาการ ดังนั้นแม้จะมีการตั้งองค์กรใหม่ ๆ ขึ้นมา ไม่ว่าจะ กำหนดให้มีสถานะพิเศษ รูปแบบ หรือไม่ว่าจะเรียกชื่ออย่างไร ทุกองค์กรต้องถูกตรวจสอบการใช้ อำนาจทั้งสิ้น ขึ้นอยู่กับว่าโดยวิธีการและรูปแบบใดที่เหมาะสมเท่านั้น

หลักความเป็นอิสระและความเป็นกลางของผู้พิพากษาหรือตุลาการ

๑. การดำรงไว้ซึ่งความเป็นกลาง

การดำรงไว้ซึ่งความเป็นกลางนั้น ผู้พิพากษาที่ทำหน้าที่ในทางอรรถคดีต้องอยู่ในฐานะที่เป็นกลาง ต้องไม่มีอคติกับคู่ความฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด รวมทั้งจะต้องไม่มีผลประโยชน์เกี่ยวข้องกับคดีที่ตนพิจารณาทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น ไม่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับคู่ความฝ่ายใด ไม่ว่าจะเป็นความสัมพันธ์ทางสายโลหิต ความสัมพันธ์ทางการแต่งงาน หรือได้มีส่วนรู้เห็นใด ๆ เกี่ยวกับคดีนั้นมาก่อน หรือมีเหตุอย่างอื่นที่อาจทำให้เกิดความเคลือบแคลงสงสัยในความยุติธรรมหรือความเป็นกลางต่อการปฏิบัติหน้าที่ของผู้พิพากษา ซึ่งการที่ผู้พิพากษาจะไม่พิจารณาคดีใด ๆ ที่ตนมีส่วนได้เสียหรือมีผลประโยชน์เกี่ยวข้อนั้น มาจากหลักที่ว่า No man can be judge in his own cause.

บทบัญญัติในกฎหมายหลายฉบับที่วางหลักการที่ผู้พิพากษาจะต้องดำรงไว้ซึ่งความเป็นกลางในการพิจารณาพิพากษาคดี ที่สำคัญคือ ผู้พิพากษาอาจถูกคัดค้านจากการนั่งพิจารณาคดีได้ โดยเหตุที่มีส่วนได้เสียเกี่ยวข้องกับคดีนั้น เช่น การมีผลประโยชน์ได้เสีย หรือมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับคู่ความในคดี ในฐานะญาติ หรือรู้เห็นหรือเกี่ยวข้องในทางคดี หรือเหตุประการอื่นอันมีสภาพร้ายแรงซึ่งทำให้การพิจารณาคดีหรือพิพากษาคดีเสียความยุติธรรมไป ทั้งนี้ตามที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา ๑๑ และมาตรา ๑๒

ประมวลจริยธรรมข้าราชการตุลาการ ซึ่งใช้เป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติและการดำรงตนของข้าราชการตุลาการ ซึ่งบางข้อจะมีสภาพบังคับทางวินัยเกี่ยวกับความผิดตามประมวลจริยธรรมด้วย ดังเช่น

ข้อ ๑ หน้าที่สำคัญของผู้พิพากษา คือการประสาทความยุติธรรมแก่ผู้มีอรรถคดีซึ่งจักต้องปฏิบัติด้วยความซื่อสัตย์ สุจริต เทียงธรรม ถูกต้องตามกฎหมาย และนิติประเพณี ทั้งจักต้องแสดงให้เห็นเป็นที่ประจักษ์แก่สาธารณชนด้วยว่าตนปฏิบัติเช่นนี้อย่างเคร่งครัด ครบถ้วน เพื่อการนี้ผู้พิพากษาจักต้องยึดมั่นในความเป็นอิสระของตน และเทิดทูนไว้ซึ่งสถาบันตุลาการ

ข้อ ๓ ในการนั่งพิจารณาคดี ผู้พิพากษาจักต้องวางตนเป็นกลางและปราศจากอคติ ทั้งพึงสำรวมตนให้เหมาะสมกับตำแหน่งหน้าที่ แต่งกายเรียบร้อย ใช้วาจาสุภาพ พึงความจากคู่ความ และผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายอย่างตั้งใจ ให้ความเสมอภาค และมีเมตตาธรรม

ข้อ ๑๒ เมื่อจะพิพากษาหรือมีคำสั่งในคดีเรื่องใด ผู้พิพากษาจักต้องละวางอคติ ทั้งปวงเกี่ยวกับคู่ความหรือคดีความเรื่องนั้น ทั้งจักต้องวินิจฉัยโดยไม่ชักช้า และไม่เห็นแก่หน้าผู้ใด

ข้อ ๑๔ ผู้พิพากษาพึงถอนตัวจากการพิจารณาและพิพากษาคดี เมื่อมีเหตุที่ตน อาจถูกคัดค้านได้ตามกฎหมาย หรือเมื่อมีเหตุประการอื่นที่เกี่ยวกับตัวผู้พิพากษา อันอาจทำให้การ พิจารณาพิพากษาคดีนั้นเสียความยุติธรรม และจักต้องไม่กระทำการใด ๆ อันเป็นการจูงใจผู้พิพากษา ซึ่งพิจารณาพิพากษาคดีนั้นในภายหลังในประการที่อาจทำให้เสียความยุติธรรมได้

ข้อ ๒๖ ผู้พิพากษาต้องไม่เป็นกรรมการ ผู้จัดการ ที่ปรึกษาหรือดำรงตำแหน่งอื่นใดใน ห้างหุ้นส่วน บริษัท ห้างร้านหรือธุรกิจของเอกชน เว้นแต่จะเป็นกิจการที่มีได้แสวงหากำไร ฯลฯ

จะเห็นได้ว่า หลักการดำรงไว้ซึ่งความเป็นกลางของผู้พิพากษา เมื่อจะต้องปฏิบัติ หน้าที่เกี่ยวข้องกับคดี เป็นสิ่งสำคัญต่อการอำนวยความยุติธรรม ซึ่งมีบทบัญญัติไว้ทั้งในกฎหมายและ ประมวลจริยธรรมข้าราชการตุลาการที่ยึดถือเป็นหลักในการปฏิบัติและดำรงตนของผู้พิพากษาที่ต้อง แสดงให้ปรากฏว่าตนทรงไว้ซึ่งความเที่ยงธรรม และไม่มีผลประโยชน์เกี่ยวข้องกับคดีความเรื่องนั้น ๆ ไม่ว่าทางหนึ่งทางใด ดังนั้น การปฏิบัติหน้าที่ของผู้พิพากษาจะต้องวางตัวเป็นกลาง ปราศจากอคติ ทั้งปวง คือ ฉันทาคติ โทษาคติ ภัยาคติ และโมหาคติ และจะต้องไม่ปฏิบัติไปในทางใดที่ส่งเสริม ผลประโยชน์ของคู่กรณีฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด ผู้พิพากษาจะต้องปฏิบัติตนตามจริยธรรม และควรจะถอน ตัวเองจากการมีส่วนร่วมในกระบวนการใด ๆ ที่ผู้พิพากษาจะไม่สามารถตัดสินคดีได้อย่างเที่ยงธรรม หรือมีเหตุที่นำไปสู่ความเคลือบแคลงสงสัยในความเป็นกลางในการปฏิบัติหน้าที่ของผู้พิพากษา

๒. ความเป็นอิสระในการพิจารณาพิพากษาคดี

การประสาทความยุติธรรมจะสัมฤทธิ์ผลได้ก็ต่อเมื่อผู้พิพากษามีความเป็นอิสระ ในการพิจารณาพิพากษาคดี ทั้งในการออกความเห็นและการพิพากษาคดี หลักความเป็นอิสระของ ผู้พิพากษาเป็นหลักประกันแก่ผู้พิพากษาในการพิจารณาคดี มิให้อิทธิพลหรืออำนาจใด ๆ มาแทรกแซง หรือครอบงำการปฏิบัติหน้าที่ ทั้งนี้ เพื่อให้การปฏิบัติหน้าที่เกี่ยวข้องกับบรรดาคดีของผู้พิพากษาเป็นไป ด้วยความบริสุทธิ์ เที่ยงธรรม ถูกต้องตามกฎหมาย เพื่อคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน และสร้าง ความเชื่อมั่นให้ผู้พิพากษาสามารถปฏิบัติหน้าที่ด้วยความสุจริต

เหตุที่จะต้องมีการรับรองความเป็นอิสระของผู้พิพากษาไว้เช่นนี้ก็เพื่อเป็นหลักประกัน ไม่ให้มีหมู่คณะหนึ่งคณะใด หรือบุคคลหนึ่งบุคคลใดเข้ามาก้าวก่ายการปฏิบัติหน้าที่ของผู้พิพากษา เช่น สั่งให้ผู้พิพากษาพิพากษาคดีไปตามความต้องการหรือใช้ดุลพินิจไปในทางที่ให้ประโยชน์ต่อคณะบุคคล หรือบุคคลนั้น ๆ ซึ่งสอดคล้องกับหลักการพื้นฐานของสหประชาชาติว่าด้วยความเป็นอิสระของฝ่าย ตุลาการ (United Nations' Basic Principles on the Independence of the Judiciary) ได้กำหนด เงื่อนไขพื้นฐานของความเป็นอิสระและหลักประกันความเป็นอิสระไว้ในหลักการข้อแรกว่า

“The independence of the judiciary shall be guaranteed by the State and enshrined in the Constitution or law of the country. It is the duty of all governmental and other institutions to respect and observe the independence of the judiciary”

“ความเป็นอิสระของฝ่ายตุลาการจะต้องได้รับประกันโดยรัฐและถูกบังคับบัญญัติไว้ใน รัฐธรรมนูญหรือกฎหมายของรัฐ ทุกรัฐบาลและหน่วยงานอื่น ๆ มีหน้าที่จะต้องเคารพและรักษา

ความเป็นอิสระของฝ่ายตุลาการ”

ในส่วนบทบัญญัติเกี่ยวกับวินัยและการลงโทษผู้พิพากษานั้น หลักการที่ ๑๗ ระบุว่า “ข้อกล่าวหาหรือข้อร้องเรียนที่มีต่อผู้พิพากษาในเรื่องความสามารถทางตุลาการและทางวิชาชีพของผู้พิพากษานั้น จะถูกดำเนินการอย่างฉับไวและเป็นธรรมภายใต้ระเบียบการที่เหมาะสม ผู้พิพากษามีสิทธิที่จะได้รับการพิจารณาคดีที่เป็นธรรม การสอบสวน ข้อกล่าวหาในชั้นแรกจะต้องถูกเก็บเป็นความลับ นอกจากนี้จะได้รับการร้องขอจากผู้พิพากษาเป็นอย่างไร”

หลักการที่ ๑๘ “ผู้พิพากษาจะถูกพักงานหรือถูกปลดออกจากตำแหน่งได้ก็เพียงด้วยเหตุของการไร้ความสามารถ หรือมีพฤติกรรมที่ทำให้เขาไม่เหมาะสมกับการปฏิบัติหน้าที่ของตนเท่านั้น”

หลักการที่ ๒๐ “คำตัดสินในการดำเนินการทางวินัย การพักงาน หรือการปลดจากตำแหน่งควรจะต้องสามารถให้มีการทบทวนโดยอิสระได้”

นอกจากนี้ กฎบัตรสากลของผู้พิพากษา (Universal Charter of the Judge) ซึ่งเป็นเครื่องมือที่ได้รับการรับรองโดยผู้พิพากษาจากทุกภาคทั่วโลก ได้บัญญัติไว้ว่า

“The independence of the judge is indispensable to impartial justice under the law. It is indivisible. All institutions and authorities, whether national or international, must respect, protect and defend that independence.”

“ความเป็นอิสระของผู้พิพากษานั้นเป็นสิ่งจำเป็นที่ขาดไม่ได้ของความยุติธรรมภายใต้กฎหมายมันแยกขาดออกไปไม่ได้ ทุกสถาบันและทุกหน่วยงานที่มีอำนาจไม่ว่าจะระดับชาติหรือในระดับนานาชาติจะต้องเคารพ ค้ำครอง และปกป้องความเป็นอิสระนั้น”

เห็นได้ว่าทุกประเทศต่างตระหนักถึงการให้ความสำคัญกับความเป็นอิสระของฝ่ายตุลาการเพื่อสร้างความเชื่อมั่นให้แก่คนในสังคมทุกคนมีสิทธิได้รับการพิจารณาคดีด้วยความเสมอภาคและเป็นธรรม

ในส่วนของประเทศไทย เริ่มแต่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ บัญญัติให้แยกศาลยุติธรรมออกจากกระทรวงยุติธรรม และมีหน่วยงานอิสระของตนเอง คือ สำนักงานศาลยุติธรรม อันเป็นการแยกศาลซึ่งใช้อำนาจตุลาการแยกออกจากอำนาจบริหารอย่างชัดเจนและเด็ดขาด อันสอดคล้องกับหลักการแบ่งแยกอำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหาร และอำนาจตุลาการ ออกจากกัน เพื่อให้เกิดระบบการคานและถ่วงดุลอำนาจซึ่งกันและกันอย่างแท้จริง

กฎหมายมีบทบัญญัติว่า ผู้พิพากษาจะต้องมีอิสระในการพิจารณาพิพากษาอรรถคดีโดยไม่ถูกแทรกแซงจากอำนาจอื่น ๆ ซึ่งเกิดจากปัจจัยทั้งภายในและภายนอก ศ.ดร.คณิต ฒ นคร ได้กล่าวถึงความเป็นอิสระของผู้พิพากษาไว้ ๒ ประการ คือ

๑. ความเป็นอิสระในเนื้อหา หมายถึง ความสามารถในการปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างเต็มที่โดยปราศจากการแทรกแซงจากฝ่ายใด ๆ หรือไม่ต้องตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของบุคคลหรือองค์กรใด

๒. ความเป็นอิสระในทางส่วนตัว หมายถึง ผู้พิพากษาจะต้องสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้โดยปราศจากความเกรงกลัวว่าจะได้รับผลร้ายหรือถูกกลั่นแกล้งอันเป็นผลมาจากการปฏิบัติหน้าที่ของตน

แต่การที่ผู้พิพากษาจะมีความเป็นอิสระในการปฏิบัติหน้าที่ จำเป็นจะต้องมีกลไกที่เป็นหลักประกันให้ผู้พิพากษาสามารถปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์ สุจริต ถูกต้องและเที่ยงธรรม ซึ่ง

ประเทศไทยก็มีการบัญญัติกฎหมายที่เกี่ยวข้องในการรับรองหรือสร้างหลักประกันในการคุ้มครองความเป็นอิสระของผู้พิพากษาทั้งสองประการดังกล่าวไว้หลายฉบับ

๓. หลักประกันความเป็นอิสระในเนื้อหา

กล่าวคือ แม้ในองค์กรศาลยุติธรรมจะมีระบบการบริหารราชการภายในซึ่งมีระบบการควบคุม สั่งการ และการบังคับบัญชา เพื่อให้ราชการของศาลเป็นไปโดยเรียบร้อย เช่นเดียวกับส่วนราชการทั่วไป ก็ตาม แต่เรื่องนี้มีคำเตือนผู้พิพากษาของพระยาจินดาภิรมย์ เสนาบดีกระทรวงยุติธรรมซึ่งได้พิมพ์แจกแก่ผู้พิพากษาที่จะออกไปรับราชการใหม่ใน พ.ศ. ๒๔๗๒ ตอนหนึ่งว่า “หน้าที่ตุลาการต่างกับธุรการอย่างหนึ่งคือ ฝ่ายธุรการนั้นต้องฟังบังคับบัญชาผู้มีอำนาจเหนือ แต่ตุลาการในส่วนที่เกี่ยวกับการพิจารณาพิพากษาคดีแล้ว มีอิสระในการออกความเห็นและพิพากษา แต่ทั้งนี้ไม่ใช่จะทำตามชอบใจตนได้ ต้องตั้งอยู่ในคลองมรรยาทของผู้พิพากษาประกอบด้วยสุจริตธรรมและพิจารณาพิพากษาคดีตามบทกฎหมายพระธรรมนูญและแบบแผน...”

ในการพิจารณาและพิพากษาคดีของข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม มีบทบัญญัติกฎหมายให้ถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด เพื่อมิให้ผู้ใดเข้าไปยุ่งเกี่ยวหรือแทรกแซงการปฏิบัติหน้าที่ของผู้พิพากษา โดยการกระทำใด ๆ อันจะเป็นการกระทบกระเทือนต่อการปฏิบัติหน้าที่ในประการที่อาจทำให้ขาดความเป็นอิสระหรือเสียความยุติธรรมนั้น อาจเกิดขึ้นได้หลายกรณี เช่น อิทธิพลก้าวท้าว สร้างความเกรงใจ จูงใจให้เห็น หรือฟ้องร้อง กลั่นแกล้ง กล่าวหาทางวินัย เป็นต้น

พระธรรมนูญศาลยุติธรรม มาตรา ๓๓ มีบทบัญญัติที่เป็นหลักประกันอำนาจอิสระในการพิจารณาพิพากษาคดี และป้องกันมิให้ผู้บริหารศาลเข้าไปยุ่งเกี่ยวแทรกแซงการทำหน้าที่ในการพิจารณาพิพากษาคดีขององค์คณะ คือ

“การเรียกคืนสำนวนคดีหรือการโอนสำนวนคดีซึ่งอยู่ในความรับผิดชอบขององค์คณะผู้พิพากษาใด ประธานศาลฎีกา ประธานศาลอุทธรณ์ ประธานศาลอุทธรณ์ภาค อธิบดีผู้พิพากษาศาลชั้นต้น หรือ ผู้พิพากษาหัวหน้าศาล จะกระทำมิได้ต่อเมื่อเป็นกรณีที่จะกระทบกระเทือนต่อความยุติธรรมในการพิจารณาหรือพิพากษาอรรถคดีของศาลนั้น และรองประธานศาลฎีกา รองประธานศาลอุทธรณ์ รองประธานศาลอุทธรณ์ภาค รองอธิบดีผู้พิพากษาศาลชั้นต้น หรือผู้พิพากษาในศาลจังหวัดหรือศาลแขวงที่มีอาวุโสสูงสุดในศาลนั้น แล้วแต่กรณีที่มีได้เป็นองค์คณะในสำนวนคดีดังกล่าวได้เสนอความเห็นให้กระทำมิได้...”

ซึ่งบทบัญญัติดังกล่าวบัญญัติให้การจ่ายสำนวนคดีให้ผู้พิพากษาจะต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่กฎหมายบัญญัติ และได้ห้ามเรียกคืนสำนวนคดีหรือการโอนสำนวนคดี เว้นแต่เป็นกรณีที่จะกระทบกระเทือนต่อความยุติธรรมในการพิจารณาพิพากษาอรรถคดีเท่านั้น

การพิจารณาและพิพากษาคดีก็เป็นดุลพินิจโดยอิสระของผู้พิพากษาหรือองค์คณะที่ได้รับมอบสำนวนนั้น ๆ เมื่อได้ดำเนินการไปโดยชอบแล้ว แม้ผู้บริหารจะไม่เห็นด้วยอย่างยิ่งกับคำพิพากษาดังกล่าวก็ไม่สามารถโต้แย้งหรือแก้ไขเปลี่ยนแปลงคำพิพากษานั้นได้ จะทำได้เพียงการทำความเข้าใจ ซึ่งผู้มีอำนาจในการทำความเข้าใจดังกล่าว มีปรากฏในพระธรรมนูญศาลยุติธรรม มาตรา ๑๑ (๑) คือ ประธานศาลฎีกา ประธานศาลอุทธรณ์ ประธานศาลอุทธรณ์ภาค อธิบดีผู้พิพากษาศาลชั้นต้น หรือ ผู้พิพากษาหัวหน้าศาล หากนั่งพิจารณาและพิพากษาคดีใด ๆ ของศาลนั้น หรือเมื่อได้ตรวจสำนวนคดีแล้วมีอำนาจทำความเข้าใจได้ ซึ่งบันทึกความเห็นแย้งคำพิพากษานั้นเป็นระบบการตรวจสอบภายในของศาลในการพิจารณาพิพากษาคดี และเป็นการตั้งประเด็นไว้ให้ต้อง

มีการพิจารณาหากมีการอุทธรณ์หรือฎีกาคำพิพากษานั้น ๆ

นอกจากนี้ ผู้พิพากษาที่เป็นองค์คณะกัน ต่างคนก็มีอิสระในการพิจารณาของตนเอง ในศาลชั้นต้นและศาลอุทธรณ์ หากผู้พิพากษาคคนใดมีความเห็นแย้ง ผู้พิพากษาคคนนั้นต้องเขียนความเห็นแย้งของตนติดไว้ในสำนวน และจะแสดงเหตุผลแห่งข้อแย้งไว้ด้วยก็ได้ ซึ่งเป็นไปตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา ๑๔๐ (๒)

แต่ผู้พิพากษาอื่นที่ไม่ใช่องค์คณะ ก็ไม่อาจเข้าไปแทรกแซงการพิจารณาพิพากษาคดีของผู้พิพากษาคณะอื่นได้ ทั้งนี้ ตามพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม พ.ศ. ๒๕๔๓ มาตรา ๖๖ บัญญัติว่า “ข้าราชการตุลาการต้องไม่เข้าไปก้าวกายหรือแทรกแซงการพิจารณาพิพากษาคดีของข้าราชการตุลาการอื่น หรือกระทำการใด ๆ อันเป็นเหตุให้การพิจารณาพิพากษาคดีของข้าราชการตุลาการอื่นขาดความเป็นอิสระหรือความยุติธรรม”

อย่างไรก็ดี ดุลพินิจอิสระในการปฏิบัติหน้าที่ของผู้พิพากษาต้องเป็นไปโดยชอบและสุจริตอยู่ภายใต้กรอบของกฎหมายและนิติประเพณี トラบใดที่ผู้พิพากษาปฏิบัติหน้าที่อยู่ในขอบเขตแห่งอำนาจหน้าที่ในทางตุลาการโดยสุจริต และเป็นการใช้ดุลพินิจโดยชอบด้วยข้อเท็จจริงและข้อกฎหมาย ย่อมได้รับความคุ้มครองความเป็นอิสระในการพิจารณาพิพากษาคดี ในทางตรงข้าม หากเป็นการใช้ดุลพินิจโดยไม่สุจริตหรือโดยมิชอบแล้ว ก็จะต้องถูกตรวจสอบเช่นเดียวกับเจ้าหน้าที่รัฐอื่น ๆ เช่นกัน เพียงแต่ระบบการตรวจสอบฝ่ายตุลาการอาจมีความแตกต่างไปจากระบบการตรวจสอบฝ่ายบริหารหรือฝ่ายนิติบัญญัติ

๔. หลักประกันความเป็นอิสระในทางส่วนตัว

ผู้พิพากษาจะต้องมั่นใจได้ว่าตนจะไม่ได้รับผลกระทบจากการปฏิบัติหน้าที่ของตน ไม่ว่าจะโดยการแต่งตั้ง โยกย้าย การเลื่อนตำแหน่ง การงดการเลื่อนขั้นเงินเดือนและเงินประจำตำแหน่งหรือการถูกดำเนินทางวินัย พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม พ.ศ. ๒๕๔๓ จึงได้บัญญัติให้มีคณะกรรมการตุลาการศาลยุติธรรม (ก.ต.) ซึ่งประกอบด้วย ประธานศาลฎีกา เป็นประธานกรรมการ กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งเป็นข้าราชการตุลาการ โดยได้รับเลือกจากข้าราชการตุลาการในแต่ละชั้นศาล ได้แก่ ศาลฎีกา ๖ คน ศาลอุทธรณ์ ๔ คน และศาลชั้นต้น ๒ คน นอกจากนี้ยังมีกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก ซึ่งไม่เป็นข้าราชการตุลาการ ซึ่งได้รับเลือกจากวุฒิสภาอีก ๒ คน

คณะกรรมการตุลาการศาลยุติธรรมมีอำนาจหน้าที่เป็นหลักประกันการปฏิบัติหน้าที่ของผู้พิพากษา โดยเฉพาะเรื่องเกี่ยวกับการบริหารงานบุคคล พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม พ.ศ. ๒๕๔๓ มาตรา ๑๗ กำหนดว่า ในการพิจารณาแต่งตั้งบุคคลให้ดำรงตำแหน่งข้าราชการตุลาการที่มีใช้ตำแหน่งผู้ช่วยผู้พิพากษา การโยกย้ายแต่งตั้ง การเลื่อนตำแหน่งข้าราชการตุลาการ และการงดการเลื่อนเงินเดือนและเงินประจำตำแหน่ง จะต้องได้รับความเห็นชอบจาก ก.ต...” ทั้งนี้ ก.ต. มีอำนาจออกระเบียบให้เป็นไปตามพระราชบัญญัตินี้

การใช้ดุลพินิจในการทำหน้าที่ของ ก.ต. ไม่ว่าเป็นการวินิจฉัยถ่วงถ่วงหรือการแสดงความคิดเห็น การลงมติ มิได้มีความแตกต่างจากการพิจารณาพิพากษาคดีอย่างใด กล่าวคือต้องกระทำด้วยความเป็นกลาง ปราศจากอคติทั้งปวง เพื่อความยุติธรรม และยึดมั่นในความเป็นอิสระของตน

การแต่งตั้งโยกย้ายดังกล่าวจะกระทำได้ต่อเมื่อได้รับความยินยอมจากข้าราชการตุลาการผู้นั้น เว้นแต่เป็นการแต่งตั้งโยกย้ายตามวาระประจำปี การเลื่อนตำแหน่งให้สูงขึ้น หรือเป็น

กรณีที่มีผู้นั้นอยู่ในระหว่างถูกดำเนินการทางวินัยหรือเป็นจำเลยในคดีอาญา

กรณีที่ประธานศาลฎีกาจะสั่งให้ข้าราชการตุลาการไปช่วยทำงานชั่วคราวในกรณีจำเป็นเพื่อประโยชน์แก่ราชการศาลยุติธรรม ในตำแหน่งที่ไม่ต่ำกว่าตำแหน่งที่ผู้นั้นดำรงอยู่ เกินกว่า ๖ เดือน ประธานศาลฎีกาก็ต้องขอความเห็นชอบจาก ก.ต. ก่อน รวมทั้งต้องได้รับความยินยอมจากข้าราชการตุลาการผู้นั้นด้วย หรือกรณีที่ประธานศาลฎีกาจะสั่งให้โอนข้าราชการตุลาการไปเป็นข้าราชการพลเรือน ข้าราชการศาลยุติธรรมหรือข้าราชการฝ่ายอื่น ก็จะต้องให้ผู้นั้นยินยอมและ ก.ต.เห็นชอบด้วย นอกจากนี้ กรณีที่จะรับกลับเข้ารับตำแหน่งข้าราชการตุลาการ ประธานศาลฎีกาก็จะสั่งได้ต่อเมื่อได้รับความเห็นชอบจาก ก.ต. ก่อนเช่นกัน

ดังนั้น การบริหารงานบุคคลไม่ว่าจะเป็นการแต่งตั้ง การให้พ้นจากตำแหน่ง การเลื่อนตำแหน่ง การเลื่อนเงินเดือน หรือการลงโทษผู้พิพากษา พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม พ.ศ. ๒๕๔๓ กำหนดเป็นอำนาจของคณะกรรมการตุลาการศาลยุติธรรมที่จะให้ความเห็นชอบ โดยไม่ให้เป็นอำนาจเฉพาะของผู้บริหารศาลโดยตรงเช่นองค์กรฝ่ายบริหารอื่น ๆ ทั้งนี้เพื่อให้เป็นหลักประกันความเป็นอิสระในการปฏิบัติหน้าที่ของผู้พิพากษาโดยสุจริต ไม่ถูกกลั่นแกล้งโดยไม่เป็นธรรมหรือได้รับผลร้ายอย่างใด ๆ จากการปฏิบัติหน้าที่นั้น ๆ ด้วยการจัดให้มีระบบการกลั่นกรองตรวจสอบถ่วงดุล โดยคณะกรรมการตุลาการศาลยุติธรรมที่แยกเป็นอิสระจากผู้บริหารประจำศาลนั้น ๆ เป็นผู้ทำหน้าที่โดยตรง

๕. การควบคุมและการตรวจสอบการปฏิบัติหน้าที่ผู้พิพากษาศาลยุติธรรม

อย่างไรก็ดี ดุลพินิจอิสระในการปฏิบัติหน้าที่ด้านอรรถคดีของผู้พิพากษาศาลยุติธรรมมิใช่จะเสรีไปอย่างไม่มีขอบเขตจำกัด แต่จะต้องเป็นไปโดยชอบและสุจริต อยู่ภายใต้กรอบของกฎหมายและนิติประเพณี ตราบใดที่ผู้พิพากษาปฏิบัติหน้าที่อยู่ในขอบเขตแห่งอำนาจหน้าที่ของตุลาการที่สุจริต และใช้ดุลพินิจโดยชอบด้วยข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายแล้ว ย่อมได้รับความคุ้มครองความเป็นอิสระในการพิจารณาพิพากษาคดี ในทางตรงข้าม หากเป็นการใช้ดุลพินิจโดยทุจริตหรือโดยมิชอบแล้ว ก็จะต้องถูกตรวจสอบเช่นเดียวกับเจ้าหน้าที่รัฐอื่น ๆ เช่นกัน เพียงแต่ระบบการตรวจสอบฝ่ายตุลาการอาจมีความแตกต่างไปจากระบบตรวจสอบฝ่ายบริหารหรือฝ่ายนิติบัญญัติ เพราะอาจจะมีผลสะท้อนกลับอันอาจกระทบต่อความเป็นอิสระในการปฏิบัติหน้าที่ของผู้พิพากษาได้

นอกจากนี้ ผู้พิพากษาที่ทำหน้าที่พิจารณาพิพากษาคดีหนึ่งอาจถูกคัดค้านได้ เช่น ในกรณีมีเหตุตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา ๑๑ ผู้พิพากษานายนั้นมิได้ผลประโยชน์ได้เสียเกี่ยวข้องกับคดี เป็นญาติเกี่ยวข้องกับคู่ความฝ่ายหนึ่ง หรือแม้แต่เป็นผู้ที่ถูกอ้างเป็นพยานหรือเป็นผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวข้องกับคดี เป็นต้น เช่นนี้ ผู้พิพากษาเมื่อทราบว่ามีเหตุผลที่ตนอาจถูกคัดค้านก็อาจขอถอนตัวจากการนั่งพิจารณาคดีเอง หรือคู่ความที่เกี่ยวข้องอาจยกข้อคัดค้านขึ้นอ้างต่อศาลก็ได้

การตรวจสอบการพิจารณาพิพากษาคดีของผู้พิพากษา มีทั้งการตรวจสอบถ่วงดุลจากภายในองค์กรศาลด้วยตนเอง และการตรวจสอบโดยองค์กรภายนอก

๖. การตรวจสอบภายในองค์กรศาล

การดำเนินกระบวนการพิจารณาของศาลยุติธรรม ซึ่งเกี่ยวข้องท่ามกลางความขัดแย้งของคู่ความทั้งสองฝ่าย ผลการพิจารณาของศาลอาจมีทั้งฝ่ายที่ได้รับผลประโยชน์หรือได้รับผลร้ายจากการพิจารณาหรือพิพากษานั้นโดยผลของกฎหมาย กรณีที่คู่ความฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดไม่เห็นด้วยกับการ

พิจารณาหรือคำพิพากษาของศาลนั้น ก็อาจใช้สิทธิตามกระบวนการที่กฎหมายบัญญัติว่าด้วยการอุทธรณ์หรือฎีกา เพื่อให้คำพิพากษานั้นถูกทบทวนอีกครั้งโดยศาลอุทธรณ์หรือศาลฎีกาแล้วแต่กรณี

แต่หากเห็นว่าการกระทำของผู้พิพากษานั้นมีเจตนาส่อไปในทางทุจริต ก็อาจใช้สิทธิร้องเรียนไปยังคณะกรรมการตุลาการศาลยุติธรรม หรือ ก.ต. ได้ หาก ก.ต. ตรวจสอบแล้วเห็นว่าผู้พิพากษานั้นกระทำความผิดจริงตามข้อร้องเรียน ก็อาจดำเนินการทางวินัย หรือหากการกระทำนั้นเป็นความผิดทางอาญาก็อาจดำเนินคดีอาญาด้วย ซึ่งที่ผ่านมาระหว่างปี ๒๕๕๑ - ๒๕๖๒ ก.ต. ก็ได้มีการดำเนินการทางวินัยและลงโทษผู้พิพากษากระทำผิดวินัยร้ายแรงฐานทุจริตต่อหน้าที่ และบางคนมีพฤติการณ์เรียกรับสินบน จนที่สุดได้มีมติ ก.ต. ให้ข้าราชการตุลาการพ้นจากตำแหน่งเนื่องจากทุจริตต่อหน้าที่จำนวนหลายคน โดยมีการประกาศในราชกิจจานุเบกษาให้ข้าราชการตุลาการพ้นจากตำแหน่ง

ในช่วง ๒ - ๓ ปีที่ผ่านมา ได้มีเหตุการณ์การฟ้องร้องให้ดำเนินคดีกับผู้พิพากษาศาลยุติธรรมในความผิดฐานปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบ อันเกี่ยวเนื่องมาจากการปฏิบัติหน้าที่ในการพิจารณาพิพากษาคดี ซึ่งเป็นกรณีที่ผู้เสียหายเห็นว่าตนเองไม่ได้รับความเป็นธรรม อาทิ การกล่าวหาว่าผู้พิพากษาดัดพยานโดยมิชอบ หรือการกล่าวหาว่ากระทำผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ราชการ แก้ไขข้อความในเอกสารโดยไม่มีเหตุอันสมควร ซึ่งศาลก็รับคำฟ้องไว้พิจารณา บางคดีศาลได้มีคำพิพากษาว่าการดัดพยานนั้นเป็นดุลพินิจของผู้พิพากษา เป็นการใช้อำนาจโดยอิสระ ไม่มีเจตนาถลำแก่งใจท์ จึงมีคำพิพากษายกฟ้อง อันเป็นการที่ศาลยืนยันหลักความอิสระในการปฏิบัติหน้าที่ของผู้พิพากษาในการพิจารณาพิพากษาคดีว่า หากเป็นการใช้ดุลพินิจโดยสุจริตชอบด้วยกฎหมายแล้ว ย่อมได้รับความคุ้มครองการใช้ดุลพินิจนั้น ๆ

ความเป็นอิสระของผู้พิพากษา จึงเป็นสาระสำคัญส่วนหนึ่งของหลักนิติธรรมในการปกครองบ้านเมือง กล่าวคือ ผู้พิพากษาหรือตุลาการต้องมีความเป็นอิสระในการพิจารณาพิพากษาคดีภายใต้กฎหมาย (นิติรัฐ) เพื่อให้ผู้พิพากษาหรือตุลาการสามารถดำรงตนให้เป็นกลางในการดำเนินกระบวนการพิจารณาต่าง ๆ โดยปราศจากอคติ สามารถวินิจฉัยข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายเพื่อพิพากษาคดีหรือออกคำสั่งได้อย่างถูกต้อง ตรงไปตรงมา โดยปราศจากการแทรกแซงหรือสั่งการจากบุคคลอื่นหรือองค์กรอื่น ความเป็นอิสระและเป็นกลางของผู้พิพากษาหรือตุลาการดังกล่าวต้องเป็นอิสระจากปัจจัยภายนอกโดยไม่อยู่ภายใต้การบังคับการสั่งการจากบุคคลอื่น และจากภายในตัวผู้พิพากษาหรือตุลาการโดยต้องพิจารณาพิพากษาคดีโดยปราศจากอคติทั้งปวง หากมีกฎ ระเบียบ หรือข้อบังคับที่กำหนดให้ผู้พิพากษาหรือตุลาการต้องอยู่ภายใต้การบังคับบัญชาหรือสั่งการของบุคคลหนึ่งเพื่อให้ตัดสินใจหรือออกคำสั่งให้เป็นไปตามความต้องการของผู้ออกคำสั่งดังกล่าว ย่อมเป็นการขัดต่อหลักนิติธรรมและขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญดังกล่าวข้างต้น

หลักการในระบบการพิจารณาคดีของศาล

๑. การพิจารณาพิพากษาคดีของศาลยุติธรรม

จากที่ได้กล่าวข้างต้น ในการรักษาความสงบเรียบร้อยของรัฐนั้นย่อมต้องอาศัยหลักนิติธรรมในการปกครอง แต่หากจะกล่าวในรายละเอียดให้ชัดเจนแล้ว อำนาจตุลาการเป็นผู้ใช้อำนาจในการพิจารณาและพิพากษารรคดีทั้งปวง เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของสังคม โดยในการทำหน้าที่พิจารณาและพิพากษาคดีของผู้พิพากษาหรือตุลาการนั้นอาจมีข้อครหาได้ และเป็น

ที่สำคัญของความวุ่นวายในสังคม อำนาจในการจ่ายสำนวนคดีให้แก่องค์คณะผู้พิพากษาหรือตุลาการ ในการพิจารณาพิพากษาคดีโดยกำหนดผู้พิพากษาหรือตุลาการเจ้าของสำนวนรับผิดชอบ รวมทั้งการ เรียกคืนสำนวนคดีและการโอนสำนวนคดีให้องค์คณะผู้พิพากษาหรือตุลาการอื่นรับผิดชอบแทน หากไม่มีระเบียบกำหนดวิธีปฏิบัติตามลำดับขั้นตอนไว้โดยชัดแจ้ง อาจเป็นช่องทางให้มีการแทรกแซงการ ปฏิบัติหน้าที่ของผู้พิพากษาหรือตุลาการเพื่อให้ได้ผลของคดีหรือคำสั่งตามที่มีอำนาจจ่ายสำนวนคดี ต้องการ อันเป็นการกระทำโดยมิชอบด้วยหลักนิติธรรม และเป็นผลร้ายต่อประชาชนผู้มีอรรถคดี ทั้งหลาย

๒. การจ่ายสำนวนคดีของศาลยุติธรรม

สำหรับการปฏิบัติหน้าที่ของศาลยุติธรรม พระธรรมนูญศาลยุติธรรม มาตรา ๕ และมาตรา ๓๒ วรรคหนึ่งบัญญัติให้ประธานศาลฎีกาวางระเบียบในการจ่าย การโอน และการเรียกคืนสำนวนคดี ประธานศาลฎีกาจึงออกระเบียบราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรมว่าด้วยการจ่ายสำนวนคดี พ.ศ. ๒๕๔๔ และระเบียบราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรมว่าด้วยการเรียกคืนสำนวนคดี และการโอนสำนวนคดี พ.ศ. ๒๕๔๗ ไว้เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติของศาลยุติธรรมทั้งหลาย

ระเบียบราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรมว่าด้วยการจ่ายสำนวนคดี พ.ศ. ๒๕๔๔ มีกำหนดหลักเกณฑ์ไว้ โดยยกมาเฉพาะข้อที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

ข้อ ๓ ให้คำนิยามการจ่ายสำนวนคดี หมายความว่า การมอบหมายสำนวนคดีให้องค์คณะผู้พิพากษารับผิดชอบพิจารณาและพิพากษา โดยกำหนดผู้จ่ายสำนวนคดีคือ ประธานศาลฎีกา ประธานศาลอุทธรณ์ ประธานศาลอุทธรณ์ภาค อธิบดีผู้พิพากษาศาลชั้นต้น ผู้พิพากษาหัวหน้าศาล ผู้พิพากษาหัวหน้าแผนกคดี และผู้พิพากษาซึ่งประธานศาลฎีกา ประธานศาลอุทธรณ์ ประธานศาลอุทธรณ์ภาค อธิบดีผู้พิพากษาศาลชั้นต้น ผู้พิพากษาหัวหน้าศาล หรือผู้พิพากษาหัวหน้าแผนกคดีมอบหมาย และ กำหนดให้แยกประเภทสำนวนคดีออกเป็น ๓ ประเภท คือ

สำนวนทั่วไป หมายความว่า สำนวนคดีที่ผู้จ่ายสำนวนคดีมิได้กำหนดไว้เป็นสำนวนคดีพิเศษ หรือสำนวนคดีจัดการพิเศษ

สำนวนคดีพิเศษ หมายความว่า สำนวนคดีที่ผู้จ่ายสำนวนคดีกำหนดไว้เป็นสำนวนคดีที่การจ่ายสำนวนคดีต้องคำนึงถึงความเชี่ยวชาญ และความเหมาะสมขององค์คณะผู้พิพากษาเป็นพิเศษ

สำนวนคดีจัดการพิเศษ หมายความว่า สำนวนคดีที่มีความจำเป็นหรือเหมาะสมที่จะจัดองค์คณะผู้พิพากษาซึ่งรับผิดชอบไว้เป็นพิเศษ เพื่อให้การพิจารณาและพิพากษาคดีเป็นไปโดยสะดวกรวดเร็ว

ข้อ ๔ กำหนดให้ประกาศไว้ให้ทราบทั่วไปเกี่ยวกับประเภทสำนวนที่เป็นสำนวนคดีพิเศษ และสำนวนคดีจัดการพิเศษ

ข้อ ๕ กำหนดให้ผู้จ่ายสำนวนคดีจัดองค์คณะผู้พิพากษาในศาลหรือแผนกคดีที่ตนรับผิดชอบ และกำหนดลำดับองค์คณะผู้พิพากษาสำหรับสำนวนทั่วไปตามหลักเกณฑ์อาวุโส หรือหลักเกณฑ์อื่นที่ผู้จ่ายสำนวนคดีกำหนด

ให้ผู้จ่ายสำนวนคดีจัดองค์คณะผู้พิพากษาในศาลหรือแผนกคดีที่ตนรับผิดชอบสำหรับสำนวนคดีพิเศษและสำนวนคดีจัดการพิเศษให้ตรงกับความเชี่ยวชาญและความเหมาะสม หรือตามระเบียบการบริหารจัดการที่วางไว้แล้วแต่กรณี ในกรณีที่มีการจัดองค์คณะผู้พิพากษาในลักษณะ

เดียวกันไว้หลายองค์คณะ ให้กำหนดลำดับองค์คณะผู้พิพากษาตามหลักเกณฑ์ในวรรคหนึ่งด้วย

ข้อ ๖ ให้ผู้จ่ายสำนวนคดีจ่ายสำนวนคดีทั่วไปให้แก่องค์คณะผู้พิพากษาในศาลหรือแผนกคดีที่ตนรับผิดชอบตามลำดับเลขหมายสำนวนในสารบบความเรียงไปตามลำดับองค์คณะผู้พิพากษาที่ได้จัดไว้ หรือโดยวิธีการอื่นตามที่ผู้จ่ายสำนวนคดีกำหนดซึ่งไม่อาจคาดหมายได้ล่วงหน้าว่าจะจ่ายสำนวนคดีให้แก่องค์คณะผู้พิพากษาใด

ให้ผู้จ่ายสำนวนคดีจ่ายสำนวนคดีพิเศษและสำนวนคดีจัดการพิเศษให้แก่องค์คณะผู้พิพากษาในศาลหรือแผนกคดีที่ตนรับผิดชอบให้ตรงกับความเชี่ยวชาญและความเหมาะสมหรือตามระเบียบการบริหารจัดการที่วางไว้แล้วแต่กรณี ในกรณีที่มีการจัดองค์คณะผู้พิพากษาไว้ในลักษณะเดียวกันหลายองค์คณะ ให้ผู้จ่ายสำนวนคดีจ่ายสำนวนคดีตามหลักเกณฑ์ในวรรคหนึ่งโดยอนุโลม

การจ่ายสำนวนคดีตามวรรคหนึ่งและวรรคสองให้คำนึงถึงปริมาณคดีทั้งหมดที่องค์คณะผู้พิพากษาแต่ละองค์คณะต้องรับผิดชอบด้วย

ข้อ ๗ ในกรณีที่ผู้จ่ายสำนวนคดีจ่ายสำนวนคดีให้แก่องค์คณะพิพากษาซึ่งประกอบด้วยผู้พิพากษาหลายคน ให้ผู้จ่ายสำนวนคดีระบุชื่อผู้พิพากษาเจ้าของสำนวนไว้ด้วย แต่หากมิได้ระบุไว้ ให้ผู้พิพากษาหัวหน้าคณะหรือผู้พิพากษาซึ่งมีอาวุโสสูงสุดในองค์คณะผู้พิพากษานั้นเป็นผู้ระบุ

ข้อ ๘ ในกรณีที่ผู้จ่ายสำนวนคดีจ่ายสำนวนคดีให้แก่องค์คณะผู้พิพากษาที่ได้จัดไว้ซึ่งมีจำนวนผู้พิพากษามากกว่าจำนวนผู้พิพากษาที่ต้องเป็นองค์คณะผู้พิพากษาตามที่พระธรรมนูญศาลยุติธรรมกำหนด ให้ผู้พิพากษาหัวหน้าคณะหรือผู้พิพากษาซึ่งมีอาวุโสสูงสุดในองค์คณะผู้พิพากษานั้นเป็นผู้กำหนดองค์คณะผู้พิพากษานั้นให้เป็นไปตามที่พระธรรมนูญศาลยุติธรรมกำหนดไว้ เว้นแต่ผู้จ่ายสำนวนคดีจะกำหนดไว้เป็นอย่างอื่น

สำหรับศาลอุทธรณ์ ประธานศาลอุทธรณ์ได้ออกระเบียบเกี่ยวกับการบริหารจัดการคดีไว้โดยแบ่งคดีออกเป็น ๔ ประเภท

ประเภทที่ ๑ คดีเร่งพิเศษ หมายความว่า คดีที่คู่ความอุทธรณ์โต้แย้งเฉพาะดุลพินิจในการลงโทษ การกำหนดค่าเสียหาย การกำหนดเบี้ยปรับ และการปรับผู้ประกัน

ประเภทที่ ๒ คดีเร่ง หมายความว่า รวมถึงคดีที่มีประเด็นไม่ยุ่งยาก เช่นคดีที่มีเพียงประเด็นเดียว คดีที่ต้องห้ามมิให้คู่ความอุทธรณ์ในข้อเท็จจริง คดีที่มีแนวคำพิพากษาศาลฎีกาตัดสินไว้เป็นบรรทัดฐาน คดีที่ผู้อุทธรณ์ไม่ได้นำเงินค่าธรรมเนียมซึ่งต้องใช้แก่คู่ความอีกฝ่ายหนึ่งตามคำพิพากษาหรือคำสั่งมาวางศาลพร้อมกับอุทธรณ์ คดีที่เสียค่าขึ้นศาลไม่ครบถ้วนสมควรมีรายงานกระบวนการพิจารณาให้ศาลชั้นต้นเรียกค่าขึ้นศาลจากคู่ความให้ครบถ้วนก่อน เป็นต้น

ประเภทที่ ๓ คดีที่เป็นที่สนใจของประชาชน หมายความว่า คดีแพ่งหรือคดีอาญาที่อยู่ในความสนใจของประชาชน ได้แก่ คดีที่มีความสำคัญเกี่ยวกับบุคคลหรือคดีที่มีพฤติการณ์แห่งการกระทำที่เป็นที่สนใจของประชาชน

ประเภทที่ ๔ คดีธรรมดา หมายถึงคดีอื่น ๆ นอกเหนือจากคดีประเภทที่ ๑ ถึงประเภทที่ ๓

ในแนวทางปฏิบัติ ศาลยุติธรรมได้ตระหนักถึงความสำคัญของการจ่ายสำนวนคดีและการโอนสำนวนคดีดังกล่าวข้างต้น โดยพยายามออกระเบียบกำหนดกระบวนการและขั้นตอนปฏิบัติในการจ่ายสำนวนคดีพิเศษ และสำนวนคดีจัดการพิเศษที่เป็นที่สนใจของประชาชนไว้โดย

ละเอียดเพื่อมิให้มีช่องทางแทรกแซงอำนาจอิสระในการปฏิบัติหน้าที่ของผู้พิพากษาโดยเลือกจ่ายสำนวนคดีให้แก่องค์คณะคดีเพื่อหวังผลของคำพิพากษาหรือคำสั่งให้เป็นไปตามที่ผู้จ่ายสำนวนคดีต้องการ เนื่องจากผลของคำพิพากษาหรือคำสั่งของสำนวนคดีประเภทดังกล่าวมีความสำคัญโดยอาจกระทบต่อสังคมโดยรวม เศรษฐกิจและความมั่นคงของประเทศชาติ สำหรับศาลอุทธรณ์ในช่วง พ.ศ. ๒๕๔๕ ประธานศาลอุทธรณ์ได้ออกระเบียบศาลอุทธรณ์ว่าด้วยการบริหารจัดการคดีที่เป็นที่สนใจของประชาชน พ.ศ. ๒๕๔๕ โดยมีจุดประสงค์ให้การบริหารจัดการคดีที่เป็นที่สนใจของประชาชน ซึ่งเป็นสำนวนคดีพิเศษ และสำนวนคดีจัดการพิเศษมีความชัดเจน โปร่งใส สามารถตรวจสอบได้ อีกทั้งเพื่อให้ผู้พิพากษาในศาลอุทธรณ์ทุกคนได้มีส่วนในการบริหารจัดการคดีเช่นนี้ด้วยโดยกำหนดให้ประธานศาลอุทธรณ์จัดให้มีการประชุมผู้พิพากษาในศาลอุทธรณ์ขึ้นเพื่อให้ที่ประชุมเลือกผู้พิพากษาหัวหน้าคณะในศาลอุทธรณ์จำนวน ๑๐ คน และผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์จำนวน ๕ คน เป็นผู้พิพากษาในองค์คณะคดี และให้ประธานศาลอุทธรณ์นำรายชื่อของผู้พิพากษาที่ได้รับเลือกทั้ง ๑๕ คน ดังกล่าวมาจัดเป็นองค์คณะคดีรวม ๕ องค์คณะ แต่ละองค์คณะคดี ประกอบด้วยผู้พิพากษาหัวหน้าคณะในศาลอุทธรณ์ ๒ คน และผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ ๑ คน โดยให้ผู้พิพากษาหัวหน้าคณะในศาลอุทธรณ์ที่มีอาวุโสสูงสุด ๕ คนแรกเป็นผู้พิพากษาหัวหน้าคณะคดี ส่วนองค์คณะคดีให้จัดตามความเหมาะสม และให้ประธานศาลอุทธรณ์กำหนดลำดับของคดีเรียงตามอาวุโสของผู้พิพากษาหัวหน้าคณะคดี การเลือกให้ใช้วิธีลงคะแนนลับ ให้ผู้พิพากษาหัวหน้าคณะในศาลอุทธรณ์ และผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ที่ได้รับคะแนนสูงสุดเรียงลงไปตามลำดับเป็นผู้ได้รับเลือกเป็นผู้พิพากษาในองค์คณะคดีจนครบ ถ้ามีผู้ได้รับคะแนนเท่ากันในลำดับใดอันเป็นเหตุให้มีผู้ได้รับเลือกเกินจำนวน ให้ผู้ที่มีอาวุโสสูงกว่าตามลำดับเป็นผู้ได้รับเลือกจนครบจำนวน การขอลอนตัวไม่ว่าก่อนหรือหลังการลงคะแนน จะกระทำมิได้ ให้ประธานศาลอุทธรณ์จ่ายสำนวนคดีให้แก่ผู้พิพากษาในองค์คณะคดี ตามลำดับหมายเลขสำนวนในสารบบความเรียงไปตามลำดับผู้พิพากษาในองค์คณะที่ได้จัดไว้ การประชุมปรึกษาเพื่อทำคำพิพากษาคดี ให้ประชุมปรึกษากันเฉพาะผู้พิพากษาในองค์คณะคดีเท่านั้น คดีเรื่องใดที่ประธานศาลอุทธรณ์เห็นว่าอยู่ในความสนใจของประชาชนจำนวนมาก และผลแห่งคำพิพากษาหรือคำสั่งจะกระทบต่อจิตใจหรือความรู้สึกของประชาชนส่วนใหญ่ หรือกระทบต่อมาตรฐานการใช้ดุลพินิจของศาล หรือสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานของบุคคลตามรัฐธรรมนูญ หรือมีเหตุสมควรประการอื่น ซึ่งสมควรที่จะได้พิจารณาด้วยความละเอียดรอบคอบในแง่มุมต่าง ๆ เป็นพิเศษ ประธานศาลอุทธรณ์จะให้มีการวินิจฉัยสำนวนคดีหรือคำร้องขอปล่อยชั่วคราวเช่นว่านี้โดยที่ประชุมรวมขององค์คณะคดีทั้ง ๕ องค์คณะคดีก็ได้ ที่ประชุมรวมขององค์คณะคดีดังกล่าวต้องประกอบด้วยผู้พิพากษาในองค์คณะคดีทุกคน ซึ่งอยู่ปฏิบัติหน้าที่ แต่ต้องไม่น้อยกว่า ๑๐ คน และให้ผู้พิพากษาหัวหน้าคณะคดีซึ่งมีอาวุโสสูงสุดที่มีได้เป็นองค์คณะคดีในคดีนั้นเป็นประธานที่ประชุม คำวินิจฉัยของที่ประชุมรวมขององค์คณะคดีให้เป็นไปตามเสียงข้างมากและถ้ามีคะแนนเสียงเท่ากัน ในคดีแพ่งให้ประธานแห่งที่ประชุมออกเสียงเพิ่มขึ้นอีกเสียงหนึ่งเป็นเสียงชี้ขาด ส่วนในคดีอาญา ให้ผู้พิพากษาซึ่งเห็นเป็นผลร้ายแก่จำเลยมาก ยอมเห็นด้วยผู้พิพากษาซึ่งมีความเห็นเป็นผลร้ายแก่จำเลยน้อยกว่า คดีซึ่งที่ประชุมขององค์คณะคดีได้วินิจฉัยแล้ว คำพิพากษาหรือคำสั่งต้องเป็นไปตามคำวินิจฉัยของที่ประชุมรวมขององค์คณะคดี แต่ไม่ตัดอำนาจประธานศาลอุทธรณ์ที่จะให้วินิจฉัยโดยที่ประชุมใหญ่ศาลอุทธรณ์ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา ๑๔๐ หรือประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๒๐๘ ทวิ

แล้วแต่กรณี

ประธานศาลอุทธรณ์ได้ออกคำสั่งจัดองค์คณะผู้พิพากษาสำหรับคดีที่เป็นที่สนใจของประชาชนไว้ทั้งสิ้น ๓๕ คณะเพื่อพิจารณาพิพากษาคดีประเภทดังกล่าวโดยในทางปฏิบัติปรากฏว่ามีสำนวนคดีที่เป็นที่สนใจของประชาชนเข้าสู่การพิจารณาของศาลอุทธรณ์เป็นจำนวนมาก ได้มีการจ่ายสำนวนคดีให้แก่องค์คณะผู้พิพากษาตามที่กำหนดโดยไม่มีปัญหาหรือข้อกังวลเกี่ยวกับการเลือกจ่ายสำนวนคดีให้แก่องค์คณะคดีเพื่อหวังผลของคำพิพากษาหรือคำสั่งตามที่ผู้จ่ายสำนวนคดีต้องการหรือแทรกแซงการปฏิบัติหน้าที่ขององค์คณะคดีดังกล่าวแต่ประการใด เนื่องจากระบบการทำงานศาลอุทธรณ์มีการตรวจสอบร่างคำพิพากษาและคำสั่งโดยละเอียดหลายขั้นตอนตั้งแต่การตรวจสอบโดยองค์คณะผู้พิพากษาด้วยกันเองในการปรึกษาคดี การตรวจสอบด้วยผู้ช่วยผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ ซึ่งมีทั้งผู้ช่วยเล็กและผู้ช่วยใหญ่โดยตรวจสอบข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายตามร่างคำพิพากษาหรือคำสั่งว่าถูกต้องหรือไม่ เป็นไปตามแนวบรรทัดฐานของศาลฎีกาหรือไม่ เหตุผลของคำพิพากษารับฟังได้หรือไม่ หรือมีข้อโต้แย้งหรือไม่ ผลของคำพิพากษาถูกต้องและเป็นธรรมหรือไม่ และตรวจสอบโดยผู้บริหารที่มีหน้าที่ตรวจสอบร่างคำพิพากษาหรือคำสั่งดังกล่าว กรณีที่มีปัญหาเกี่ยวกับข้อกฎหมายหรือข้อเท็จจริงที่ยังหาข้อสรุปไม่ได้ ผู้บริหารอาจส่งร่างคำพิพากษาหรือคำสั่งพร้อมสำนวนคดีให้ผู้พิพากษาที่ทำหน้าที่ที่ปรึกษาหรือผู้พิพากษาอาวุโสซึ่งมีประสบการณ์ตรวจสอบสำนวนและทำความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหาดังกล่าวเพื่อประกอบการพิจารณาของผู้บริหาร หรือนำเข้าหารือในที่ประชุมผู้พิพากษาซึ่งอาจกำหนดให้นำเข้าที่ประชุมเฉพาะองค์คณะที่ทำหน้าที่แผนกคดีพิเศษ ที่ประชุมผู้พิพากษาหัวหน้าคณะทั้งหมด หรือที่ประชุมใหญ่ตามที่กฎหมายกำหนด หากการทำคำพิพากษาคดีใดไม่เป็นไปตามแนวทางปฏิบัติหรือระเบียบที่กำหนดไว้ ตั้งแต่การจ่ายสำนวนคดีให้องค์คณะผู้พิพากษารับผิดชอบ การทำคำพิพากษาของผู้พิพากษาเจ้าของสำนวน การปรึกษาคดีขององค์คณะผู้พิพากษา การตรวจร่างคำพิพากษาของผู้ช่วยผู้พิพากษา จนถึงขั้นตอนการตรวจสอบร่างคำพิพากษา คดีดังกล่าวมักจะปรากฏความผิดปกติดังกล่าวให้เห็นและถูกทักท้วงหรือตั้งข้อสังเกตจากผู้ที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องในแต่ละขั้นตอน หากเป็นปัญหาหรือมีข้อสงสัยเกี่ยวกับความซื่อสัตย์สุจริตหรือการประพฤติมิชอบในการปฏิบัติหน้าที่ก็จะมี การแก้ไขหรือจัดการปัญหาดังกล่าวตามระเบียบหรือตามที่กฎหมายบัญญัติไว้โดยเด็ดขาดทันที

ส่วนปัญหาเกี่ยวกับการจ่ายสำนวนคดีให้แก่องค์คณะผู้พิพากษาในศาลอุทธรณ์ มักจะเป็นเรื่องสำนวนคดีที่มีความเกี่ยวพันกันหลายสำนวนคดี แต่อุทธรณ์เข้าสู่การพิจารณาของศาลอุทธรณ์ไม่พร้อมกัน ทำให้การจ่ายสำนวนคดีดังกล่าวแยกไปยังองค์คณะผู้พิพากษาหลายองค์คณะ และผู้พิพากษาแต่ละองค์คณะมีความเห็นแตกต่างกันไป ทำให้ผลของคำพิพากษาในคดีดังกล่าวไม่เป็นไปในแนวเดียวกันหรือแตกต่างกัน ทั้งที่เป็นคดีที่มีข้อเท็จจริงเดียวกันหรือใกล้เคียงเกี่ยวพันกัน ซึ่งเป็นหน้าที่ของผู้บริหารที่ทำหน้าที่สั่งออกคำพิพากษาหรือคำสั่งต้องพยายามคุมแนวของคำพิพากษาหรือคำสั่งดังกล่าวให้เป็นไปในทิศทางเดียวกันและมีให้ขัดแย้งกัน ปัจจุบันได้มีการสำรวจกลุ่มคดีที่มีข้อเท็จจริงใกล้เคียงกันหรือเกี่ยวพันกันแล้วจ่ายสำนวนคดีดังกล่าวให้องค์คณะผู้พิพากษาเดียวกันเป็นผู้รับผิดชอบทั้งหมด อันทำให้ผลของกลุ่มคดีดังกล่าวเป็นไปในแนวเดียวกันและการพิจารณาพิพากษาคดีดังกล่าวเป็นไปด้วยความรวดเร็วยิ่งขึ้น

๓. การเรียกคืนสำนวนและการโอนสำนวนคดี

สำหรับการเรียกคืนสำนวนคดีและการโอนสำนวนคดี พระธรรมนูญศาลยุติธรรม มาตรา ๓๓ บัญญัติว่า การเรียกคืนสำนวนคดีหรือการโอนสำนวนคดีซึ่งอยู่ในความรับผิดชอบขององค์คณะผู้

พิพากษาใด ประธานศาลฎีกา ประธานศาลอุทธรณ์ ประธานศาลอุทธรณ์ภาค อธิบดีผู้พิพากษาศาลชั้นต้น หรือผู้พิพากษาหัวหน้าศาลจะกระทำได้อต่อเมื่อเป็นกรณีที่จะกระทบกระเทือนต่อความยุติธรรมในการพิจารณาหรือพิพากษาอรรถคดีของศาลนั้น และรองประธานศาลฎีกา รองประธานศาลอุทธรณ์ รองประธานศาลอุทธรณ์ภาค รองอธิบดีผู้พิพากษาศาลชั้นต้น หรือผู้พิพากษาในศาลจังหวัดหรือศาลแขวงที่มีอาวุโสสูงสุดในศาลนั้น แล้วแต่กรณี ที่มีได้เป็นองค์คณะในสำนวนคดีดังกล่าว ได้เสนอความเห็นให้กระทำได้ ซึ่งประธานศาลฎีกาได้อออกระเบียบราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรมว่าด้วยการเรียกคืนสำนวนคดีและการโอนสำนวนคดี พ.ศ. ๒๕๔๗ กำหนดให้การเรียกคืนสำนวนคดีและการโอนสำนวนคดีให้ฟังกระทำได้เฉพาะกรณีองค์คณะผู้พิพากษาดำเนินการพิจารณาไปโดยล่าช้าเกินสมควรโดยปราศจากเหตุผล องค์คณะผู้พิพากษาพิจารณาคดีโดยขัดต่อกฎหมายอย่างชัดแจ้ง หรือขัดแย้งกับแนวคำพิพากษาศาลฎีกาที่เป็นบรรทัดฐาน หรือขัดต่อความเป็นธรรม โดยปราศจากเหตุผลอันสมควร องค์คณะผู้พิพากษาใช้ดุลพินิจพิจารณาคดีผิดแผกแตกต่างไปจากแนวทางการพิจารณาพิพากษาคดีของศาลนั้น โดยปราศจากเหตุผลอันสมควร หรือองค์คณะผู้พิพากษาดำเนินกระบวนการอันมีผลกระทบกระเทือนต่อความยุติธรรมประการอื่น เมื่อมีการเรียกคืนสำนวนคดีใดแล้ว ให้ผู้เรียกคืนและโอนสำนวนคดี โอนสำนวนคดีนั้นให้อองค์คณะผู้พิพากษาอื่นรับผิดชอบแทน แต่การจ่ายสำนวนคดีให้อองค์คณะผู้พิพากษาอื่นรับผิดชอบแทนนั้น ผู้เรียกคืนและโอนสำนวนคดีต้องปฏิบัติให้เป็นไปตามระเบียบราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรมว่าด้วยการจ่ายสำนวนคดี พ.ศ. ๒๕๔๔ การเรียกคืนและการโอนสำนวนคดีในคดีเดียวกันเกินกว่าหนึ่งครั้งจะกระทำได้อต่อเมื่อมีเหตุจำเป็นอันมิอาจก้าวล่วงได้เท่านั้น

ในทางปฏิบัติของศาลยุติธรรม การเรียกคืนและโอนสำนวนคดีให้อองค์คณะผู้พิพากษาอื่นรับผิดชอบแทนเกิดขึ้นไม่มาก ส่วนใหญ่มักจะเป็นเรื่ององค์คณะผู้พิพากษาพิจารณาคดีไม่สอดคล้องกับแนวบรรทัดฐานคำพิพากษาศาลฎีกา หรือขัดกับบทบัญญัติของกฎหมายในเรื่องที่วินิจฉัยข้อเท็จจริงหรือข้อกฎหมายที่ไม่ได้ยกขึ้นว่ากันมาแล้วโดยชอบในศาลชั้นต้นทั้งที่มีปัญหาเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยของประชาชน วินิจฉัยคดีนอกพ้องนอกประเด็นที่คู่ความโต้แย้งกัน ซึ่งก่อนที่จะมีการเรียกคืนและโอนสำนวนคดีให้อองค์คณะผู้พิพากษาอื่นรับผิดชอบแทน ผู้เรียกคืนและโอนสำนวนคดีจะให้โอกาสองค์คณะผู้พิพากษาดังกล่าวทบทวนและปรับปรุงร่างคำพิพากษาตามที่อยู่ช่วยผู้พิพากษา ที่ปรึกษา หรือผู้ตรวจสอบร่างได้ทำบันทึกโต้แย้งหรือตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับปัญหาต่าง ๆ หากเจ้าของร่างหรือองค์คณะผู้พิพากษายังคงยืนยันตามร่างโดยไม่ปรับปรุงโดยไม่มีเหตุผลอันสมควร ประธานศาลอุทธรณ์จะขอความเห็นจากรองประธานศาลอุทธรณ์เกี่ยวกับปัญหาดังกล่าวว่าเป็นกรณีที่จะกระทบกระเทือนต่อความยุติธรรมตามกฎหมายหรือระเบียบที่เกี่ยวข้องหรือไม่ หากรองประธานศาลอุทธรณ์พิจารณาแล้วเสนอความเห็นให้มีการเรียกคืนและโอนสำนวนคดีได้ ประธานศาลอุทธรณ์จึงจะมีคำสั่งให้เรียกคืนและโอนสำนวนคดีดังกล่าวไปให้อองค์คณะผู้พิพากษาอื่นรับผิดชอบแทนซึ่งกระบวนการและขั้นตอนการเรียกและโอนสำนวนคดีดังกล่าวได้ปฏิบัติสืบทอดกันมาเป็นเวลานานแล้ว แต่หากเป็นเพียงเรื่องความเห็นในทางกฎหมายระหว่างองค์คณะผู้พิพากษาที่รับผิดชอบร่างคำพิพากษาหรือคำสั่งแตกต่างกับความเห็นของผู้ช่วยผู้พิพากษา ที่ปรึกษา หรือผู้บริหารที่ทำหน้าที่ตรวจสอบร่างคำพิพากษาหรือคำสั่งดังกล่าวโดยไม่มีแนวคำพิพากษาศาลฎีกาเป็นบรรทัดฐานในปัญหาดังกล่าว หรือเป็นเพียงดุลพินิจในการวินิจฉัยพยานหลักฐานในสำนวนคดีที่ไม่มีข้อผิดพลาดอย่างชัดแจ้ง ก็จะไม่มีปัญหาเกี่ยวกับการเรียกคืนสำนวนคดีและการโอนสำนวนคดีไปให้อองค์คณะผู้พิพากษาอื่น

รับผิดชอบแทนแต่ประการใด

ระบบกล่าวหา (Accusatorial System)

ระบบกล่าวหา มีที่มาจากประเทศอังกฤษและกลุ่มประเทศที่ใช้กฎหมายระบบคอมมอนลอว์ (Common Law) เช่นสหรัฐอเมริกา นิวซีแลนด์ แคนาดา รวมทั้งกลุ่มประเทศอาณานิคมของอังกฤษ โดยมีพื้นฐานวิธิตดมาจากการแก้แค้นกันระหว่างผู้กระทำผิดกับผู้เสียหาย โดยผู้เสียหายฟ้องคดีอาญาเพื่อลงโทษผู้กระทำผิดด้วยตนเอง แล้วรวบรวมพยานหลักฐานมานำสืบความผิดของจำเลยในศาล ส่วนศาลหรือผู้พิพากษาจะวางตัวเป็นกลางโดยเคร่งครัด ไม่ถามหรือแสวงหาพยานหลักฐานใดเพิ่มเติม หากขาดพยานหลักฐานในส่วนใด ศาลจะถือว่าเป็นความบกพร่องของผู้เสียหายเอง และจะยกประโยชน์ในข้อนี้ให้แก่จำเลย

ระบบกล่าวหา เป็นวิธีพิจารณาคดีที่พัฒนาขึ้นมาแทนการแก้แค้นกันเป็นส่วนตัว โดยให้ผู้เสียหายมีอำนาจฟ้องคดีได้เองในฐานะเป็นผู้กล่าวหา ผู้พิพากษาผู้ตัดสินคดีไม่มี อำนาจกล่าวหา ยกประเด็นหรือนำสืบพยานหลักฐาน แต่จะทำหน้าที่เป็นคนกลางพิจารณาคดี โดยเปิดเผยและด้วยวาจา มีวิวัฒนาการมาจากการพิจารณาคดีในสมัยโบราณที่ใช้วิธีทรมาน (Trial by Ordeal) และการใช้วิธีให้คู่ความต่อสู้กัน (Trial by Battle) มีคู่ต่อสู้ ๒ ฝ่าย ศาลเป็นคนกลาง และ ต่อมาได้พัฒนามาเป็นการให้พยานความผิดหรือบริสุทธิ์โดยพยานหลักฐานที่โจทก์จำเลยนำสืบต่อสู้ คดีกัน ระบบนี้จึงเน้นเป็นพิเศษว่า จำเลยในคดีอาญาได้รับการสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่า โจทก์จะพิสูจน์ให้ศาลเห็นจนสิ้นสงสัยว่าจำเลยได้กระทำความผิดจริง ศาลเป็นคนกลางผู้ทำหน้าที่ ควบคุมดูแลให้คู่ความทั้งสองฝ่ายดำเนินคดีตามกฎหมายเกณฑ์ที่วางไว้ในกฎหมายลักษณะพยานเท่านั้น ศาลจะมีบทบาทในการเสาะหาข้อเท็จจริงในคดีน้อยมาก เป็นเรื่องที่คู่ความแต่ละฝ่ายจะต้องเสนอ ข้อเท็จจริงและตรวจสอบข้อเท็จจริงกันเอง ศาลมีดุลพินิจเกี่ยวกับการดำเนินคดีน้อย

ระบบกล่าวหาเป็นระบบการดำเนินคดีอาญาในปัจจุบันซึ่งแก้ไขข้อบกพร่องของการดำเนินคดีในระบบไต่สวน ระบบกล่าวหาที่มีลักษณะสำคัญคือ ศาลมีบทบาทจำกัดเป็นเพียงผู้ตัดสินคดีเท่านั้น ไม่มีอำนาจในการสืบพยานเพิ่มเติมหรือช่วยคู่ความฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดแสวงหาพยานหลักฐาน การดำเนินการพิจารณามีหลักเกณฑ์ละเอียดปลีกย่อยมาก ศาลใช้ดุลพินิจได้น้อยมาก คู่ความสองฝ่ายมีบทบาทสำคัญเป็นคู่ต่อสู้ซึ่งกันและกันเห็นได้ชัด ในคดีอาญา ศาลจะไม่ช่วยโจทก์แสวงหาพยานหลักฐาน ดังนั้น บางครั้งศาลอาจยกฟ้องทั้ง ๆ ปรากฏว่าจำเลยกระทำความผิดก็ได้ แต่พยานหลักฐานโจทก์มีข้อสงสัย ต้องยกผลประโยชน์แห่งความสงสัยให้กับจำเลย และในระบบกล่าวหานี้ มีหลักเกณฑ์การสืบพยานที่เคร่งครัดมาก ศาลมีโอกาสใช้ดุลพินิจได้น้อย มีบทคัดพยานเด็ดขาด ไม่ยอมให้ศาลรับฟังพยานนั้นเข้าสู่สำนวนความเลย นอกจากนี้มีการห้ามใช้คำถามนำในการถามพยานตนเอง ระบบกล่าวหานี้ บางประเทศอาจจะนิยมใช้คณะลูกขุนในการตัดสินข้อเท็จจริง แต่บางประเทศก็ไม่ใช้คณะลูกขุน แต่ยกหน้าที่ในการตัดสินทั้งข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายให้แก่ศาลเป็นผู้ใช้อำนาจวินิจฉัยทั้งหมด ทั้งนี้แล้วแต่บริบททางสังคมของแต่ละประเทศนั้น

ระบบไต่สวน (Inquisitorial System)

ระบบไต่สวนเป็นระบบการดำเนินคดีในยุโรปดั้งเดิม ที่ศาลมีบทบาทหน้าที่ทั้งการ

สอบสวนและการพิจารณาพิพากษาศาล โดยศาลมีอำนาจที่จะสืบพยานเพิ่มเติมหรือดสืบพยาน ทั้งนี้ เพื่อค้นหาให้ได้ข้อเท็จจริงใกล้เคียงความจริงมากที่สุด การกำหนดระเบียบวิธีเกี่ยวกับการสืบพยานมี น้อย มักจะไม่มีหลักเกณฑ์การสืบพยานที่เคร่งครัดมากนัก โดยเฉพาะจะไม่มีบทตัดพยานที่เด็ดขาด แต่จะเปิดโอกาสให้มีการเสนอพยานหลักฐานทุกชนิดสู่ศาล ศาลจึงมีสิทธิรับฟังพยานบอกเล่าได้และ ศาลมีอำนาจใช้ดุลพินิจได้อย่างกว้างขวาง การพิจารณาโดยเฉพาะคดีอาญา จะมีลักษณะเป็นการ ดำเนินการระหว่างศาลกับจำเลย โจทก์ไม่มีบทบาทในการสืบพยานน้อยมาก โจทก์เป็นเพียงผู้ ช่วยเหลือศาลในการค้นคว้าหาพยานหลักฐานเท่านั้น ในระบบไต่สวนจะไม่ใช้หลักยกประโยชน์แห่ง ความสงสัยให้กับจำเลย (in dubio pro reo) ดังนั้น จำเลยจึงมีหน้าที่สำคัญในการพิสูจน์ความบริสุทธิ์ ของตนเองให้ชัดเจน พยานหลักฐานของฝ่ายจำเลยก็สามารถนำมาลงโทษแก่จำเลยได้ เป็นระบบที่ พัฒนาต่อมาจากการแก้แค้นเป็นส่วนตัว ด้วยการ ยกเลิกการให้ผู้เสียหายเป็นผู้กล่าวหาเอง เป็นให้ เจ้าหน้าที่ของรัฐทำหน้าที่แทนผู้พิพากษาเปลี่ยน สถานะจากการเป็นคนกลางมาเป็นผู้ทำการไต่สวน ค้นหาความจริงด้วยตนเอง ดังนั้น การพิจารณาคดี จึงมิใช่เป็นการต่อสู้กันระหว่าง ผู้กล่าวหาและผู้ถูก กล่าวหาแต่เป็นการต่อสู้คดีระหว่างจำเลยกับรัฐ การพิจารณาคดีมิได้กระทำโดยเปิดเผย แต่พิจารณา ด้วยเอกสารมากกว่าการเบิกความ ศาลในระบบนี้ จึงมีบทบาทในการค้นหาความจริงมากกว่าการเบิก ความ โดยจะทำหน้าที่ซักถามพยานเอง คู่ความจะ ซักถามพยานได้ต่อเมื่อได้รับอนุญาตจากศาลก่อน กฎเกณฑ์การดำเนินคดีจึงไม่เคร่งครัดเหมือนระบบ กล่าวหาที่จำเป็นต้องมีเพื่อให้คู่ต่อสู้คัดค้านภายใต้ กฎเกณฑ์ของกฎหมาย ส่วนระบบไต่สวนนั้น มีพื้นฐานและวิธีคิดที่ว่า ผู้มีอำนาจในการไต่สวนควรจะเป็นผู้มีอำนาจในบ้านเมือง อันที่จริงมีอิทธิพลจากศาสนา ว่ากันว่าระบบไต่สวนมีที่มาจากศาลทาง ศาสนาของคริสต์ศาสนา นิกายคาทอลิกในสมัยกลาง ซึ่งทางศาสนาจักรโดยเฉพาะอย่างยิ่งสันตปาปา แห่งกรุงโรม มีอิทธิพลเหนือฝ่ายอาณาจักรคือ กษัตริย์หรือเจ้าผู้ครองนครต่าง ๆ ในสมัยกลาง ศาล ศาสนาของยุโรปมีวิธีการพิจารณาคดีผู้กระทำผิดเกี่ยวกับกฎหมายของทางศาสนาด้วยวิธีการซักฟอก พยาน โดยพระผู้ทำการไต่สวนจะมีอำนาจซักฟอก ซักถามตัวผู้กระทำผิดได้โดยตรง หากจะหา ดูตัวอย่างของระบบไต่สวน ขอให้ท่านไปดูภาพยนตร์จีนเรื่องเปาปุ้นจิ้น ที่ท่านเปามีอำนาจในการไต่สวน ถ้ามกับผู้กระทำผิดได้โดยตรง ไม่ต้องผ่านทนายความเหมือนภาพยนตร์ของประเทศทางตะวันตก ซึ่งใช้วิธีพิจารณาคดีแบบกล่าวหา นอกจากนั้น การแสวงหาพยานหลักฐานต่าง ๆ ยังอยู่ในอำนาจของ ศาลอีกด้วย ท่านเปาหากสงสัยในเรื่องใด ก็สามารถที่จะให้เจ้าหน้าที่ศาลไต่สวนไปแสวงหาข้อเท็จจริงมา นำเสนอ โดยไม่ต้องผ่านการนำเสนอของคู่ความในคดีแต่อย่างใด สำหรับประเทศไทย ใช้ระบบไต่สวน ในศาลปกครอง และศาลยุติธรรมบางส่วนเช่น ศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทาง การเมือง ศาลอาญาคดีทุจริตและประพฤติมิชอบกลาง และศาลอาญาคดีทุจริตและประพฤติมิชอบ ภาค ๑ ถึงภาค ๙ ส่วนในศาลอาญา ศาลแพ่ง ศาลจังหวัด ศาลแขวง และศาลอื่น ๆ ใช้ระบบวิธี พิจารณาแบบกล่าวหา

หลักการใหญ่ที่จะพิจารณาถึงระบบไต่สวน

๑. ศาลเป็นผู้ทำการไต่สวน มีอำนาจสืบพยาน และควบคุมการไต่สวนเอง ซึ่งทำให้ศาลมี บทบาทในเรื่องนี้อย่างมากทีเดียว

๒. ไม่เน้นความเท่าเทียมกันของคู่ความ เนื่องจากวิธีพิจารณา มีลักษณะเป็นการต่อสู้ ระหว่างรัฐกับจำเลย โดยหากมีการฟ้องร้องใด ๆ จะต้องผ่านรัฐเสมอ รัฐจึงเป็นโจทก์ฟ้องจำเลย

๓. การพิจารณาอาจเป็นการลับมิได้กระทำโดยเปิดเผยต่อหน้าสาธารณชน

๔. ศาลมีอำนาจในการสืบพยานและไต่สวน การพิจารณาพยานหลักฐานจึงเปิดกว้าง ขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของศาล โดยศาลมีอำนาจเรียกพยานหลักฐานที่ศาลสงสัย หรืออาจจะเห็นว่าเป็น หลักฐานสำคัญได้ด้วยอำนาจของศาลเอง วิธีพิจารณาคดีแบบกล่าวหานั้น การนำเสนอพยานหลักฐาน ต้องอยู่บนพื้นฐานความเท่าเทียมกันของคู่ความ คู่ความจะต้องเปิดเผยหรือยื่นบัญชีระบุพยานให้ คู่ความอีกฝ่ายทราบก่อนเริ่มพิจารณา พยานหลักฐานศาลสามารถเรียกมาเพิ่มได้เรื่อย ๆ トラบเท่าที่ ศาลต้องการเพื่อประโยชน์ในการพิจารณาคดี ดังนั้น บางครั้ง คู่ความอาจจะไม่ทราบเลยว่า ศาลจะ เรียกพยานหลักฐานใด และใช้หลักฐานใดในการวินิจฉัยการกระทำของตน เป็นประโยชน์ ดังนั้น การปั้นคดีเพื่อกลับผิดเป็นถูก แพ้เป็นชนะ จึงทำได้ค่อนข้างลำบาก

๕. ใช้ประมวลกฎหมาย ในการกำหนดความผิดและโทษ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการทบทวนวรรณกรรมงานศึกษาที่เกี่ยวข้องพบว่า การค้นคว้าวิจัยในเรื่องการทุจริต มีจำนวนมาก รวมถึงการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องกระบวนการจัดการกับการฟอกเงิน กฎหมายฟอกเงินหรือ องค์การเกี่ยวกับการฟอกเงิน อย่างไรก็ตามงานค้นคว้าหรือการศึกษาเกี่ยวกับการฟอกเงินหรือการสกัด กั้น เงินสดที่เกี่ยวข้องกับการทุจริตคอร์รัปชันโดยเฉพาะนั้นยังไม่เคยมีปรากฏแต่อย่างไร ทั้งนี้งาน วรรณกรรม ที่เกี่ยวข้องที่สำคัญดังนี้คือ

ปภาสิริ ภาคอัคร (๒๕๔๕) ได้ศึกษาเรื่องการป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน กรณี การดำเนินการกับธุรกรรมเงินสดตามกฎหมายไทยมาตรการที่สำคัญ ได้แก่ มาตรการการรายงาน ธุรกรรมเงิน สดและธุรกรรมที่มีเหตุอันควรสงสัยของลูกค้า โดยสถาบันการเงินและหน่วยงานอื่น เช่น สำนักงานที่ดิน ฯลฯ ตามกฎหมายฟอกเงิน กฎหมายควบคุมการแลกเปลี่ยนเงินและกฎหมายศุลกากร

ผู้ศึกษาได้วิเคราะห์ปัญหากฎหมายในการสกัดกั้นเงินสด ตามทฤษฎีสมคบคิด รวมถึงได้ เสนอแนะแนวทางแก้ไขกฎหมาย เพื่อให้การสกัดกั้นเงินสดจากการกระทำผิดมีประสิทธิภาพมาก ขึ้น เช่น การห้ามใช้เงินสดเกินกว่าจำนวนที่กำหนดการใช้บัตรเครดิตแทนเงินสด การรายงานธุรกรรม ของผู้ประกอบการอาชีพ ฯลฯ เพื่อให้สำนักงานปราบปรามการฟอกเงิน (ปปง.) ตรวจสอบธุรกรรม ติดตาม เส้นทางโอนเงินและการฟอกเงินได้

อย่างไรก็ตามปัจจุบันมีการแก้ไขกฎหมายหลายฉบับที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการฟอกเงิน ประกอบกับสถานการณ์ต่าง ๆ มีความเปลี่ยนแปลงไปมากมีการใช้เทคโนโลยีและการส่งเงินข้ามแดน ที่แตกต่างไปจากเดิม จึงควรจะต้องมีการศึกษาเพิ่มเติมเพื่อกำหนดมาตรการใหม่ ๆ ในการสกัดกั้นการ ฟอกเงิน หรือมีการแก้ไขกฎหมายซึ่งข้อเสนอใหม่หรือข้อค้นพบใหม่ จะทำให้การสกัดกั้นเงินสดจาก การกระทำผิดมีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยเฉพาะการสกัดกั้นเงินสดที่ได้มาจากการทุจริต

ญาติกา กาศยปนนท์ (๒๕๕๔) ได้ศึกษาการกำหนดมาตรการทางกฎหมายในการ ตรวจสอบ ความเคลื่อนไหวทางการเงินของบุคคลที่มีสถานภาพทางการเมือง (Politically Exposed Persons หรือ PEPs) เพื่อการป้องกันและปราบปรามการทุจริตของไทย เป็นแนวทางใหม่เพิ่มเติม กฎหมายเดิม เนื่องจากกฎหมายการป้องกันและปราบปรามการทุจริต กำหนดให้การรายงานทรัพย์สิน และหนี้สินจำกัดเฉพาะผู้ ดำรงตำแหน่งทางการเมืองและเจ้าหน้าที่ของรัฐและตามกฎหมายฟอกเงินให้ มีการรายงานธุรกรรม โดยสถาบันการเงินและผู้ประกอบการอาชีพบางประเภทมาที่ ปปปง. โดยกำหนด

วงเงินเป็นสำคัญทำให้การสกัดกั้นหรือการติดตามเงินสดที่เกิดจากการฟอกเงินจากการทุจริตเป็นไปได้ยาก เมื่อเงินที่ได้มาจากทุจริตถูกโอนไปยังบุคคลอื่นที่มีใช้ข้าราชการหรือนักการเมือง หรือบุคคลอื่นที่มีความเสี่ยงในการฟอกเงิน และยังมีจำนวนเงินไม่สูงมากนักไม่เข้าข่ายการต้องรายงานธุรกรรมตามกฎหมายฟอกเงิน แต่เป็นกลุ่มเสี่ยงในการฟอกเงิน ซึ่ง PEPs ได้แก่ หัวหน้าพรรคการเมือง หรือเครือญาติใกล้ชิดนักการเมือง บุคคลที่ดำรงตำแหน่งระดับสูงและมีอำนาจหน้าที่สำคัญในฝ่ายนิติบัญญัติฝ่ายบริหารหรือฝ่ายตุลาการ ฯลฯ

ผู้ศึกษาเสนอให้มีกฎหมายกำหนดให้สถาบันการเงิน ผู้ประกอบอาชีพบางประเภท ตรวจสอบ “กลุ่มบุคคลที่มีสถานภาพทางการเมือง” ดังกล่าวอย่างใกล้ชิดเมื่อทำธุรกรรมทางการเงิน ซึ่งต่อมา สำนักงานปราบปรามการฟอกเงิน ได้ออกประกาศเรื่องบุคคลที่มีสถานภาพทางการเมืองตามข้อ ๓ ของกฎกระทรวงการตรวจสอบเพื่อทราบข้อเท็จจริงเกี่ยวกับลูกค้า พ.ศ. ๒๕๕๖ โดยการกำหนดกลุ่ม PEPs (มิใช่รายชื่อ) และขณะนี้เป็นที่วิพากษ์วิจารณ์มีการตรวจสอบกันว่ามาตรการดังกล่าวมีผลกระทบในทางปฏิบัติมีผลดีกับการปราบปรามการทุจริตหรือการฟอกเงินอย่างไร

ชาลินี ถนัดงาน (๒๕๕๑) ได้ศึกษาเรื่องสัมฤทธิ์ผลในการปราบปรามการทุจริตและประพตมิชอบในวงราชการในกรณีร่ำรวยผิดปกติกับการนำเอากฎหมายปราบปรามการฟอกเงินมาใช้บังคับโดยเห็นว่ากรณีที่คณะกรรมการปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.) พบว่าข้าราชการหรือผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองรายใดมีพฤติกรรมร่ำรวยผิดปกติหรือประพตมิชอบ ได้นำเงินสดไปซุกซ่อนหรือปกปิดเงิน หรือฟอกเงินผ่านสถาบันการเงิน บุคคลอื่น ๆ พบว่าสามารถนำกลไกตามกฎหมายฟอกเงิน คือการติดตามเส้นทางการเคลื่อนไหวทางการเงินมาติดตามเงินสดมาเป็นของแผ่นดินได้โดยการขอข้อมูลเส้นทางการเงินจากสำนักงานปราบปรามการฟอกเงิน (ปปง.) และแจ้งให้ ปปง. आयัดเงินหรือยึดเงินได้ ระหว่าง ป.ป.ช. ทำการไต่สวนข้อเท็จจริงและก่อนการชี้มูลพบว่ากระบวนการจัดการทุจริตในราชการน่ามีประสิทธิภาพมากขึ้น อย่างไรก็ตามในทางปฏิบัติยังต้องตรวจสอบว่าการทำงานประสานกันระหว่าง ป.ป.ช. และ ปปง. มีประสิทธิภาพหรือไม่มีปัญหาอย่างไร และมีผลกระทบต่อการต่อต้านการทุจริตอย่างไร

เอกพงศ์ ไทรพุ่มทอง (๒๕๕๙) ได้ศึกษาการเรื่องการพัฒนาเครือข่ายการทำงานสายปฏิบัติงานระหว่างองค์กรของสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติกับสำนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พบว่ามีความจำเป็นในระดับองค์กรและระดับบุคคลในการสร้างเครือข่ายการทำงานเพื่อประสานกันได้เสนอแนะให้มีแผนการทำงานแลกเปลี่ยนข้อมูลกันอย่างเป็นระบบและจัดตั้ง “ศูนย์ประสานระหว่างสำนักงาน” โดยมี “คณะอนุกรรมการประสานงานเครือข่าย” ทำหน้าที่บริหารศูนย์ อย่างไรก็ตามการศึกษานี้ศึกษาในมุมมองเทคโนโลยีการบริหารไม่ได้วิเคราะห์ปัญหาในทางปฏิบัติ และในทางกฎหมายในการจัดตั้งศูนย์ดังกล่าว

ญาติพิชัย กลิ่นเจริญ (๒๕๕๙) ได้ศึกษาเรื่องสภาพบังคับทางกฎหมายของข้อตกลงความร่วมมือปฏิบัติงานขององค์อิสระกับหน่วยงานของรัฐ กรณีศึกษาข้อตกลงระหว่างสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ กับสำนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน ลงวันที่ ๒๒ กันยายน ๒๕๕๗ เพื่อให้มีการบูรณาการระหว่างสองหน่วยงานทำงานได้อย่างรวดเร็ว สามารถยึดทรัพย์สินผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองหรือข้าราชการที่กระทำความผิดได้โดยเร็ว โดยใช้กฎหมายฟอกเงิน โดยไม่ต้องให้การไต่สวนของคณะกรรมการ ป.ป.ช. เสร็จสิ้นก่อนจากการศึกษา

พบว่าข้อตกลงบางข้อกระทบกับสิทธิเสรีภาพของประชาชน และเกินกรอบอำนาจกฎหมาย ขัดกับหลักนิติธรรม หลักนิติรัฐ และเห็นว่าควรปรับปรุงกฎหมายขององค์กรเพื่อให้ทั้งสององค์กรสามารถกระทำการดังกล่าวได้ อย่างไรก็ตามหลังจากได้มีการลงนามข้อตกลงแล้ว ยังต้องตรวจสอบกันต่อไปว่าได้มีการปฏิบัติตามข้อตกลงดังกล่าวอย่างไร และมีผลดีในทางปฏิบัติในการปราบปรามการทุจริตหรือไม่ อย่างไร

แนวคิดการใช้ระบบไต่สวนของศาลอาญาคดีทุจริตและประพฤติมิชอบของไทย

หลังการเลือกตั้งเดือนกรกฎาคม ๒๕๕๔ ความขัดแย้งทางการเมืองยังไม่หมดไปในที่สุด มีการรัฐประหารเมื่อวันที่ ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๗ รัฐบาลพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา เห็นว่าปัญหาทุจริตคอร์รัปชันเป็นปัญหาสำคัญของชาติ สภานิติบัญญัติแห่งชาติจึงตราพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลอาญาคดีทุจริตและประพฤติมิชอบ พ.ศ. ๒๕๕๙ และพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาอาญาคดีทุจริตและประพฤติมิชอบ พ.ศ. ๒๕๕๙ ศาลยุติธรรมจึงจัดตั้งศาลอาญาคดีทุจริตและประพฤติมิชอบกลาง ขึ้นโดยเปิดทำการเมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม ๒๕๕๙ ที่กรุงเทพมหานคร จัดตั้งและเปิดทำการศาลอาญาคดีทุจริต และประพฤติมิชอบภาค ๑ ภาค ๓ ภาค ๔ ภาค ๕ ภาค ๖ ภาค ๘ และภาค ๙ ตั้งแต่วันที่ ๑ เมษายน ๒๕๕๖ ส่วนศาลอาญาคดีทุจริตและประพฤติมิชอบภาค ๒ และภาค ๗ มีกำหนดเปิดทำการวันที่ ๑ ตุลาคม ๒๕๖๐ เป็นต้นไป

เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินคดีทุจริตและประพฤติมิชอบประธานศาลฎีกาได้ออกข้อบังคับของประธานศาลฎีกาว่าด้วยวิธีการดำเนินคดีทุจริตและประพฤติมิชอบ พ.ศ. ๒๕๕๙ และในระหว่างที่ศาลอาญาคดีทุจริตและประพฤติมิชอบภาคยังจัดตั้งและเปิดทำการไม่ครบ ศาลอาญาคดีทุจริตและประพฤติมิชอบกลางได้ออกแนวทางปฏิบัติราชการระหว่างศาลอาญาคดีทุจริต และประพฤติมิชอบกลางกับศาลชั้นต้น เพื่อให้คดีอาญาทุจริตและประพฤติมิชอบมีแนวทางปฏิบัติและเป็นมาตรฐานที่ใกล้เคียงกัน

“ศาลอาญาคดีทุจริตและประพฤติมิชอบ” หมายความว่า ศาลอาญาคดีทุจริตและประพฤติมิชอบกลาง และศาลอาญาคดีทุจริตและประพฤติมิชอบภาค^{๓๔}

พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลอาญาคดีทุจริตและประพฤติมิชอบ พ.ศ. ๒๕๕๙ และพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาอาญาคดีทุจริตและประพฤติมิชอบ พ.ศ. ๒๕๕๙ มีหลักการสำคัญที่เปลี่ยนจากหลักเกณฑ์การพิจารณาอาญาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาอาญาหลายประการ

๑. นักการเมือง ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง เจ้าหน้าที่ของรัฐ ทุจริตต่อหน้าที่ และประพฤติมิชอบ

นักการเมือง, ผู้นำทางการเมืองหรือบุคคลทางการเมือง (Politician มาจากภาษากรีกโบราณ Polis หมายถึง เมือง) เป็นบุคคลผู้เกี่ยวข้องกับการมีอิทธิพลต่อนโยบายสาธารณะและการวินิจฉัยสั่งการ ซึ่งรวมผู้ดำรงตำแหน่งวินิจฉัยสั่งการในรัฐบาลและผู้ที่มีงำดำรงตำแหน่งเหล่านั้นไม่ว่าโดยวิธีการเลือกตั้ง การสืบทอด รัฐประหาร การแต่งตั้ง การพิชิต หรือวิธีอื่น การเมืองไม่จำกัดอยู่

^{๓๔}“พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลอาญาคดีทุจริตและประพฤติมิชอบ พ.ศ. ๒๕๕๙”, ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๑๓๓, ๑๖ สิงหาคม ๒๕๕๙. หน้า ๑.

เพียงวิธีการปกครองผ่านตำแหน่งสาธารณะเท่านั้น ตำแหน่งทางการเมืองอาจถืออยู่ในพรรคก็ได้ ผู้ที่ถือเป็นนักการเมือง คือผู้ปฏิบัติการทางการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการเมืองพรรค (Party Politics) ผู้ดำรงหรือมุ่งดำรงตำแหน่งทางการเมืองไม่ว่ามาจากการเลือกตั้งหรือแต่งตั้ง และไม่ว่า อย่างเป็นอาชีพหรืออย่างอื่นตำแหน่งมิได้ตั้งแต่ตำแหน่งท้องถิ่นไปจนถึงตำแหน่งฝ่ายบริหารนิติ บัญญัติของรัฐบาลระดับชาติ^{๓๕}

นักการเมือง น. ผู้ฝึกไฟในทางการเมือง ผู้ที่ทำหน้าที่ทางการเมือง เช่น รัฐมนตรี สมาชิกรัฐสภา^{๓๖}

“ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง” หมายความว่า

๑. นายกรัฐมนตรี
๒. รัฐมนตรี
๓. สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร
๔. สมาชิกวุฒิสภา
๕. ข้าราชการการเมืองอื่นนอกจาก ๑ และ ๒ ตามกฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการ การเมือง

๖. ข้าราชการของรัฐสภาฝ่ายการเมืองตามกฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการฝ่ายรัฐสภา

๗. ผู้บริหารท้องถิ่น รองผู้บริหารท้องถิ่น และผู้ช่วยผู้บริหารท้องถิ่นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตามที่คณะกรรมการ ป.ป.ช. กำหนด โดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา

๘. สมาชิกสภาท้องถิ่นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตามที่คณะกรรมการ ป.ป.ช. กำหนด โดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา^{๓๗}

“เจ้าหน้าที่ของรัฐ” หมายความว่า เจ้าหน้าที่ของรัฐ เจ้าหน้าที่ของรัฐต่างประเทศ และเจ้าหน้าที่ขององค์การระหว่างประเทศตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริตหรือกฎหมายว่าด้วยมาตรการของฝ่ายบริหารในการป้องกันและปราบปรามการทุจริตและให้หมายความรวมถึงเจ้าพนักงานตามประมวลกฎหมายอาญาด้วย^{๓๘}

“เจ้าหน้าที่ของรัฐ” หมายความว่า ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ข้าราชการหรือพนักงานส่วนท้องถิ่นซึ่งมีตำแหน่ง หรือเงินเดือนประจำ พนักงานหรือบุคคลผู้ปฏิบัติงานในรัฐวิสาหกิจหรือหน่วยงานของรัฐ ผู้บริหารท้องถิ่นและสมาชิกสภาท้องถิ่นซึ่งมิใช่ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง เจ้าพนักงานตามกฎหมายว่าด้วยลักษณะปกครองท้องถิ่นและให้หมายรวมถึงกรรมการอนุกรรมการ

^{๓๕} “สถานิติบัญญัติแห่งชาติ” (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : [Http://www.th.m.wikipedia.org.๒๕๕๘](http://www.th.m.wikipedia.org.๒๕๕๘).

^{๓๖} ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔. (กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๖). หน้า ๖๑๓.

^{๓๗} “พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. ๒๕๔๒” ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ ๑๑๖, ๑๗ พุทธศักราช ๒๕๔๒, หน้า ๑.

^{๓๘} “พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลอาญาคดีทุจริตและประพฤติมิชอบ พ.ศ. ๒๕๕๙”, ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ ๑๓๓, ๓๐ กันยายน ๒๕๕๙. หน้า ๓.

ลูกจ้างส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ หรือหน่วยงานของรัฐ และบุคคลหรือคณะบุคคลซึ่งใช้อำนาจหรือได้รับมอบให้ใช้อำนาจทางปกครองของรัฐในการดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งตามกฎหมายไม่ว่าจะเป็นการจัดตั้งขึ้น ในระบบราชการ รัฐวิสาหกิจ หรือกิจการอื่นของรัฐ^{๓๙}

มาตรา ๓ แห่งพระราชบัญญัติมาตรการของฝ่ายบริหารในการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. ๒๕๕๑ ได้นิยามศัพท์คำว่า “เจ้าหน้าที่ของรัฐ” เจ้าหน้าที่ของรัฐตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต แต่ไม่รวมถึงเจ้าหน้าที่ของรัฐดังต่อไปนี้

๑. ผู้บริหารระดับสูง ตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปราม

๒. ผู้พิพากษาและตุลาการ

๓. พนักงานอัยการ

๔. ผู้บริหารท้องถิ่น รองผู้บริหารท้องถิ่น ผู้ช่วยผู้บริหารท้องถิ่น และสมาชิกสภาท้องถิ่นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

๕. เจ้าหน้าที่ของรัฐในหน่วยงานของศาล รัฐสภา องค์กรตามรัฐธรรมนูญและองค์กรอิสระจากการควบคุมหรือกำกับของฝ่ายบริหารที่จัดตั้งขึ้นตามรัฐธรรมนูญ

๖. เจ้าหน้าที่ของรัฐในสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตในภาครัฐ

๗. เจ้าหน้าที่ของรัฐซึ่งกระทำความผิดในลักษณะที่คณะกรรมการ ป.ป.ช. เห็นสมควร ดำเนินการ ตามที่คณะกรรมการ ป.ป.ช. กำหนด

๘. เจ้าหน้าที่ของรัฐซึ่งร่วมกระทำความผิดกับบุคคลตาม ๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ และ ๗

“เจ้าหน้าที่ของรัฐ” ตามมาตรา ๓ (๒) (๓) (๔) (๕) (๖) (๗) และ (๘) มีความชัดเจนแต่ตำแหน่ง “ผู้บริหารระดับสูง” นั้น ต้องพิจารณาบทนิยามความหมายของคำว่า “ผู้บริหารระดับสูง” ตามบทนิยามศัพท์ในมาตรา ๔ แห่งพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. ๒๕๕๒

“ผู้บริหารระดับสูง” หมายความว่า ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ผู้ดำรงตำแหน่งระดับสูงกรรมการในองค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญ กรรมการผู้ช่วยรัฐมนตรี ผู้ดำรงตำแหน่งตั้งแต่ผู้อำนวยการระดับต้นหรือเทียบเท่าของส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ หน่วยงานอื่นของรัฐ หน่วยงานที่ใช้อำนาจหรือได้รับมอบหมายให้ใช้อำนาจทางปกครอง และให้หมายความรวมถึงบุคคลหรือคณะบุคคลที่มีอำนาจหน้าที่ควบคุมกำกับดูแลหน่วยงานดังกล่าว และเจ้าหน้าที่ของรัฐอื่นตามที่คณะกรรมการ ป.ป.ช. กำหนด โดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา

ดังนั้น คำว่า “ผู้บริหารระดับสูง” ดังกล่าว จึงหมายความว่าผู้ดำรงตำแหน่งต่อไปนี้

๑. ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง

๒. ผู้ดำรงตำแหน่งระดับสูง

๓. กรรมการในองค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญ

^{๓๙}“พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. ๒๕๕๒” เรื่องเดิม. หน้า ๑.

๔. กรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริต
๕. ผู้ช่วยรัฐมนตรี
๖. ผู้ดำรงตำแหน่งตั้งแต่ผู้อำนวยการระดับต้นหรือเทียบเท่าของส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ หน่วยงานอื่นของรัฐ หน่วยงานที่ใช้อำนาจหรือมอบหมายให้ใช้อำนาจทางปกครอง
๗. บุคคลหรือคณะบุคคลที่มีอำนาจหน้าที่ควบคุมกำกับดูแลหน่วยงานที่ใช้อำนาจหรือมอบหมายให้ใช้อำนาจทางปกครอง
๘. เจ้าหน้าที่ของรัฐอื่นตามที่คณะกรรมการ ป.ป.ช. กำหนดโดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา

“ผู้ดำรงตำแหน่งระดับสูง” หมายความว่า ผู้ดำรงตำแหน่งหัวหน้าส่วนราชการ ระดับกระทรวง ทบวง หรือกรมสำหรับข้าราชการพลเรือน ปลัดกระทรวงกลาโหม ผู้บัญชาการทหารสูงสุด ผู้บัญชาการเหล่าทัพสำหรับข้าราชการทหาร ผู้ดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติ ปลัดกรุงเทพมหานคร กรรมการและผู้บริหารสูงสุดของรัฐวิสาหกิจ หัวหน้าหน่วยงานอิสระตามรัฐธรรมนูญ ที่มีฐานะเป็นนิติบุคคล กรรมการและผู้บริหารสูงสุดของหน่วยงานอื่นของรัฐตามที่คณะกรรมการ ป.ป.ช. กำหนดโดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา และผู้ดำรงตำแหน่งอื่นตามที่มีกฎหมายบัญญัติ

“คดีทุจริตและประพฤตินิชอบ” ตามมาตรา ๓ แห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลอาญาคดีทุจริตและประพฤตินิชอบ พ.ศ. ๒๕๕๙ ได้มีบทบัญญัติยกเว้นคำว่า **“คดีทุจริตและประพฤตินิชอบ”** ตามที่กำหนดไว้ในมาตรา ๓ (๑) ถึง (๘) นั้น มิให้รวมถึงคดีที่อยู่ในอำนาจของศาลฎีกาแผนกคดีอาญา ของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ดังนั้น หากเจ้าหน้าที่ของรัฐตำแหน่งใดที่ถูกกำหนดให้ฟ้องต่อศาลฎีกา แผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ย่อมเป็นตำแหน่งที่เป็นอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการ ป.ป.ช. ดำเนินคดีต่อศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง หากใช้อยู่ในอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการ ป.ป.ท. ที่จะไต่สวนข้อเท็จจริงเสนอสำนวนการไต่สวนให้พนักงานอัยการเป็นผู้ฟ้องคดีต่อศาลอาญาคดีทุจริตและประพฤตินิชอบไม่

สำหรับผู้ดำรงตำแหน่งที่จะถูกกล่าวหา ให้คณะกรรมการ ป.ป.ช. ดำเนินคดีต่อศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองนั้น ตามที่ระบุไว้ในพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. ๒๕๕๒ มาตรา ๖๖ ได้แก่ ตำแหน่งต่าง ๆ ดังนี้

๑. นายกรัฐมนตรี
๒. รัฐมนตรี
๓. สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร
๔. สมาชิกวุฒิสภา
๕. ข้าราชการการเมืองอื่น ๆ^{๔๐}

๒. คดีทุจริตและประพฤตินิชอบ

“ทุจริตต่อหน้าที่” หมายความว่า ทุจริตต่อหน้าที่ตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต กฎหมายว่าด้วยมาตรการของฝ่ายบริหาร

^{๔๐}ธานีศ เกศวพิทักษ์. คำอธิบายพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีทุจริตและประพฤตินิชอบ. (กรุงเทพฯ : สำนักงานศาลยุติธรรม, ๒๕๕๙). หน้า ๓๗ - ๓๘.

ในการป้องกันและปราบปรามการทุจริต หรือพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญหรือกฎหมายอื่น

“ประพตติมิชอบ” หมายความว่า การกระทำที่ไม่ใช่ทุจริตต่อหน้าที่ แต่เป็นการปฏิบัติหรือละเว้นการปฏิบัติอย่างใดโดยอาศัยเหตุที่มีตำแหน่งหรือหน้าที่อันเป็นการฝ่าฝืนกฎหมายระเบียบ ข้อบังคับ คำสั่ง หรือมติของคณะรัฐมนตรี ที่มุ่งหมายจะควบคุมดูแลการรับ การเก็บรักษา หรือการใช้เงินหรือทรัพย์สินของแผ่นดิน

“คดีทุจริตและประพตติมิชอบ” หมายความว่า คดีดังต่อไปนี้

๑. คดีอาญาที่ฟ้องให้ลงโทษเจ้าหน้าที่ของรัฐในความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ราชการ หรือความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ในการยุติธรรมตามประมวลกฎหมายอาญาความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ หรือทุจริตต่อหน้าที่ตามกฎหมายอื่นหรือความผิดอื่นอันเนื่องมาจากการประพตติมิชอบ

๒. คดีอาญาที่ฟ้องให้ลงโทษเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือบุคคลที่กระทำความผิดฐานฟอกเงินที่เกี่ยวข้องกับความผิดตาม (๑) หรือกระทำความผิดตามกฎหมายว่าด้วยความผิดเกี่ยวกับการเสนอราคาต่อหน่วยงานของรัฐกฎหมายว่าด้วยการให้เอกชนร่วมลงทุนในกิจการของรัฐ หรือกฎหมายอื่นที่มีวัตถุประสงค์ในการป้องกันและปราบปรามการทุจริตหรือประพตติมิชอบ

๓. คดีอาญาที่ฟ้องให้ลงโทษบุคคลในความผิดเกี่ยวกับการเรียก รับ ยอมจะรับหรือให้ ขอให้ รับว่าจะให้ทรัพย์สินหรือประโยชน์อื่นใดหรือการใช้กำลังประทุษร้าย ชูเชิญว่าจะใช้กำลังประทุษร้ายหรือใช้อิทธิพลเพื่อจูงใจหรือข่มขืนใจให้เจ้าหน้าที่ของรัฐกระทำการไม่กระทำการ หรือประวิงการกระทำใด ตามประมวลกฎหมายอาญาหรือกฎหมายอื่น

๔. คดีอาญาที่ฟ้องขอให้ลงโทษเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือบุคคลตามกฎหมายที่กำหนดให้ เป็นคดีทุจริตและประพตติมิชอบ

๕. คดีอาญาที่ฟ้องขอให้ลงโทษบุคคลที่ร่วมกระทำความผิดกับเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือบุคคลตาม ๑ ถึง ๔ ไม่ว่าในฐานะตัวการ ผู้ใช้ ผู้สนับสนุน หรือผู้สมคบ

๖. คดีเกี่ยวกับการจงใจไม่ยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินและเอกสารประกอบหรือจงใจยื่นบัญชีและเอกสารดังกล่าวด้วยข้อความอันเป็นเท็จหรือปกปิดข้อเท็จจริงที่ควรแจ้งให้ทราบ

๗. คดีร้องขอให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดินเพราะเหตุร่ำรวยผิดปกติหรือมีทรัพย์สินเพิ่มขึ้นผิดปกติ

๘. กรณีที่มีการขอให้ศาลดำเนินกระบวนการพิจารณาอย่างหนึ่งอย่างใดก่อนยื่นฟ้องหรือยื่นคำร้องขอตาม (๑) ถึง (๗)

ความในวรรคหนึ่งมีให้รวมถึง

๑. คดีที่อยู่ในอำนาจของศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง

๒. คดีที่อยู่ในอำนาจของศาลเยาวชนและครอบครัวตามกฎหมายว่าด้วยศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว^{๔๑}

^{๔๑}“พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลอาญาคดีทุจริตและประพตติมิชอบ พ.ศ. ๒๕๕๙”, เรื่องเดิม.

๓. หลักการสำคัญของร่างพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีทุจริตและประพฤติมิชอบที่เปลี่ยนแปลงไปจากวิธีพิจารณาคดีอาญาเดิม

๓.๑ กฎหมายที่ใช้บังคับในการดำเนินคดี

มาตรา ๖ วิธีพิจารณาคดีทุจริตและประพฤติมิชอบให้ใช้ระบบไต่สวนและเป็นไปโดยรวดเร็วตามที่กำหนดในพระราชบัญญัตินี้และข้อบังคับของประธานศาลฎีกา ในกรณีที่ไม่มีบทบัญญัติและข้อบังคับดังกล่าว ให้นำบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง หรือกฎหมายว่าด้วยการจัดตั้งศาลแขวงและวิธีพิจารณาความอาญาในศาลแขวงมาใช้บังคับเท่าที่ไม่ขัดหรือแย้งกับบทบัญญัติตามพระราชบัญญัตินี้

คดีทุจริตและประพฤติมิชอบใดมีข้อหาความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดตามกฎหมายว่าด้วยวิธีพิจารณาคดียาเสพติดหรือข้อหาความผิดตามกฎหมายว่าด้วยการป้องกัน และปราบปรามการค้ามนุษย์รวมอยู่ด้วยให้นำบทบัญญัติตามกฎหมายว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีดังกล่าวมาใช้บังคับแก่ข้อหาความผิดนั้นเท่าที่ไม่ขัดหรือแย้งกับบทบัญญัติตามพระราชบัญญัตินี้

กฎหมายได้วางหลักการเกี่ยวกับระบบการพิจารณาคดีและกฎหมายที่ใช้บังคับ แก่การดำเนินคดีทุจริตและประพฤติมิชอบ ไว้ดังนี้

๓.๒ ระบบการพิจารณาคดี

ศาสตราจารย์โสภณ รัตนาร ได้อธิบายถึงระบบการพิจารณาคดีสำหรับประเทศเสรีประชาธิปไตย มีอยู่ ๒ ระบบ คือระบบกล่าวหา (Accusatorial System) ของประเทศที่ใช้ระบบกฎหมาย Common Law และระบบไต่สวน (Inquisitorial System) ของประเทศที่ใช้ระบบกฎหมาย Civil Law

แนวคิดทฤษฎีการฟอกเงินในต่างประเทศ

มาตรการที่เกี่ยวข้องกับการฟอกเงินอาจกล่าวได้ว่าเป็นมาตรการระดับสากลที่ประเทศต่าง ๆ นำมาใช้ในการควบคุมอาชญากร องค์กรอาชญากรรม ควบคุมการคอร์รัปชันและใช้เป็นมาตรการทางการเงินในการตรวจสอบระบบการเงินที่มีความผิดปกติของประเทศ บทบาทและมาตรการต่อต้านการฟอกเงินของประเทศต่าง ๆ ดังนี้ คือ

๑. บทบาทขององค์การระหว่างประเทศ

ปัญหาการฟอกเงินทั่วโลกมีแนวโน้ม รุนแรงมากขึ้น จึงทำให้บรรดาประเทศต่าง ๆ พยายามหาทางร่วมมือป้องกันมิให้มีการกระทำความผิดดังกล่าว ซึ่งจากความร่วมมือกันนี้เองบรรดาประเทศต่าง ๆ ที่เป็นสมาชิกขององค์การสหประชาชาติ [United Nations (UN)] ได้มีการประชุมเพื่อหาข้อยุติร่วมกันในการกำหนดมาตรการเพื่อปกป้องระบบการเงินของสมาชิกจากการนำไปใช้เป็นกลไกในการฟอกเงิน ผลจากการประชุมร่วมกันดังกล่าวทำให้ได้ข้อตกลง ร่วมกันเมื่อวันที่ ๑๙ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๓๑ (ค.ศ. ๑๙๘๘) ณ กรุงเวียนนา ประเทศออสเตรีย โดยการจัดทำเป็นอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการต่อต้านการลักลอบค้ายาเสพติดและวัตถุออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาท ค.ศ. ๑๙๘๘ (พ.ศ. ๒๕๓๑) (United Nations Convention Against Illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances, ๑๙ December ๑๙๘๘) (United Nations International Drug Control

Programme, ๑๙๙๓) อนุสัญญาฉบับนี้ มีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๑๙๙๐ มีวัตถุประสงค์เพื่อต่อต้านการลักลอบค้ายาเสพติดและวางหลักการสำคัญ ๆ ที่เกี่ยวกับการป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินด้วย คือ

- ๑.๑ กำหนดให้การฟอกเงินเป็นความผิดอาญา
- ๑.๒ กำหนดให้ภาคีสมาชิกดำเนินการริบทรัพย์สินที่ได้มาจาก การกระทำความผิดที่เกี่ยวกับการลักลอบค้ายาเสพติด ซึ่งรวมถึงการริบทรัพย์สินตามคำร้องขอของภาคี สมาชิกอื่นด้วย
- ๑.๓ กำหนดให้ความผิดเกี่ยวกับการค้ายาเสพติดเป็นความผิดที่สามารถส่งผู้ร้ายข้ามแดนได้
- ๑.๔ กำหนดให้ภาคีสมาชิกต้องให้ความร่วมมือทางอาญาในส่วนที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็นการสืบสวน สอบสวน ฟ้องคดี หรือการดำเนินการทางอาญาอื่น ๆ

๒. กฎหมายขององค์กรต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับการฟอกเงิน

กรรมสารสหประชาชาติ ซึ่งประกอบไปด้วยอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการต่อต้านการลักลอบค้ายาเสพติดและสารออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาท (๑๙๘๘) อนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยการต่อต้านการสนับสนุนทางการเงินแก่การก่อการร้าย (๑๙๙๙) อนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการต่อต้านองค์กรอาชญากรรมข้ามชาติ (๒๐๐๐) อนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการต่อต้าน (๒๐๐๓) ข้อมติคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติที่ ๑๖๖๗ (๑๙๙๙) และข้อมติที่เกี่ยวข้องรวมทั้งข้อมติคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติที่ ๑๓๗๓ (๒๐๐๑) ตลอดจนมาตรการจากคณะกรรมาธิการบาเซิล (เพื่อกำกับดูแลธนาคาร) ซึ่งองค์กรนี้มีวัตถุประสงค์หลักในการป้องกันมิให้อาชญากรใช้ระบบธนาคารเพื่อการฟอกเงิน โดยมีมาตรการสำคัญคือ การให้มีการระบุตัวลูกค้าและเข้าใจธุรกิจของลูกค้า ไม่รับทำธุรกรรมที่น่าสงสัย ตลอดจนร่วมมือกับหน่วยงานบังคับใช้กฎหมายทั้งภายในประเทศและความร่วมมือระหว่างประเทศ

๓. องค์กร The Financial Action Task Force (FATF)

ซึ่งเป็นคณะทำงานเฉพาะ กิจเพื่อดำเนินมาตรการทางการเงิน FATF เป็นองค์การระหว่างรัฐบาลที่บรรดาระัฐมนตรีของประเทศ สมาชิกร่วมกันจัดตั้งขึ้นเมื่อปี ค.ศ. ๑๙๘๙ อาณัติของ FATF คือการจัดตั้งมาตรฐานด้านต่าง ๆ และส่งเสริมให้ มีการใช้มาตรการทางกฎหมายมาตรการด้านการกำกับดูแลและมาตรการด้านปฏิบัติการอย่างบังเกิดผลในการต่อต้านการฟอกเงิน (ML) การสนับสนุนทางการเงินแก่การก่อการร้าย (TF) และการแพร่ขยายอาวุธตลอดจนภัยอื่น ๆ ที่จะกระทบต่อระบบการเงินระหว่างประเทศ นอกจากนี้ FATF ยังร่วมมือกับหน่วยงานระหว่างประเทศอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อระบุจุดอ่อนด้านต่าง ๆ ในระดับชาติ โดยมีเป้าหมายเพื่อคุ้มครองมิให้มีการนำระบบการเงินระหว่างประเทศไปใช้กระทำความผิดโดยปัจจุบัน FATF มีสมาชิกทางตรง จำนวน ๓๔ ประเทศและอีก ๒ องค์กร (คณะกรรมการยุโรป : European Commission และกลุ่มความร่วมมืออ่าว อาหรับ : Gulf Cooperation Council) นอกจากนี้ยังมีสมาชิกทางอ้อมผ่านองค์กรและเครือข่ายในภูมิภาคต่าง ๆ ซึ่งประเทศที่พัฒนาแล้วส่วนใหญ่ล้วนเป็นสมาชิกของ FATF เช่น สหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น เยอรมนี เป็นต้น

มาตรฐานสากล ของ FATF คือ มาตรการขั้นต่ำที่ประเทศต่าง ๆ ควรดำเนินการไปในแนวทางเดียวกันในการป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน ใช้ครั้งแรกในปี ค.ศ. ๑๙๙๐ เรียกว่า

ข้อเสนอแนะ ๔๐ ข้อ (๔๐ Recommendations) ต่อมาเหตุการณ์ก่อการร้ายในสหรัฐฯ ๑๑ กันยายน ค.ศ. ๒๐๐๑ ทำให้เพิ่มข้อเสนอแนะพิเศษ ๘ ข้อ (Special Recommendations) เพื่อเน้นการปราบปรามการสนับสนุนทางการเงินแก่การก่อการร้าย ออกใช้ในปี ๒๐๐๑ และในปี ๒๐๐๓ เพิ่มข้อเสนอแนะพิเศษอีก ๑ ข้อ รวมกันทั้งหมดเรียกว่า “ข้อเสนอแนะ ๔๐+๘” ล่าสุด ก.พ. ๒๐๑๒ FATF ประกาศออกมาตรฐานล่าสุดด้าน AML/CFT รวม ๔๐ ข้อ (โดยผนวก ข้อเสนอแนะด้านฟอกเงินกับข้อเสนอแนะพิเศษด้านสนับสนุนทางการเงินแก่การก่อการร้ายเข้าอยู่ในเอกสารเดียวกัน)

๔. มาตรการต่อต้านการฟอกเงินของประเทศต่าง ๆ

การฟอกเงินเป็นอาชญากรรมประเภทหนึ่งที่เกิดขึ้นได้เกือบทุกประเทศทั่วโลก และต่อมาได้พัฒนาขึ้นเป็นอาชญากรรมระหว่างประเทศ ดังนั้น บรรดาประเทศต่าง ๆ ที่ประสบปัญหานี้จึงได้หามาตรการที่จะปราบปรามและสกัดกั้นการกระทำในลักษณะดังกล่าว ทั้งโดยลำพังในประเทศของตนเองและโดยการรวมกลุ่มหรือดำเนินการร่วมกันระหว่างประเทศต่าง ๆ ในโลก

การใช้ความพยายามเพื่อปราบปรามและสกัดกั้นการฟอกเงินนั้นปรากฏว่าได้มีขึ้นทั้งในระดับภายในประเทศของแต่ละประเทศและในระดับระหว่างประเทศ ซึ่งโดยข้อเท็จจริงแล้ว ข้อตกลงหรือความพยายามร่วมกันในระดับระหว่างประเทศมีส่วนเป็นอย่างมากในการผลักดันให้เกิดมาตรการต่าง ๆ ที่เป็นรูปธรรมขึ้นในภายหลัง ทั้งในระดับภายในประเทศและในระดับระหว่างประเทศ

ความพยายามในการปราบปรามและสกัดกั้นการฟอกเงินนี้ ได้เริ่มมีครั้งแรกจากการที่ได้มีความพยายามหาจุดที่เหมาะสมในระหว่างสิทธิส่วนบุคคลในอันที่จะได้รับความคุ้มครองกับการที่จะต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบต่าง ๆ ของรัฐในอันที่จะป้องกันมิให้มีการประกอบอาชญากรรมรัฐบาลซึ่งมีหน้าที่โดยตรงที่จะต้องควบคุมดูแล มิให้เกิดความไม่เหมาะสมขึ้น จึงได้เฟื่องไปถึงที่องค์การหรือสถาบันต่าง ๆ มากกว่าที่จะมุ่งไปยังตัวบุคคล ในเรื่องนี้ได้เคยมีกรณีตัวอย่างจากคดี The Bank of Boston Dispute ในประเทศสหรัฐอเมริกาเมื่อปี ค.ศ. ๑๙๘๕ ซึ่งพอสรุปได้ว่ากระทรวงยุติธรรมได้ดำเนินการปรับ The First National Bank of Boston ในข้อหาโอนเงินมากกว่า ๑ พันล้านเหรียญสหรัฐไปยังธนาคารใน Switzerland ในช่วงเวลา ๒ ปี โดยที่มิได้รายงานต่อทางราชการตาม The Currency and Foreign Transactions Reporting Act ซึ่งในกรณีนี้กระทรวงยุติธรรมกล่าวอ้างว่าธนาคารมีความเกี่ยวพันอย่างมากกับองค์การอาชญากรรม และช่วยทำการฟอกเงินให้กับครอบครัว มาเฟียใน Boston และธนาคารไม่สามารถชี้แจงให้เป็นที่พอใจได้ ว่าเพราะเหตุใดธนาคารจึงละเว้นไม่รายงานตามที่กฎหมายกำหนด แต่ธนาคารปฏิเสธว่าไม่มีความเกี่ยวพันกับครอบครัวมาเฟียดังกล่าวและกล่าวอ้างว่าโอนเงินนั้นได้ทำไปตามคำร้องขอของธนาคารใน Switzerland อย่างไรก็ดีมีหลักฐานปรากฏว่าธนาคารได้นำบัญชีของครอบครัวดังกล่าวนี้ไว้ในบัญชีที่ยกเว้นไม่ต้องทำรายงาน ในที่สุดธนาคารและเจ้าหน้าที่ได้ถูกตัดสินว่ากระทำความผิดหลายพันครั้งจริง และธนาคารถูกลงโทษปรับเป็นเงิน ๑๐๐ ล้านเหรียญสหรัฐ (Baldwin, ๑๙๙๔) จากกรณีนี้ทำให้เริ่มมีการตื่นตัวกันมากขึ้นว่า สถาบันการเงินควรจะต้องดำเนินการอย่างจริงจังในการรายงานเกี่ยวกับการทำธุรกรรมต่าง ๆ ตามที่กฎหมายกำหนด ทั้งนี้ โดยคำนึงว่าอาชญากรรมนั้นจะพยายามไม่ทิ้งร่องรอยไว้ให้ทำการค้นหาต่อไปได้ และการโอนเงินสดซึ่งเป็นการฟอกเงินอย่างหนึ่งนั้นได้สร้างความเสียหายให้กับระบบ เศรษฐกิจของประเทศต่าง ๆ เป็นอย่างมาก เนื่องจากมีเหตุผลอย่างน้อยที่สุด ๓ ประการคือ ประการแรก เงินสดสามารถเปลี่ยนสภาพไปเป็นทรัพย์สินอย่างอื่นได้ง่าย ประการที่สองเงินสดสามารถใช้เป็นช่องทาง ในการปิดบังหรือซ่อนเร้นแหล่งที่มา หรือมูลค่าที่แท้จริงของทรัพย์สินได้ และประการที่สาม เงินสดนั้น สามารถทำ

ให้กลายเป็นสิ่งของที่ชอบด้วยกฎหมายได้ง่าย

จากวิวัฒนาการที่มีมาเป็นลำดับในระหว่างประเทศ ทำให้ประเทศต่าง ๆ ในโลกต่างพากันเคลื่อนไหวมากขึ้นในอันที่จะต่อสู้กับปัญหานี้ หลายๆประเทศได้พยายามปราบปรามการฟอกเงิน โดยการแก้ไขกฎหมายภายในประเทศของตน เพื่อกำหนดให้การฟอกเงินเป็นความผิดอาญาหรือเข้าร่วมเป็นภาคีในสนธิสัญญาหรืออนุสัญญาต่าง ๆ เกี่ยวกับเรื่องดังกล่าว หนึ่งในเรื่องการออกกฎหมายเกี่ยวกับการฟอกเงิน นี้ ประเทศต่าง ๆ เป็นจำนวนมากที่มีความเคลื่อนไหวและมีวิวัฒนาการทางกฎหมาย ซึ่งในทีนี้จะกล่าวถึงเฉพาะประเทศที่สำคัญๆที่มีบทบาทในเรื่องนี้ และระบบต่าง ๆ ที่ประเทศเหล่านั้นนำมาใช้ได้กลายมาเป็น หลักหรือต้นแบบของระบบที่มีการนำมาใช้ในประเทศอื่น ๆ ดังนี้ คือ

๕. แนวคิดการฟอกเงินของต่างประเทศ

๕.๑ สหรัฐอเมริกา

เป็นประเทศที่นับได้ว่าเป็นผู้ผลักดันเป็นอย่างมากให้ ประเทศต่าง ๆ ในโลกออกกฎหมายหรืออย่างน้อยที่สุด ก็ให้ความร่วมมือในการป้องกันและปราบปรามการ ฟอกเงิน เนื่องจากสหรัฐอเมริกาเป็นผู้ได้รับผลกระทบจากการฟอกเงิน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนของยาเสพติดเป็นอย่างมาก ดังนั้น เพื่อต่อสู้กับปัญหาเหล่านี้ ในปี ๑๙๘๖ สหรัฐอเมริกาได้ตรากฎหมายบัญญัติให้การฟอกเงินเป็นอาชญากรรมเพิ่มขึ้นอีกประเภทหนึ่ง (The Money Laundering Control Act, ๑๙๘๖) ซึ่งเรียกว่าเป็น “กฎหมายควบคุมการฟอกเงิน และเป็นส่วนหนึ่งของ The Anti Drug Abuse Act of ๑๙๘๖” ที่มีสาระสำคัญคือ การกำหนดให้การฟอกเงินเป็นความผิดทางอาญา และให้สามารถยึดหรืออายัดได้ และในมาตรา ๑๙๕๓ ได้มีการระบุถึงการเป็นธุระในการโอนเงินซึ่งเกี่ยวข้องกับทรัพย์สินที่ได้มาเกี่ยวเนื่องจากการ กระทำอันมิชอบด้วยกฎหมาย โดยมีมาตรการในการริบทรัพย์สินทั้งทางอาญาและทางแพ่ง จึงเห็นได้ว่ากฎหมายฉบับนี้ได้ใช้บังคับจำกัดเฉพาะกับการฟอกเงินที่ได้มาจากยาเสพติดเท่านั้น แต่ได้ใช้รวมไปถึงการฟอกเงินที่ได้มาจากการกระทำที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายตามที่กำหนดไว้ด้วย เช่น การประกอบอาชญากรรมที่เป็นความผิดอย่างร้ายแรงตามกฎหมายของมลรัฐ หรือ การเลี้ยงภาษี เป็นต้น และนอกจากนั้นยังได้มีการกำหนดฐานความผิดขึ้นใหม่ โดยกำหนดว่าบุคคลใดที่โอนหรือยกย้ายเงินที่ได้มาโดยมิชอบด้วยกฎหมาย ถือว่าได้กระทำความผิดฐานฟอกเงินด้วย แต่ทั้งนี้พนักงานเจ้าหน้าที่จะต้องพิสูจน์ให้ได้ด้วยว่าบุคคลดังกล่าว ได้กระทำไปโดยรู้หรือว่าเงินนั้นเป็นเงินที่ได้มาโดยมิชอบด้วยกฎหมาย และบุคคลนั้นมีเจตนาที่จะกระทำการเช่นนั้น (ฟอกเงิน) หรือมีเจตนาที่จะกระทำเพื่อหลีกเลี่ยงมิให้ต้องมี การรายงานตามที่กฎหมายกำหนด (Richard Parlour, ๑๙๙๕) และการที่บุคคลดังกล่าวละเลยหรือเพิกเฉยก็ ให้ถือว่าได้รู้หรือเจตนาที่จะทำเช่นนั้นด้วย

ส่วนกฎหมายซึ่งบังคับในเรื่องเกี่ยวกับการรายงานธุรกรรมเงินสดและการจัดเก็บข้อมูลในสหรัฐ ได้แก่ กฎหมายว่าด้วยความลับทางธนาคาร (Bank Secrecy Act) ซึ่งมีวัตถุประสงค์สำคัญในการให้ธนาคารรายงานการทำธุรกรรมต่อเจ้าหน้าที่ เมื่อมีเหตุผลตามที่กฎหมายกำหนดไว้โดยการรายงานดังกล่าวจะต้องกระทำทั้งการทำธุรกรรมในสหรัฐหรือในต่างประเทศ โดยการรายงานธุรกรรมต่างประเทศและกระแสเงินตราตาม Currency and Foreign Transaction Reporting Act จะกำหนดให้ เอกชน ธนาคาร และสถาบันการเงินอื่น ๆ ต้องรายงานการทำธุรกรรมทางการเงิน ทั้งในประเทศและต่างประเทศต่อรัฐบาลกลาง ซึ่งหากไม่ปฏิบัติตามหรือไม่รายงานรัฐจะถือว่าองค์กรมีพฤติกรรมที่น่าสงสัย โดยหน้าที่ของสถาบันการเงินตาม Bank Secrecy Act มี ๔ ข้อ คือ

- ๑) ต้องให้สถาบันการเงินมีการรู้จักตัวตนของลูกค้า (Know your customer) หรือมีการแสดงตนของลูกค้า (Identification of Customer)
- ๒) มีหน้าที่ ในการบันทึก และจัดเก็บรักษาข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการทำธุรกรรมทางการเงิน
- ๓) ให้มีการฝึกอบรม เจ้าหน้าที่ของสถาบันการเงิน ที่ต้องรับผิดชอบในการส่งเสริมการปฏิบัติตาม Bank Secrecy Act และ
- ๔) ให้มีระบบการควบคุมภายในสถาบันการเงิน เพื่อปฏิบัติตามกรอบและแนวทางของทางราชการการ ส่งเสริมการปฏิบัติตาม Bank Secrecy Act

๕.๒ อังกฤษ

เป็นอีกประเทศหนึ่งที่นอกจากจะเล็งเห็นถึงความสำคัญในการ ป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินแล้วเนื่องจากอังกฤษเป็นสมาชิกอยู่ในกลุ่มประชาคมยุโรปด้วย อังกฤษจึงจำต้องถูกผูกมัดอยู่ภายใต้ EC Council Directive ๙๑/๓๐๘ ในอันที่จะต้องตรากฎหมายป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน ซึ่งอังกฤษก็ได้ตรากฎหมายเกี่ยวกับเรื่องนี้ขึ้น ทั้งนี้ โดยได้บัญญัติแยกไว้ตามกฎหมายในแต่ละเรื่องให้มีความผิดฐานฟอกเงินด้วย เช่น กฎหมายเกี่ยวกับยาเสพติด (Drug Trafficking offences Act ๑๘๖) หรือกฎหมายอาญา (Criminal Justice Act ๑๙๙๓) เป็นต้นแต่ทั้งนี้ในกฎหมายต่าง ๆ เหล่านี้มิได้มีการนิยามหรือให้ความหมายเป็นการทั่วไปไว้สำหรับ “การฟอกเงิน” ไว้โดยเฉพาะ แต่จากบทบัญญัติต่าง ๆ ในกฎหมายเหล่านี้พอสรุปได้ว่า ตามกฎหมายอังกฤษ การกระทำที่จะถือได้ว่าเป็นการฟอกเงิน เช่น การช่วยเหลือบุคคลอื่นให้คงได้รับประโยชน์จากการประกอบอาชญากรรม การได้มาครอบครองหรือใช้สิ่งที่ได้มาจากการกระทำความผิดการโอนหรือยกย้ายทรัพย์สินเพื่อมิให้ถูกยึดหรืออายัด หรือการปกปิดหรือไม่แจ้งให้ทราบ เมื่อมีกรณีสงสัยว่ามีการฟอกเงิน เป็นต้น ซึ่งกฎหมายและกฎระเบียบที่ สำคัญที่เกี่ยวกับการป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินของอังกฤษที่บังคับใช้ที่สำคัญ ได้แก่

๕.๒.๑ Drug Trafficking Act ๑๙๙๔

ซึ่งเป็นกฎหมายที่มุ่งเน้นในการดำเนินการกับผู้ลักลอบค้ายาเสพติด โดยกำหนดให้การฟอกเงินที่ได้มาจากยาเสพติดเป็นความผิด มีบทกำหนดโทษทางอาญาแก่ผู้กระทำหรือให้ความสะดวก หรือลงทุนให้แก่ผู้อื่น โดยรู้ว่าผู้นั้นค้ายาเสพติด ทั้งนี้ยังกำหนด ความผิดครอบคลุมไปถึงผู้กระทำการปกปิดอำพราง เปลี่ยนสภาพ หรือโอนรายได้ของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ซึ่งมีที่มาจากการค้ายาเสพติดเพื่อการหลีกเลี่ยงการฟ้องคดีอีกด้วย นอกจากนี้กฎหมายยังบัญญัติให้สถาบันการเงินที่ไม่มีการรายงานต่อเจ้าหน้าที่ กรณีที่มีเหตุอันควรสงสัยหรือเชื่อได้ว่าเงินหรือการลงทุนของลูกค้าเกี่ยวข้องกับการค้ายาเสพติดจะต้องมีความผิดด้วย

๕.๒.๒ Prevention of Terrorism Act ๑๙๘๙

เป็นกฎหมายที่กำหนดความผิดสำหรับการเกี่ยวข้องกับการเก็บรักษาหรือควบคุมรายได้ของผู้ก่อการร้ายโดยในนามของตนเองหรือในนามของผู้อื่น ในลักษณะของการช่วยเหลือหรืออำนวยความสะดวกแก่ผู้ก่อการร้าย

๕.๒.๓ Criminal Justice Act ๑๙๘๗

เป็นกฎหมายที่กำหนดความผิดทางอาญาสำหรับการเคลื่อนย้าย

หรือสนับสนุนการเคลื่อนย้ายทรัพย์สินที่ได้มาจากการค้ายาเสพติด โดยกินความถึงการรับ การครอบครอง หรือรายได้จากการค้ายาเสพติด การสนับสนุน ช่วยเหลือ และการ ไม่รายงานการรู้หรือสงสัยเกี่ยวกับการฟอกเงิน

๕.๒.๔ Money Laundering Regulation ๑๙๙๓

เป็นระเบียบว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน ที่กำหนดให้สถาบันการเงินเกือบทั้งหมดและบุคคลอื่นตามกฎหมายกำหนดต้องมีการจัดตั้งระบบเพื่อต่อต้านการฟอกเงิน และหากมีการฝ่าฝืนระเบียบดังกล่าว ถือว่าเป็นความผิดทางอาญาไม่ว่าจะมีการฟอกเงินจริงในสถาบันการเงินนั้นหรือไม่ก็ตาม

หน้าที่ของสถาบันการเงินในการต่อต้านการฟอกเงินที่สถาบันการเงินและผู้ ที่กฎหมาย กำหนดมีหน้าที่ ๕ ประการดังนี้ คือ

๑) จัดให้มีการควบคุมในการติดต่อและการสื่อสารตามสมควรเพื่อ ป้องกัน หรือยับยั้งการฟอกเงิน

๒) การตรวจสอบธุรกรรมซึ่งอาจเป็นการฟอกเงิน

๓) การเก็บรักษาข้อมูลที่เป็นการบ่งชี้ตัวตนของลูกค้า

๔) การรายงานเกี่ยวกับตัวตนของลูกค้าหรือความสงสัยว่าอาจมีการฟอกเงิน

๕) การให้ความรู้และการฝึกฝนอบรมพนักงานเกี่ยวกับการต่อต้านการฟอกเงิน

๕.๓ ออสเตรเลีย

ประเทศที่ให้ความสำคัญในการป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินเป็นอย่างมาก คือ ประเทศออสเตรเลีย ดังนั้นออสเตรเลียจึงได้เข้าเป็นภาคีในสนธิสัญญาและอนุสัญญาต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินมากมายและได้ตรา The Proceeds of Crime Act ๑๙๘๗ ขึ้นใช้บังคับ ซึ่งนับได้ว่าเป็นประเทศแรกในภูมิภาคเอเชียที่ตรากฎหมายในเรื่อง การยึดทรัพย์สินที่ได้มาจากการฟอกเงินและกำหนดให้การฟอกเงินเป็นความผิดทางอาญา (Baldwin, ๑๙๙๔) นอกจากนั้นออสเตรเลียยังได้ตรากฎหมายขึ้นอีกฉบับหนึ่ง คือ The Financial Transaction Reports Act ๑๙๘๘ ซึ่งตามกฎหมายดังกล่าวได้มีการจัดตั้งองค์การขึ้นใหม่องค์การหนึ่ง คือ The Australian Transaction Reports and Analysis Centre (AUSTRAC) ที่มีหน้าที่ในการบริหารและ เป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่สำคัญคือ หน้าที่ในการดำเนินการในส่วนที่เกี่ยวกับการฟอกเงินโดยมี หน่วยงานที่ทำหน้าที่สืบสวนสอบสวนเป็นผู้คอยให้ความช่วยเหลือ ซึ่งกฎหมายและกฎระเบียบที่สำคัญ ที่เกี่ยวกับการป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินของออสเตรเลียที่บังคับใช้ที่สำคัญมีจำนวน ๕ ฉบับ ได้แก่

๕.๓.๑ Financial Transaction Report Act ๑๙๘๘

ซึ่งกฎหมายฉบับนี้มีหลักการ ครอบคลุมถึงธุรกรรมทุกประเภท ไม่จำกัดถึงทรัพย์สินในลักษณะที่เป็นเงินสดเท่านั้น กฎหมายฉบับนี้มีวัตถุประสงค์ที่สำคัญในการใช้ เป็นเครื่องมือเพื่อการสืบสวนสอบสวนการกระทำผิดประเภทต่าง ๆ ตั้งแต่การหลีกเลี่ยงภาษี การกระทำผิดตามกฎหมายหุ้นส่วนหรือบริษัท ตลอดจนการฟอกเงินจากองค์กร อาชญากรรม

๕.๓.๒ Proceeds of Crime Act ๑๙๘๗

ซึ่งเป็นกฎหมายที่บัญญัติให้การฟอกเงินที่ได้มาจากอาชญากรรม

ซึ่งเป็นความผิดต่อรัฐบาลกลางเป็นความผิด มีการกำหนดโทษและมีมาตรการยึดทรัพย์ อาัยต์และ ธิปไตยที่ใช้ในการกระทำผิดอาญาหรืออาจได้มาจากการกระทำผิดอาญา โดยมีการกำหนดว่า สถาบันการเงินจะต้องรักษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับธุรกรรมทางการเงินต่าง ๆ ไว้เป็นเวลา ๗ ปี

๕.๓.๓ Telecommunication (Interception) Amendment

Act ๑๙๘๗

ซึ่งเป็นกฎหมายที่เพิ่มอำนาจในการติดตามและรับทราบข่าวสาร ทางอุปกรณ์สื่อสาร สำหรับความผิดในคดีอาญา คดีอาญาและหลบหนีภาษี โดยเป็นกฎหมายใน ลักษณะที่สนับสนุนการปฏิบัติงานของเจ้าพนักงานเพื่อตรวจสอบและทราบข้อมูลที่จำเป็นต่อการ ป้องกันและปราบปรามการกระทำผิด

๕ . ๓ . ๔ Mutual Assistance in Criminal Matters Act

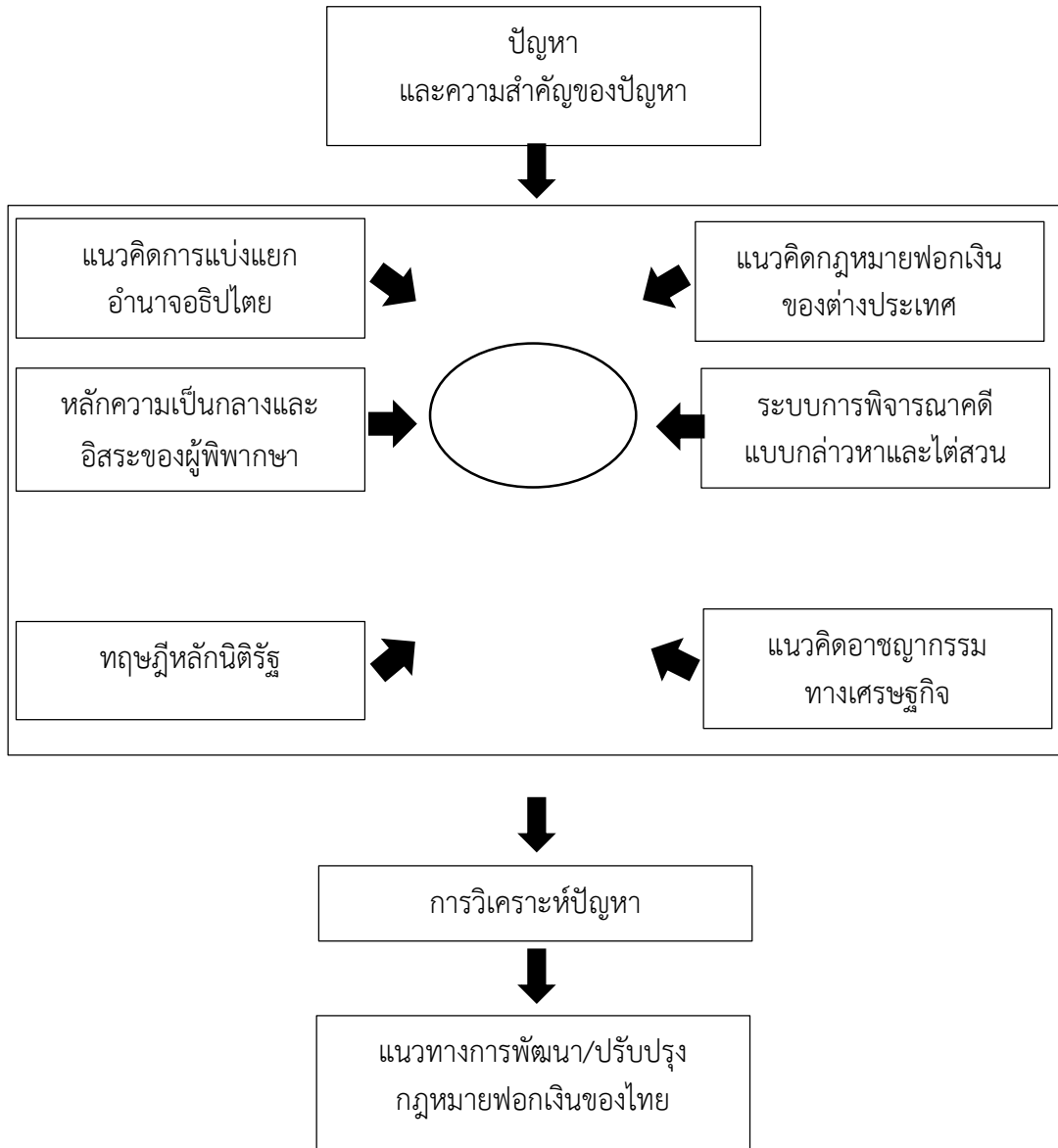
๑๙๘๗

เป็นกฎหมายที่กำหนด หลักการพื้นฐานด้านกฎหมายในการทำ ความตกลงและการให้ความร่วมมือกับประเทศต่าง ๆ โดยแต่ละฝ่ายสามารถร้องขอความช่วยเหลือใน การสืบสวนสอบสวนการฟ้องคดี และการดำเนินคดีในเรื่องอาญาระหว่างประเทศ

๕.๓.๕ Custom Act ๑๙๐๑

เป็นกฎหมายที่กำหนดให้สามารถยึดรายได้ที่มีที่มาจากภาษีอากร ยานพาหนะไม่ว่ารายได้จะเป็น เช็ค เงินสด หรือทรัพย์สินใด ๆ ก็ตาม

ตารางที่ ๒ - ๑ กรอบแนวคิดของการวิจัย

การกระทำผิดในคดีอาญาที่มีความเกี่ยวพันในด้านเกี่ยวกับทางการเงิน และเศรษฐกิจ รวมทั้งการคอร์รัปชันและการต่อต้านการคอร์รัปชันเป็นประเด็นที่รัฐบาลและสังคม รวมทั้ง หน่วยงานในระดับประเทศให้ความสำคัญอย่างต่อเนื่องและยาวนาน ในระดับระหว่างประเทศ ประเด็น เรื่องคอร์รัปชันถูกหยิบยกขึ้นมาถกเถียงในสหประชาชาติตั้งแต่ทศวรรษที่ ๑๙๗๐ และออกเป็นมติในปี ค.ศ. ๑๙๗๕ โดยในครั้งนั้นมุ่งเน้นเรื่องการต่อต้านการติดสินบนในการทำธุรกิจระหว่างประเทศ ต่อมา ในช่วงปลายทศวรรษที่ ๑๙๘๐ องค์กรเพื่อความร่วมมือและการพัฒนาระหว่างประเทศ (OECD) ได้นำประเด็นเรื่องการติดสินบนในการทำธุรกิจระหว่างประเทศมาถกเถียงและพัฒนาเป็น Convention Combating Bribery of Foreign Public Official in International Business Transaction ซึ่งได้รับการรับรองปี ค.ศ. ๑๙๙๗ และมีผลบังคับใช้ตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๙๙๙ ในขณะที่ในองค์การการเงินระหว่างประเทศ (IMF) และธนาคารโลกได้ หยิบยกประเด็นเรื่องการต่อต้านการคอร์รัปชันในช่วงกลางทศวรรษที่ ๑๙๙๐ โดยเชื่อมโยงกับประเด็นเรื่องการจัดการปกครองที่ดี/วิธีการปกครอง ที่ดี/ธรรมาภิบาล (Good governance) ล่าสุดในปี ค.ศ. ๒๐๐๓ สหประชาชาติได้ออก UN Convention Against Corruption อย่างเป็นทางการซึ่งนับเป็นข้อตกลงหลักระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับการต่อต้านการคอร์รัปชัน ในปัจจุบันอาจกล่าวได้ว่าประเด็นการต่อต้านการคอร์รัปชันเป็นวาระหลักของแทบทุกประเทศและองค์กรระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้อง

ปัญหาการฟอกเงินทั่วโลกมีแนวโน้มรุนแรงมากขึ้นทำให้บรรดาประเทศต่าง ๆ จึงได้พยายามหาทางร่วมมือป้องกันมิให้มีการกระทำดังกล่าว ซึ่งจากความร่วมมือกันนี้เองบรรดาประเทศต่าง ๆ ที่เป็นสมาชิกขององค์การสหประชาชาติ (United Nations (UN) ได้มีการประชุมเพื่อหาข้อยุติร่วมกันในการ กำหนดมาตรการเพื่อปกป้องระบบการเงินของสมาชิกจากการนำไปใช้เป็นกลไกในการฟอกเงิน ผลจาก การประชุมร่วมกันดังกล่าวทำให้ได้ข้อตกลงร่วมกันเมื่อวันที่ ๑๙ ธันวาคม ๑๙๘๘ ณ กรุงเวียนนา ประเทศ ออสเตรีย โดยการจัดทำเป็นอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการต่อต้านการลักลอบค้ายาเสพติดและวัตถุและประสาท ค.ศ. ๑๙๘๘ (United Nations Convention Against Illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances, ๑๙ December ๑๙๘๘) (United Nations International Drug Control Programme, ๑๙๙๓) ซึ่งอนุสัญญานี้มีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๑๙๙๐ โดยมีวัตถุประสงค์ ๔ ประการ เพื่อต่อต้านการลักลอบค้ายาเสพติดและวางหลักการสำคัญ ๆ ที่เกี่ยวกับการป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินด้วย คือ ๑) กำหนดให้การฟอกเงินเป็นความผิดอาญา ๒) กำหนดให้ภาคีสมาชิกดำเนินการริบ ทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิดที่เกี่ยวกับการลักลอบค้ายาเสพติด ซึ่งรวมถึงการริบทรัพย์สินตาม คำร้องขอของภาคีสมาชิกอื่นด้วย ๓) กำหนดให้ความผิดเกี่ยวกับการค้ายาเสพติดเป็นความผิดที่สามารถส่งผู้ร้ายข้ามแดนได้ ๔) กำหนดให้ภาคีสมาชิกต้องให้ความร่วมมือทางอาญาในส่วนที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็นการสืบสวน สอบสวน ฟ้องคดี หรือการดำเนินการทางอาญาอื่น ๆ และกฎหมายขององค์กรต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับการฟอกเงิน ได้แก่ กรรมาสารสหประชาชาติ ซึ่งประกอบไปด้วยอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการต่อต้านการลักลอบค้ายาเสพติดและสารออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาท (๑๙๘๘) อนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยการต่อต้านการสนับสนุนทางการเงินแก่การก่อการร้าย (๑๙๙๙) อนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการต่อต้านองค์กรอาชญากรรมข้ามชาติ (๒๐๐๐) อนุสัญญา สหประชาชาติว่าด้วยการต่อต้าน (๒๐๐๓) ตลอดจนมาตรการจาก คณะกรรมการบาเซิล (เพื่อกำกับดูแลธนาคาร) ซึ่งองค์กรนี้มีวัตถุประสงค์หลักในการป้องกันมิให้

อาชญากร ใช้ระบบธนาคารเพื่อการฟอกเงิน โดยมีมาตรการสำคัญคือทำให้มีการระบุตัวลูกค้าและ
เข้าใจธุรกิจของลูกค้า ไม่รับทำธุรกรรมที่น่าสงสัยตลอดจนร่วมมือกับหน่วยงานบังคับใช้กฎหมายทั้ง
ภายในประเทศ และความร่วมมือระหว่างประเทศ

บทที่ ๓

การบริหารจัดการและดำเนินคดีฟอกเงิน

อำนาจหน้าที่ของศาลตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

๑. ศาลยุติธรรม (Court of Justice)

บทบัญญัติในพระธรรมนูญศาลยุติธรรมได้กล่าวถึงเรื่องชั้นของศาลยุติธรรมเป็นอันดับแรกโดยพระธรรมนูญศาลยุติธรรม มาตรา ๑ แบ่งศาลยุติธรรมออกเป็น ๓ ชั้น คือ ศาลชั้นต้น ศาลชั้นอุทธรณ์ ศาลฎีกา มาตรา ๒ และมาตรา ๓ ยังแบ่งศาลชั้นต้นและศาลชั้นอุทธรณ์ออกไปอีกหลายศาล ตั้งอยู่ทั่วราชอาณาจักร การแบ่งชั้นของศาลเป็นหลายชั้นศาล แบ่งศาลชั้นต้นและศาลชั้นอุทธรณ์ออกเป็นหลายศาลไว้เช่นนี้ย่อมจะต้องมีบทบัญญัติในพระธรรมนูญศาลยุติธรรมหรือพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลนั้น ๆ ที่กำหนดเขตอำนาจของศาลเหล่านั้นรองรับอีกด้วยเพื่อให้เขตอำนาจศาลซ้อนทับกัน

การที่ต้องมีการแบ่งศาลชั้นต้นออกเป็นหลายศาลตามพื้นที่ทางภูมิศาสตร์นั้น ก็ด้วยวัตถุประสงค์ที่จะอำนวยความสะดวกแก่ประชาชนที่กระจ่ายกันอยู่ทั่วราชอาณาจักร ทั้งเป็นการแบ่งเบาภาระของศาลต่าง ๆ ให้มีปริมาณคดีที่รับผิดชอบในจำนวนที่เหมาะสมในท้องที่ที่อยู่ในเขตศาลนั้น เพื่อให้การพิจารณาพิพากษาคดีเสร็จไปได้โดยรวดเร็ว

ส่วนที่มีศาลอุทธรณ์กับศาลอุทธรณ์ภาค ศาลอุทธรณ์คดีชำนัญพิเศษ และศาลฎีกาอีก ๒ ชั้น สูงขึ้นไปจากศาลชั้นต้นเป็นลำดับนั้น ก็ด้วยวัตถุประสงค์สำคัญที่จะให้ประชาชนได้มีโอกาสได้รับการพิจารณาพิพากษาคดีโดยศาลที่สูงขึ้นไป อีกทั้งศาลดังกล่าวทำหน้าที่ตรวจสอบคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลล่างอีกด้วย

แต่การแบ่งศาลชั้นอุทธรณ์ออกเป็นศาลอุทธรณ์และศาลอุทธรณ์ภาค ๑ ถึงภาค ๙ โดยกำหนดให้ศาลอุทธรณ์ภาค ๑ ถึงภาค ๙ ให้ตั้งอยู่ในภูมิภาคตามภาค เช่นเดียวกับภาคตามที่ตั้งของศาลชั้นต้นและยังมีพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลอุทธรณ์คดีชำนัญพิเศษ ขึ้นอีก ๑ ศาล ดังนั้น ศาลชั้นอุทธรณ์จึงมีทั้งหมด ๑๑ ศาล

การกำหนดชั้นของศาลไว้เป็น ๓ ชั้นดังกล่าว ยังถือว่าเป็นการจัดลำดับชั้นของศาลอันเป็นเรื่องสำคัญที่เกี่ยวกับการฟ้องคดีด้วย เนื่องจากประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา ๒ กำหนดให้การเสนอคำฟ้องต่อศาลใดต้องพิจารณาชั้นของศาลด้วย และปกติคดีจะต้องเริ่มที่ศาลชั้นต้นก่อนเสมอ เพราะว่าประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา ๑๗๐ วรรคหนึ่ง ห้ามมิให้ฟ้อง พิพากษาและชี้ขาดตัดสินคดีเป็นครั้งแรกในศาลหรือโดยศาลอื่นนอกจากศาลชั้นต้น เว้นแต่จะมีกฎหมายบัญญัติไว้ชัดแจ้งเป็นอย่างอื่น ดังนั้น ถ้ามีการข้ามลำดับชั้นศาล ศาลนั้นย่อมรับคดีไว้พิจารณาพิพากษาไม่ได้ (คำพิพากษาฎีกาที่ ๑๒๔๘/๒๕๑๙, คำสั่งคำร้องศาลฎีกาที่ ๖๘๗/๒๕๕๐)

สำหรับกรณีที่มีกฎหมายบัญญัติไว้ชัดแจ้งว่าให้เริ่มต้นคดีที่ศาลอื่นนอกจากศาลชั้นต้น เช่น การดำเนินคดีอาญาและคดีแพ่งแก่ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองตามพระราชบัญญัติประกอบ

รัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พ.ศ. ๒๕๖๐ ที่บทบัญญัติ มาตรา ๕ และมาตรา ๑๐ กำหนดให้ยื่นฟ้องโดยตรงต่อศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง หรือกรณีและผู้เสียหาย จำเลยหรือทายาทซึ่งได้รับความเสียหายที่มีสิทธิขอรับเงิน ตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. ๒๕๔๔ ไม่เห็นด้วยกับคำวินิจฉัยของคณะกรรมการ ต้องยื่นอุทธรณ์ต่อศาลอุทธรณ์ตามมาตรา ๒๕ แห่งพระราชบัญญัติดังกล่าว จะยื่นต่อศาลชั้นต้นหาได้ไม่

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๑๒๔๘/๒๕๑๙ ศาลชั้นต้นพิพากษาให้จำเลยชำระเงินแก่โจทก์ จำเลยอุทธรณ์ ศาลอุทธรณ์พิพากษายกอุทธรณ์ของจำเลย เพราะเป็นอุทธรณ์ที่ไม่ชอบด้วยประมวล กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา ๒๒๕ การที่จำเลยฎีกาขอให้ยกฟ้องโจทก์เป็นการไม่ถูกต้อง ไม่สามารถทำได้ เพราะศาลอุทธรณ์ยังไม่ได้รับวินิจฉัยข้อเท็จจริงในประเด็นแห่งคดีให้เป็นไป ตามลำดับชั้นของศาล

คำสั่งศาลฎีกาที่ ๖๘๗/๒๕๕๐ การเสนอคดีหรือการฟ้องคดีครั้งแรกจะต้อง เริ่มคดีที่ศาลชั้นต้นตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา ๑๗๐ วรรคหนึ่ง เมื่อไม่มี กฎหมายบัญญัติให้ผู้ร้องยื่นฟ้องต่อศาลฎีกา ศาลฎีกาจึงไม่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีของผู้ร้อง และไม่อาจอนุญาตให้ผู้ร้องยื่นต่อศาลฎีกาได้

ตามพระธรรมนูญศาลยุติธรรม มาตรา ๑ แบ่งศาลยุติธรรมออกเป็น ๓ ชั้น คือ ศาลชั้นต้น ศาลชั้นอุทธรณ์ ศาลฎีกา

๑.๑ ศาลชั้นต้น

ศาลชั้นต้น ได้แก่ ศาลแพ่ง ศาลแพ่งกรุงเทพใต้ ศาลแพ่งตลิ่งชัน ศาลแพ่งธนบุรี ศาลแพ่งพระโขนง ศาลแพ่งมีนบุรี ศาลอาญา ศาลอาญารุงเทพใต้ ศาลอาญาตลิ่งชัน ศาลอาญาธนบุรี ศาลอาญาพระโขนง ศาลอาญามีนบุรี ศาลจังหวัด ศาลแขวง ศาลยุติธรรมอื่นที่พระราชบัญญัติจัดตั้ง ศาลนั้นกำหนดให้เป็นศาลชั้นต้น

การแบ่งศาลชั้นต้นด้วยวิธีดังกล่าวแตกต่างไปจากการแบ่งศาลชั้นต้นตาม พระธรรมนูญศาลยุติธรรม มาตรา ๓ เดิมที่แบ่งศาลชั้นต้นออกเป็นศาลชั้นต้นในกรุงเทพมหานครกับ ศาลชั้นต้นในจังหวัดอื่นนอกกรุงเทพมหานคร

ศาลแพ่ง ศาลแพ่งกรุงเทพใต้ ศาลแพ่งตลิ่งชัน ศาลแพ่งธนบุรี ศาลแพ่งพระโขนง ศาลแพ่งมีนบุรี ศาลอาญา ศาลอาญารุงเทพใต้ ศาลอาญาตลิ่งชัน ศาลอาญาธนบุรี ศาลอาญาพระโขนง ศาลอาญามีนบุรี เป็นศาลชั้นต้นที่ตั้งอยู่ในกรุงเทพมหานคร

สำหรับศาลจังหวัดมีอยู่หลายศาล โดยในกรุงเทพมหานครมีศาลจังหวัดดุสิต และศาลจังหวัดปทุมวัน แต่ยังไม่มีการยกฐานะศาลจังหวัดนอกนั้นตั้งอยู่นอก กรุงเทพมหานคร บางจังหวัดมีศาลจังหวัดตั้งอยู่เกินกว่า ๑ ศาล เช่น จังหวัดยะลา มีศาลจังหวัดยะลา กับศาลจังหวัดเบตง หรือจังหวัดแม่ฮ่องสอน มีศาลจังหวัดแม่ฮ่องสอนกับศาลจังหวัดแม่สะเรียง เป็นต้น

ส่วนศาลแขวงนั้น ในกรุงเทพมหานครมีศาลแขวงอยู่หลายศาล เช่น ศาล แขวงดุสิต ศาลแขวงพระนครเหนือ เป็นต้น แต่ในเขตศาลแพ่งตลิ่งชัน ศาลแพ่งพระโขนง ศาลแพ่งมีนบุรี ศาลอาญาตลิ่งชัน ศาลอาญาพระโขนง ศาลอาญามีนบุรี หากเปิดทำการเมื่อใดก็จะมีศาลแขวงตั้งอยู่ใน จังหวัดที่อยู่นอกกรุงเทพมหานครบางจังหวัดก็มีศาลแขวงตั้งอยู่ ศาลแขวงดังกล่าวจัดตั้งขึ้นโดย พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแขวงและวิธีพิจารณาความอาญาในศาลแขวง พ.ศ. ๒๔๘๙ มาตรา ๓ ที่

ให้ตั้งศาลแขวงขึ้นในทุกจังหวัด ในจังหวัดหนึ่งมีกี่ศาลก็ได้และจะเปิดทำการเมื่อใดให้ประกาศโดยพระราชกฤษฎีกา ซึ่งปรากฏว่า得有พระราชกฤษฎีกาเปิดทำการศาลแขวงแล้วหลายศาลแต่ยังไม่ครบทุกจังหวัด บางจังหวัดมีศาลแขวงมากกว่า ๑ ศาล เช่น ศาลแขวงนครศรีธรรมราชและศาลแขวงทุ่งสง ในจังหวัดนครศรีธรรมราช ศาลแขวงพิษณุโลกและศาลแขวงนครไทยในจังหวัดพิษณุโลก

สำหรับศาลยุติธรรมอื่นที่พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลนั้น ๆ กำหนดให้เป็นศาลชั้นต้นตามมาตรา ๒ ตอนท้ายนั้น หมายถึง ศาลชั้นอุทธรณ์พิเศษ อันได้แก่ ศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง ศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัด ศาลแรงงานกลาง ศาลแรงงานภาค ศาลภาษีอากรกลาง ศาลภาษีอากรภาค ศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศกลาง ศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศภาค ศาลล้มละลายกลาง และศาลล้มละลายภาค รวมทั้งศาลอาญาคดีทุจริตและประพฤติมิชอบกลาง และศาลอาญาคดีทุจริตและประพฤติมิชอบภาค (ศาลภาษีอากรภาค และศาลล้มละลายภาค ปัจจุบันยังไม่มีการจัดตั้งขึ้น)

ศาลชั้นต้นไม่ว่าศาลใดต่างเป็นศาลที่มีความสำคัญต่อคดีเป็นอย่างมาก กล่าวคือ

๑.๑.๑ ศาลชั้นต้นเป็นศาลที่มีอยู่ทุกท้องที่ทั่วราชอาณาจักร จึงเป็นประโยชน์ในการอำนวยความสะดวกแก่ประชาชนที่จะมาติดต่อที่ศาลชั้นต้นเหล่านั้น ซึ่งตั้งอยู่ใกล้ภูมิลำเนาหรือที่อยู่ของตนได้

๑.๑.๒ ศาลชั้นต้นเป็นศาลที่ทำการพิจารณาสืบพยานบันทึกเก็บไว้ในสำนวนความ สำนวนความที่จัดทำขึ้นดังกล่าวจะเป็นหลักสำหรับใช้ในการพิจารณาพิพากษาของศาลชั้นอุทธรณ์ และศาลฎีกาต่อไปด้วย เพราะว่าการพิจารณาพิพากษาคดีของศาลชั้นอุทธรณ์และศาลฎีกาปกติจะไม่มี การสืบพยาน เพียงแต่ทำการตรวจสอบสำนวนดังกล่าวที่ศาลชั้นต้นได้ทำไว้เท่านั้น

๑.๑.๓ ศาลชั้นต้นเป็นศาลเดียวที่ทำหน้าที่ในการบังคับคดีแพ่งตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา ๒๗๑ และออกหมายอาญาเพื่อบังคับตามคำพิพากษาคดีอาญาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๕๘ เว้นแต่แผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองของศาลฎีกา ซึ่งตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พ.ศ. ๒๕๖๐ มาตรา ๗ ให้ศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองเป็นศาลที่มีอำนาจออกหมายอาญาหรือหมายใด ๆ ตามที่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งบัญญัติได้เอง

๑.๑.๔ ศาลชั้นต้นเป็นศาลที่ทำหน้าที่รับอุทธรณ์หรือฎีกาหรือรับคำแก้อุทธรณ์หรือคำแก้ฎีกา หรือรับคำร้องคำขอต่าง ๆ ที่ยื่นต่อศาลชั้นอุทธรณ์หรือศาลฎีกา หรือไต่สวน สืบพยาน และอ่านคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลชั้นอุทธรณ์ หรือศาลฎีกา แทนศาลชั้นอุทธรณ์ หรือศาลฎีกา ตามที่ได้รับมอบหมายด้วย

๑.๑.๕ คดีที่มีการยื่นอุทธรณ์หลายข้อ ถ้าศาลชั้นต้นสั่งรับอุทธรณ์บางข้อศาลชั้นอุทธรณ์ก็มีอำนาจพิจารณาพิพากษาเฉพาะอุทธรณ์ในข้อที่ศาลชั้นต้นสั่งรับเท่านั้น

การที่ศาลชั้นต้นมีบทบาทอันสำคัญดังกล่าว องค์คณะผู้พิพากษาที่พิจารณาพิพากษาคดี ตลอดทั้งคู่ความที่เกี่ยวข้องจะต้องคำนึงถึงเสมอ และต้องปฏิบัติหน้าที่ของตนด้วยความละเอียดรอบคอบและสมบูรณ์เสียแต่ในศาลชั้นต้น มิฉะนั้นอาจส่งผลเสียหายแก่คดีนั้นในศาลชั้นต้นหรือที่ชั้นสู่ศาลชั้นอุทธรณ์หรือศาลฎีกาต่อไปได้

ศาลชั้นต้นมีอำนาจหน้าที่พิจารณาพิพากษาคดีแพ่งและคดีอาญาทั้งปวงที่คู่ความฟ้องร้องดำเนินคดี จึงเป็นศาลเริ่มต้นของทุกคดีไม่ว่าจะเป็นคดีแพ่งหรือคดีอาญา

๑.๒ ศาลอุทธรณ์

ตามพระธรรมนูญศาลยุติธรรม มาตรา ๓ กำหนดให้ศาลอุทธรณ์ประกอบด้วยหรือแบ่งออกเป็น ศาลอุทธรณ์ ศาลอุทธรณ์ภาค และศาลอุทธรณ์คดีชำนัญพิเศษ

สำหรับศาลอุทธรณ์มีอยู่ศาลเดียว ส่วนศาลอุทธรณ์ภาคตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลอุทธรณ์ภาค พ.ศ. ๒๕๓๒ เดิมเปิดทำการเพียง ๓ ศาล คือ ศาลอุทธรณ์ภาค ๑ ศาลอุทธรณ์ภาค ๒ และศาลอุทธรณ์ภาค ๓ ต่อมาได้เปิดทำการศาลอุทธรณ์ภาคเพิ่มอีก ๖ ศาล โดยเปลี่ยนแปลงแบ่งเขตศาลใหม่ คือ ศาลอุทธรณ์ภาค ๔ ศาลอุทธรณ์ภาค ๕ ศาลอุทธรณ์ภาค ๖ ศาลอุทธรณ์ภาค ๗ ศาลอุทธรณ์ภาค ๘ และศาลอุทธรณ์ภาค ๙

นอกจากนี้ยังมีศาลอุทธรณ์คดีชำนัญพิเศษซึ่งตั้งขึ้นโดยพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลอุทธรณ์คดีชำนัญพิเศษ พ.ศ. ๒๕๕๘ อีก ๑ ศาล

ศาลชั้นอุทธรณ์มีอำนาจหน้าที่พิจารณาพิพากษาคดีแพ่งและคดีอาญาทั้งปวงที่คู่ความไม่พอใจในคำพิพากษาของศาลชั้นต้นจึงมีการยื่นอุทธรณ์คำพิพากษา

๑.๓ ศาลฎีกา

ศาลฎีกามีอยู่ศาลเดียว เป็นศาลสูงสุด เมื่อศาลฎีกาชี้ขาดตัดสินคดีอย่างไรย่อมเป็นที่สุดตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา ๑๔๗ คู่ความไม่มีสิทธิที่จะทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาคัดค้านคดีนั้นต่อไป ทั้งนี้ตามพระธรรมนูญศาลยุติธรรม มาตรา ๒๓ วรรคท้าย

นอกจากนี้โดยเฉพาะในส่วนของศาลฎีกามีการแบ่งการจัดการบริหารคดีเป็น ๑๒ แผนก ซึ่งมีคดีทั่วไปและคดีพิเศษเพื่อประโยชน์ในด้านการวินิจฉัยชี้ขาดคดีที่อาศัยความชำนาญพิเศษ จึงมีการจัดตั้งแผนกคดีพิเศษในศาลฎีกา ประกอบด้วย ๑๑ แผนก มีประธานแผนกคดีเป็นผู้กำกับควบคุมดูแลการบริหารจัดการงานคดี ได้แก่

- ๑.๓.๑ แผนกคดีเยาวชนและครอบครัว
- ๑.๓.๒ แผนกคดีแรงงาน
- ๑.๓.๓ แผนกคดีภาษีอากร
- ๑.๓.๔ แผนกคดีทรัพย์สินทางปัญญา และการค้าระหว่างประเทศ
- ๑.๓.๕ แผนกคดีล้มละลาย
- ๑.๓.๖ แผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง
- ๑.๓.๗ แผนกคดีพาณิชย์และเศรษฐกิจ
- ๑.๓.๘ แผนกคดีสิ่งแวดล้อม
- ๑.๓.๙ แผนกคดีผู้บริโภค
- ๑.๓.๑๐ แผนกคดีเลือกตั้ง
- ๑.๓.๑๑ แผนกคดีคำสั่งคำร้องและขออนุญาตฎีกา

ศาลฎีกา มีอำนาจหน้าที่พิจารณาพิพากษาคดีทั้งปวงที่คู่ความไม่พอใจคำพิพากษาของศาลชั้นอุทธรณ์ที่ยื่นฎีกาคัดค้านคำพิพากษาชั้นอุทธรณ์

ประเทศไทยใช้ระบบศาลคู่ กล่าวคือ มีศาลยุติธรรมและศาลปกครอง แต่ละศาลแยกกันทำหน้าที่อย่างเป็นอิสระต่อกัน มีอำนาจเด็ดขาดในขอบอำนาจของแต่ละศาล ประเทศไทย

มีการบัญญัติให้ใช้ระบบศาลคู่ครั้งแรกในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๓๔ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๕) พ.ศ. ๒๕๓๘ มาตรา ๑๙๕ ที่กำหนดให้ศาลปกครองมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีตามที่กฎหมายบัญญัติ อย่างไรก็ตาม ศาลปกครองถูกจัดตั้งขึ้น และดำเนินการจริงตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ และพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. ๒๕๔๒ เปิดทำการเมื่อวันที่ ๙ มีนาคม ๒๕๔๔ มี ๒ ชั้นศาล คือ ศาลปกครองชั้นต้น และศาลปกครองสูงสุด นับแต่นั้นเป็นต้นมา ศาลปกครองเป็นหน่วยงานที่พิจารณาพิพากษาคดีในทางปกครอง และใช้ระบบไต่สวน แตกต่างจากศาลยุติธรรมที่ใช้ระบบกล่าวหา

๒. ศาลปกครอง (Administrative Courts)

ระบบศาลของประเทศไทยเป็นระบบศาลเดี่ยว ศาลยุติธรรมเป็นองค์กรตุลาการที่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาอรรถคดีต่าง ๆ รวมทั้งคดีปกครอง ภายหลังเมื่อประเทศไทยได้ปฏิรูปการเมืองโดยการตรารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ ขึ้น รัฐธรรมนูญจึงได้กำหนดให้มีการจัดตั้งศาลปกครองแยกต่างหากจากศาลอื่น ๆ ในลักษณะศาลคู่ ส่งผลให้มีการตราพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. ๒๕๔๒ ทำให้มีการจัดตั้งศาลปกครองขึ้นเป็นครั้งแรกในประเทศไทยเมื่อวันที่ ๙ มีนาคม ๒๕๔๔ โดยเริ่มจัดตั้งศาลปกครองกลางและศาลปกครองสูงสุดขึ้นพร้อมกันในวันดังกล่าว อาจกล่าวได้ว่าเป็นการที่ประเทศไทยเริ่มต้นใช้ระบบศาลคู่และมีหลักกฎหมายวิธีพิจารณาคดีปกครองของศาลอย่างเป็นทางการโดยผลของพระราชบัญญัติดังกล่าว

ปัจจุบัน ศาลปกครองมีอยู่ด้วยกัน ๒ ชั้น ได้แก่ ศาลปกครองสูงสุดและศาลปกครองชั้นต้น แต่ในอนาคตอาจจะมีศาลปกครองชั้นอุทธรณ์ด้วยก็ได้

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ ได้กำหนดอำนาจของศาลปกครองไว้ใน มาตรา ๑๙๗ โดยบัญญัติว่า “ศาลปกครองมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีปกครองอันเนื่องมาจากการใช้อำนาจทางปกครองตามกฎหมายหรือเนื่องมาจากการดำเนินกิจการทางปกครอง ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ ให้มีศาลปกครองสูงสุดและศาลปกครองชั้นต้น อำนาจศาลปกครองตามวรรคหนึ่ง ไม่รวมถึงการวินิจฉัยชี้ขาดขององค์กรอิสระซึ่งเป็นอำนาจโดยตรงตามรัฐธรรมนูญขององค์กรอิสระนั้น ๆ การจัดตั้งวิธีพิจารณาคดี และการดำเนินงาของศาลปกครองให้เป็นไปตามกฎหมายว่าด้วยการนั้น”

จากบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ มาตรา ๑๙๗ วรรคหนึ่ง ที่ว่า “ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ” นั้น อำนาจของศาลปกครองมีเป็นประการใดจึงพิจารณาได้จากบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. ๒๕๔๒ เป็นสำคัญ ซึ่งมาตรา ๙ วรรคหนึ่ง ได้แยกประเภทคดีปกครองออกเป็น ๖ ประเภท ดังนี้

๑) คดีพิพาทเกี่ยวกับการกระทำฝ่ายเดียวของหน่วยงานทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายเป็นคดีพิพาทเกี่ยวกับการที่หน่วยงานทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐกระทำการโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย ไม่ว่าจะเป็นการออกกฎ คำสั่ง หรือการกระทำอื่นใด เนื่องจากกระทำโดยไม่มีอำนาจหรือนอกเหนืออำนาจ หรือไม่ถูกต้องตามกฎหมาย หรือโดยไม่ถูกต้องตามรูปแบบขั้นตอน หรือวิธีการอันเป็นสาระสำคัญที่กำหนดไว้สำหรับการกระทำนั้น หรือโดยไม่สุจริต หรือมีลักษณะเป็นการเลือกปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรม หรือมีลักษณะเป็นการสร้างขั้นตอนโดยไม่จำเป็นหรือสร้างภาระให้เกิดกับประชาชนเกินสมควร หรือเป็นการใช้ดุลพินิจโดยไม่ชอบ คดีที่มีการ

ฟ้องต่อศาลปกครองนั้นอาจเป็นการฟ้องในเรื่องคำสั่งต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “คำสั่งทางปกครอง” หรืออาจเป็นกรณีที่กฎหรือการกระทำอื่นใดของทางราชการไม่ชอบด้วยกฎหมาย

๒) คดีพิพาทเกี่ยวกับการที่หน่วยงานทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ ละเลยต่อหน้าที่ตามที่กฎหมายกำหนดให้ต้องปฏิบัติ หรือปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวล่าช้าเกินสมควร

๓) คดีพิพาทเกี่ยวกับการกระทำละเมิดหรือความรับผิดอย่างอื่นของหน่วยงานทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ อันเกิดจากการใช้อำนาจตามกฎหมาย หรือจากกฎ คำสั่งทางปกครอง หรือคำสั่งอื่น หรือจากการละเลยต่อหน้าที่ตามที่กฎหมายกำหนดให้ต้องปฏิบัติหรือปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวล่าช้าเกินสมควร

๔) คดีพิพาทเกี่ยวกับสัญญาทางปกครอง

๕) คดีที่มีกฎหมายกำหนดให้หน่วยงานทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐฟ้องคดีต่อศาลเพื่อบังคับบุคคลให้กระทำการหรือละเว้นกระทำการ

๖) คดีที่มีกฎหมายกำหนดให้อยู่ในเขตอำนาจศาลปกครอง

ส่วนคดีที่ไม่อยู่ในอำนาจของศาลปกครองนั้น พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้กำหนดไว้ใน มาตรา ๙ วรรคสอง (๑) (๒) และ (๓) ซึ่งการบัญญัติไว้ดังกล่าว มีความมุ่งหมายที่จะกำหนดข้อยกเว้นเฉพาะคดีที่มีลักษณะเป็นคดีปกครองตามมาตรา ๙ วรรคหนึ่ง ซึ่งเข้าข่ายเป็นการดำเนินการตามมาตรา ๙ วรรคสอง (๑) (๒) หรือเป็นเรื่องที่อยู่ในอำนาจของศาลตาม (๓) ไม่ให้อยู่ในอำนาจพิจารณาพิพากษาของศาลปกครอง คดีที่ไม่อยู่ในอำนาจศาลปกครองจึงอาจสรุปได้ดังนี้

๑) การดำเนินการเกี่ยวกับวินัยทหาร (มาตรา ๙ วรรคสอง (๑))

๒) การดำเนินการของคณะกรรมการตุลาการ (ก.ต.) ตามกฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ (มาตรา ๙ วรรคสอง (๒))

๓) คดีที่อยู่ในอำนาจของศาลชั้นฎีกาพิเศษ (มาตรา ๙ วรรคสอง (๓))

๔) คดีที่มีกฎหมายตัดอำนาจศาลปกครองไว้โดยเฉพาะ

ศาลปกครองมี ๒ ชั้นศาล กล่าวคือ ศาลปกครองชั้นต้น กับศาลปกครองสูงสุด

๒.๑ ศาลปกครองชั้นต้น

ศาลปกครองชั้นต้น แบ่งออกเป็น ๒ ชั้นศาล กล่าวคือ ศาลปกครองกลาง กับศาลปกครองในภูมิภาค

๒.๑.๑ ศาลปกครองกลาง

ศาลปกครองกลาง มีเขตอำนาจตลอดท้องที่กรุงเทพมหานคร จังหวัดนครปฐม จังหวัดนนทบุรี จังหวัดปทุมธานี จังหวัดสมุทรปราการ จังหวัดสมุทรสาคร รวมทั้งจังหวัดที่มีได้อยู่ในเขตอำนาจของศาลปกครองในภูมิภาค คือ จังหวัดนครนายก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จังหวัดลพบุรี จังหวัดสระบุรี จังหวัดสิงห์บุรี จังหวัดอ่างทอง ทั้งยังอาจรับพิจารณาพิพากษาคดีที่อยู่ในเขตอำนาจของศาลปกครองในภูมิภาคต่าง ๆ ที่มายื่นฟ้องต่อศาลปกครองกลางได้ด้วย

๒.๑.๒ ศาลปกครองในภูมิภาค

ศาลปกครองในภูมิภาค มีเขตอำนาจครอบคลุมพื้นที่จังหวัดตามที่กำหนดในมาตรา ๙๔ แต่ในระหว่างยังไม่อาจเปิดทำการศาลปกครองในภูมิภาคครบตามที่กำหนด ที่

ประชุมใหญ่ตุลาการในศาลปกครองสูงสุดมีอำนาจออกประกาศในราชกิจจานุเบกษา กำหนดให้ศาลปกครองในภูมิภาคที่เปิดทำการแล้วมีเขตอำนาจในจังหวัดใดที่อยู่ใกล้เคียงกับศาลปกครองนั้นเพิ่มเติมได้ตามที่สมควร ปัจจุบันมีจำนวน ๑๔ แห่ง คือ ศาลปกครองเชียงใหม่ ศาลปกครองสงขลา ศาลปกครองนครราชสีมา ศาลปกครองขอนแก่น ศาลปกครองพิษณุโลก ศาลปกครองระยอง ศาลปกครองนครศรีธรรมราช ศาลปกครองอุดรธานี ศาลปกครองอุบลราชธานี ศาลปกครองเพชรบุรี ศาลปกครองนครสวรรค์ ศาลปกครองสุพรรณบุรี ศาลปกครองภูเก็ต และศาลปกครองยะลา โดยมีเขตอำนาจครอบคลุมพื้นที่ทั่วประเทศ ดังนี้

๒.๑.๒.๑ ศาลปกครองเชียงใหม่

ศาลปกครองเชียงใหม่ มีเขตอำนาจตลอดท้องที่จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย จังหวัดแม่ฮ่องสอน จังหวัดลำปาง และจังหวัดลำพูน และมีเขตอำนาจเพิ่มเติมในจังหวัดน่าน จังหวัดพะเยา และจังหวัดแพร่

๒.๑.๒.๒ ศาลปกครองสงขลา

ศาลปกครองสงขลา มีเขตอำนาจตลอดท้องที่จังหวัดสงขลา จังหวัดตรัง จังหวัดพัทลุง และจังหวัดสตูล

๒.๑.๒.๓ ศาลปกครองนครราชสีมา

ศาลปกครองนครราชสีมา มีเขตอำนาจตลอดท้องที่จังหวัดนครราชสีมา จังหวัดชัยภูมิ และมีเขตอำนาจเพิ่มเติมในจังหวัดบุรีรัมย์ จังหวัดสุรินทร์

๒.๑.๒.๔ ศาลปกครองขอนแก่น

ศาลปกครองขอนแก่น มีเขตอำนาจตลอดท้องที่จังหวัดขอนแก่น จังหวัดกาฬสินธุ์ จังหวัดมหาสารคาม และมีเขตอำนาจเพิ่มเติมในจังหวัดมุกดาหาร

๒.๑.๒.๕ ศาลปกครองพิษณุโลก

ศาลปกครองพิษณุโลก มีเขตอำนาจตลอดท้องที่จังหวัดพิษณุโลก จังหวัดกำแพงเพชร จังหวัดตาก จังหวัดพิจิตร จังหวัดสุโขทัย และจังหวัดอุตรดิตถ์

๒.๑.๒.๖ ศาลปกครองระยอง

ศาลปกครองระยอง มีเขตอำนาจตลอดท้องที่จังหวัดระยอง จังหวัดจันทบุรี จังหวัดฉะเชิงเทรา จังหวัดชลบุรี จังหวัดตราด จังหวัดปราจีนบุรี และจังหวัดสระแก้ว

๒.๑.๒.๗ ศาลปกครองนครศรีธรรมราช

ศาลปกครองนครศรีธรรมราช มีเขตอำนาจตลอดท้องที่จังหวัดนครศรีธรรมราช และจังหวัดสุราษฎร์ธานี และมีเขตอำนาจเพิ่มเติมในจังหวัดชุมพร

๒.๑.๒.๘ ศาลปกครองอุดรธานี

ศาลปกครองอุดรธานี มีเขตอำนาจตลอดท้องที่จังหวัดเลย จังหวัดหนองคาย จังหวัดหนองบัวลำภู จังหวัดอุดรธานี และมีเขตอำนาจเพิ่มเติมในจังหวัดนครพนม จังหวัดบึงกาฬ และจังหวัดสกลนคร

๒.๑.๒.๙ ศาลปกครองอุบลราชธานี

ศาลปกครองอุบลราชธานี มีเขตอำนาจตลอดท้องที่จังหวัดยโสธร จังหวัดร้อยเอ็ด จังหวัดศรีสะเกษ จังหวัดอุบลราชธานี และจังหวัดอำนาจเจริญ

๒.๑.๒.๑๐ ศาลปกครองเพชรบุรี

ศาลปกครองเพชรบุรี มีเขตอำนาจตลอดท้องที่
จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ จังหวัดเพชรบุรี จังหวัดราชบุรี และจังหวัดสมุทรสงคราม

๒.๑.๒.๑๑ ศาลปกครองนครสวรรค์

ศาลปกครองนครสวรรค์ มีเขตอำนาจตลอดท้องที่
จังหวัดชัยนาท จังหวัดนครสวรรค์ จังหวัดเพชรบูรณ์ และจังหวัดอุทัยธานี

๒.๑.๒.๑๒ ศาลปกครองสุพรรณบุรี

ศาลปกครองสุพรรณบุรี มีเขตอำนาจตลอดท้องที่
จังหวัดกาญจนบุรี และจังหวัดสุพรรณบุรี

๒.๑.๒.๑๓ ศาลปกครองภูเก็ต

ศาลปกครองภูเก็ต มีเขตอำนาจตลอดท้องที่จังหวัด
กระบี่ จังหวัดพังงา จังหวัดภูเก็ต และจังหวัดระนอง

๒.๑.๒.๑๔ ศาลปกครองยะลา

ศาลปกครองยะลา มีเขตอำนาจตลอดท้องที่จังหวัด
ปัตตานี จังหวัดยะลา และจังหวัดนราธิวาส

๒.๒ ศาลปกครองสูงสุด

ศาลปกครองสูงสุดมีศาลเดียวจึงไม่มีข้อจำกัดด้านเขตอำนาจ ดังนั้นคดีที่อยู่ใน
อำนาจของศาลปกครองสูงสุด ไม่ว่าจะมูลคดีจะเกิดที่ใด หรือผู้ฟ้องคดีมีภูมิลำเนาอยู่ที่ใดก็สามารถฟ้องคดีต่อ
ศาลปกครองสูงสุดได้ เพียงแต่ต้องยื่นฟ้องให้ถูกต้องตามหลักเกณฑ์ที่กฎหมายกำหนด กล่าวคือ คดีนั้นต้อง
ยื่นฟ้องต่อศาลปกครองสูงสุดโดยตรง ถ้าเป็นคดีตามมาตรา ๑๑ (๑) (๒) และ (๓) หรือยื่นอุทธรณ์ต่อศาล
ปกครองชั้นต้น ถ้าเป็นคดีอุทธรณ์คำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลปกครองชั้นต้นตาม มาตรา ๑๑ (๔)

ในศาลปกครองสูงสุด มีตำแหน่งตุลาการศาลปกครอง คือ

- (๑) ประธานศาลปกครองสูงสุด
- (๒) รองประธานศาลปกครองสูงสุด
- (๓) ตุลาการหัวหน้าคณะศาลปกครองสูงสุด
- (๔) ตุลาการศาลปกครองสูงสุด
- (๕) ตุลาการศาลปกครองสูงสุดที่เรียกชื่ออย่างอื่นตามที่ ก.ศป. ประกาศกำหนด

จำนวนตุลาการในองค์คณะของศาลปกครองสูงสุด

รัฐธรรมนูญได้วางหลักในการคุ้มครองสิทธิของประชาชนให้ได้รับการ
พิจารณาพิพากษาคดีจากศาลอย่างยุติธรรม โดยบัญญัติไว้ในมาตรา ๒๓๖ ว่าการนั่งพิจารณาคดีของ
ศาลต้องมีผู้พิพากษาหรือตุลาการครบองค์คณะ และผู้พิพากษาหรือตุลาการที่มีได้นั่งพิจารณาจะทำ
คำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยคดีนั้นไม่ได้ เว้นแต่จะมีเหตุสุดวิสัยหรือมีเหตุจำเป็นอันอันมิอาจก้าวล่วงได้

ในศาลปกครองสูงสุดต้องมีตุลาการอย่างน้อย ๕ คน จึงจะเป็นองค์คณะพิจารณาพิพากษา อย่างไรก็ตาม ในวิธีพิจารณาคดีปกครองยังมีตำแหน่งตุลาการในศาลปกครองสูงสุดในกระบวนการพิจารณาอีก ๒ ตำแหน่งที่มีความสำคัญ แต่มิได้มีการกำหนดให้ผูกพันกับบัญชีอัตราเงินเดือนและเงินประจำตำแหน่ง คือ ตำแหน่งตุลาการเจ้าของสำนวนที่แต่งตั้งโดยตุลาการหัวหน้าคณะจากตุลาการในองค์คณะนั้น ตุลาการอีกตำแหน่งในกระบวนการพิจารณา คือ ตุลาการผู้แถลงคดี ซึ่งประธานศาลปกครองสูงสุดจะแต่งตั้งจากตุลาการในศาลปกครองสูงสุดหรือจะแต่งตั้งจากตุลาการในศาลปกครองชั้นต้นก็ได้

คดีที่อยู่ในอำนาจศาลปกครองสูงสุด

คดีปกครองที่อยู่ในอำนาจของศาลปกครองสูงสุด ๔ ประเภทตามมาตรา ๑๑ คือ

(๑) คดีพิพาทเกี่ยวกับคำวินิจฉัยของคณะกรรมการวินิจฉัยข้อพิพาทตามที่ประชุมใหญ่ตุลาการในศาลปกครองสูงสุดประกาศกำหนด ขณะนี้ที่ประชุมใหญ่ฯ ยังไม่ได้กำหนดให้คดีพิพาทเกี่ยวกับคำวินิจฉัยของคณะกรรมการวินิจฉัยข้อพิพาทฟ้องต่อศาลปกครองสูงสุดได้ จึงต้องฟ้องคดีดังกล่าวต่อศาลปกครองชั้นต้น เพราะเป็นคดีตามมาตรา ๙ (๑) อยู่แล้ว และเมื่อใดที่มีประกาศกำหนดของที่ประชุมใหญ่ฯ ให้คำวินิจฉัยของคณะกรรมการวินิจฉัยข้อพิพาทใดฟ้องต่อศาลปกครองสูงสุดได้ ก็ต้องใช้หลักเกณฑ์ตามมาตรา ๙ (๑) อำนาจของศาลในการพิพากษาคดีจะเป็นไปตามมาตรา ๗๒ (๑)

(๒) คดีพิพาทเกี่ยวกับความชอบด้วยกฎหมายของพระราชกฤษฎีกา หรือกฎที่ออกโดยคณะรัฐมนตรี หรือโดยความเห็นชอบของคณะรัฐมนตรี โดยปกติคดีประเภทนี้ก็เป็นคดีลักษณะเดียวกับคดีตามมาตรา ๙ (๑) นั่นเอง แต่ด้วยความสำคัญของกฎดังกล่าวจึงให้ฟ้องต่อศาลปกครองสูงสุดได้โดยตรง อำนาจของศาลในการพิพากษาคดีจะเป็นไปตามมาตรา ๗๒ (๑)

(๓) ลักษณะคดีที่มีกฎหมายเฉพาะกำหนดให้อยู่ในอำนาจของศาลปกครองสูงสุด ปัจจุบันไม่ปรากฏว่ามีกฎหมายเฉพาะดังกล่าว

(๔) คดีที่อุทธรณ์คำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลปกครองชั้นต้น คดีประเภทนี้มีการกำหนดขั้นตอนการตรวจอุทธรณ์ การพิจารณาอุทธรณ์และการพิพากษาหรือมีคำสั่งในคดีอุทธรณ์ไว้โดยเฉพาะ

อนึ่ง คดีตาม (๑) และ (๒) ข้างต้น ผู้ฟ้องคดีอาจเรียกค่าเสียหายตามมาตรา ๙ (๓) ไปพร้อมกันก็ได้ ซึ่งศาลปกครองสูงสุดก็จะมีอำนาจพิพากษาเช่นเดียวกับศาลปกครองชั้นต้น ดังที่กล่าวมาแล้ว

๓. ศาลทหาร (Military Courts)

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ มาตรา ๑๙๙ กำหนดให้ศาลทหารมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีอาญาซึ่งผู้กระทำความผิดเป็นบุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหารและคดีอื่น ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ

พระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ. ๒๔๙๘ มาตรา ๖ แบ่งศาลทหารออกเป็น ๓ ชั้น คือ ศาลทหารชั้นต้น ศาลทหารกลาง และศาลทหารสูงสุด

สำหรับศาลทหารชั้นต้น พระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ. ๒๔๙๘ มาตรา ๗ แบ่งออกเป็นศาลจังหวัดทหาร ศาลมณฑลทหาร ศาลทหารกรุงเทพ และศาลประจำหน่วยทหาร

พระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ. ๒๔๙๘ มาตรา ๑๓ ให้ศาลทหารมีอำนาจพิจารณาพิพากษาวางบทลงโทษผู้กระทำความผิดต่อกฎหมายทหารหรือกฎหมายอื่นในทางอาญา ในคดีซึ่งผู้กระทำความผิดเป็นบุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหารในขณะกระทำความผิด และมีอำนาจสั่งลงโทษบุคคลใด ๆ ที่

กระทำผิดฐานละเมิดอำนาจศาลตามที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง แต่คดีต่อไปนี้ ไม่อยู่ในอำนาจศาลทหาร ตามพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ. ๒๔๙๘ มาตรา ๑๔

๑) คดีที่บุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหารกับบุคคลที่มีได้อยู่ในอำนาจศาลทหาร กระทำผิดด้วยกัน

๒) คดีที่เกี่ยวข้องกับคดีที่อยู่ในอำนาจศาลพลเรือน

๓) คดีที่ต้องดำเนินในศาลเยาวชนและครอบครัว

๔) คดีที่ศาลทหารเห็นว่าไม่อยู่ในอำนาจศาลทหาร

คดีที่ไม่อยู่ในอำนาจศาลทหาร ต้องดำเนินคดีในศาลพลเรือนตามพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ. ๒๔๙๘ มาตรา ๑๕ (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๓๗๙๖/๒๕๔๑)

บุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหาร พระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ. ๒๔๙๘ มาตรา ๑๖ กำหนดไว้ ดังนี้

๑) นายทหารชั้นสัญญาบัตรประจำการ

๒) นายทหารชั้นสัญญาบัตรนอกประจำการ เฉพาะเมื่อกระทำผิดต่อคำสั่งหรือ ข้อบังคับตามกฎหมายอาญาทหาร

๓) นายทหารประทวนและพลทหารกองประจำการ หรือประจำการ หรือบุคคลที่ รับราชการทหารตามกฎหมายว่าด้วยการรับราชการทหาร

๔) นักเรียนทหารตามที่กระทรวงกลาโหมกำหนด

๕) ทหารกองเกินที่ถูกเข้ากองประจำการ ซึ่งเจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารได้รับตัวไว้เพื่อให้ เข้ารับราชการประจำการอยู่ในหน่วยทหาร

๖) พลเรือนที่สังกัดอยู่ในราชการทหาร เมื่อกระทำผิดในหน้าที่ราชการทหารหรือ กระทำผิดอย่างอื่นเฉพาะในหรือบริเวณอาคาร ที่ตั้งหน่วยทหาร ที่พักร้อน พักแรม เรือ อากาศยาน หรือยานพาหนะใด ๆ ในความควบคุมของเจ้าหน้าที่ทหาร

๗) บุคคลที่ต้องขัง หรืออยู่ในความควบคุมของเจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารโดยชอบด้วย กฎหมาย

๘) เกลยศึก หรือชนชาติศัตรูซึ่งอยู่ในความควบคุมของเจ้าหน้าที่ฝ่ายทหาร

นอกจากนี้ ยังมีศาลทหารในกรณีไม่ปกติ เรียกว่า “ศาลอาญาศึก” ซึ่งตั้งขึ้นเมื่อมี การรบ การสงคราม หรือประกาศใช้กฎอัยการศึก และเมื่อหน่วยทหารหรือเรือรบอยู่ในยุทธบริเวณ (ซึ่งกำหนดโดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม) ตั้งอยู่กับหน่วยทหารหรือเรือรบในยุทธบริเวณทั้ง ภายในและภายนอกประเทศ มีเขตอำนาจเฉพาะหน่วยทหารที่อยู่ในยุทธบริเวณ มีอำนาจพิจารณา พิพากษาคดีอาญาทั้งปวง ซึ่งจำเลยถูกกล่าวหาว่ากระทำผิดเกิดขึ้นในเขตอำนาจนั้น โดยไม่จำกัดตัว บุคคลและอัตราโทษ เมื่อศาลอาญาศึกพิพากษาแล้วไม่มีสิทธิอุทธรณ์ฎีกาใด ๆ ทั้งสิ้น

๔. ศาลรัฐธรรมนูญ (Constitutional Court)

ศาลรัฐธรรมนูญเป็นศาลที่จัดตั้งขึ้นโดยบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่ง ราชอาณาจักรไทย ไม่มีพระราชบัญญัติจัดตั้งอย่างศาลอื่น โดยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ ได้บัญญัติไว้ในหมวด ๑๑ มาตรา ๒๐๐

ศาลรัฐธรรมนูญมีเพียงศาลเดียว ประกอบด้วยประธานศาลรัฐธรรมนูญ ๑ คน และตุลาการศาลรัฐธรรมนูญอื่นอีก ๘ คน รวมเป็น ๙ คน

ศาลรัฐธรรมนูญมีอำนาจหน้าที่พิจารณาวินิจฉัยปัญหาต่าง ๆ ตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญมาตรา ๒๑๐ ดังนี้

- ๔.๑ พิจารณาวินิจฉัยความชอบด้วยกฎหมายของกฎหมายหรือร่างกฎหมาย
- ๔.๒ พิจารณาวินิจฉัยปัญหาเกี่ยวกับหน้าที่และอำนาจของสภาผู้แทนราษฎร วุฒิสภา รัฐสภา คณะรัฐมนตรี หรือองค์กร
- ๔.๓ หน้าที่และอำนาจอื่นตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ

อำนาจหน้าที่และเขตอำนาจของศาลแพ่ง

อำนาจหน้าที่ของศาลแพ่ง

๑. อำนาจพิจารณาพิพากษาแพ่งคดีทั่วไป

ศาลแพ่งมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีแพ่งทั้งปวงตามพระธรรมนูญศาลยุติธรรม มีเขตอำนาจตลอดท้องที่กรุงเทพมหานคร นอกจากนี้ท้องที่ที่อยู่ในเขตอำนาจของศาลแพ่งกรุงเทพใต้ ศาลแพ่งธนบุรี ศาลแพ่งพระโขนง ศาลแพ่งตลิ่งชัน และศาลแพ่งมีนบุรี และศาลยุติธรรมอื่นตามที่พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลนั้นกำหนดไว้^{๔๒} เช่น ศาลภาษีอากรกลาง ศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง ศาลแรงงานกลาง ศาลล้มละลายกลาง ศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศกลาง ศาลแขวงพระนครเหนือ ศาลแขวงดอนเมือง ศาลแขวงธนบุรี ศาลแขวงปทุมวัน ศาลแขวงพระนครใต้ และศาลแขวงบางบอน

๒. อำนาจในการพิจารณาพิพากษาคดีฟอกเงิน

ตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒ มาตรา ๔๖ วรรคหนึ่ง มีการกำหนดศาลที่จะเริ่มต้นการพิจารณาพิพากษาคดีฟอกเงินไว้ คือ ศาลแพ่ง เพียงศาลเดียว ซึ่งบัญญัติไว้ว่า “ในกรณีที่มิพยานหลักฐานตามสมควรว่าบัญชีลูกค้ำของสถาบันการเงิน เครื่องมือหรืออุปกรณ์ในการสื่อสาร หรือเครื่องคอมพิวเตอร์ใด ถูกใช้หรืออาจถูกใช้เพื่อประโยชน์ในการกระทำความผิดฐานฟอกเงิน พนักงานเจ้าหน้าที่ซึ่งเลขาธิการมอบหมายเป็นหนังสือจะยื่นคำขอฝ่ายเดียวต่อศาลแพ่ง เพื่อมีคำสั่งอนุญาตให้พนักงานเจ้าหน้าที่เข้าถึงบัญชี ข้อมูลทางการสื่อสารหรือข้อมูลคอมพิวเตอร์ เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลดังกล่าวนี้ก็ได้”

ดังนั้นเมื่อตามบทบัญญัติของกฎหมายในมาตราดังกล่าว กำหนดให้การเริ่มต้นในการค้นหาพยานหลักฐานเกี่ยวกับการกระทำความผิดฐานฟอกเงินให้ยื่นคำร้องขอต่อศาลแพ่งแล้ว ฉะนั้นในการดำเนินคดีตามขั้นตอนต่อไปของพนักงานเจ้าหน้าที่ของสำนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พนักงานอัยการ จึงดำเนินคดีในการยื่นคำร้องขอให้ทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิดฟอกเงินตกเป็นของแผ่นดิน หรือการยื่นคำร้องขอให้ศาลมีคำสั่งให้ยึด หรืออายัดทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดฐานฟอกเงินไว้ชั่วคราว หากมีเหตุอันควรเชื่อได้ว่าอาจมีการโอนจำหน่าย หรือยกย้ายไปเสีย ซึ่งทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิด จึงต้องดำเนินคดีที่ศาลแพ่งเป็นศาลเดียว

^{๔๒}“พระราชบัญญัติให้ใช้พระธรรมนูญศาลยุติธรรม พ.ศ. ๒๕๔๓”, ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ ๑๑๗, ๑๘ พฤษภาคม ๒๕๔๓, หน้า ๗.

เท่านั้น ไม่สามารถไปยื่นคำร้องขอหรือดำเนินคดีในศาลแพ่งกรุงเทพใต้ ศาลแพ่งธนบุรี ศาลแพ่งพระโขนง ศาลแพ่งตลิ่งชัน ศาลแพ่งมีนบุรี และศาลจังหวัดที่ตั้งในท้องที่มูลคดีเกิดขึ้นได้

เมื่อศาลแพ่งได้รับคำร้องขอของพนักงานอัยการให้ทรัพย์สินใดที่มีหลักฐานเป็นที่เชื่อว่าเป็นทรัพย์สินเกี่ยวกับการกระทำความผิดมูลฐานฟอกเงินแล้ว ให้ศาลแพ่งทำการไต่สวนคำร้องของพนักงานอัยการ หากศาลเชื่อจากพยานหลักฐานว่าทรัพย์สินนั้นเกี่ยวกับการกระทำความผิดฟอกเงิน และคำร้องของผู้อ้างว่าเป็นเจ้าของทรัพย์สินหรือผู้รับโอนทรัพย์สินนั้นฟังไม่ขึ้น ให้ศาลมีคำสั่งให้ทรัพย์สินนั้นตกเป็นของแผ่นดิน^{๔๓} แต่ถ้าศาลเห็นว่าทรัพย์สินตามคำร้องไม่เป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิด ให้ศาลสั่งคืนทรัพย์สินนั้น แต่ถ้าไม่มีผู้ใดขอรับทรัพย์สินนั้นคืนภายใน ๒ ปีนับแต่ศาลมีคำสั่ง ให้สำนักงานนำทรัพย์สินนั้นส่งเข้ากองทุน^{๔๔} แต่ในระหว่างการไต่สวนไม่เสร็จสิ้น ถ้าพนักงานอัยการมีเหตุอันควรเชื่อว่าอาจมีการโอน จำหน่าย หรือยกย้ายไปเสียซึ่งทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิด พนักงานอัยการยื่นคำขอฝ่ายเดียวขอให้ศาลมีคำสั่งยึดหรืออายัดทรัพย์สินไว้ชั่วคราว โดยให้ศาลไต่สวนเป็นการด่วน (ฉุกเฉิน) และมีคำสั่งโดยไม่ชักช้า^{๔๕}

เขตอำนาจของศาลแพ่ง

ศาลแพ่งมีเขตตลอดท้องที่กรุงเทพมหานครนอกจากท้องที่ที่อยู่ในเขตของศาลแพ่งกรุงเทพใต้ ศาลแพ่งตลิ่งชัน ศาลแพ่งธนบุรี ศาลแพ่งพระโขนง ศาลแพ่งมีนบุรี และศาลยุติธรรมอื่นตามที่พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลนั้นกำหนดไว้^{๔๖} ปัจจุบัน ศาลแพ่งมีเขตอำนาจในท้องที่กรุงเทพมหานครในเขตจตุจักร เขตดอนเมือง เขตดุสิต เขตบางเขน (ยกเว้นแขวงท่าแร้ง แขวงสายไหม แขวงออเงิน) เขตบางซื่อ เขตบึงกุ่ม (ยกเว้นแขวงคันนายาว) เขตลาดพร้าว เขตสายไหม เขตหลักสี่ เขตดินแดง เขตบางกะปิ เขตพญาไท เขตพระนคร เขตราชเทวี เขตวังทองหลาง และเขตห้วยขวาง^{๔๗}

อย่างไรก็ตาม ในกรณีที่มีการยื่นฟ้องคดีต่อศาลแพ่ง และคดีนั้นเกิดขึ้นนอกเขตของศาลแพ่ง ศาลแพ่งอาจใช้ดุลพินิจยอมรับไว้พิจารณาพิพากษาหรือมีคำสั่งโอนคดีไปยังศาลยุติธรรมอื่นที่มีเขตอำนาจ^{๔๘}

นอกจากนี้ สำหรับคดีซึ่งเกิดขึ้นในเขตศาลแขวงและอยู่ในอำนาจของศาลแขวงนั้น ถ้ายื่นฟ้องต่อศาลแพ่ง ให้อยู่ในดุลพินิจของศาลแพ่งที่จะยอมรับพิจารณาคดีใดคดีหนึ่งที่ยื่นฟ้องเช่นนั้นหรือมีคำสั่งโอนคดีไปยังศาลแขวงที่มีเขตอำนาจก็ได้ และไม่ว่ากรณีจะเป็นประการใด หากศาลแพ่งได้มีคำสั่งรับฟ้องคดีเช่นนั้นไว้แล้ว ให้ศาลแพ่งพิจารณาพิพากษาคดีนั้นต่อไป^{๔๙} และในกรณีที่ขณะยื่น

^{๔๓}“พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๕๒”, ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ ๑๑๖, ๒๑ เมษายน ๒๕๕๒, หน้า ๒๗.

^{๔๔}เรื่องเดียวกัน. หน้า ๒๘.

^{๔๕}เรื่องเดียวกัน. หน้า ๒๙.

^{๔๖}“พระราชบัญญัติให้ใช้พระธรรมนูญศาลยุติธรรม พ.ศ. ๒๕๕๓”, เรื่องเดิม. หน้า ๖.

^{๔๗}สำนักงานศาลยุติธรรม. “ระบบค้นหาเขตอำนาจศาล”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก :

<https://pubdata.coj.go.th/jurisdiction/>

^{๔๘}“พระราชบัญญัติให้ใช้พระธรรมนูญศาลยุติธรรม พ.ศ. ๒๕๕๓”, เรื่องเดิม. หน้า ๘.

^{๔๙}เรื่องเดียวกัน. หน้า ๘.

ฟ้องคดีนั้นเป็นคดีที่อยู่ในอำนาจศาลแพ่งอยู่แล้ว แม้ต่อมามีพฤติการณ์เปลี่ยนแปลงไปทำให้คดีนั้นเป็นคดีที่อยู่ในอำนาจของศาลแขวง ก็ให้ศาลแพ่งพิจารณาพิพากษาคดีนั้นต่อไป^{๕๐}

อำนาจหน้าที่ของพนักงานอัยการ^{๕๑}

๑. อำนาจหน้าที่ทั่วไป

๑.๑ อำนาจหน้าที่ในการอำนวยความยุติธรรม ได้แก่ การบริหารงานยุติธรรมในส่วนฝ่ายบริหารของรัฐเพื่อให้เกิดความสงบเรียบร้อยและปลอดภัยในชีวิตร่างกายและทรัพย์สินโดยอัยการจะเป็นผู้พิจารณาพยานหลักฐานในสำนวนการสอบสวนที่พนักงานสอบสวนเสนอมาแล้ววินิจฉัยสั่งคดีตลอดทั้งดำเนินคดีอาญาทางศาลในฐานะทนายแผ่นดินตามที่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาและกฎหมายอื่น ๆ บัญญัติไว้ว่าเป็นอำนาจหน้าที่ของอัยการ

๑.๒ อำนาจหน้าที่ในการรักษาผลประโยชน์ของรัฐ ได้แก่ การพิจารณาให้คำปรึกษาทางด้านกฎหมายแก่ส่วนราชการและหน่วยงานของรัฐตรวจร่างสัญญา ตอบข้อหารือ ตลอดจนทั้งการดำเนินคดีในศาลในฐานะทนายความของแผ่นดินแทนรัฐบาลหน่วยงานของรัฐที่เป็นนิติบุคคลที่ตั้งขึ้นโดยพระราชบัญญัติหรือพระราชกฤษฎีกา

๑.๓ อำนาจหน้าที่ในการคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือทางกฎหมาย ได้แก่ การคุ้มครองสิทธิและรักษาผลประโยชน์ของประชาชนที่กฎหมายกำหนดไว้ให้เป็นอำนาจหน้าที่ของอัยการ เช่น ในคดีแพ่งให้อำนาจอัยการเข้าไปคุ้มครองสิทธิของบุคคลไร้ความสามารถ คนเสมือนไร้ความสามารถ คนสาบสูญการร้องขอให้ศาลตั้งผู้จัดการมรดก การให้ความช่วยเหลือทางอรรถคดี โดยจัดการทนายอาสาให้ตลอดทั้งการเผยแพร่ความรู้ทางกฎหมายแก่ประชาชนทั่วไป

๒. อำนาจหน้าที่ตามพระราชบัญญัติอัยการ

อำนาจหน้าที่ของพนักงานอัยการตามพระราชบัญญัติอัยการ พ.ศ. ๒๔๘๘

๒.๑ ดำเนินคดีอาญาตามที่กำหนดไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

๒.๒ ในคดีแพ่งมีอำนาจดำเนินคดีแพ่งแทนรัฐบาล

๒.๓ แก่ต่างคดีแพ่งหรือคดีอาญาในกรณีที่เจ้าพนักงานถูกฟ้องในเรื่องการที่ได้กระทำไปตามหน้าที่หรือราษฎรผู้หนึ่งผู้ใดถูกฟ้องเนื่องจากการที่ได้กระทำตามคำสั่งของเจ้าพนักงานซึ่งได้สั่งการโดยชอบด้วยกฎหมายหรือเข้าร่วมกับเจ้าพนักงานกระทำการในหน้าที่ราชการ

๒.๔ ว่าต่างหรือแก่ต่างคดีแพ่งให้เทศบาลหรือสุขาภิบาล แต่ต้องมีใช่เป็นคดีที่พิพาทกับรัฐบาล

๒.๕ ว่าต่างหรือแก่ต่างคดีแพ่งให้นิติบุคคลซึ่งได้มีพระราชบัญญัติหรือพระราชกฤษฎีกาได้ตั้งขึ้นแต่ต้องมีใช่คดีที่พิพาทกับรัฐบาล

^{๕๐} เรื่องเดียวกัน หน้า ๘.

^{๕๑} สำนักอัยการจังหวัดอุตรดิตถ์. “อำนาจหน้าที่ของพนักงานอัยการ”. (ออนไลน์).

๒.๖ เป็นโจทก์ในคดีที่ราษฎรผู้หนึ่งผู้ใดฟ้องเองไม่ได้เพราะมีกฎหมายห้ามไว้เช่น ผู้ใดจะฟ้องบุพการีของตนเป็นคดีแพ่งหรือคดีอาญาไม่ได้ แต่เมื่อผู้นั้นร้องขอพนักงานอัยการมีอำนาจ เป็นโจทก์ฟ้องแทนได้

๒.๗ ในคดีที่บุคคลใดถูกลงโทษเนื่องจากการกระทำอันละเมิดต่ออำนาจศาล ถ้าศาลอุทธรณ์มีคำสั่งให้ปล่อยตัวผู้นั้นไป เมื่ออัยการเห็นสมควรจะฎีกาก็ได้

๒.๘ ในกรณีที่บุคคลใดผิดสัญญาประกันที่ทำได้ต่อศาลอัยการมีหน้าที่ดำเนินคดี ในการบังคับให้เป็นไปตามสัญญา

๓. อำนาจหน้าที่ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

๓.๑ ร้องขอให้ศาลสั่งให้คนวิกลจริตเป็นคนไร้ความสามารถและร้องขอให้ศาลเพิกถอน คำสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ

๓.๒ ร้องขอให้ศาลสั่งให้บุคคลซึ่งมีจิตฟั่นเฟือนหรือกายพิการและไม่สามารถ ประกอบหน้าที่การงานของตนเองเป็นคนเสมือนไร้ความสามารถและร้องขอให้ศาลเพิกถอนคำสั่ง ที่ได้สั่งให้เป็นคนเสมือนไร้ความสามารถ

๓.๓ ร้องขอให้ศาลสั่งการให้ทำไปพลางก่อนตามที่จำเป็นเพื่อจัดการทรัพย์สินของ บุคคลที่ไปจากภูมิลำเนาหรือถิ่นที่อยู่

๓.๔ ร้องขอให้ศาลสั่งตัวแทนรับมอบอำนาจทั่วไปจัดทำบัญชีทรัพย์สินของผู้ไม่อยู่ หรือขอให้ศาลสั่งให้ผู้จัดการหาประกันหรือแจ้งรายทรัพย์สินหรือถอดถอนผู้จัดการหรือตั้งผู้อื่นแทน ต่อไปเมื่อมีเหตุอันสมควร

๓.๕ ร้องขอให้ศาลสั่งให้ผู้ที่ไปจากภูมิลำเนาหรือถิ่นที่อยู่เป็นคนسابสูญและร้องขอ ให้ศาลสั่งเพิกถอนคำสั่งให้เป็นคนسابสูญ

๓.๖ ร้องขอให้ศาลแต่งตั้งผู้จัดการชั่วคราวในกรณีที่ผู้จัดการนิติบุคคลว่างลงและ ถ้าทิ้งตำแหน่งว่างไว้จะเกิดความเสียหาย

๓.๗ ร้องขอให้ศาลแต่งตั้งผู้แทนเฉพาะการในกรณีที่ผู้จัดการนิติบุคคลมีประโยชน์ได้ เสียหรือเป็นปฏิปักษ์กับนิติบุคคล

๓.๘ ดำเนินการในฐานะเป็นผู้ขอจัดตั้งมูลนิธิต่อไปในกรณีที่ผู้ตั้งมูลนิธิตายเสียก่อน ที่นายทะเบียนจะรับจดทะเบียนมูลนิธิ

๓.๙ ร้องขอให้ศาลถอนกรรมการหรือคณะกรรมการมูลนิธิและแต่งตั้งคนใหม่แทน ในกรณีที่กรรมการหรือคณะกรรมการจัดการผิดพลาดเสื่อมเสีย

๓.๑๐ ร้องขอให้ศาลสั่งเลิกมูลนิธิและแต่งตั้งผู้ชำระบัญชี

๓.๑๑ ร้องขอให้ศาลสั่งจัดการทรัพย์สินของมูลนิธิที่สิ้นสุดลงให้แก่นิติบุคคลซึ่งมี วัตถุประสงค์ใกล้เคียงกับวัตถุประสงค์เดิมของมูลนิธินั้น

๓.๑๒ ร้องขอให้ศาลตั้งผู้ชำระบัญชีของห้างหุ้นส่วนบริษัทที่เลิกกันเพราะเหตุอื่น นอกจากล้มละลายโดยไม่มีผู้ชำระบัญชีตามข้อสัญญาหรือข้อบังคับของห้างหุ้นส่วนบริษัทนั้น

๓.๑๓ ร้องขอให้ศาลสั่งเพิกถอนมติของสมาคมที่ลงมติโดยฝ่าฝืนข้อบังคับหรือกฎหมาย

๓.๑๔ ขอให้ศาลตั้งผู้ชำระบัญชีกรณีที่มีการเกิดสมาคมและไม่มีผู้ชำระบัญชี

๓.๑๕ ร้องขอให้ศาลตั้งผู้อื่นนอกจากสามีหรือภริยาเป็นผู้อภิบาลหรือผู้พิทักษ์กรณี ที่มีเหตุสำคัญ

- ๓.๑๖ ร้องขอให้ศาลพิพากษาว่าการสมรสเป็นโมฆะ
- ๓.๑๗ ให้พนักงานอัยการดำเนินคดีแทนเด็กเมื่อศาลส่งคำร้องมาให้ในกรณีที่มีการฟ้องคดีไม่รับเด็กเป็นบุตร
- ๓.๑๘ เด็กอาจร้องขอให้พนักงานอัยการยกคดีขึ้นว่ากล่าวปฏิเสศความเป็นบุตรที่ชอบด้วยกฎหมาย
- ๓.๑๙ ร้องขอให้ศาลสั่งเพิกถอนอำนาจปกครอง
- ๓.๒๐ ร้องขอให้ศาลตั้งผู้ปกครองและร้องขอให้พิสูจน์ว่าบุคคลที่ศาลตั้งให้เป็นผู้ปกครองเป็นผู้ต้องห้ามตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๑๕๘๗ เพื่อให้ศาลพิพากษาเพิกถอนคำสั่งตั้งผู้ปกครองและมีคำสั่งเกี่ยวกับผู้ปกครองต่อไปตามที่เห็นสมควร
- ๓.๒๑ ร้องขอให้ศาลสั่งให้ผู้ปกครองหาประกันอันสมควรในการจัดการทรัพย์สินหรือแถลงถึงความเป็นอยู่ของทรัพย์สินของผู้ที่อยู่ในความปกครอง
- ๓.๒๒ ร้องขอให้ศาลถอนผู้ปกครอง
- ๓.๒๓ ต้องขอต่อศาลให้มีคำสั่งอนุญาตให้มีการรับบุตรบุญธรรมและเลิกรับบุตรบุญธรรม
- ๓.๒๔ ฟ้องคดีแทนบุตรบุญธรรมเกี่ยวกับการขอเลิกรับบุตรบุญธรรม
- ๓.๒๕ ร้องขอให้ศาลตั้งผู้ปกครอง ผู้อนุบาล หรือผู้พิทักษ์ ในกรณีมีมรดกตกทอดแก่ผู้เยาว์หรือบุคคลวิกลจริต
- ๓.๒๖ ร้องขอให้รัฐบาลให้อำนาจจัดตั้งมูลนิธิเมื่อพินัยกรรมกำหนดไว้
- ๓.๒๗ ร้องขอให้ศาลจัดสรรทรัพย์สินที่กำหนดไว้ในพินัยกรรมให้จัดตั้งมูลนิธิให้แก่นิติบุคคลในเมื่อมูลนิธินั้นจัดตั้งขึ้นไม่ได้ตามวัตถุประสงค์
- ๓.๒๘ ร้องขอให้ศาลตั้งผู้จัดการมรดกในกรณีที่เจ้ามรดกตายและทายาทโดยธรรมหรือผู้รับพินัยกรรมได้สูญหายไปหรืออยู่นอกราชอาณาจักรหรือเป็นผู้เยาว์หรือผู้จัดการมรดกหรือทายาทไม่สามารถหรือไม่เต็มใจจะจัดการหรือมีเหตุขัดข้องในการจัดการมรดกหรือในการจัดการหรือในการแบ่งปันทรัพย์มรดกหรือข้อกำหนดพินัยกรรมตั้งผู้จัดการมรดกไม่มีผลบังคับ
- ๓.๒๙ เป็นโจทก์ฟ้องคดีที่กฎหมายห้ามมิให้ราษฎรฟ้อง เช่น ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา ๑๕๖๒ ห้ามมิให้ฟ้องบุพการีของตนเป็นคดีแพ่งหรือคดีอาญาแต่เมื่อผู้นั้นหรือญาติสนิทร้องขอพนักงานอัยการจะยกคดีขึ้นว่ากล่าวก็ได้
- ๓.๓๐ ร้องขอให้ศาลสั่งให้ผู้จัดการมรดกหาประกันอันสมควรในการจัดการทรัพย์สินของทายาทตลอดจนการมอบคืนทรัพย์สินนั้น และแถลงถึงความเป็นอยู่แห่งทรัพย์สินของทายาท

๔. อำนาจหน้าที่ตามประมวลกฎหมายอาญา

- ๔.๑ ร้องขอให้ศาลกำหนดโทษแก่ผู้กระทำความผิดเสียใหม่ในกรณีที่กฎหมายที่บัญญัติในภายหลังเป็นคุณแก่ผู้กระทำความผิด
- ๔.๒ ร้องขอต่อศาลให้สั่งยกเลิกวิธีการเพื่อความปลอดภัยหรือกำหนดวิธีการเพื่อความปลอดภัยที่เป็นคุณมากกว่าวิธีการเพื่อความปลอดภัยเดิม เมื่อปรากฏว่ามีบทบัญญัติของกฎหมายที่บัญญัติในภายหลังเปลี่ยนแปลงเงื่อนไขที่จะสั่งให้มีการบังคับวิธีการเพื่อความปลอดภัยซึ่งเป็นผลไม่อาจนำมาใช้บังคับแก่ผู้ที่จะต้องถูกบังคับตามวิธีการเพื่อความปลอดภัยหรือนำมาใช้บังคับได้แต่การใช้บังคับวิธีการเพื่อความปลอดภัยตามบทบัญญัติของกฎหมายที่บัญญัติในภายหลังเป็นคุณกว่า

๔.๓ ร้องขอให้ศาลสั่งเพิกถอนหรืองดการใช้บังคับวิธีการเพื่อความปลอดภัยแก่ผู้ถูกบังคับใช้วิธีการเพื่อความปลอดภัยไว้ชั่วคราว ในกรณีที่พฤติการณ์เกี่ยวกับการใช้บังคับนั้นได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

๔.๔ ร้องขอให้ศาลเปลี่ยนโทษกักขังเป็นโทษจำคุก

๔.๕ ฟ้องขอให้กักกันในกรณีที่ผู้กระทำความผิดได้กระทำความผิดติดนิสัย ทั้งนี้เพื่อควบคุมผู้กระทำความผิดติดนิสัยไว้ในเขตกำหนด เพื่อป้องกันการกระทำความผิด เพื่อตัดนิสัยและฝึกหัดอาชีพ

๔.๖ เสนอให้ศาลทำทัณฑ์บนบุคคลซึ่งปรากฏว่าจะก่อเหตุร้ายให้เกิดอันตรายแก่บุคคลหรือทรัพย์สินของบุคคลอื่นหรือบุคคลซึ่งถูกฟ้องเป็นคดีแต่ศาลไม่ลงโทษผู้ถูกฟ้องถ้ามีเหตุอันควรเชื่อว่าผู้ถูกฟ้องน่าจะก่อเหตุร้ายให้เกิดอันตรายแก่บุคคลหรือทรัพย์สินของผู้อื่นเพื่อให้ศาลสั่งให้บุคคลนั้นทำทัณฑ์บนว่าจะไม่ก่อเหตุดังกล่าว

๔.๗ มีคำขอต่อศาลขอให้แก้ไขเพิ่มเติมหรือเพิกถอนหรือกำหนดเงื่อนไขที่ยังมิได้กำหนดเกี่ยวกับการคุมประพฤติผู้กระทำความผิดซึ่งศาลพิพากษาว่ามีความผิดแต่รอการกำหนดโทษไว้หรือกำหนดโทษแต่รอการลงโทษไว้

๔.๘ แกลงให้ศาลทราบว่ามีผู้ที่ได้รับการรอกการลงโทษหรือตามคำพิพากษารอกการกำหนดโทษไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไขคุมความประพฤติซึ่งศาลกำหนดเพื่อศาลจะได้ตัดเงื่อนไขหรือกำหนดโทษหรือลงโทษที่รอไว้

๔.๙ เสนอให้ศาลเปลี่ยนแปลงแก้ไขคำสั่งที่ใช้วิธีการสำหรับเด็กหรือออกคำสั่งใหม่ในกรณีที่เห็นว่าพฤติการณ์ที่เกี่ยวกับคำสั่งนั้นได้เปลี่ยนแปลงไป

๕. อำนาจหน้าที่ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

เป็นอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการดำเนินคดีอาญาซึ่งบัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติพนักงานอัยการ พ.ศ.๒๔๙๘ มาตรา ๑๑(๑) ว่าในคดีอาญามีอำนาจหน้าที่ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาและตามกฎหมายอื่นซึ่งบัญญัติว่าเป็นหน้าที่ของสำนักงานอัยการสูงสุด หรือพนักงานอัยการอำนาจหน้าที่ในการดำเนินคดีอาญาเป็นอำนาจหน้าที่ของพนักงานอัยการซึ่งถือได้ว่ามีส่วนร่วมในการป้องกันและปราบปรามการก่ออาชญากรรมอย่างหนึ่ง อันได้แก่ การตรวจวินิจฉัยสำนวนการสอบสวนและการดำเนินคดีในศาลซึ่งจะเริ่มต้นตั้งแต่ได้รับสำนวนการสอบสวนจากพนักงานสอบสวน โดยสำนวนการสอบสวนดังกล่าวพนักงานสอบสวนจะเป็นผู้ดำเนินการจัดทำขึ้นทั้งหมดโดยอัยการมิได้เข้าไปเกี่ยวข้องเลยเมื่ออัยการได้รับสำนวนการสอบสวนจากพนักงานสอบสวนแล้วอัยการมีอำนาจหน้าที่ในการตรวจสอบวินิจฉัยสำนวนการสอบสวน และทำความเข้าใจอย่างหนึ่งดังต่อไปนี้

๕.๑ ถ้าเป็นสำนวนการสอบสวนที่ไม่รู้ตัวผู้กระทำความผิด อัยการมีอำนาจสั่งให้พนักงานสอบสวนงดการสอบสวนหรือดำเนินการสอบสวนต่อไปก็ได้

๕.๒ ถ้าเป็นสำนวนการสอบสวนที่รู้ตัวว่าใครเป็นผู้กระทำความผิดไม่ว่าจะจับตัวผู้ต้องหาได้หรือไม่และพนักงานสอบสวนจะมีความเห็นสั่งฟ้องหรือไม่ก็ตามอัยการมีอำนาจที่จะสั่งสำนวนการสอบสวนได้ดังนี้

๕.๒.๑ เมื่ออัยการพิจารณาเห็นว่าข้อเท็จจริงในสำนวนการสอบสวนยังไม่ชัดเจนพอก็มีอำนาจสั่งให้พนักงานสอบสวนดำเนินการสอบสวนเพิ่มเติมหรือให้ส่งพยานมาพบอัยการ

เพื่อซักถามก็ได้

๕.๒.๒ ถ้าอัยการพิจารณาแล้วเห็นว่าพยานหลักฐานในสำนวนการสอบสวนไม่หนักแน่นเพียงพอที่จะรับฟังได้ว่าผู้ต้องหาเป็นผู้กระทำความผิดหรือการกระทำของผู้ต้องหาไม่มีความผิดต่อกฎหมาย อัยการมีอำนาจที่จะสั่งไม่ฟ้องผู้ต้องหา ถ้ากรณีที่คดีขาดอายุความหรือผู้เสียหายถอนคำร้องทุกข์ในคดีอาญาที่เป็นความผิดอันยอมความได้ อัยการมีอำนาจสั่งยุติการดำเนินคดีได้

๕.๒.๓ ถ้าอัยการพิจารณาแล้วเห็นว่าพยานหลักฐานในสำนวนการสอบสวนรับฟังได้ว่าผู้ต้องหาเป็นผู้กระทำความผิดจริงอัยการมีอำนาจสั่งฟ้องผู้ต้องหา โดยทำคำฟ้องยื่นฟ้องผู้ต้องหาต่อศาลซึ่งภายหลังจากถูกฟ้องต่อศาลแล้วผู้ต้องหาจะถูกเรียกว่าจำเลย ในกรณี ที่จำเลยให้การปฏิเสธว่าไม่ได้กระทำความผิดหรือจำเลยให้การรับสารภาพแต่คดีดังกล่าวมีอัตราโทษตามกฎหมายให้จำคุกอย่างต่ำตั้งแต่ห้าปีขึ้นไป อัยการมีหน้าที่จะต้องนำพยานหลักฐานเข้าสืบเพื่อพิสูจน์ความผิดของจำเลยต่อไป เมื่อศาลพิจารณาและมีคำพิพากษาในคดีนั้นอย่างใดแล้ว อัยการไม่เห็นพ้องด้วยกับคำพิพากษาดังกล่าวก็มีอำนาจที่จะอุทธรณ์ หรือฎีกาได้ เว้นแต่จะเข้ากรณีกฎหมายห้ามอุทธรณ์หรือฎีกา

๕.๒.๔ ถ้าอัยการพิจารณาสำนวนการสอบสวนแล้วเห็นว่า คดีนั้นเป็นความผิดซึ่งสามารถทำการเปรียบเทียบปรับได้ เช่น ความผิดลหุโทษ อัยการมีอำนาจสั่งให้พนักงานสอบสวนพยายามเปรียบเทียบปรับคดีนั้นหรือจะสั่งให้พนักงานสอบสวนอื่นที่มีอำนาจดำเนินการเปรียบเทียบให้ได้

๖. อำนาจหน้าที่อย่างอื่นของอัยการในการดำเนินคดีอาญา

๖.๑ ยื่นคำร้องขอเข้าร่วมเป็นโจทก์กับผู้เสียหายในคดีใด ๆ ก่อนคดีเสร็จเด็ดขาดในคดีอาญาที่ไม่ใช่ความผิดต่อส่วนตัว

๖.๒ ยื่นฟ้องคดีที่ผู้เสียหายได้ยื่นฟ้องคดีไว้แล้วแต่ถอนฟ้องคดีนั้นเสีย เว้นแต่เป็นคดีอาญาความผิดต่อส่วนตัว

๖.๓ ฟ้องเรียกทรัพย์สินหรือราคาแทนผู้เสียหายในคดีอาญาที่ผู้เสียหายมีสิทธิที่จะเรียกร้องทรัพย์สินหรือราคาที่เขาสูญเสียไปเนื่องจาก การกระทำความผิดอาญาในฐานต่าง ๆ อันได้แก่ ลักทรัพย์ วิ่งราวทรัพย์ ชิงทรัพย์ ปล้นทรัพย์ โจรสลัด กรรโชกทรัพย์ ฉ้อโกงทรัพย์ ยักยอกทรัพย์ หรือรับของโจร โดยเมื่ออัยการยื่นฟ้องคดีอาญาต่อศาลจะมีค่าขอรวมไปกับคำฟ้องหรือจะยื่นคำร้องขอในระยะเวลาใด ๆ ระหว่างคดีอยู่ในการพิจารณาของศาลชั้นต้น

๖.๔ ยื่นคำร้องขอให้ศาลออกหมายขังผู้ต้องหา

๖.๕ ยื่นคำร้องต่อศาลขอให้ปล่อยคนที่ถูกควบคุมหรือขังโดยผิดกฎหมายหรือถูกจำคุกผิดจากคำพิพากษาของศาล

๖.๖ คัดค้านการให้ประกันตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยที่ต้องหาหรือถูกฟ้องในความผิดที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงเกิน ๑๐ ปี

๖.๗ แจ้งคำสั่งเด็ดขาดไม่ฟ้องคดีให้ผู้ต้องหาและผู้ร้องทุกข์ทราบ ถ้าผู้ต้องหาถูกควบคุมหรือขังอยู่ให้ปล่อยตัวไปหรือขอให้ศาลปล่อยไปแล้วแต่กรณี

๖.๘ เข้าร่วมการชั้นสูตรพลิกศพกับพนักงานสอบสวน เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง และแพทย์ในกรณีที่มีการตายเกิดขึ้นโดยการกระทำของเจ้าพนักงานซึ่งอ้างว่าปฏิบัติตามราชการตามหน้าที่หรือตายในระหว่างอยู่ในความควบคุมของเจ้าพนักงานซึ่งอ้างว่าปฏิบัติตามหน้าที่

๗. อำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการดำเนินคดีฟอกเงิน

ตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒ มาตรา ๔๙ ได้กำหนดอำนาจหน้าที่ของพนักงานอัยการว่า ในกรณีที่เลขาธิการสำนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินมีหลักฐานเชื่อได้ว่าทรัพย์สินของผู้กระทำความผิดมูลฐานตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒ ให้ส่งเรื่องให้พนักงานอัยการพิจารณาเพื่อยื่นคำร้องขอให้ศาลมีคำสั่งให้ทรัพย์สินนั้นตกเป็นของแผ่นดินโดยเร็ว และตามมาตรา ๕๕ ยังกำหนดให้พนักงานอัยการมีอำนาจหลังจากยื่นคำร้องต่อศาลแล้ว หากมีเหตุอันควรเชื่อว่าอาจมีการโอน จำหน่าย หรือยกย้ายไปเสียซึ่งทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิด เลขาธิการสำนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน จะส่งเรื่องให้พนักงานอัยการยื่นคำขอฝ่ายเดียวร้องขอให้ศาลมีคำสั่งยึดหรืออายัดทรัพย์สินนั้นไว้ชั่วคราวก่อนมีคำสั่งก็ได้ เมื่อศาลได้รับคำขอตกลงว่าต้องพิจารณาคำขอเป็นการด่วน (ฉุกเฉิน) และมีคำสั่งโดยไม่ชักช้า ซึ่งการยื่นคำร้องขอให้ศาลมีคำสั่งให้ยึด หรืออายัดทรัพย์สิน ที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดฐานฟอกเงินไว้ชั่วคราว หากมีเหตุอันควรเชื่อว่าอาจมีการโอน จำหน่าย หรือยกย้ายไปเสีย ซึ่งทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิด

อำนาจหน้าที่ของสำนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน (ปปง.)

สำนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน หรือ สำนักงาน ปปง. เป็นหน่วยงานของรัฐซึ่งมีอำนาจหน้าที่ในการวางหลักเกณฑ์ และดูแลให้มีการปฏิบัติตามกฎหมาย ว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน รวมทั้งเป็นหน่วยงานตรวจสอบวิเคราะห์ข้อมูลทางการเงินที่เกี่ยวข้องกับการฟอกเงิน ในหน้าที่ของหน่วยงานวางหลักเกณฑ์ (Regulator)

สำนักงาน ปปง. มีบทบาทในการศึกษาหามาตรการในการป้องกัน และปราบปรามการฟอกเงิน โดยมีฐานะเป็นฝ่ายเลขานุการของคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน (คณะกรรมการ ปปง.) ส่วนในฐานะของหน่วยงานผู้บังคับใช้กฎหมาย (Law Enforcement) สำนักงาน ปปง. มีอำนาจหน้าที่ในการตรวจสอบและดำเนินการเกี่ยวกับธุรกรรมหรือทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดฟอกเงิน ตามมติของคณะกรรมการธุรกรรม ตลอดจนดูแลให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องปฏิบัติตามกฎหมายว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินดังกล่าว

สำนักงาน ปปง. เป็นหน่วยงาน จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒ มีเลขาธิการ ปปง. เป็นเป็นข้าราชการพลเรือนสามัญ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งขึ้นตามคำแนะนำของคณะรัฐมนตรีและได้รับความเห็นชอบจากสภาผู้แทนราษฎรและวุฒิสภา ทำหน้าที่ควบคุมดูแลโดยทั่วไปซึ่งราชการของสำนักงาน และเป็นผู้บังคับบัญชาข้าราชการในสำนักงาน และรองเลขาธิการเป็นผู้ช่วยสั่งและปฏิบัติราชการ^{๕๒}

สำนักงาน ปปง. เป็นส่วนราชการที่ไม่สังกัดสำนักนายกรัฐมนตรี กระทรวง หรือทบวง ปฏิบัติหน้าที่ โดยอิสระและเป็นกลาง มีอำนาจหน้าที่ตามมาตรา ๔๐ แห่งพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒ ดังต่อไปนี้

^{๕๒} สำนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน. “ความเป็นมา”. (ออนไลน์) เข้าถึงได้จาก : <http://www.amlo.go.th/index.php/th/about/2016-05-04-04-54-33>, ๒๕๕๙.

(๑) ดำเนินการให้เป็นไปตามมติของคณะกรรมการ คณะกรรมการธุรกรรมและปฏิบัติงาน ธุรการอื่น

(๒) รับรายงานการทำธุรกรรมที่ส่งให้ตามหมวด ๒ และแจ้งตอบการรับรายงาน รวมทั้งการรับรายงานและข้อมูลเกี่ยวกับการทำธุรกรรมที่ได้มาโดยทางอื่น

(๓) รับหรือส่งรายงานหรือข้อมูลเพื่อปฏิบัติการตามพระราชบัญญัตินี้หรือกฎหมายอื่นหรือตามข้อตกลงที่ได้จัดทำขึ้นระหว่างหน่วยงานในประเทศหรือต่างประเทศ

(๓/๑) กำหนดแนวทางปฏิบัติกำกับ ตรวจสอบ และประเมินผลการปฏิบัติตามพระราชบัญญัตินี้ของผู้มีหน้าที่รายงานการทำธุรกรรมต่อสำนักงานตามหลักเกณฑ์วิธีการ และแนวปฏิบัติ ตามระเบียบที่คณะกรรมการกำหนด

(๓/๒) ประเมินความเสี่ยงระดับชาติที่เกี่ยวกับการฟอกเงินหรือการสนับสนุนทางการเงินแก่การก่อการร้ายเพื่อจัดทำนโยบายและกำหนดยุทธศาสตร์ด้านการป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน และการต่อต้านการสนับสนุนทางการเงินแก่การก่อการร้ายเสนอต่อคณะกรรมการและคณะรัฐมนตรี รวมทั้งแจ้งผลการประเมินความเสี่ยงดังกล่าวไปยังหน่วยงานกำกับดูแลผู้มีหน้าที่รายงานตามมาตรา ๑๓ และมาตรา ๑๖ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อดำเนินการใด ๆ ในการป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน หรือการต่อต้านการสนับสนุนทางการเงินแก่การก่อการร้าย

(๓/๓) จัดทำแผนปฏิบัติการร่วมกับส่วนราชการและหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องที่จะดำเนินการให้เป็นไปตามนโยบายและยุทธศาสตร์ด้านการป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน และการต่อต้านการสนับสนุนทางการเงินแก่การก่อการร้าย

(๓/๔) แจ้งรายชื่อผู้มีหน้าที่รายงานตามมาตรา ๑๓ และมาตรา ๑๖ ซึ่งไม่ปฏิบัติตามพระราชบัญญัตินี้หรือกฎหมายว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการสนับสนุนทางการเงินแก่การก่อการร้าย ไปยังหน่วยงานกำกับดูแลผู้มีหน้าที่รายงานตามมาตรา ๑๓ และมาตรา ๑๖ เพื่อพิจารณาดำเนินการ ตามกฎหมายที่เกี่ยวข้องต่อไป

(๓/๕) ส่งเสริมความร่วมมือของประชาชนเกี่ยวกับการให้ข้อมูลข่าวสารเพื่อการป้องกัน และปราบปรามการฟอกเงินและการต่อต้านการสนับสนุนทางการเงินแก่การก่อการร้าย

(๔) เก็บรวบรวมข้อมูล สถิติตรวจสอบ และติดตามประเมินผลการดำเนินการตามพระราชบัญญัตินี้และวิเคราะห์รายงานหรือข้อมูลต่าง ๆ เกี่ยวกับการทำธุรกรรม และประเมินความเสี่ยงที่เกี่ยวกับการฟอกเงินหรือการสนับสนุนทางการเงินแก่การก่อการร้าย

(๕) เก็บรวบรวมพยานหลักฐานเพื่อดำเนินคดีกับผู้กระทำความผิดตามพระราชบัญญัตินี้

(๖) จัดให้มีโครงการที่เกี่ยวกับการเผยแพร่ความรู้ การให้การศึกษา และฝึกอบรม ในด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการตามพระราชบัญญัตินี้ หรือช่วยเหลือหรือสนับสนุนทั้งภาครัฐและภาคเอกชนให้มีการจัดโครงการดังกล่าว

(๗) ปฏิบัติการอื่นตามพระราชบัญญัตินี้หรือตามกฎหมายอื่น^{๕๓}

^{๕๓}สำนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน. “อำนาจหน้าที่ของสำนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน”. (ออนไลน์) เข้าถึงได้จาก

<http://www.amlo.go.th/index.php/th/about/2016-04-19-14-12-03>, ๒๕๕๙.

ความหมายของอาชญากรรมทางเศรษฐกิจ

Edwin H. Sutherland^{๕๔} เป็นนักวิชาการคนแรกที่ทำการศึกษาและสนใจการกระทำ ความผิดของบุคคลในวงสังคมชั้นสูง ซึ่งมีลักษณะแตกต่างไปจากการประกอบอาชญากรรมทั่วไป เรียก อาชญากรรมจำพวกนี้ว่า “อาชญากรรมคอเชิ้ตขาว” (White Collar Crime) ซึ่งหมายถึง “การกระทำ ความผิดต่อกฎหมายอาญาของบุคคลที่มีฐานะดีในทางเศรษฐกิจและสังคมโดยอาศัยหรือเกี่ยวข้องกับ ตำแหน่งหน้าที่หรืออาชีพของคน” หรืออีกนัยหนึ่งคือ “การทุจริตที่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อสาธารณะ จนกระทั่งต้องมาใช้มาตรการทางอาญามาจัดการ” นอกจากนี้ Edwin H. Sutherland ได้อธิบายว่า “อาชญากรรมคอเชิ้ตขาว” ควรถือเป็นอาชญากรรมเพราะว่า

- ๑) เป็นการกระทำที่ก่อความเสียหายแก่สาธารณชน
- ๒) มีสภาพบังคับ (Sanction) ตามกฎหมาย เช่น จำคุก ปรับ หรือค่าเสียหายเพื่อการ ลงโทษ และ
- ๓) มีเจตนา

Herber Edelhertz^{๕๕} ได้ปรับปรุงความหมายของ “อาชญากรรมคอเชิ้ตขาว” ว่าเป็น การกระทำที่ผิดกฎหมายธรรมดาเดียว วาระเดียว หรือการกระทำผิดกฎหมายอย่างต่อเนื่อง หรือ เกี่ยวข้องกันหลายกรรมหลายวาระ การกระทำโดยวิธีการที่ไม่เกี่ยวกับกายภาพ และโดยการปกปิด ซ่อนเร้นหรือหลอกลวงเพื่อให้ได้ซึ่งเงินและทรัพย์สิน หรือเพื่อที่จะได้มาซึ่งความได้เปรียบทางธุรกิจ หรือทางส่วนตัว วัตถุประสงค์ของการประกอบอาชญากรรมจำพวกนี้ก็คือ วัตถุประสงค์เพื่อให้ได้มาซึ่ง ผลกำไรหรือผลได้ทางเศรษฐกิจ

วีระพงษ์ บุญโญภาส^{๕๖} ให้ความหมายของอาชญากรรมทางเศรษฐกิจไว้ว่า เป็นการ กระทำความผิดต่อกฎหมายซึ่งมีผลกระทบต่อเศรษฐกิจและความมั่นคงของประเทศไทยโดยไม่ได้ จำกััดเฉพาะความผิดอาญาเท่านั้น ผู้กระทำความผิดดังกล่าวมักจะเป็นผู้ที่มีสถานภาพทางสังคม

อภิชัย พันธเสน^{๕๗} ให้ความหมายของอาชญากรรมทางเศรษฐกิจว่า ใครก็ตามที่พยายาม แย่งยึดผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจโดยไม่ชอบธรรมเนื่องจากมีอำนาจมืด มีความฉลาด มีอำนาจทาง เศรษฐกิจ มีพลังกำลังหรือมีอิทธิพลทางกฎหมาย ทางทหาร ทางการเมืองที่เหนือกว่า

^{๕๔}เกริกชัย ฉันทจิตต์. “อาชญากรรมทางเศรษฐกิจ : ศึกษากรณีการฉ้อโกงประกันภัยรถยนต์”. (วิทยานิพนธ์ปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชานิติศาสตร์, มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์, ๒๕๕๒). หน้า ๑๔.

^{๕๕}โสทร วณิชเสถียร และ เสริน ปุณณะหิตานนท์. อาชญากรรมทางเศรษฐกิจ : ทฤษฎีและ ปฏิบัติ. (ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์, ๒๕๒๙). หน้า ๒-๓.

^{๕๖}วีระพงษ์ บุญโญภาส (ม.ป.ป). “การศึกษา วิเคราะห์ และกำหนดแนวทางในการแก้ไข ปรับปรุงกฎหมายเกี่ยวกับอาชญากรรมเศรษฐกิจการเงินฯ”. คณะนิติศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. หน้า ๓๗.

^{๕๗}อภิชัย พันธเสน. “อาชญากรรมทางเศรษฐกิจ : อุปสรรคและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับ ประสิทธิภาพของการบังคับใช้กฎหมาย”. คณะนิติศาสตร์, มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๐. หน้า ๒๐.

คณิน บุญสุวรรณ^{๕๘} ได้ให้ความหมายไว้ว่า อาชญากรรมทางเศรษฐกิจ คือ การกระทำใดที่ก่อให้เกิดผลเสียหายอย่างร้ายแรงหรือบ่อนทำลายเศรษฐกิจของประเทศ ไม่ว่าจะการกระทำนั้นผู้กระทำมีเจตนาหรือไม่มีเจตนา ผิดกฎหมายหรือไม่ผิดกฎหมาย มีกฎหมายหรือไม่มีกฎหมายห้ามก็ตาม โดยสรุปอาชญากรรมทางเศรษฐกิจมีคำเรียกหลายต่อหลายคำ เช่น อาชญากรรมทางเศรษฐกิจ (Economic Crime) อาชญากรรมทางพาณิชย์ (Commercial Crime) อาชญากรรมซึ่งกระทำลงโดยห้างหุ้นส่วนบริษัท (Corporate Crime) อาชญากรรมคอเชิ้ตขาว (White Collar crime) หรืออาชญากรรมทางเศรษฐกิจ (Business Crime) แต่ความหมายที่แท้จริงก็จะเป็นไปในแนวทางเดียวกัน ซึ่งหมายถึงการกระทำผิดกฎหมายของบุคคลที่มีสถานะ อำนาจ หรืออิทธิพลในสังคมที่เป็นอันตรายต่อความผาสุกและสวัสดิภาพของประชาชน ในลักษณะของการบ่อนทำลายเศรษฐกิจและความมั่นคงของประเทศ

๑. ลักษณะของอาชญากรรมทางเศรษฐกิจ

พลเอกสิทธิ จิโรจน์^{๕๙} ได้แบ่งลักษณะของอาชญากรรมทางเศรษฐกิจออกได้เป็น ๗ ประการดังต่อไปนี้

๑) เป็นการกระทำผิดกฎหมาย หรือแฝงเร้นการกระทำผิดกฎหมายไว้ในกิจการที่ถูกต้องตามกฎหมาย ซึ่งได้รับอนุญาตแล้ว มีการจำแนกรูปแบบของการกระทำความผิดไปในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งในด้านที่เป็นการประกอบการแบบลักลอบและเปิดเผยแต่ผิดกฎหมาย เช่น การตัดไม้ทำลายป่า การผลิตและการลักลอบประกอบการทำแร่เถื่อน การค้าของหนีภาษี การประกอบการผิดกฎหมายในเรื่องการเงิน การคลัง การธนาคาร บริษัทเงินทุนหลักทรัพย์ การประกอบกิจการแชร์ลูกโซ่ ทำนองนี้ตามที่ได้มีพระราชบัญญัติกำหนดไว้แล้วว่ามี ความผิด

๒) มีวิธีปกปิดความผิดและพยายามทำลายหลักฐาน เพื่อที่จะไม่ให้มีหลักฐานผูกมัดตน ทั้งนี้ อาชญากรรมทางเศรษฐกิจจะมีความซับซ้อน และมีการกระทำอย่างค่อยเป็นค่อยไป ใช้เวลานานจึงจะรู้ถึงความเสียหาย ทำให้การค้นหาหลักฐานเป็นไปด้วยความยากลำบาก ไม่ทันต่อเหตุการณ์อันเป็นโอกาสให้อาชญากรประเภทนี้สามารถปกปิด ทำลาย ซ่อนเร้นหลักฐานได้เป็นอย่างดีด้วยอำนาจเงินที่ได้มาจากการกระทำผิดทางเศรษฐกิจ ก่อให้เกิดอิทธิพลมืดในการปกปิดพยาน ตัดสินบนเจ้าพนักงานตำรวจและเจ้าพนักงานของรัฐ รวมทั้งจ้างผู้อื่นให้รับสารภาพแทนได้ จึงยากต่อการปราบปรามได้ถึงแหล่งต้นตอที่แท้จริง

๓) เนื่องจากพฤติกรรมการกระทำที่มีลักษณะที่ซ่อนเร้น แอบแฝง สังเกตเห็นหรือพบความผิดได้ยาก บางครั้งผู้กระทำไม่ได้รู้สึกตัวว่าตัวเองถูกกระทำซึ่งกว่าจะรู้ตัวได้ต่อเมื่อเกิดความเสียหายขึ้นแล้ว ประกอบกับอาชญากรรมทางเศรษฐกิจไม่มีภาพพจน์ที่น่าหวาดกลัวต่อประชาชน ไม่มีลักษณะสร้างความหวาดกลัว คุกคาม หรือข่มขู่ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของผู้ถูกกระทำโดยตรง

๔) มีความรู้ความชำนาญ มีการใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัย ไม่ว่าจะเป็นในด้าน การจัดการ มีการใช้เครื่องจักรเข้าช่วยในการดำเนินการ เช่น คอมพิวเตอร์ เอกสารทางการค้า ประกอบกับการเตรียมการวางแผนเป็นอย่างดี การกระทำผิดจะดำเนินการกันอย่างเป็นระบบ มีการศึกษาหา

^{๕๘}คณิน บุญสุวรรณ. “อาชญากรรมทางเศรษฐกิจ นักบ่อนทำลายชาติอย่างแท้จริง”. เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการเรื่องอาชญากรรมทางเศรษฐกิจ, ๒๕๒๙. หน้า ๓.

^{๕๙}เกริกชัย ฉันทจิตต์. เรื่องเดิม. หน้า ๑๗-๑๙.

ข้อมูลการวางแผนและจัดการเรื่องอื่นไว้พร้อมสรรพ จึงยากต่อการสืบสวนสอบสวน จับกุม และพิพากษาคดี

๕) มักจะกระทำโดยกลุ่มหรือบุคคลที่มีสภาพหรือบารมีในสังคมโดยเฉพาะผู้ทรงอิทธิพลทางการเมือง มีอำนาจกฎหมายอยู่ในมือ ในประการนี้ประชาชนทั่วไปไม่กล้ากระทำ มีข้อเท็จจริงที่ไม่อาจปฏิเสธได้ประการหนึ่งก็คือ ในวงการการเมืองเองก็มีอาชญากรรมทางเศรษฐกิจปะปนอยู่ไม่น้อยเช่นกัน บุคคลเหล่านี้มักจะทำอยู่สองฐานะ คือ ฐานะที่ได้รับความไว้วางใจของราษฎร และมีฐานะหนึ่งคือฐานะโจรสลัด

๖) การประกอบความผิดทางเศรษฐกิจยากที่จะดำเนินการได้ด้วยคนเพียงคนเดียว มักจะดำเนินการโดยหลายคนหลายกลุ่ม รวมทั้งมีประชาชนเข้าร่วมโดยรู้ตัวและไม่รู้ตัวจนเชื่อมโยงเป็นกระบวนการในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ อีกทั้งยังมีแนวโน้มจะรวมกันเป็นองค์กรอาชญากรรม (Organization Crime) และขยายตัวออกเป็นอาชญากรรมระหว่างประเทศต่อไป

๗) มีลักษณะที่เป็นอันตรายต่อความผาสุกและสวัสดิภาพของประชาชน ความเสียหายมีมูลค่ามากกว่าอาชญากรรมธรรมดา จำนวนผู้เสียหายในแต่ละครั้งมีเป็นจำนวนมาก และนอกจากมีลักษณะที่เป็นการทำร้ายมหาชนแล้ว อาจกล่าวได้ว่ารัฐก็นับได้ว่าเป็นผู้เสียหายด้วยเช่นกันเพราะอาชญากรรมทางเศรษฐกิจบ่อนทำลายเศรษฐกิจ ชัดขวางการพัฒนาเติบโตทางสังคมและในแง่ความมั่นคง ซึ่งก็มีผลไปถึงการทำลายศีลธรรม ประเพณี และวัฒนธรรมของสังคมด้วย

Walter C. Reckless^{๖๐} จัดให้อาชญากรรมทางเศรษฐกิจอยู่ในประเภทอาชญากรรมอาชีพที่ใช้เทคนิคขั้นสูงในการกระทำความผิดซึ่งนอกจากจะเป็นผู้ที่มีความรู้และประสบการณ์ มีความเชี่ยวชาญในวิชาชีพหรืออาชีพที่ตนถนัด ยังมีคุณสมบัติที่พิเศษต่างจากอาชญากรรมธรรมดา คือ

๑) อาชญากรอาชีพที่ใช้ความรู้ความสามารถ มีภูมิหลังที่ดีกว่าอาชญากรอาชีพธรรมดา มีความเฉลียวฉลาด มีบุคลิกดี เป็นที่ยอมรับนิยมของผู้อื่น

๒) ใช้เทคนิคขั้นสูง ซึ่งมีประสิทธิภาพในการกระทำความผิด ดังนั้นเมื่อเกิดการกระทำความผิดแล้ว จึงยากแก่การสืบสวนจับกุม

๓) ประกอบอาชญากรรมที่ไม่สะท้อนขวัญของประชาชน ไม่สร้างความโกรธแค้นแก่เจ้าทุกข์ในระยะแรก

๔) มีวิธีการทำลายหลักฐานได้แนบเนียน เหลือหลักฐานมัดตัวน้อยที่สุด

๕) เป็นอาชญากรรมที่รายได้สูง และวิถีทางการดำรงชีวิตของอาชญากรพวกนี้ปะปนอยู่กับสังคมพลเมืองดี

๒. ประเภทของอาชญากรรมทางเศรษฐกิจ

วีระพงษ์ บุญโญภาส^{๖๑} ได้กล่าวไว้ว่า เมื่อกฎหมายถูกใช้เป็นเครื่องกำหนดว่าการกระทำเช่นใดที่ถือว่าเป็นอาชญากรรมทางเศรษฐกิจ การกำหนดดังกล่าวขึ้นอยู่กับกรมองขอบเขตความหมายของอาชญากรรมทางเศรษฐกิจด้วยมุมมองเช่นใด ซึ่งแต่เดิมกฎหมายมักจะเน้นในความผิดเกี่ยวกับทรัพยากร เช่น การตัดไม้ทำลายป่า ความผิดเกี่ยวกับแร่ ความผิดเกี่ยวกับการ

^{๖๐}วีระพงษ์ บุญโญภาส. “อาชญากรรมทางเศรษฐกิจในทศวรรษที่ ๙๐”, วารสารกฎหมาย คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ปีที่ ๑๔ ฉบับที่ ๒, ๒๕๓๖. หน้า ๑-๒.

^{๖๑}วีระพงษ์ บุญโญภาส (ม.ป.ป). เรื่องเดิม. หน้า ๑๕-๑๗.

ลักลอบขนสินค้าหนีภาษี ซึ่งการกระทำความผิดดังกล่าวมักกระทำอย่างเป็นกระบวนกร และปรากฏผู้มีอิทธิพลเกี่ยวข้องกับหนุนหลัง แต่ในปัจจุบันอาชญากรรมทางเศรษฐกิจได้ขยายวงกว้างออกไปอย่างมาก อาชญากรรมทางเศรษฐกิจที่พบเห็นได้บ่อยที่สุดก็คือ การบิดเบือนบัญชีการเงินของห้างหุ้นส่วนต่าง ๆ การยักย้ายถ่ายเทในการแลกเปลี่ยนสินค้า การให้สินบนในวงการธุรกิจ การใช้อิทธิพลทางการเงินโน้มน้าวให้มีการออกกฎหมายเพื่อให้ตนเองหรือกลุ่มของตนได้รับผลประโยชน์ การเสนอข้อมูลที่เป็นเท็จในการโฆษณา การคดโกงเครื่องชั่ง เครื่องวัด การหลีกเลียงภาษี การล้มละลายโดยฉ้อฉล ทำให้กฎหมายต้องขยายขอบเขตของอาชญากรรมทางเศรษฐกิจให้กว้างออกไป เพื่อให้ครอบคลุมถึงการกระทำความผิดทางเศรษฐกิจที่ปรากฏในปัจจุบัน ตั้งแต่การคุ้มครองผู้บริโภคให้พ้นจากการเอาเปรียบ และมีความปลอดภัยในการบริโภคอาหาร ยา และเครื่องใช้ อื่น ๆ การควบคุมราคา ไปถึงการประกอบ

ธุรกิจเงินทุน ธุรกิจหลักทรัพย์ และธุรกิจเครดิตฟองซิเออร์ และธุรกิจธนาคาร

นอกจากการจำแนกประเภทอาชญากรรมทางเศรษฐกิจตามลักษณะดังกล่าวแล้วยังสามารถจำแนกอาชญากรรมทางเศรษฐกิจตามผลกระทบที่ผู้เสียหายได้รับ โดยอาจจำแนกประเภทของอาชญากรรมทางเศรษฐกิจได้เป็น ๕ ประเภท คือ

๑) ประเภทที่เป็นการกระทำต่อคู่แข่งในวงการค้าหรืออุตสาหกรรม เช่น การจารกรรมข้อมูล การวางเพลิงเผาทรัพย์สินของฝ่ายตรงข้าม การปลอมหรือแปลงเครื่องหมายการค้า การติดสินบนเจ้าหน้าที่ของคู่แข่ง หรือบุคคลในรัฐบาล เพื่อให้มีอิทธิพลเหนือคู่แข่ง การรวมหัวกันเพื่อกำหนดราคาสินค้าเพื่อกำจัดคู่แข่งขึ้น การรวมกิจการเข้าด้วยกัน หรือการเอากิจการของบริษัทอื่นอันเป็นการฝ่าฝืนต่อกฎหมายว่าด้วยการผูกขาด

๒) ประเภทที่เป็นการกระทำต่อรัฐบาล เช่น การหลีกเลียงภาษี หรือบริษัทข้ามชาติ การจ่ายเงินหาเสียงเลือกตั้งที่ผิดกฎหมายแก่นักการเมือง การติดสินบนเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลเพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนกับการจ้างวานที่มีรายได้สูงในอนาคต การให้ข้อมูลอันเป็นเท็จเพื่อป้องกันมิให้ออกกฎหมายหรือระเบียบมาควบคุม หรือการใช้อิทธิพลในการยกเลิกกฎหมายที่ควบคุมอยู่ ล้วนเป็นการสนับสนุนให้เกิดการคอร์รัปชันและประพฤตมิชอบในวงราชการมากขึ้น

๓) ประเภทที่เป็นการกระทำต่อลูกจ้างพนักงานบริษัทเอง เช่น การจ่ายค่าจ้างต่ำกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้ การไม่ยอมรับข้อเรียกร้องของสหภาพแรงงาน การที่นายจ้างไม่นำพาต่อสุขภาพและความปลอดภัยของลูกจ้าง ไม่ดำเนินการให้มีมาตรการรักษาความปลอดภัยในสุขภาพอนามัยและชีวิตที่กฎหมายบังคับให้กระทำ

๔) ประเภทที่เป็นการกระทำต่อผู้บริโภค เช่น การโฆษณาหลอกลวงผู้บริโภค การปิดป้ายสินค้าโดยบอกราคาและคุณภาพที่ไม่ตรงความจริง การผลิตและการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ที่ยังไม่ได้ตรวจสอบหรือเป็นอันตราย การขายสินค้าที่ปลอมแปลงและขายสินค้าเกินราคาจริงเป็นการค้ากำไรเกินควร

๕) ประเภทที่เป็นการกระทำต่อชุมชนส่วนรวม เช่น การที่โรงงานอุตสาหกรรมก่อให้เกิดมลพิษในอากาศ ในน้ำหรือบนพื้นดิน หรือจงใจละเมิดกฎหมายที่อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ เช่น การตัดไม้ทำลายป่า การทำให้ทรัพยากรหายากหมดสิ้นไป

ความหมายของความผิดฐานฟอกเงิน

การฟอกเงิน หมายถึง การปรับเปลี่ยนเงินทองหรือทรัพย์สินที่ได้มาจากการประกอบอาชีพที่ผิดกฎหมาย เช่น การค้ายาเสพติด ค่าอาวุธเถื่อน ค้าสินค้าหนีภาษี การพนัน การละเมิดลิขสิทธิ์ การปลอมแปลงเงินตรา การปลอมแปลงเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการเงิน ล่อลวงค้าหญิงและโสเภณีเด็ก หลอกหลวง ต้มตุ๋น ลักทรัพย์ จี้ปล้น เรียกค่าไถ่ ส่วย คอร์รัปชัน โดยนำเอาเงินทองหรือทรัพย์สินที่ได้มาอย่างผิดกฎหมาย เข้าไปลงทุนหรือไปพอกในธุรกิจที่ถูกกฎหมาย เมื่อได้ผลตอบแทน ก็นำเอาเงินที่ได้ไปลงทุน หรือไปพอกอีกครั้งในกิจการที่น่าเชื่อถือมากขึ้น เช่น ไปลงทุนในธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ หรือธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ หรือ ธุรกิจกองทุน เพื่อลวงให้สาธารณชนเชื่อว่า เงินทองทรัพย์สินที่ได้มาเป็นเงินสะอาด

การฟอกเงินเป็นการกระทำโดยกระบวนการบุคคลต่อทรัพย์สิน เพื่อมิให้ทราบถึงแหล่งที่มาของรายได้ที่ผิดกฎหมาย และทำให้รายได้นั้นมีที่มาโดยชอบด้วยกฎหมาย วิธีการหรือช่องทางการฟอกเงินทำได้หลายวิธี ได้แก่

๑. การโอนเงินสดออกนอกประเทศเป็นการนำเงินสดไปฝากไว้กับธนาคาร หรือสถาบันการเงินในต่างประเทศ

๒. การฝากเงินกับสถาบันการเงิน

๓. การนำเงินสดติดตัวออกนอกประเทศ

๔. การซื้อ - ขายหุ้นในตลาดหลักทรัพย์

๕. การซื้ออสังหาริมทรัพย์ อาทิเช่น การซื้อที่ดิน อาคาร

๖. การซื้อกิจการที่มีผลขาดทุน แต่เป็นกิจการที่มีรายรับเป็นเงินสด เป็นต้น

๗. การนำเงินสดไปซื้อตราสารการเงินที่เปลี่ยนมือ ซึ่งอาจจะไม่มีการควบคุมจาก

สถาบันการเงินผู้ออก

๘. การจัดตั้งบริษัทหรือกิจการขึ้นเพื่อทำธุรกิจ

ลักษณะการกระทำความผิดและบทลงโทษตามกฎหมายการฟอกเงิน มีดังนี้

๑. ให้ถือว่า การฟอกเงินเป็นความผิดอาญา ในบททั่วไปของกฎหมายกำหนดให้การกระทำต่อไปนี้ เป็นความผิดฐานฟอกเงิน คือ

๑.๑ ผู้ใดโอน ครอบครอง หรือเปลี่ยนแปลงสภาพทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิด เพื่อซุกซ่อน หรือปกปิดแหล่งที่มาของทรัพย์สินนั้น หรือเพื่อช่วยเหลือผู้อื่นไม่ว่าก่อน ขณะหรือหลังการกระทำความผิดมิให้ต้องรับหรือรับโทษน้อยลงในความผิดมูลฐาน

๑.๒ ผู้ใดกระทำความผิดด้วยประการใด ๆ เพื่อปกปิดหรืออำพรางลักษณะที่แท้จริง การได้มาแหล่งที่ตั้ง การจำหน่าย การโอน การได้สิทธิใด ๆ ซึ่งทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิด

๒. กำหนดให้มีมาตรการลงโทษผู้สนับสนุน หรือช่วยเหลือผู้พยายามกระทำความผิด หรือสมคบเพื่อกระทำความผิดฐานฟอกเงิน ให้มีมาตรการลงโทษที่หนักขึ้น หากผู้กระทำความผิดเป็นผู้มีอำนาจหน้าที่ตามกฎหมายป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน รวมทั้งให้มีมาตรการรับทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิด ซึ่งเป็นการรับทรัพย์สินทางแพ่ง และไม่ผูกพันกับความผิดอาญา

๓. ผู้กระทำความผิดฐานฟอกเงินต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่ ๑ ปี ถึง ๑๐ ปี หรือปรับตั้งแต่ ๒๐,๐๐๐ บาท ถึง ๒๐๐,๐๐๐ บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ สำหรับนิติบุคคลต้องระวางโทษปรับตั้งแต่ ๒๐๐,๐๐๐ ถึง ๑,๐๐๐,๐๐๐ บาท สำหรับกรรมการ ผู้จัดการ หรือบุคคลซึ่งรับผิดชอบกิจการ

ดำเนินงานของนิติบุคคล ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่ ๑ ปี ถึง ๑๐ ปี หรือปรับตั้งแต่ ๒๐,๐๐๐ บาท ถึง ๒๐๐,๐๐๐ บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

๔. ผู้ใดรายงานหรือแจ้งโดยแสดงข้อความอันเป็นเท็จหรือปกปิดความจริงที่ต้องแจ้งให้พนักงานเจ้าหน้าที่ทราบ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกิน ๒ ปี หรือปรับตั้งแต่ ๕๐,๐๐๐ ถึง ๕๐๐,๐๐๐ บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ รวมทั้งผู้ใดไม่มาให้ถ้อยคำ ไม่ส่งคำชี้แจงเป็นหนังสือ หรือไม่ส่งเอกสาร หรือขัดขวาง หรือไม่ให้ความสะดวก ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกิน ๑ ปี หรือปรับไม่เกิน ๒๐,๐๐๐ บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

การรายงานการทำธุรกรรมของสถาบันการเงิน

กฎหมายได้กำหนดให้สถาบันการเงินผู้ประกอบอาชีพเกี่ยวกับการดำเนินการหรือให้คำแนะนำในการทำธุรกรรมที่เกี่ยวกับการลงทุนหรือการเคลื่อนย้ายเงินทุน สำนักงานที่ดิน กรุงเทพมหานคร สำนักงานที่ดินจังหวัด สำนักงานที่ดินสาขา และสำนักงานที่ดินอำเภอ มีหน้าที่ต้องรายงานการทำธุรกรรมต่อสำนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินเมื่อปรากฏธุรกรรมดังกล่าวเป็น

๑. ธุรกรรมที่ใช้เงินสดหรือทรัพย์สินมีจำนวนหรือมูลค่าเกินกว่าที่กำหนดไว้ในกฎกระทรวง หรือธุรกรรมที่มีเหตุอันควรสงสัย

๒. การขอจดทะเบียนสิทธิและนิติกรรมเกี่ยวกับอสังหาริมทรัพย์ที่สถาบันการเงินมิได้เป็นคู่กรณีที่มีการชำระเงินด้วยเงินสดเป็นจำนวนเกินกว่าที่กำหนดไว้ในกฎกระทรวง หรือเมื่ออสังหาริมทรัพย์มีมูลค่าตามราคาประเมินเพื่อเรียกเก็บค่าธรรมเนียมจดทะเบียนสิทธิและนิติกรรมเกินกว่าที่กำหนดไว้ในกฎกระทรวง เว้นแต่เป็นการโอนในทางมรดกให้แก่ทายาทโดยธรรมหรือเมื่อเป็นธุรกรรมที่มีเหตุอันควรสงสัย

๓. ผู้ประกอบอาชีพต้องรายงานในกรณีที่มีเหตุอันควรเชื่อได้ว่าการทำธุรกรรมนั้นเกี่ยวข้องกับทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดหรือเป็นธุรกรรมที่มีเหตุอันควรสงสัย

ความผิดมูลฐานฟอกเงิน

ความผิดมูลฐานฟอกเงินตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒ ที่แก้ไขเพิ่มเติมล่าสุดแล้ว มีการกระทำที่จะมีมูลอันเป็นฐานความผิดเข้าข่ายการกระทำความผิดฐานฟอกเงินมี ๒๑ มูลฐาน ดังต่อไปนี้

๑. ความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดตามกฎหมายว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด หรือกฎหมายว่าด้วยมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด

๒. ความผิดเกี่ยวกับการค้ายาตามกฎหมายว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ หรือความผิดตามประมวลกฎหมายอาญาในความผิดเกี่ยวกับเพศ เฉพาะที่เกี่ยวกับการเพนธุระจัดหา ลอไป พาไป หรือรับไว้เพื่อการอนาจารซึ่งชายหรือหญิง เพื่อสนองความใคร่ของผู้อื่น หรือความผิดฐานพรากเด็กและผู้เยาว์เฉพาะที่เกี่ยวกับการกระทำเพื่อหากำไรหรือเพื่ออนาจาร หรือโดยทุจริต ชื่อ จำหน่าย หรือรับตัวเด็กหรือผู้เยาว์ซึ่งถูกพรากนั้น หรือความผิดตามกฎหมายว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการค้าประเวณีเฉพาะที่เกี่ยวกับการเพนธุระจัดหาลอไปหรือชักพาไปเพื่อให้บริการแก่บุคคลนั้นกระทำการค้าประเวณีหรือที่เกี่ยวกับการเพนเจ้าของกิจการการค้าประเวณีผู้ดูแลหรือ

ผู้จัดการกิจการคาประเวณีหรือ สถานการคาประเวณีหรือเป็นผู้ควบคุมผู้กระทำการคาประเวณีในสถานการคาประเวณี

๓. ความผิดเกี่ยวกับการฉ้อโกงประชาชนตามประมวลกฎหมายอาญาหรือความผิดตามกฎหมายวาดวยการกู้ยืมเงินที่เป็นการฉ้อโกงประชาชน

๔. ความผิดเกี่ยวกับการรั้งยกหรือฉ้อโกงหรือประทุษร้ายต่อทรัพย์หรือกระทำโดยทุจริต ตามกฎหมายวาดวยธุรกิจสถาบันการเงิน หรือกฎหมายวาดวยหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์ ซึ่งกระทำโดย กรรมการ หรือผู้จัดการ หรือบุคคลใด ซึ่งรับผิดชอบหรือมีประโยชน์เกี่ยวของในการดำเนินงานของสถาบันการเงิน นั้น

๕. ความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ราชการ หรือความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ในการยุติธรรมตามประมวลกฎหมายอาญา ความผิดตามกฎหมายวาดวยความผิดของพนักงานในองคการหรือหน่วยงานของรัฐหรือความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่หรือทุจริตต่อหน้าที่ตามกฎหมายอื่น

๖. ความผิดเกี่ยวกับการกรรโชก หรือรีดเอาทรัพย์ที่กระทำโดยอาจอ้างยี่ หรือของโจรตามประมวลกฎหมายอาญา

๗. ความผิดเกี่ยวกับการลักลอบหนีศุลกากรตามกฎหมายวาดวยศุลกากร

๘. ความผิดเกี่ยวกับการกอการรายตามประมวลกฎหมายอาญา

๙. ความผิดเกี่ยวกับการพนันตามกฎหมายวาดวยการพนัน เฉพาะความผิดเกี่ยวกับการเปนผู้จัดใหม่การเล่นการพนันโดยมิได้รับอนุญาต โดยมีวงเงินในการกระทำความผิดรวมกันมีมูลค่าตั้งแต่หาลานบาทขึ้นไป หรือเปนการจัดใหม่การเล่นการพนันทางสื่ออิเล็กทรอนิกส์

๑๐. ความผิดเกี่ยวกับการเปนสมาชิกอั้งยี่ ตามประมวลกฎหมายอาญา หรือการมีส่วนร่วมในองคกรอาชญากรรมที่มีกฎหมายกำหนดเปนความผิด

๑๑. ความผิดเกี่ยวกับการรับของโจรตามประมวลกฎหมายอาญา เฉพาะที่เกี่ยวกับการช่วยจำหน่าย ซื่อ รับจำนำ หรือรับไว้ดวยประการใดซึ่งทรัพย์ที่ได้มาโดยการกระทำความผิดอันมีลักษณะเปนการคา

๑๒. ความผิดเกี่ยวกับการปลอมหรือการแปลงเงินตรา ดวงตรา แสตมป์และตัว ตามประมวลกฎหมายอาญาอันมีลักษณะเปนการคา

๑๓. ความผิดเกี่ยวกับการคาตามประมวลกฎหมายอาญาเฉพาะที่เกี่ยวกับการปลอมหรือ การละเมิดทรัพย์สินทางปัญญาของสินค้า หรือความผิดตามกฎหมายที่เกี่ยวกับการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาอันมีลักษณะเปนการคา

๑๔. ความผิดเกี่ยวกับการปลอมเอกสารสิทธิบัตรอิเล็กทรอนิกส์หรือหนังสือเดินทางตามประมวลกฎหมายอาญาอันมีลักษณะเปนปกติธุระหรือเพื่อการคา

๑๕. ความผิดเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อม โดยการไชยัดถือ หรือครอบครองทรัพยากรธรรมชาติหรือกระบวนการแสวงหาประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติโดยมิชอบดวยกฎหมายอันมีลักษณะเปนการคา

๑๖. ความผิดเกี่ยวกับการประทุษร้ายต่อชีวิตหรือร่างกายจนเปนเหตุให้เกิดอันตรายสาหัส ตามประมวลกฎหมายอาญา เพื่อให้ได้ประโยชน์ซึ่งทรัพย์สิน

๑๗. ความผิดเกี่ยวกับการหนวงเหนียวหรือกักขังผู้อื่นตามประมวลกฎหมายอาญาเฉพาะกรณีเพื่อเรียกหรือรับผลประโยชน์หรือเพื่อตอรองให้ได้รับผลประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่ง

๑๘. ความผิดเกี่ยวกับการลักทรัพย์กรรโชก ริดเอาทรัพย์ชิงทรัพย์ปล้นทรัพย์ฉ้อโกง หรือยักยอก ตามประมวลกฎหมายอาญาอันมีลักษณะเป็นปกติจรรยา

๑๙. ความผิดเกี่ยวกับการกระทำอันเป็นโจรสลัดตามกฎหมายว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการกระทำอันเป็นโจรสลัด

๒๐. ความผิดเกี่ยวกับการกระทำอันไม่เป็นธรรมเกี่ยวกับการซื้อขายหลักทรัพย์ ตามกฎหมายว่าด้วยหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์หรือความผิดเกี่ยวกับการกระทำอันไม่เป็นธรรมเกี่ยวกับสัญญาซื้อขายล่วงหน้าตามกฎหมายว่าด้วยสัญญาซื้อขายล่วงหน้า หรือความผิดเกี่ยวกับการกระทำอันไม่เป็นธรรมที่มีผลกระทบต่อราคาการซื้อขายสินค้าเกษตรล่วงหน้าหรือเกี่ยวกับการใช้ข้อมูลภายในตามกฎหมายว่าด้วยการซื้อขายสินค้าเกษตรล่วงหน้า

๒๑. ความผิดตามกฎหมายว่าด้วยอาวุธปืน เครื่องกระสุนปืน วัตถุระเบิดดอกไม้เพลิง และสิ่งเทียมอาวุธปืน เฉพาะที่เป็นการค้าอาวุธปืน เครื่องกระสุนปืน และวัตถุระเบิดและความผิด ตามกฎหมายว่าด้วยการควบคุมยุทธภัณฑ์เฉพาะที่เป็นการค้ายุทธภัณฑ์เพื่อนำไปใช้ในการก่อการร้าย การรบ หรือการสงคราม

การดำเนินคดีฟอกเงินของไทย

ปัญหาฟอกเงินเป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจของประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก ดังนั้น องค์การสหประชาชาติได้เล็งเห็นถึงความร้ายแรงของปัญหาดังกล่าวจึงกำหนดให้มีอนุสัญญา สหประชาชาติว่าด้วยการต่อต้านการลักลอบค้ายาเสพติดและวัตถุที่ออกฤทธิ์ต่อจิตประสาท ค.ศ. ๑๙๘๘ (Convention Against Illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances) หรือ ที่เรียกโดยทั่วไปว่าอนุสัญญากรุงเวียนนา ค.ศ. ๑๙๘๘ ขึ้น โดยอนุสัญญาฉบับนี้ได้วางแนวคิดและ มาตรการทางกฎหมายต่าง ๆ รวมทั้งมาตรการริบทรัพย์สิน^{๖๒} เพื่อให้ประเทศภาคีสมาชิกได้ถือเป็น แนวทางในการแก้ไขหรือบัญญัติกฎหมายให้สอดคล้องกับอนุสัญญาดังกล่าว เมื่อประเทศไทยได้เข้า ร่วมเป็นภาคีสมาชิกของอนุสัญญากรุงเวียนนา ค.ศ. ๑๙๘๘ ก็ได้มีการตราพระราชบัญญัติป้องกันและ ปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒ และได้นำมาตราการริบทรัพย์สินที่ได้มาจากการทำความผิดที่ มีการเปลี่ยนสภาพให้ดูเหมือนว่าเป็นทรัพย์สินที่ได้มาโดยชอบด้วยกฎหมาย หรือการดำเนินการให้ ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดินและหลักสมคบกันกระทำความผิดมาใช้บังคับแก่กฎหมายฉบับนี้เพื่อเพิ่ม ประสิทธิภาพให้กับเจ้าพนักงานผู้บังคับใช้กฎหมายในการปราบปรามผู้กระทำความผิดที่มีมูลเหตุจูงใจ ทางทรัพย์สิน เพราะกระบวนการริบทรัพย์สินดังกล่าว รัฐมีภาระเพียงแสดงให้เห็นว่ากรณีมีเหตุ อันควรสงสัยว่าทรัพย์สินนั้นเกี่ยวข้องกับกระทำความผิด แล้วหลักการการพิสูจน์ไปยังผู้ซึ่งอ้างว่า เป็นเจ้าของทรัพย์สินให้มีหน้าที่พิสูจน์หักล้างข้อสันนิษฐานของกฎหมาย ซึ่งกระบวนการนี้เป็นการ ดำเนินการทางแพ่ง โดยมุ่งพิจารณาคดีต่อทรัพย์สินว่าตัวทรัพย์สินนั้นมีความผิดหรือบริสุทธิ์ โดยไม่มี การพิจารณาความผิดหรือความบริสุทธิ์ของบุคคลผู้เป็นเจ้าของทรัพย์สิน อันนำไปสู่การดำเนินการ

^{๖๒}ปิยะพันธุ์ อุทมิลปะ, VIENNA CONVENTION ปทัสฐานของการกำหนดความผิด อาญาฐานฟอกเงิน, มาตรการทางกฎหมายในการปราบปรามองค์กรการค้ายาเสพติดข้ามชาติ โดย สำนักงานอัยการสูงสุด. หน้า ๘๗-๘๔.

เพื่อให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดินต่อไป^{๖๓}

^{๖๓}ชนิดาพร ภูเรือ. “ปัญหาการดำเนินการให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดินตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒”. (วิทยานิพนธ์หลักสูตรนิติศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๑). หน้า ๒-๓.

การดำเนินคดีฟ้องเงินของ ปปง. พนักงานอัยการ และศาลแพ่ง^{๖๔}

มาตรการทางแพ่งตามกฎหมายว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน คือการดำเนินการขอให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดินโดยกำหนดไว้ในหมวด ๖ แห่งพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒ มาตรการริบทรัพย์สินในทางแพ่งมีลักษณะแตกต่างกับการริบทรัพย์สินทางอาญา เช่น เริ่มต้นคดีได้จากตัวทรัพย์สิน สามารถดำเนินการได้โดยไม่ต้องมีตัวผู้ต้องหาและไม่ผูกพันกับคดีอาญา (ถ้ามี) เป็นต้น มีมาตรการที่เห็นได้ชัดเจนคือ

๑. เป็นมาตรการพิเศษที่มีลักษณะเฉพาะที่รัฐกำหนดให้ใช้ในการดำเนินการทางแพ่งในการเนิการต่อทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิด โดยมีเหตุผลมาจากหลักการคุ้มครองประโยชน์ของสังคม ประโยชน์สาธารณะและหลักการติดตามและเรียกคืนทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิด

๒. คดีร้องขอให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดินมิใช่คดีแพ่งเกี่ยวเนื่องคดีอาญา เป็นมาตรการทางแพ่ง ไม่ใช่โทษทางอาญา ใช้บังคับย้อนหลังได้ไม่ขัดต่อรัฐธรรมนูญ ซึ่งศาลรัฐธรรมนูญได้มีคำวินิจฉัยไว้

๓. มีการกระทำความผิดมูลฐานเกิดขึ้นไม่ว่าจะจับกุมตัวผู้กระทำความผิดได้หรือไม่ หรือผู้กระทำความผิดจะถูกลงโทษหรือไม่ก็ตาม

๔. มีทรัพย์สินที่เกิดขึ้นจากการกระทำความผิด หรือได้มาจากการจำหน่าย จ่าย โอนทรัพย์สินดังกล่าว หรือดอกผลของทรัพย์สินดังกล่าว

๕. การผลัการะการพิสูจน์ไปให้ผู้ซึ่งอ้างว่าเป็นเจ้าของทรัพย์สิน

๖. มีบทสันนิษฐานของกฎหมาย คือ หากผู้อ้างว่าเป็นเจ้าของทรัพย์สิน หรือรับโอนทรัพย์สินเป็นผู้ซึ่งเกี่ยวข้อง หรือเคยเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับผู้กระทำความผิดมูลฐานหรือความผิดฐานฟอกเงินมาก่อน ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่า บรรดาทรัพย์สินดังกล่าวเป็นทรัพย์สินเกี่ยวกับการกระทำหรือได้รับโอนมาโดยไม่สุจริต แล้วแต่กรณี อันเป็นหลักกฎหมายในการผลัการะการพิสูจน์ (Shift of Burden of Proof)

๗. หากปรากฏว่ามีทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดเพิ่มขึ้น สามารถดำเนินการยื่นคำร้องขอให้ศาลมีคำสั่งให้ทรัพย์สินนั้นตกเป็นของแผ่นดินได้อีก

๘. ผู้ร้อง (พนักงานอัยการ) ไม่จำเป็นต้องนำสืบพยานหลักฐานให้ประจักษ์แจ้งว่าผู้คัดค้านเป็นผู้กระทำความผิด เพราะการริบทรัพย์สินทางแพ่งเป็นการดำเนินการต่อทรัพย์สิน เป็นคนละส่วนกับการดำเนินการทางอาญา

พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒ หมวด ๖ เป็นบทบัญญัติเกี่ยวกับการดำเนินการกับทรัพย์สิน โดยมีจุดมุ่งหมายในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับการฟอกเงินในรูปแบบต่าง ๆ เนื่องจากทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดเป็นแรงจูงใจที่สำคัญในการกระทำความผิด จึงจำเป็นต้องมีมาตรการทางกฎหมายสำหรับดำเนินการกับทรัพย์สิน

^{๖๔} คู่มือการปฏิบัติงานการพิจารณาคดีตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒ และคดีตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการสนับสนุนทางการเงินแก่การก่อการร้าย พ.ศ. ๒๕๕๖ ด้วยความร่วมมือระหว่างศาลแพ่งและสำนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน, ๒๕๕๖. หน้า ๒๑-๓๒.

ดังกล่าวเพื่อไม่ให้ผู้กระทำความผิดได้รับประโยชน์จากทรัพย์สินนั้น อันเป็นการตัดแรงจูงใจและแหล่งเงินทุนในการกระทำความผิด การดำเนินการกับทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดตามพระราชบัญญัตินี้ กระทำได้โดยการยึดหรืออายัดทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดและการริบทรัพย์สินดังกล่าวให้ตกเป็นของแผ่นดินซึ่งมีวิธีการและขั้นตอนในการดำเนินการของ ปปง. พนักงานอัยการ และศาลแพ่ง ดังนี้

การดำเนินคดีฟอกเงินของสำนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน

๑. การตรวจสอบทรัพย์สินตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒ มาตรา ๓๔

ซึ่งบัญญัติว่า “ให้คณะกรรมการธุรกรรมมีอำนาจหน้าที่ ดังต่อไปนี้

- (๑) ตรวจสอบธุรกรรมหรือทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิด
- (๒) ส่งยับยั้งการทำธุรกรรมตามมาตรา ๓๕ หรือมาตรา ๓๖
- (๓) ดำเนินการตามมาตรา ๔๘

(๔) เสนอรายงานการปฏิบัติการตามพระราชบัญญัตินี้ต่อคณะกรรมการ

(๕) กำกับ ดูแล และควบคุมให้สำนักงานและเลขาธิการปฏิบัติหน้าที่อย่างเป็นอิสระและตรวจสอบได้

(๕/๑) ออกระเบียบ ข้อบังคับ ประกาศ คำสั่ง หรือกำหนดหลักเกณฑ์ใด ๆ เพื่อให้สำนักงานปฏิบัติในส่วนที่เกี่ยวข้องกับอำนาจของคณะกรรมการธุรกรรม ทั้งนี้ ต้องสอดคล้องกับระเบียบ ข้อบังคับ ประกาศ คำสั่ง หรือหลักเกณฑ์ที่คณะกรรมการกำหนดและต้องประกาศในราชกิจจานุเบกษา

(๖) ปฏิบัติการอื่นใดตามที่คณะกรรมการมอบหมาย

ตามบทกฎหมายดังกล่าวกำหนดเป็นอำนาจของคณะกรรมการธุรกรรม ในทางปฏิบัติมีวิธีการดำเนินการดังนี้

๑.๑ เมื่อสำนักงาน ปปง. ได้รับรายงานและข้อมูลเกี่ยวกับการกระทำความผิดมูลฐาน จะทำการตรวจสอบเบื้องต้น หากพบว่ามี การกระทำความผิดมูลฐานจริง จะประมวลเรื่องเสนอคณะกรรมการธุรกรรมเพื่อขอตรวจสอบทรัพย์สิน หากรายละเอียดหรือหลักฐานที่ได้รับมายังไม่เพียงพอก็จะไปดำเนินการขอรายละเอียดหรือรวบรวมพยานหลักฐานเพิ่ม

๑.๒ คณะกรรมการธุรกรรมพิจารณาพยานหลักฐานที่น่าเสนอแล้วเห็นว่า มีหลักฐานเพียงพอ จะมอบหมายให้พนักงานเจ้าหน้าที่ของสำนักงาน ปปง. ทำการตรวจสอบทรัพย์สินของบุคคลที่กระทำความผิดรวมไปถึงผู้เกี่ยวข้องสัมพันธ์

๑.๓ พนักงานเจ้าหน้าที่จะดำเนินการทำคำสั่งมอบหมายและมีหนังสือตรวจสอบทรัพย์สินไปยังสถาบันการเงิน สำนักงานที่ดิน สำนักงานขนส่ง ตรวจสอบประวัติไปยังสำนักงานตำรวจแห่งชาติและสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด ตรวจสอบการเสียภาษีอากร เป็นต้น

๑.๔ รวบรวมพยานหลักฐานเพิ่มเติม อาจต้องมีการเรียกบุคคลใดมาให้ถ้อยคำหรือตรวจค้นอาคารสถานที่หรือยานพาหนะใด ๆ ที่มีเหตุอันควรสงสัยว่าจะมีการชุกซ่อนหรือ

เก็บรักษาทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดหรือพยานหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิด บางครั้งอาจต้องมีการติดตามดักฟังโทรศัพท์

๒. การใช้มาตรการชั่วคราวในการดำเนินการกับทรัพย์สิน

ในการดำเนินการกับทรัพย์สินตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒ ผู้มีอำนาจหน้าที่อาจใช้วิธีการชั่วคราวก่อนที่จะดำเนินการขั้นสุดท้ายคือการยื่นคำร้องขอให้ศาลมีคำสั่งให้ทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดตกเป็นของแผ่นดินได้ดังนี้คือ

๒.๑ การยับยั้งการทำธุรกรรม

การยับยั้งการทำธุรกรรมเป็นกรณีที่มีเหตุอันควรสงสัยหรือมีหลักฐานอันควรสมควรว่าธุรกรรมใดเกี่ยวข้องหรืออาจเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดมูลฐานหรือการกระทำความผิดฐานฟอกเงินพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒ กำหนดให้คณะกรรมการธุรกรรมมีอำนาจสั่งยับยั้งการทำธุรกรรมนั้นไว้ได้ภายในเวลาที่กำหนดแต่ไม่เกินสามวันทำการยกเว้นเป็นกรณีจำเป็นหรือเร่งด่วนเลขาธิการสามารถยับยั้งการทำธุรกรรมไปก่อนได้แล้วรายงานต่อคณะกรรมการธุรกรรม ตามมาตรา ๓๕ ซึ่งบัญญัติว่า “ในกรณีที่มีเหตุอันควรสงสัยและมีพยานหลักฐานอันสมควรว่าธุรกรรมใดเกี่ยวข้องหรืออาจเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดมูลฐานหรือความผิดฐานฟอกเงิน ให้คณะกรรมการธุรกรรมมีอำนาจสั่งเป็นหนังสือยับยั้งการทำธุรกรรมนั้นไว้ก่อนได้ภายในเวลาที่กำหนด แต่ไม่เกินสามวันทำการ

ในกรณีจำเป็นหรือเร่งด่วน เลขาธิการจะสั่งยับยั้งการทำธุรกรรมตามวรรคหนึ่งไปก่อนก็ได้ แล้วรายงานต่อคณะกรรมการธุรกรรม”

แต่หากมีพยานหลักฐานเป็นที่เชื่อได้ว่าธุรกรรมใดเกี่ยวข้องหรืออาจเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดมูลฐานหรือความผิดฐานฟอกเงินให้อำนาจเฉพาะคณะกรรมการธุรกรรมที่จะสั่งยับยั้งการทำธุรกรรมไว้ชั่วคราวภายในเวลาที่กำหนดแต่ไม่เกิน ๑๐ วันทำการตามมาตรา ๓๖ ซึ่งบัญญัติว่า “ในกรณีที่มีพยานหลักฐานเป็นที่เชื่อได้ว่าธุรกรรมใดเกี่ยวข้องหรืออาจเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดมูลฐานหรือความผิดฐานฟอกเงิน ให้คณะกรรมการธุรกรรมมีอำนาจสั่งเป็นหนังสือยับยั้งการทำธุรกรรมนั้นไว้ชั่วคราวภายในเวลาที่กำหนดแต่ไม่เกินสิบวันทำการ”

๒.๒ การยึดหรืออายัดทรัพย์สิน

การยึดหรืออายัดทรัพย์สินตามมาตรา ๔๘ วรรคหนึ่งและวรรคสองแห่งพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒ ซึ่งบัญญัติว่า “ในการตรวจสอบรายงานและข้อมูลเกี่ยวกับการทำธุรกรรม หากมีเหตุอันควรเชื่อได้ว่าอาจมีการโอน จำหน่าย ยักย้ายปกปิด หรือซ่อนเร้นทรัพย์สินใดที่เป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิด ให้คณะกรรมการธุรกรรมมีอำนาจสั่งยึดหรืออายัดทรัพย์สินนั้นไว้ชั่วคราวมีกำหนดไม่เกินเก้าสิบวัน

ในกรณีจำเป็นหรือเร่งด่วน เลขาธิการจะสั่งยึดหรืออายัดทรัพย์สินตามวรรคหนึ่งไปก่อน แล้วรายงานต่อคณะกรรมการธุรกรรม”

จะเห็นได้ว่าผู้มีอำนาจในการยึดหรืออายัดทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดเป็นอำนาจของคณะกรรมการธุรกรรมในกรณีทั่วไปเว้นแต่กรณีจำเป็นเร่งด่วนเลขาธิการ ปปง. จึงจะดำเนินการไปก่อนก็ได้แต่ต้องรายงานต่อคณะกรรมการธุรกรรมโดยระยะเวลาที่จะยึดหรืออายัดได้จะต้องไม่เกิน ๙๐ วันและทรัพย์สินที่จะยึดหรืออายัดได้ต้องเป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดและต้องมีเหตุอันควรเชื่อว่าจะมีการโอนจำหน่ายยักย้ายปกปิดหรือซ่อนเร้นทรัพย์สินนั้น

หลักเกณฑ์และวิธีการในการยึดหรืออายัดทรัพย์สินปัจจุบันมีกฎกระทรวงฉบับที่ ๘ (พ.ศ. ๒๕๔๓) ออกตามความในพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒ กำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการดังนี้

ข้อ ๑ เมื่อสำนักงาน ป.ปง. ได้รับรายงานการทำธุรกรรมหรือข้อมูลเกี่ยวกับการทำธุรกรรมแล้ว จะทำการตรวจสอบเบื้องต้น ถ้าปรากฏว่าการทำธุรกรรมใดมีเหตุอันควรเชื่อได้ว่าอาจมีการโอน จำหน่าย ยักย้าย ปกปิดหรือซ่อนเร้นทรัพย์สินใดที่เป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิด ให้สำนักงาน ป.ปง. เสนอเรื่องให้คณะกรรมการธุรกรรมเพื่อพิจารณาสั่งการโดยเร็ว ทั้งนี้ ภายในเจ็ดวันนับตั้งแต่วันที่ได้พบเหตุเช่นนั้น

ในการพิจารณาคณะกรรมการธุรกรรม ถ้าเห็นว่าเรื่องที่เสนอมายังไม่เพียงพอที่จะพิจารณาสั่งการตามมาตรา ๔๘ คณะกรรมการธุรกรรมอาจมอบหมายให้พนักงานเจ้าหน้าที่ซึ่งได้รับมอบหมายเป็นหนังสือจากเลขาธิการ ดำเนินการตรวจสอบเพิ่มเติมแล้วรายงานให้ทราบก็ได้

ข้อ ๒ ในกรณีที่คณะกรรมการธุรกรรมเห็นว่าเรื่องที่เสนอมาตาม ข้อ ๑ อาจดำเนินการตามมาตรา ๔๙ ได้ เพียงแต่ขาดหลักฐานบางประการที่จะทำให้เชื่อได้ว่าทรัพย์สินใดเป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิด ให้คณะกรรมการธุรกรรมดำเนินการตรวจสอบทรัพย์สินหรือจะมอบหมายให้พนักงานเจ้าหน้าที่ซึ่งได้รับมอบหมายเป็นหนังสือจากเลขาธิการดำเนินการตรวจสอบทรัพย์สินเพื่อให้ได้มาซึ่งหลักฐานดังกล่าว

ข้อ ๓ ในกรณีที่ปรากฏหลักฐานเป็นที่เชื่อได้ว่าทรัพย์สินใดเป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิด ให้คณะกรรมการธุรกรรมส่งเรื่องให้เลขาธิการดำเนินการต่อไปตามมาตรา ๔๙ โดยเร็ว

จากกฎกระทรวงดังกล่าวมีแนวปฏิบัติ คือ

๑) เมื่อได้มีการตรวจสอบรวบรวมพยานหลักฐานจนมีเหตุอันควรเชื่อได้ว่าทรัพย์สินใดเป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดและอาจมีการโอน จำหน่าย ยักย้าย ปกปิดหรือซ่อนเร้นทรัพย์สินดังกล่าว พนักงานเจ้าหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายจะเป็นผู้ประมวลเรื่องเสนอให้คณะกรรมการธุรกรรมพิจารณาสั่งการให้มีการยึดหรืออายัดทรัพย์สินไว้ชั่วคราวมีกำหนดไม่เกิน ๙๐ วัน ยกเว้นถ้าเป็นกรณีจำเป็นเร่งด่วน เลขาธิการ ป.ปง. ก็สามารถมีคำสั่งยึดหรืออายัดทรัพย์สินได้ แต่ต้องรายงานคณะกรรมการธุรกรรม

๒) เมื่อคณะกรรมการธุรกรรมหรือเลขาธิการ ป.ปง. มีคำสั่งยึดหรืออายัดทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดแล้ว พนักงานเจ้าหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายจะต้องดำเนินการยึดหรืออายัดทรัพย์สินตามคำสั่ง พร้อมทั้งประเมินราคาทรัพย์สินนั้นตามมาตรา ๕๖ การประเมินราคาทรัพย์สินอาจขอความร่วมมือจากผู้เชี่ยวชาญหรือผู้มีความรู้ความชำนาญก็ได้ หลังจากนั้นให้ทำรายงานเสนอต่อคณะกรรมการธุรกรรม หรือเลขาธิการ ป.ปง. แล้วแต่กรณี พร้อมแนบบัญชีทรัพย์สินที่ยึดหรืออายัดไปด้วย

๓) พนักงานเจ้าหน้าที่ต้องมีหนังสือแจ้งเจ้าของหรือผู้มีสิทธิในทรัพย์สิน หากเป็นการยึดต่อสังหาริมทรัพย์ ต้องมีหนังสือแจ้งเจ้าพนักงานที่ดิน และถ้าเป็นการยึดต่อสังหาริมทรัพย์จะต้องแจ้งนายทะเบียนแห่งทรัพย์สิน นอกจากนั้นจะต้องแจ้งบุคคลภายนอกที่เกี่ยวข้องด้วย เช่น สถาบันการเงิน ที่ผู้ถูกตรวจสอบได้ฝากทรัพย์สินไว้ หากเป็นทรัพย์สินประเภทสิทธิเรียกร้องจะต้องแจ้งแก่บุคคลภายนอกซึ่งมีหน้าที่หรือความรับผิดชอบในการชำระเงินหรือส่งมอบสิ่งของตามสิทธิเรียกร้องนั้นด้วย

๔) เพื่อเป็นการคุ้มครองบุคคลภายนอกผู้สุจริตมิให้ต้องเสียหายตามมาตรา ๔๘ วรรคสี่

จึงบัญญัติให้ผู้ทำธุรกรรมซึ่งถูกสั่งยึดหรืออายัดทรัพย์สินหรือผู้มีส่วนได้เสียในทรัพย์สินสามารถแสดงหลักฐานว่าเงินหรือทรัพย์สินในการทำธุรกรรมนั้นมีใช้ทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดเพื่อให้มีคำสั่งเพิกถอนการยึดหรืออายัดก็ได้โดยมีหลักเกณฑ์กำหนดไว้ในกฎกระทรวงฉบับที่ ๙ (พ.ศ. ๒๕๕๓) ออกตามความในพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๕๒ ดังนี้

(๑) ผู้ทำธุรกรรมซึ่งถูกสั่งยึดหรืออายัดทรัพย์สินหรือผู้มีส่วนได้เสียในทรัพย์สิน สามารถยื่นคำขอต่อเลขาธิการ ป.ง. พร้อมด้วยหลักฐานที่แสดงว่าเงินหรือทรัพย์สินในการทำธุรกรรมนั้นมีใช้ทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิด

(๒) เมื่อเจ้าหน้าที่ของสำนักงาน ป.ง. ได้ตรวจสอบคำขอและหลักฐานที่ถูกต้องครบถ้วนแล้วจะนำเสนอคำขอพร้อมทั้งหลักฐานและความเห็นต่อเลขาธิการ ป.ง. เพื่อพิจารณาให้นำเสนอความเห็นต่อคณะกรรมการธุรกรรมพิจารณา มีคำสั่งเพิกถอนการยึดหรืออายัดทรัพย์สินนั้น

(๓) ผู้ยื่นคำขอเพิกถอนการยึดหรืออายัดมีสิทธิเข้าชี้แจงหรือนำบุคคลที่เกี่ยวข้องหรือที่ปรึกษาเข้าร่วมชี้แจงเพื่อประกอบการพิจารณาคำขอและหลักฐานที่ได้แสดงไว้ดังกล่าวข้างต้นได้

(๔) หากคณะกรรมการธุรกรรมพิจารณาแล้วมีมติให้เพิกถอนการยึดและอายัดทรัพย์สินนั้นพนักงานเจ้าหน้าที่จะดำเนินการออกคำสั่งเพิกถอนและคืนทรัพย์สินให้กับผู้เป็นเจ้าของทรัพย์สิน

(๕) สำหรับทรัพย์สินที่มีคำสั่งยึดหรืออายัดไว้แล้วให้เก็บรักษาไว้ที่สำนักงาน ป.ง. หรือสถานที่เก็บรักษา หากทรัพย์สินนั้นมีสภาพไม่เหมาะสมที่จะนำมาเก็บรักษาให้รายงานคณะกรรมการธุรกรรมหรือเลขาธิการทราบเพื่อพิจารณาสั่งการ หากยังไม่มีคำสั่งการ พนักงานเจ้าหน้าที่ต้องจัดเก็บรักษาทรัพย์สินไว้ตามที่เห็นสมควรไปพลางก่อน

(๖) กรณีทรัพย์สินที่ไม่เหมาะสมที่จะเก็บรักษาไว้หรือหากเก็บรักษาไว้จะเป็นภาระแก่ทางราชการ เลขาธิการ ป.ง. อาจสั่งให้ผู้มีส่วนได้เสียรับทรัพย์สินนั้นไปดูแลใช้ประโยชน์โดยมีหลักประกันหรือนำทรัพย์สินนั้นออกขายทอดตลาดได้ ในทางปฏิบัติเมื่อขายทอดตลาดได้เงินเป็นจำนวนเท่าใดสำนักงาน ป.ง. จะนำไปเปิดบัญชีเงินฝากประจำกับธนาคารออมสินในชื่อของบุคคลที่ถูกยึดหรืออายัดทรัพย์สิน หากต่อมาทรัพย์สินที่นำออกขายทอดตลาดไม่ใช่ทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิด สำนักงาน ป.ง. จะคืนเงินฝากพร้อมดอกเบี้ยให้กับเจ้าของหรือผู้ครอบครองทรัพย์สินต่อไป

๓. การดำเนินการร้องขอให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดิน

การดำเนินการเพื่อร้องขอให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดินตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๕๒ นั้น เป็นมาตรการริบทรัพย์สินทางแพ่งซึ่งสามารถเริ่มต้นคดีจากทรัพย์สินที่สงสัยได้โดยไม่ต้องมีการจับตัวผู้กระทำความผิดมาฟ้องร้องคดีก่อน ส่วนภาระในการพิสูจน์จะกลับกัน คือกฎหมายผลกภาระการพิสูจน์ไปให้เจ้าของหรือผู้อ้างว่าเป็นเจ้าของทรัพย์สินต้องพิสูจน์ว่า ทรัพย์สินนั้นมีใช้ทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิด สำหรับขั้นตอนในการดำเนินการของสำนักงาน ป.ง. นั้น เมื่อสำนักงาน ป.ง. ได้รับรายงานหรือข้อมูลเกี่ยวกับการทำธุรกรรมและได้ทำการตรวจสอบรวบรวมพยานหลักฐานครบถ้วนจนปรากฏหลักฐานเป็นที่เชื่อได้ว่า ทรัพย์สินใดเป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิด พนักงานเจ้าหน้าที่จะสรุปเรื่อง

เสนอคณะกรรมการธุรกรรมพิจารณา หากคณะกรรมการธุรกรรมเห็นว่าพยานหลักฐานที่พนักงานเจ้าหน้าที่เสนอมานั้นปรากฏหลักฐานเป็นที่เชื่อได้ว่าทรัพย์สินที่เสนอมาเป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดก็จะให้เลขาธิการ ป.ง. ส่งเรื่องให้พนักงานอัยการพิจารณาเพื่อยื่นคำร้องขอให้ศาลมีคำสั่งให้ทรัพย์สินนั้นตกเป็นของแผ่นดิน หรือหากพยานหลักฐานที่เสนอมายังไม่เพียงพอคณะกรรมการธุรกรรมก็จะให้พนักงานเจ้าหน้าที่ไปรวบรวมพยานหลักฐานเพิ่มเติมแล้วนำเสนอคณะกรรมการธุรกรรมพิจารณาอีกครั้งหนึ่ง

๔. การคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายในความผิดมูลฐาน

ด้วยเหตุที่การดำเนินการตามกระบวนการเพื่อยึดหรืออายัดทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดต้องกระทำด้วยความรวดเร็ว มิฉะนั้นอาชญากรจะใช้เทคนิควิธีการยกย้ายถ่ายเทหรือซ่อนเร้นทรัพย์สินสกปรกจนไม่สามารถยึดอายัดได้ แต่ในขณะเดียวกันการดำเนินการโดยรวดเร็วอาจทำให้ผู้เสียหายในความผิดมูลฐานสูญเสียโอกาสที่จะเรียกร้องสิทธิอันเกิดแต่ความเสียหายที่เกิดขึ้นกับตนได้โดยง่าย เพราะผลของการยึดทรัพย์สินตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒ ทำให้ทรัพย์สินเหล่านั้นตกเป็นของแผ่นดิน การใช้ดุลพินิจพิจารณาเหตุที่สมควรเพื่อคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายจึงเป็นขั้นตอนที่จำเป็นอย่างยิ่ง และต้องกระทำอย่างรอบคอบ

ดังนั้นมาตรา ๔๙ วรรคท้าย จึงกำหนดให้มีการคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายในความผิดมูลฐานก่อน ถ้ามีเหตุสมควร โดยให้เลขาธิการ ป.ง. ส่งเรื่องให้พนักงานเจ้าหน้าที่ตามกฎหมายที่กำหนดความผิดมูลฐานนั้น ดำเนินการตามกฎหมายดังกล่าวเพื่อคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายก่อน

ตัวอย่างการให้ความคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายโดยมีเหตุอันสมควร ได้แก่ ผู้ได้เงินจากการฉ้อโกงประชาชนแล้วถูกสำนักงาน ป.ง. ตรวจสอบ หากเลขาธิการ ป.ง. ส่งเรื่องให้พนักงานอัยการพิจารณาเพื่อยื่นคำร้องขอให้ศาลยึดเงินดังกล่าว อาจพิจารณาได้ว่าประชาชนที่ถูกฉ้อโกงมีเหตุอันสมควรที่จะต้องได้รับการคุ้มครองสิทธิของประชาชนผู้เสียหายเหล่านี้เพื่อให้สามารถขอเฉลี่ยเงินคืนได้ เพราะเมื่อศาลมีคำพิพากษาลงโทษผู้กระทำผิดแล้ว เงินที่ได้มาจากการฉ้อโกงทั้งหมดจะตกเป็นของแผ่นดินทั้งสิ้น ดังนั้นเลขาธิการ ป.ง. อาจส่งเรื่องกลับไปให้พนักงานเจ้าหน้าที่ตามกฎหมายในความผิดมูลฐานดำเนินการคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายก่อนได้

การดำเนินคดีฟอกเงินของพนักงานอัยการ

๑. การส่งเรื่องไปให้พนักงานอัยการพิจารณา

เพื่อยื่นคำร้องขอให้ศาลมีคำสั่งให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดินนั้น มาตรา ๔๙ วรรคสองถึงวรรคสี่ ได้กำหนดวิธีการเพื่อยื่นคำร้องและใช้ดุลพินิจของบุคคลผู้เกี่ยวข้องดังนี้

๑.๑ กรณีเรื่องที่เลขาธิการ ป.ง. ส่งไปให้พนักงานอัยการไม่สมบูรณ์พอที่จะยื่นคำร้อง พนักงานอัยการจะต้องรีบแจ้งให้เลขาธิการทราบโดยระบุข้อที่ไม่สมบูรณ์นั้นให้ครบถ้วนในคราวเดียวกัน เลขาธิการ ป.ง. จะต้องรีบดำเนินการให้สมบูรณ์ขึ้นตามที่พนักงานอัยการแจ้งแล้วส่งเรื่องเพิ่มเติมไปให้พนักงานอัยการพิจารณาอีกครั้งหนึ่ง

๑.๒ กรณีพนักงานอัยการเห็นว่าเรื่องที่เลขาธิการ ป.ง. ส่งเพิ่มเติมไปให้พนักงานอัยการพิจารณาอีกครั้งหนึ่งแล้วยังไม่เพียงพอที่จะยื่นคำร้องขอให้ศาลมีคำสั่งให้ทรัพย์สินนั้นทั้งหมดหรือบางส่วนตกเป็นของแผ่นดิน พนักงานอัยการจะต้องรีบแจ้งให้เลขาธิการ ป.ง. ทราบเพื่อส่งเรื่อง

ให้คณะกรรมการ ปปง. วินิจฉัย

๑.๓ เมื่อคณะกรรมการ ปปง. ได้รับเรื่องจากเลขาธิการ กรณีที่พนักงานอัยการเห็นว่าไม่มีเหตุพอที่จะยื่นคำร้องขอให้ศาลมีคำสั่งให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดินดิน คณะกรรมการ ปปง. จะต้องพิจารณาวินิจฉัยชี้ขาดภายในกำหนด ๓๐ วัน นับแต่ได้รับเรื่องจากเลขาธิการ ปปง. และเมื่อคณะกรรมการ ปปง. วินิจฉัยชี้ขาดเป็นประการใด ให้พนักงานอัยการและเลขาธิการ ปปง. ปฏิบัติตามนั้นหากคณะกรรมการมิได้วินิจฉัยชี้ขาดภายในกำหนดเวลา ๓๐ วัน นับตั้งแต่วันที่รับเรื่องจากเลขาธิการ ให้ปฏิบัติตามความเห็นของพนักงานอัยการ

๑.๔ เมื่อคณะกรรมการ ปปง. มีคำวินิจฉัยชี้ขาดไม่ให้ยื่นคำร้อง หรือไม่วินิจฉัยชี้ขาดภายในกำหนดระยะเวลา และได้ปฏิบัติตามความเห็นของพนักงานอัยการแล้ว ให้เรื่องนั้นเป็นที่ยุติและห้ามมิให้ดำเนินการกับทรัพย์สินนั้นอีก เว้นแต่จะได้พบพยานหลักฐานใหม่ที่สำคัญซึ่งจะทำให้ศาลมีคำสั่งให้ทรัพย์สินนั้นตกเป็นของแผ่นดินได้

๒. พนักงานอัยการได้ดำเนินการยื่นคำร้องต่อศาล

เมื่อพนักงานอัยการได้ดำเนินการยื่นคำร้องต่อศาลเพื่อขอให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดินแล้ว หากมีเหตุอันควรเชื่อได้ว่า อาจมีการโอนจำหน่ายหรือยกย้ายทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิด เลขาธิการ ปปง. จะมีหนังสือส่งเรื่องให้พนักงานอัยการยื่นคำขอฝ่ายเดียว ร้องขอให้ศาลมีคำสั่งยึดหรืออายัดทรัพย์สินนั้นไว้ชั่วคราวต่อจากคำสั่งคณะกรรมการธุรกรรมหรือเลขาธิการ ปปง.

การดำเนินคดีฟอกเงินของศาลแพ่ง

๑. ขั้นตอนการดำเนินคดีก่อนการไต่สวนขอให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดิน

เมื่อคณะกรรมการธุรกรรมหรือเลขาธิการ ปปง. มีคำสั่งให้ยึดหรืออายัดทรัพย์สินเป็นการยึดไว้ชั่วคราว มีกำหนดไม่เกิน ๙๐ วัน เท่านั้น หากครบกำหนด ๙๐ วัน แล้วยังมิได้มีการดำเนินการในชั้นศาล การยึดหรืออายัดทรัพย์สินไว้ชั่วคราวเป็นอันสิ้นสุดลง พนักงานเจ้าหน้าที่จะต้องคืนทรัพย์สินให้กับเจ้าของทรัพย์สินหรือผู้มีส่วนได้เสียในทรัพย์สิน

ดังนั้นจึงมีวิธีปฏิบัติเมื่อพนักงานอัยการได้ดำเนินการยื่นคำร้องต่อศาลเพื่อขอให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดินแล้ว หากมีเหตุอันควรเชื่อได้ว่า อาจมีการโอนจำหน่ายหรือยกย้ายทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิด เลขาธิการ ปปง. จะมีหนังสือส่งเรื่องให้พนักงานอัยการยื่นคำขอฝ่ายเดียว ร้องขอให้ศาลมีคำสั่งยึดหรืออายัดทรัพย์สินนั้นไว้ชั่วคราวต่อจากคำสั่งคณะกรรมการธุรกรรมหรือเลขาธิการ ปปง. ซึ่งเมื่อได้รับคำขอดังกล่าวแล้ว ศาลจะพิจารณาคำขอเป็นการด่วน ถ้ามีหลักฐานเป็นที่เชื่อได้ว่าคำขอนั้นมีเหตุอันสมควร ศาลจะมีคำสั่งให้ยึดหรืออายัดทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดไว้ชั่วคราวก่อนมีคำสั่งให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดินตามมาตรา ๕๑ ศาลจะต้องทำการไต่สวนพยานหลักฐานของพนักงานอัยการไปฝ่ายเดียว และศาลจะต้องมีคำสั่งโดยไม่ชักช้า ซึ่งขั้นตอนนี้จะเรียกว่า การไต่สวนคุ้มครองชั่วคราวก่อนพิพากษา คล้ายกับตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งตามมาตรา ๒๕๔ (ขอคุ้มครองชั่วคราวก่อนพิพากษากรณีฉุกเฉิน)

ในการดำเนินการทางศาลนั้น มาตรา ๕๙ บัญญัติให้ยื่นต่อศาลแพ่งและให้นำประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้บังคับโดยอนุโลม ดังนั้นศาลแพ่งจึงต้องนำวิธีพิจารณา

ระบบกล่าวหามาใช้บังคับแก่คดีพอกเงินโดยอนุโลม จึงต้องทำการไต่สวนโดยการสืบพยานเหมือนอย่างคดีแพ่งทั่วไป

ศาลจะมีประกาศศาลแพ่ง เรื่อง ขอให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดินโดยจะมีการปิดประกาศไว้ที่ศาลแพ่ง และลงประกาศในหนังสือพิมพ์ที่มีจำหน่ายแพร่หลายในท้องถิ่นเป็นเวลาอย่างน้อยสองวันติดต่อกัน ทั้งนี้เพื่อให้ผู้ซึ่งอาจอ้างว่าเป็นเจ้าของหรือผู้มีส่วนได้เสียในทรัพย์สินมายื่นคำร้องขอก่อนศาลมีคำสั่งให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดิน

ศาลจะส่งสำเนาประกาศดังกล่าวไปยังเลขาธิการ ป.ปง. เพื่อปิดประกาศไว้ที่สำนักงาน ป.ปง. ซึ่งสำนักงาน ป.ปง. ก็จะส่งสำเนาประกาศไปปิดประกาศไว้ยังสถานีตำรวจแห่งท้องที่ที่ทรัพย์สินนั้นตั้งอยู่ รวมทั้งแจ้งผู้เป็นเจ้าของหรือผู้มีส่วนได้เสียในทรัพย์สินนั้นด้วย โดยแจ้งทางไปรษณีย์ลงทะเบียนตอบรับตามที่อยู่ครั้งล่าสุดของผู้ยื่นเท่าที่ปรากฏในหลักฐาน

๒. ขั้นตอนการไต่สวนขอให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดิน

เมื่อพนักงานอัยการยื่นคำร้องขอให้ทรัพย์สินใดตกเป็นของแผ่นดินตามมาตรา ๕๑ ศาลแพ่งเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้เสียในทรัพย์สินสามารถอ้างเหตุต่อสู้ตามมาตรา ๕๐ วรรคหนึ่งได้ คือผู้ซึ่งอ้างว่าเป็นเจ้าของทรัพย์สินที่พนักงานอัยการร้องขอให้ตกเป็นของแผ่นดินตามมาตรา ๔๙ อาจยื่นคำร้องก่อนศาลมีคำสั่งตามมาตรา ๕๑ โดยแสดงให้ศาลเห็นว่า

๒.๑ ตนเป็นเจ้าของที่แท้จริง และทรัพย์สินนั้นไม่ใช่ทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดหรือ

๒.๒ ตนเป็นผู้รับโอนโดยสุจริตและมีค่าตอบแทน หรือได้มาโดยสุจริตและตามสมควรในทางศีลธรรมอันดี หรือในทางกฤษฎาธารณะ

นอกจากนี้ผู้ซึ่งอ้างว่าเป็นผู้รับประโยชน์ในทรัพย์สินที่พนักงานอัยการร้องขอให้ตกเป็นของแผ่นดินตามมาตรา ๔๙ อาจยื่นคำร้องขอคุ้มครองสิทธิของตนก่อนศาลมีคำสั่ง โดยแสดงให้ศาลเห็นว่าตนเป็นผู้รับประโยชน์โดยสุจริต และตามสมควรในทางศีลธรรมอันดี หรือในทางกฤษฎาธารณะ (มาตรา ๕๐ วรรคสอง)

ในการอ้างเหตุต่อสู้เกี่ยวกับทรัพย์สินตามมาตรา ๕๐ นั้นกฎหมายได้บัญญัติเรื่องภาระการพิสูจน์ไว้ดังต่อไปนี้

ผู้อ้างว่าเป็นเจ้าของหรือผู้รับโอนทรัพย์สิน (ตามมาตรา ๕๐ วรรคหนึ่ง) ซึ่งเกี่ยวข้องกับหรือเคยเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับผู้กระทำความผิดมูลฐานหรือความผิดฐานพอกเงินมาก่อน ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่า บรรดาทรัพย์สินดังกล่าวเป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิด หรือได้รับโอนมาโดยไม่สุจริต แล้วแต่กรณี

ผู้อ้างว่าเป็นผู้รับประโยชน์ (ตามมาตรา ๕๐ วรรคสอง) ซึ่งเกี่ยวข้องกับหรือเคยเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับผู้กระทำความผิดมูลฐานหรือความผิดฐานพอกเงินมาก่อน ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่า ผลประโยชน์ดังกล่าวเป็นผลประโยชน์ที่มีอยู่หรือได้มาโดยไม่สุจริต

เมื่อศาลทำการไต่สวนโดยใช้ระบบการไต่สวนแบบกล่าวหา มีการนัดพิจารณา กำหนดนัดสืบพยานอย่างต่อเนื่องมีการตรวจพยานหลักฐานกำหนดให้ฝ่ายผู้ร้อง (พนักงานอัยการ) และฝ่ายผู้คัดค้านกำหนดนัดสืบพยานหลักฐานฝ่ายละก็ปาก ก็นัด จนเสร็จการพิจารณาเรียบร้อยแล้ว ศาลจะพิจารณามีคำสั่ง ซึ่งหากศาลจะมีคำสั่งให้ทรัพย์สินใดตกเป็นของแผ่นดิน จะต้องมืองค์ประกอบ

๒ ประการ ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๕๑ คือ

๑) ศาลเชื่อว่าทรัพย์สินตามคำร้องเป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิด และ

๒) คำร้องของผู้ซึ่งอ้างว่าเป็นเจ้าของทรัพย์สินหรือผู้รับโอนทรัพย์สินตามมาตรา ๕๐ วรรคหนึ่ง ฟังไม่ขึ้น (กล่าวคือ ข้ออ้างที่ว่าตนเป็นเจ้าของที่แท้จริง และทรัพย์สินนั้นไม่ใช่ทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิด หรือตนเป็นผู้รับโอนโดยสุจริตและมีค่าตอบแทน หรือได้มาโดยสุจริต และตามสมควรในทางศีลธรรมอันดี หรือในทางกฤษฎาหารณะ)

ในกรณีที่ศาลเห็นว่าทรัพย์สินตามคำร้องไม่เป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิด ให้ศาลสั่งคืนทรัพย์สินนั้น ตามมาตรา ๕๑/๑

ในกรณีที่ศาลสั่งให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดินตามมาตรา ๕๑ ถ้าศาลทำการไต่สวนคำร้องของผู้ซึ่งอ้างว่าเป็นผู้รับประโยชน์ตามมาตรา ๕๐ วรรคสอง แล้วเห็นว่าฟังขึ้น ให้ศาลมีคำสั่งคุ้มครองสิทธิของผู้รับประโยชน์โดยจะกำหนดเงื่อนไขด้วยก็ได้ตามมาตรา ๕๒ อย่างไรก็ตาม หากผู้ซึ่งอ้างว่าเป็นผู้รับประโยชน์ตามมาตรา ๕๐ วรรคสอง เป็นผู้ซึ่งเกี่ยวข้องหรือเคยเกี่ยวข้องกับผู้กระทำความผิดมูลฐานหรือความผิดฐานพอกเงินมาก่อน ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผลประโยชน์ดังกล่าวเป็นผลประโยชน์ที่มีอยู่หรือได้มาโดยไม่สุจริต

เมื่อศาลมีคำสั่งให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดินตามมาตรา ๕๑ แล้ว เจ้าของ ผู้รับโอน หรือผู้รับประโยชน์ทรัพย์สินนั้น ยังอาจยื่นคำขอคืนทรัพย์สินหรือให้คุ้มครองสิทธิของตนได้ตามความในมาตรา ๕๓ ซึ่งถ้าศาลไต่สวนแล้วเห็นว่ากรณีต้องด้วยบทบัญญัติของมาตรา ๕๐ ให้ศาลสั่งคืนทรัพย์สินนั้น หรือกำหนดเงื่อนไขในการคุ้มครองสิทธิของผู้รับประโยชน์ หากไม่สามารถคืนทรัพย์สินหรือคุ้มครองสิทธิได้ ให้ใช้ราคาหรือค่าเสียหายแทน แล้วแต่กรณี โดยก่อนศาลจะมีคำสั่ง ให้ศาลแจ้งให้เลขาธิการทราบถึงคำร้องดังกล่าว และให้โอกาสพนักงานอัยการเข้ามาโต้แย้งคำร้องนั้นได้

คำร้องดังกล่าวจะต้องยื่นภายในหนึ่งปีนับแต่คำสั่งศาลให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดินถึงที่สุด และผู้ร้องต้องพิสูจน์ให้เห็นว่า ไม่สามารถยื่นคำร้องคัดค้านตามมาตรา ๕๐ ได้ เพราะไม่ทราบถึงประกาศหรือหนังสือแจ้งของเลขาธิการหรือมีเหตุขัดข้องอันสมควรประการอื่น

ในกรณีที่ศาลมีคำสั่งให้ทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดตกเป็นของแผ่นดินตามมาตรา ๕๑ หากปรากฏว่ามีทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดเพิ่มขึ้นอีก ก็ให้พนักงานอัยการยื่นคำร้องขอให้ศาลมีคำสั่งให้ทรัพย์สินนั้นตกเป็นของแผ่นดินได้ตามมาตรา ๕๔

สรุป

ประเทศไทยเริ่มดำเนินคดีพอกเงินมาตั้งแต่พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการพอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒ มีผลใช้บังคับเมื่อพ้นกำหนดหนึ่งร้อยยี่สิบวันนับแต่วันประกาศในราชกิจจานุเบกษา เป็นต้นไป^{๖๕} ดังนั้นจึงมีผลใช้บังคับเมื่อวันที่ ๒๐ สิงหาคม ๒๕๔๒ สำนักงานป้องกันและปราบปรามการพอกเงิน หรือสำนักงาน ป.ป.ง. จึงจัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการพอกเงิน

^{๖๕}“พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการพอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒”. เรื่องเดิม.

พ.ศ. ๒๕๔๒ มีเลขาธิการ ปปง. เป็นเป็นข้าราชการพลเรือนสามัญ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งขึ้นตามคำแนะนำของคณะรัฐมนตรีและได้รับความเห็นชอบจากสภาผู้แทนราษฎรและวุฒิสภา ทำหน้าที่ควบคุมดูแลโดยทั่วไปซึ่งราชการของสำนักงาน และเป็นผู้บังคับบัญชาข้าราชการในสำนักงาน และรองเลขาธิการเป็นผู้ช่วยสั่งและปฏิบัติราชการ สำนักงาน ปปง. เป็นหน่วยงานของรัฐซึ่งมีอำนาจหน้าที่ในการวางหลักเกณฑ์ และดูแลให้มีการปฏิบัติตามกฎหมายว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน รวมทั้งเป็นหน่วยงานตรวจสอบวิเคราะห์ ข้อมูลทางการเงินที่เกี่ยวข้องกับการฟอกเงินในหน้าที่ของหน่วยงานวางหลักเกณฑ์ (Regulator) สำนักงาน ปปง. มีบทบาทในการศึกษาหามาตรการในการป้องกัน และปราบปรามการฟอกเงิน โดยมีฐานะเป็นฝ่ายเลขานุการของคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน (คณะกรรมการ ปปง.) ส่วนในฐานะของหน่วยงานผู้บังคับใช้กฎหมาย (Law Enforcement) สำนักงาน ปปง. มีอำนาจหน้าที่ในการตรวจสอบและดำเนินการเกี่ยวกับธุรกรรมหรือทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิด ฟอกเงิน ตามมติของคณะกรรมการธุรกรรมตลอดจนดูแลให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องปฏิบัติตามกฎหมายว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินดังกล่าว การดำเนินคดีฟอกเงินมีการปรับปรุงกฎหมายให้ทันสมัยมีการเพิ่มเติมความผิดมูลฐานให้กว้างขึ้นเพื่อป้องกันอาชญากรรมทางเศรษฐกิจที่ผู้กระทำความผิดพยายามหลีกเลี่ยงกฎหมาย จนกฎหมายฟอกเงินที่แก้ไขล่าสุดปัจจุบันนี้มีความผิดมูลฐานถึง ๒๑ ความผิด ก็เพื่อป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมทางเศรษฐกิจที่กระทบต่อผู้เสียหายและประเทศชาติ การดำเนินคดีจึงมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรมหลายหน่วยงาน อาทิเช่น สำนักงาน ปปง. พนักงานอัยการ และศาล

การดำเนินคดีฟอกเงินเป็นการดำเนินคดีในทางแพ่งเพื่อยึดหรืออายัดทรัพย์สินของผู้กระทำความผิดหรือทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิด แม้ว่าจะไม่รู้ตัวผู้กระทำความผิดก็ตาม เพื่อให้ได้ทรัพย์สินทั้งหมดหรือบางส่วนมาคืนแก่ผู้เสียหาย หรือยึดทรัพย์สินให้ตกเป็นของแผ่นดิน การดำเนินคดีฟอกเงินจึงมีความจำเป็นเพื่อป้องกันมิให้ผู้กระทำความผิดมีโอกาสดำเนินการย้าย เททรัพย์สินต่าง ๆ ไปยังบุคคลอื่น หรือยกย้ายทรัพย์สินไปต่างประเทศ ดังนั้นการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีในเรื่องการยึดหรืออายัดทรัพย์สินเป็นชั่วคราวหรือร้องขอให้ศาลไต่สวนเพื่อยึดทรัพย์สินดังกล่าวตกเป็นของแผ่นดิน จึงมีความสำคัญและการดำเนินคดีดังกล่าวจึงต้องรวดเร็วและเป็นธรรม แต่ระบบการพิจารณาคดีของศาลไม่เอื้ออำนวยแก่การพิจารณาคดีฟอกเงิน ศาลดำเนินกระบวนการพิจารณาภายใต้กฎหมายพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒ ซึ่งกำหนดให้ศาลต้องนำระบบการพิจารณาคดีในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้บังคับโดยอนุโลม และในแนวทางปฏิบัติงานของศาล จึงนำระบบวิธีพิจารณาคดีแพ่งทั่วไปในระบกล่าวกฎหมายมาใช้บังคับกับการไต่สวนคดีฟอกเงินด้วย มีการไต่สวนสืบพยานทั้งฝ่ายผู้ร้อง และผู้คัดค้าน (ถ้ามี) ส่งผลทำให้คดีประเภทนี้ต้องเข้าสู่ระบบการพิจารณาเหมือนคดีแพ่งทั่วไป มีการนัดพิจารณาคดีอย่างต่อเนื่องและใช้วันนัดพิจารณาจำนวนมาก เนื่องจากคดีประเภทนี้เกี่ยวกับทรัพย์สินที่มีมูลค่าสูง คู่ความต่อสู้คดีอย่างเต็มที่ ตลอดจนพยานหลักฐานไม่ว่าจะเป็นพยานบุคคลหรือพยานเอกสารมีจำนวนมาก ส่งผลให้การดำเนินคดีในชั้นศาลล่าช้าอาจส่งผลทำให้ความเป็นธรรมต่อคู่ความต่อไป

บทที่ ๔

วิเคราะห์แนวทางการบริหารจัดการงานคดีฟอกเงินของศาล

อำนาจหน้าที่ในการดำเนินคดีของสำนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน

สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินมีอำนาจหน้าที่ตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒ ดังต่อไปนี้

๑. ดำเนินการให้เป็นไปตามมติของคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน คณะกรรมการธุรกรรมและปฏิบัติงานธุรกรรมอื่น

๒. รับรายงานการทำธุรกรรมจากสถาบันการเงินที่มีการใช้เงินสดมีจำนวนเกินกว่าที่กำหนดในกฎกระทรวง ธุรกรรมที่เกี่ยวกับทรัพย์สินที่มีมูลค่าเกินกว่าที่กำหนดในกฎกระทรวง และธุรกรรมที่มีเหตุอันควรสงสัย แจ้งตอบการรับรายงาน รวมทั้งการรับรายงานและข้อมูลเกี่ยวกับการทำธุรกรรมที่ได้มาโดยทางอื่น

๓. รับหรือส่งรายงานหรือข้อมูลเพื่อปฏิบัติการตามกฎหมายหรือข้อตกลงที่ได้จัดทำขึ้นระหว่างหน่วยงานในประเทศหรือต่างประเทศ

๔. กำหนดแนวทางปฏิบัติ กำกับ ตรวจสอบ และประเมินผลการปฏิบัติตามกฎหมายของผู้มีหน้าที่รายงานการทำธุรกรรมต่อสำนักงานตามหลักเกณฑ์ วิธีการและแนวทางปฏิบัติตามระเบียบที่คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินกำหนด

๕. ประเมินความเสี่ยงระดับชาติที่เกี่ยวกับการฟอกเงินหรือการสนับสนุนทางการเงินแก่การก่อการร้ายเพื่อจัดทำนโยบายและกำหนดยุทธศาสตร์ด้านการป้องกันและการปราบปรามการฟอกเงินและการต่อต้านการสนับสนุนทางการเงินแก่การก่อการร้ายเสนอต่อคณะกรรมการและคณะรัฐมนตรี รวมทั้งแจ้งผลการประเมินความเสี่ยงดังกล่าวไปยังหน่วยงานกำกับดูแลผู้ที่มีหน้าที่รายงาน (สถาบันการเงิน ผู้ประกอบอาชีพที่ดำเนินการทำธุรกรรมที่เกี่ยวกับการลงทุนหรือการเคลื่อนย้ายเงินทุนในตลาดหลักทรัพย์ ผู้ประกอบอาชีพค้าอัญมณี เพชรพลอย ทองคำ หรือเครื่องประดับที่ประดับด้วยอัญมณี เพชรพลอย ทองคำ ผู้ประกอบอาชีพค้าหรือให้เช่าซื้อรถยนต์ ผู้ประกอบอาชีพเกี่ยวกับนายหน้าหรือตัวแทนซื้อขายอสังหาริมทรัพย์ ผู้ประกอบอาชีพค้าของเก่า ผู้ประกอบอาชีพเกี่ยวกับสินเชื่อบุคคลภายใต้การกำกับสำหรับผู้ประกอบธุรกิจที่มีใช้สถาบันการเงิน ผู้ประกอบอาชีพเกี่ยวกับบัตรเครดิตที่มีใช้สถาบันการเงิน ผู้ประกอบอาชีพเกี่ยวกับบัตรเครดิตที่มีใช้สถาบันการเงิน ผู้ประกอบอาชีพเกี่ยวกับการชำระเงินทางอิเล็กทรอนิกส์ และผู้ประกอบอาชีพที่ดำเนินธุรกิจทางการเงินตามกฎหมายว่าด้วยการควบคุมการแลกเปลี่ยนเงินที่มีใช้สถาบันการเงิน)

๖. จัดทำแผนการปฏิบัติการร่วมกับส่วนราชการและหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องที่จะดำเนินการให้เป็นไปตามนโยบายและยุทธศาสตร์ด้านการป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินและการต่อต้านการสนับสนุนทางการเงินแก่การก่อการร้าย

๗. แจ้งรายชื่อผู้มีหน้าที่รายงานสถาบันการเงิน ผู้ประกอบอาชีพที่ดำเนินการทำ

ธุรกรรมที่เกี่ยวกับการลงทุนหรือการเคลื่อนย้ายเงินทุนในตลาดหลักทรัพย์ ผู้ประกอบอาชีพค้าอัญมณี เพชรพลอย ทองคำ หรือเครื่องประดับที่ประดับด้วยอัญมณี เพชรพลอย ทองคำ ผู้ประกอบอาชีพค้า หรือให้เช่าซื้อรถยนต์ ผู้ประกอบอาชีพเกี่ยวกับนายหน้าหรือตัวแทนซื้อขายอสังหาริมทรัพย์ ผู้ประกอบอาชีพค้าของเก่า ผู้ประกอบอาชีพเกี่ยวกับสินเชื่อบุคคลภายใต้การกำกับสำหรับผู้ประกอบธุรกิจที่มีใช้ สถาบันการเงิน ผู้ประกอบอาชีพเกี่ยวกับบัตรเครดิตอิเล็กทรอนิกส์ที่มีใช้สถาบันการเงิน ผู้ประกอบอาชีพเกี่ยวกับบัตรเครดิตที่มีใช้สถาบันการเงิน ผู้ประกอบอาชีพเกี่ยวกับการชำระเงินทางอิเล็กทรอนิกส์ และผู้ประกอบอาชีพที่ดำเนินธุรกิจทางการเงินตามกฎหมายว่าด้วยการควบคุมการแลกเปลี่ยนเงินที่มีใช้สถาบันการเงิน ซึ่งไม่ปฏิบัติตามกฎหมายตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒ หรือกฎหมายว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการสนับสนุนทางการเงินแก่การก่อการร้าย เพื่อพิจารณาดำเนินการตามกฎหมายต่อไป

๘. ส่งเสริมความร่วมมือของประชาชนเกี่ยวกับการให้ข้อมูลข่าวสารเพื่อป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินและการต่อต้านการสนับสนุนทางการเงินแก่การก่อการร้าย

๙. เก็บ รวบรวมข้อมูล สถิติ ตรวจสอบ และติดตามประเมินผลการดำเนินการตามกฎหมาย และวิเคราะห์รายงานหรือข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการทำธุรกรรม และประเมินความเสียหายที่เกี่ยวกับการฟอกเงินหรือการสนับสนุนทางการเงินแก่การก่อการร้าย

๑๐. เก็บรวบรวมพยานหลักฐานเพื่อดำเนินคดีกับผู้กระทำความผิดตามกฎหมายที่เกี่ยวกับการฟอกเงิน

๑๑. จัดให้มีโครงการที่เกี่ยวกับการเผยแพร่ความรู้ การให้การศึกษา และการฝึกอบรมในด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการดำเนินการตามกฎหมายที่เกี่ยวกับการฟอกเงิน หรือช่วยเหลือหรือสนับสนุนทั้งภาครัฐและภาคเอกชนให้มีการจัดโครงการดังกล่าว

๑๒. ในกรณีที่มีหลักฐานตามสมควรว่าบัญชีลูกค้าของสถาบันการเงิน เครื่องมือหรืออุปกรณ์ในการสื่อสาร หรือเครื่องคอมพิวเตอร์ ถูกใช้หรืออาจถูกใช้เพื่อประโยชน์ในการกระทำความผิดฐานฟอกเงิน พนักงานเจ้าหน้าที่ซึ่งเลขาธิการสำนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน มอบหมายเป็นหนังสือจะยื่นคำขอฝ่ายเดียวต่อศาลแพ่ง เพื่อมีคำสั่งอนุญาตให้พนักงานเจ้าหน้าที่เข้าถึงบัญชีข้อมูลทางการสื่อสารหรือข้อมูลคอมพิวเตอร์เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลนั้นได้

๑๓. ในกรณีจำเป็นพนักงานเจ้าหน้าที่ของสำนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน สามารถจัดทำเอกสารหลักฐานหรือการอำพรางตนเพื่อประโยชน์ในการตรวจสอบและรวบรวมพยานหลักฐานเพื่อดำเนินการกับทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิด การดำเนินคดีฐานฟอกเงิน หรือการดำเนินคดีเกี่ยวกับการสนับสนุนทางการเงินแก่การก่อการร้ายตามกฎหมายว่าด้วยการป้องกันและการปราบปรามการสนับสนุนทางการเงินแก่การก่อการร้าย

๑๔. อำนาจในการบริหาร การจัดการ การจัดหาผลประโยชน์ การจำหน่ายทรัพย์สินต่าง ๆ ในระหว่างการยึดหรืออายัดไว้ชั่วคราวระหว่างการพิจารณาคดีของศาล และในกรณีที่ศาลมีคำสั่งให้ทรัพย์สินนั้นตกเป็นของแผ่นดิน โดยมีส่วนกึ่งหนึ่งตกเป็นของกองทุนการป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน

อำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการธุรกรรมของสำนักป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน

อำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการธุรกรรมมีบัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒ หมวด ๔ มาตรา ๓๒ โดยคณะกรรมการธุรกรรม ประกอบด้วยคณะกรรมการ ๔ คนที่ได้รับการคัดเลือกและเสนอชื่อมาจากคณะกรรมการตุลาการศาลยุติธรรม คณะกรรมการตุลาการศาลปกครอง คณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดิน และคณะกรรมการอัยการ คณะละหนึ่งคน โดยให้คณะกรรมการทั้งสี่คนคัดเลือกเป็นประธานกรรมการคนหนึ่ง โดยมีเลขาธิการสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน เป็นกรรมการและเลขานุการ

คณะกรรมการธุรกรรมมีวาระการดำรงตำแหน่งคราวละ ๓ ปี กรรมการธุรกรรมที่พ้นจากตำแหน่งอาจได้รับแต่งตั้งอีกได้ แต่ต้องไม่เกิน ๒ วาระติดต่อกัน ในกรณีที่กรรมการธุรกรรมพ้นจากตำแหน่งและยังมีได้แต่งตั้งกรรมการธุรกรรมแทนตำแหน่งที่ว่าง ให้กรรมการที่เหลืออยู่ปฏิบัติหน้าที่ต่อไปได้ แต่กรรมการธุรกรรมที่เหลืออยู่นั้นต้องมีจำนวนไม่น้อยกว่า ๓ คน

คณะกรรมการธุรกรรมมีอำนาจหน้าที่ตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒ ดังต่อไปนี้

๑. ตรวจสอบธุรกรรมหรือทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิด
๒. สั่งยับยั้งการทำธุรกรรมในกรณีที่มีเหตุอันควรสงสัยและมีพยานหลักฐานอันสมควรว่าธุรกรรมใดเกี่ยวข้องหรืออาจเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดมูลฐานหรือความผิดฐานฟอกเงิน และในกรณีที่มีพยานหลักฐานเป็นที่เชื่อได้ว่าธุรกรรมใดเกี่ยวข้องหรืออาจเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดมูลฐานหรือความผิดฐานฟอกเงิน
๓. ตรวจสอบรายงานและข้อมูลเกี่ยวกับการทำธุรกรรม หากมีเหตุอันควรเชื่อได้ว่าอาจมีการโอนจำหน่าย ยักยอก ปกปิด หรือซ่อนเร้นทรัพย์สินใดที่เป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิด ให้มีอำนาจสั่งยึดหรืออายัดทรัพย์สินนั้นไว้ชั่วคราวมีกำหนดไม่เกิน ๙๐ วัน
๔. เสนอรายงานการปฏิบัติการต่อคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน
๕. กำกับ ดูแล และควบคุมให้สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน และเลขาธิการปฏิบัติหน้าที่อย่างเป็นอิสระและตรวจสอบได้
๖. ออกระเบียบ ข้อบังคับ ประกาศ คำสั่ง หรือกำหนดหลักเกณฑ์ใด ๆ เพื่อให้สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินปฏิบัติในส่วนที่เกี่ยวข้องกับอำนาจของคณะกรรมการธุรกรรม เพื่อให้สอดคล้องกับระเบียบ ข้อบังคับ ประกาศ คำสั่ง หรือหลักเกณฑ์ที่คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินกำหนดและต้องประกาศในราชกิจจานุเบกษา
๗. ปฏิบัติการอื่นใดตามที่คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินมอบหมาย
๘. ในกรณีที่คณะกรรมการธุรกรรมเห็นว่าคดีใดสมควรจัดให้มีมาตรการคุ้มครองช่วยเหลือแก่ผู้ให้ถ้อยคำ หรือผู้แจ้งเบาะแสหรือข้อมูลใดอันเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินการของคณะกรรมการธุรกรรม ให้คณะกรรมการธุรกรรมแจ้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อดำเนินการให้มีมาตรการในการคุ้มครองบุคคล โดยให้ถือว่าบุคคลดังกล่าวเป็นพยานที่มีสิทธิได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองพยานในคดีอาญา
๙. มีหนังสือสอบถามหรือเรียกให้สถาบันการเงิน ส่วนราชการ องค์กร หรือหน่วยงานของรัฐ หรือรัฐวิสาหกิจ ให้ส่งเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องมาให้ถ้อยคำ ส่งคำชี้แจงเป็นหนังสือ หรือส่งบัญชีเอกสาร หรือหลักฐานใดๆ มาเพื่อตรวจสอบหรือเพื่อประกอบการพิจารณา

๑๐. มีหนังสือสอบถามหรือเรียกบุคคลใดๆ มาเพื่อให้ถ้อยคำ ส่งคำชี้แจงเป็นหนังสือ หรือส่งบัญชี เอกสาร หรือหลักฐานใดๆ มาเพื่อตรวจสอบหรือเพื่อประกอบการพิจารณา

๑๑. เข้าไปตรวจค้นในเคหสถาน สถานที่ หรือยานพาหนะใดๆ โดยไม่ต้องมีหมายค้น แต่ต้องแสดงบัตรประจำตัวในกรณีที่มีเหตุอันควรสงสัยว่ามีการชุกซ่อนหรือเก็บรักษาทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิด หรือพยานหลักฐานที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดฐานฟอกเงิน เพื่อตรวจค้นหรือประโยชน์ในการติดตาม ตรวจสอบ หรือยึดหรืออายัดทรัพย์สินหรือพยานหลักฐาน เมื่อมีเหตุอันควรเชื่อได้ว่าหากเนิ่นช้ากว่าจะเอาหมายค้นมาได้ ทรัพย์สินหรือพยานหลักฐานดังกล่าวนั้นจะ ถูกย้าย ชุกซ่อน ทำลายหรือทำให้เปลี่ยนสภาพไปจากเดิม

๑๒. ในกรณีที่คณะกรรมการธุรกรรมตรวจสอบรายงานและข้อมูลเกี่ยวกับการธุรกรรม แล้วมีเหตุอันควรเชื่อได้ว่าอาจมีการโอน จำหน่าย ยักย้าย ปกปิด หรือซ่อนเร้นทรัพย์สินใดที่เป็น ทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิด ให้มีอำนาจสั่งยึดหรืออายัดทรัพย์สินนั้นไว้ชั่วคราวมีกำหนด ไม่เกิน ๙๐ วันแล้ว มีหลักฐานเป็นที่เชื่อได้ว่าทรัพย์สินใดเป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิด ฟอกเงิน ให้เลขาธิการในฐานะกรรมการและเลขานุการคณะกรรมการธุรกรรมส่งเรื่องให้พนักงาน อัยการพิจารณาเพื่อยื่นคำร้องต่อศาลให้มีคำสั่งให้ทรัพย์สินนั้นตกเป็นของแผ่นดิน

๑๓. ในกรณีที่คณะกรรมการธุรกรรมมีคำสั่งให้ยึดหรืออายัดทรัพย์สินไว้ชั่วคราวตาม ข้อ ๑๒. แล้วให้พนักงานเจ้าหน้าที่สำนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินที่ได้รับมอบหมาย ดำเนินการยึดหรืออายัดทรัพย์สินตามคำสั่ง ให้รายงานการยึดหรืออายัดทรัพย์สินพร้อมทั้งประเมิน ราคาทรัพย์สินนั้นโดยเร็ว

๑๔. การเก็บรักษาและการจัดการทรัพย์สินที่มีการยึดหรืออายัดไว้ แต่หากทรัพย์สินใด ที่ไม่เหมาะสมที่จะเก็บรักษาไว้ หรือหากเก็บรักษาไว้จะเป็นภาระแก่ทางราชการมากกว่าการนำไปใช้ ประโยชน์ อาจสั่งให้ผู้มีส่วนได้เสียรับทรัพย์สินนั้นไปดูแลและใช้ประโยชน์โดยมีประกันหรือ หลักประกันหรือให้นำทรัพย์สินนั้นออกขายทอดตลาด หรือนำไปใช้เพื่อประโยชน์ของทางราชการ แต่ต้องรายงานให้คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินทราบ

การดำเนินกระบวนการวิธีพิจารณาคดีฟอกเงินของศาลแพ่ง

๑. การประกาศริบทรัพย์สินของสำนักงานป้องกันและปราบปรามการ ฟอกเงินและของศาล

เมื่อคณะกรรมการธุรกรรมพิจารณาแล้วมีความเห็นว่าทรัพย์สินใดมีหลักฐานเป็นที่ เชื่อได้ว่าเป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดฐานอันเป็นความผิดฐานฟอกเงิน เลขาธิการ สำนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินส่งเรื่องให้พนักงานอัยการพิจารณาเพื่อยื่นคำร้องต่อ ศาลแพ่งให้มีคำสั่งให้ทรัพย์สินนั้นตกเป็นของแผ่นดิน (ตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการ ฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒ มาตรา ๔๘) แล้ว เมื่อศาลแพ่งรับคำร้องเจ้าหน้าที่ธุรกรรมของศาลจะลงรับคำร้อง ในสารบบความออกหมายเลขคดีดำ มีการแยกเฉพาะคดีฟอกเงินออกมาโดยเฉพาะจากคดีแพ่งสามัญ คดีจัดการพิเศษ คดีแพ่งจัดการมรดก คดีไม่มีข้ออยู่ยาก คดีมิโนสาเร่ โดยกำหนดอักษรเฉพาะคดีฟอก เงินเป็น “ฟ ... (ตัวเลข) / (ตัวเลขปี พ.ศ.)” เช่น “คดีหมายเลขดำที่ ฟ ๑/๒๕๖๓ คดีหมายเลขดำที่

พ ๒/๒๕๖๓” เป็นต้น หากมีการยื่นคำร้องคดีฟอกเงินหลายคดี จะออกหมายเลขคดีเรียงลำดับไปจัดทำสำนวนคดี ซึ่งประกอบด้วย ปกสำนวน ปกสำนวนใน สารบาญ คำร้อง เอกสารที่เกี่ยวข้องทั้งหมด และปกหลังสำนวนจากนั้นจึงนำเสนอต่อผู้พิพากษาเวรสั่งรับฟ้องคดีฟอกเงินให้พิจารณาสั่งรับหรือไม่รับคำร้องต่อไป

ในกรณีที่ศาลมีคำสั่งรับคำร้องของพนักงานอัยการ ศาลจะมีคำสั่งให้ปิดประกาศคำสั่งศาลในหนังสือพิมพ์รายวันที่มีจำหน่ายแพร่หลายในท้องถิ่นติดต่อกันอย่างน้อย ๒ วัน เช่น หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ เดลินิวส์ ไทยโพสต์ เพื่อให้ผู้ซึ่งอาจอ้างว่าเป็นเจ้าของหรือมีส่วนได้เสียยื่นคำร้องขอถอนศาลมีคำสั่ง และให้ศาลส่งสำเนาประกาศไปยังเลขาธิการสำนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินปิดประกาศไว้ที่สำนักงานและสถานีตำรวจท้องที่ที่ทรัพย์สินนั้นตั้งอยู่และถ้ามีหลักฐานแสดงว่าผู้ใดอาจอ้างว่าเป็นเจ้าของหรือมีส่วนได้เสียในทรัพย์สินก็ให้เลขาธิการสำนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินมีหนังสือแจ้งให้ผู้นั้นทราบ เพื่อใช้สิทธิ การแจ้งนั้นให้แจ้งโดยส่งทางไปรษณีย์ลงทะเบียนตอบรับ

ในกรณีที่ศาลพิจารณาคำร้องขอริบทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดินแล้ว เห็นว่าคำร้องไม่มีมูลอันเข้าข่ายเป็นความผิดฐานฟอกเงิน หรือคำร้องยื่นโดยมิชอบด้วยกฎหมาย ให้ศาลมีคำสั่งยกคำร้อง

๒. การขอคุ้มครองชั่วคราวในการยึดหรืออายัดทรัพย์สินกรณีฉุกเฉิน

ในกรณีที่คณะกรรมการธุรกรรมมีคำสั่งให้ยึดหรืออายัดทรัพย์สินที่มีหลักฐานเชื่อได้ว่าทรัพย์สินดังกล่าวนั้นเกี่ยวกับการกระทำความผิดฐานฟอกเงินมีอำนาจยึดหรืออายัดทรัพย์สินนั้นไว้ชั่วคราวได้ไม่เกิน ๙๐ วัน (ตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒ มาตรา ๔๘ วรรคหนึ่ง) จากนั้นเลขาธิการสำนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินต้องส่งเรื่องให้พนักงานอัยการยื่นคำร้องต่อศาลเพื่อให้มีคำสั่งให้ทรัพย์สินนั้นตกเป็นของแผ่นดิน ซึ่งพนักงานอัยการต้องพิจารณาและยื่นคำร้องภายในก่อน ๙๐ วัน กำหนดการอายัดทรัพย์สินชั่วคราวของคณะกรรมการธุรกรรมจะครบกำหนด มิฉะนั้นจะต้องปล่อยทรัพย์สินที่ยึดหรืออายัดไว้

พนักงานอัยการยื่นคำร้องต่อศาลแล้ว หากพนักงานอัยการมีเหตุอันควรเชื่อได้ว่าอาจมีการโอน จำหน่าย หรือยกย้ายไปเสียซึ่งทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิด เลขาธิการสำนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินจะส่งเรื่องให้พนักงานอัยการยื่นคำขอฝ่ายเดียวร้องขอให้ศาลมีคำสั่งยึดหรืออายัดทรัพย์สินไว้ชั่วคราวก่อนศาลมีคำสั่งก็ได้ (ตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒ มาตรา ๕๕)

เมื่อศาลได้รับคำขอให้ยึดหรืออายัดทรัพย์สินไว้ชั่วคราวก่อนมีคำสั่ง ให้ศาลพิจารณาคำขอเป็นการด่วน ถ้ามีหลักฐานเป็นที่เชื่อได้ว่าคำขอมีเหตุอันสมควร ให้ศาลมีคำสั่งตามที่ขอให้ยึดหรืออายัดทรัพย์สินนั้นโดยไม่ชักช้า

ในทางปฏิบัติพนักงานอัยการเมื่อยื่นคำร้องขอให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดิน (ตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒ มาตรา ๔๘ วรรคหนึ่ง) ก็จักยื่นคำร้องขอให้ยึดหรืออายัดทรัพย์สินนั้นไว้เป็นการชั่วคราวมาพร้อมกันทีเดียว ศาลเมื่อสั่งรับคำร้องแล้วก็จะออกนั่งพิจารณาไต่สวนคำร้องขอยึดหรืออายัดทรัพย์สินไว้เป็นการชั่วคราวในที่นี้ ซึ่งการไต่สวนจะเป็นการไต่สวนพยานบุคคลและเอกสารของผู้ร้อง (พนักงานอัยการ) ไปฝ่ายเดียวแต่ในบางกรณีอาจมีผู้เป็นเจ้าของทรัพย์สินหรือผู้มีส่วนได้เสียในทรัพย์สินยื่นคำร้องคัดค้านการยึดหรืออายัดทรัพย์สินไว้

ชั่วคราวได้ โดยสามารถแต่งตั้งทนายความยื่นคำร้องคัดค้านได้ และทนายความหรือผู้เป็นเจ้าของทรัพย์สินหรือผู้มีส่วนได้เสียในทรัพย์สินนั้นสามารถซักถามค่านพยานของผู้ร้องให้ศาลรับฟังได้ว่ากรณียังไม่มีเหตุจำเป็นที่จะยึดหรืออายัดทรัพย์สินไว้ชั่วคราวระหว่างพิจารณาได้ แต่จะไม่มีสิทธิอ้างพยานหลักฐานซึ่งเป็นพยานบุคคลของฝ่ายตนเองมาพิสูจน์ได้ คงสามารถอ้างพยานเอกสารประกอบการซักถามค่านพยานของผู้ร้องได้เท่านั้น เมื่อทำการไต่สวนพยานของผู้ร้องจนสิ้นกระแสความ ผู้ร้องแถลงหมดพยานหลักฐาน ศาลจะถือว่าคดีเสร็จการพิจารณาในการไต่สวนเสร็จสิ้น ก็จะมีคำสั่งในทันที เมื่อผู้ร้องมีพยานหลักฐานฟังได้ว่าหากไม่ทำการยึดหรืออายัดทรัพย์สินนั้นเป็นการชั่วคราว ทรัพย์สินนั้นอาจมีการโอน จำหน่าย หรือยกย้ายไปเสียซึ่งทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิด ก็จะมีคำสั่งให้ยึดหรืออายัดทรัพย์สินนั้นเป็นการชั่วคราวไว้จนกว่าคดีที่ร้องขอให้ยึดหรืออายัดทรัพย์สินนั้นจะพิจารณาเสร็จสิ้น

หลังจากศาลมีคำสั่งให้ยึดหรืออายัดทรัพย์สินนั้นเป็นการชั่วคราวระหว่างการพิจารณาคดีแล้ว ก็จะแจ้งคำสั่งให้ผู้ร้อง (พนักงานอัยการ) และสำนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินทราบ เพื่อให้ทำการยึดหรืออายัดทรัพย์สินไว้ชั่วคราวระหว่างพิจารณาคดี ทางสำนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินก็จะมีหนังสือแจ้งคำสั่งศาลไปยังหน่วยงาน หรือสถาบันการเงินให้ยึดหรืออายัดทรัพย์สินไว้ต่อไป เช่น ในกรณีที่ยึดที่ดินไว้ชั่วคราวก็จะมีหนังสือแจ้งยังสำนักงานที่ดินที่ทรัพย์สินตั้งอยู่เพื่อมิให้มีการจำหน่าย โอนที่ดินนั้นต่อไป หรืออายัดเงินฝากของผู้กระทำความผิดในบัญชีของธนาคารแห่งหนึ่ง ก็จะมีหนังสือแจ้งให้ธนาคารนั้นอายัดเงินในบัญชีตามเลขบัญชีที่ศาลมีคำสั่งอายัดไว้ มิให้มีการเบิกถอนเงินที่มีอยู่ในบัญชีออกไป เป็นการรักษาทรัพย์สินนั้นไว้จนกว่าศาลจะพิจารณาคดีนั้นเสร็จ เพื่อป้องกันการยกย้ายถ่ายเททรัพย์สินออกไป

๓. การกำหนดนัดพิจารณาคดีฟอกเงินของศาล

๓.๑ ระบบพิจารณาคดีอย่างต่อเนื่องและครบองค์คณะ

ระบบการนัดพิจารณาคดีของศาลยุติธรรมปัจจุบันนำระบบการพิจารณาอย่างต่อเนื่องมาใช้บังคับทุกศาล ซึ่งระบบการพิจารณาคดีต่อเนื่อง ศาลจัดประเภทคดีเป็น ๓ ประเภทคดีดังต่อไปนี้

๓.๑.๑ คดีจัดการพิเศษ

หมายถึง คดีประเภทที่มีประเด็นไม่ยุ่งยาก สามารถพิจารณาคดีให้เสร็จได้ด้วยความรวดเร็ว อันได้แก่ คดีที่จำเลยขาดนัดไม่ยื่นคำให้การภายในเวলাกำหนด หรือไม่มาศาลในวันนัดพิจารณา ซึ่งศาลจะทำการสืบพยานโจทก์ไปฝ่ายเดียว หรือคดีที่ผู้บริหารศาลประกาศให้เป็นคดีจัดการพิเศษคดีเหล่านี้ศาลพิจารณาด้วยความรวดเร็ว

๓.๑.๒ คดีสามัญ

หมายถึง คดีที่จำเลยยื่นคำให้การปฏิเสธฟ้องของโจทก์ และให้การต่อสู้คดี จึงจำเป็นต้องทำการสืบพยานทั้งสองฝ่ายเพื่อประกอบการพิจารณาก่อนมีคำพิพากษา และไม่อาจพิจารณาให้แล้วเสร็จด้วยความรวดเร็ว ศาลจะนัดพร้อมหรือนัดขึ้นสองสถานเพื่อประชุมคดีกำหนดแนวทางในการพิจารณาคดีและกำหนดวันนัดสืบพยานแบบต่อเนื่อง

๓.๑.๓ คดีสามัญพิเศษ

หมายถึง คดีสามัญที่มีพยานหลักฐานจำนวนมากเป็นพิเศษไม่

อาจทำการสืบพยานหลักฐานให้แล้วเสร็จโดยเร็ว ศาลจะนัดพิจารณาคดีประเภทนี้ต่อเนื่องติดต่อกัน จนกว่าจะพิจารณาคดีแล้วเสร็จหรือคดีที่คู่ความขาดนัดพิจารณาหรือคู่ความตกลงกันได้ให้เป็นคดีจัดการพิเศษ ศาลพิจารณาพิพากษาคดีให้แล้วเสร็จได้ในวันนั้น หรือในวันอื่นที่เลื่อนการพิจารณาออกไปไม่เกิน ๗ วัน ตามข้อบังคับประธานศาลฎีกาว่าด้วยระเบียบราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม ว่าด้วยแนวปฏิบัติการนั่งพิจารณาคดีครบองค์คณะและต่อเนื่อง พ.ศ. ๒๕๔๕ ข้อ ๑๖ แต่คดีที่ จำเลยให้การปฏิเสธต่อสู้คดี ศาลไม่อาจสืบพยานโจทก์จำเลยให้แล้วเสร็จในวันนัดพิจารณาคดีครั้งแรก ดังกล่าวได้จัดเป็นคดีประเภทนี้เข้าสู่ประเภทคดีสามัญ และนำคดีเข้าระบบนัดสืบพยานอย่างต่อเนื่อง

๓.๒ การนัดพิจารณาคดีระบบต่อเนื่องและครบองค์คณะ

การนัดพิจารณาคดีระบบต่อเนื่องและครบองค์คณะนั้น ต้องพิจารณาคดีอย่างต่อเนื่องกันไปแต่ละคดีวันละ ๑ เรื่อง หรือมากกว่า ๑ เรื่อง ตามจำนวนองค์คณะผู้พิพากษาของ ศาลตามระเบียบราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรมว่าด้วยแนวปฏิบัติการนั่งพิจารณาคดีครบองค์คณะ และต่อเนื่อง พ.ศ. ๒๕๔๕ ศาลแพ่งมีจำนวนองค์คณะผู้พิพากษาทั้งหมด ๕๔ คณะ องค์คณะ ประกอบด้วยผู้พิพากษา ๑ นาย และผู้พิพากษาหัวหน้าคณะ ๑ นาย รวมผู้พิพากษา ๒ นาย การ จัดลำดับคิวนัดพิจารณาคดีจะทำให้นัดพิจารณาคดีได้เร็วหรือช้าขึ้นอยู่กับจำนวนปริมาณคดีของศาล ซึ่งรวมทั้งคดีประเภทอื่นด้วย และจำนวนผู้พิพากษาในแต่ละศาลบางศาลอาจนัดพิจารณาคดีได้ภายใน ไม่เกิน ๓ เดือน ๖ เดือน ๑ ปี ๒ ปีบ้างแล้วแต่กรณี ซึ่งจะขึ้นอยู่กับปัจจัยอื่น เช่น ประเภทของคดี ความสลับซับซ้อนของคดี พยานหลักฐานของแต่ละคดี จำนวนของคู่ความ ซึ่งจะมีความแตกต่างกัน การนัดพิจารณาคดีครั้งแรกตามหมายเรียกนั้นกำหนดให้การนั่งพิจารณาสืบพยานให้ศาลนั่งพิจารณา ติดต่อกันไปโดยไม่เลื่อนคดีจนกว่าจะเสร็จการพิจารณา เว้นแต่มีเหตุจำเป็นอันมิอาจก้าวล่วงเสียได้ ศาลจะมีคำสั่งเลื่อนการพิจารณาคดีได้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา ๔๐ วรรคหนึ่ง บัญญัติว่า

“เมื่อศาลได้กำหนดนัดวันนั่งพิจารณาและแจ้งให้คู่ความทราบแล้ว ถ้าคู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีเหตุ จำเป็นที่จะต้องขอเลื่อนการนั่งพิจารณาต่อไปโดยเสนอคำขอในวันนั้นหรือก่อนวันนั้น ศาลจะสั่งให้ เลื่อนคดีต่อไปก็ได้ แต่เมื่อศาลได้สั่งให้เลื่อนไปแล้ว คู่ความฝ่ายนั้นจะขอเลื่อนการนั่งพิจารณาอีก ไม่ได้ เว้นแต่มีเหตุจำเป็นอันมิอาจก้าวล่วงเสียได้ และคู่ความฝ่ายที่จะขอเลื่อนแสดงให้เป็นที่พอใจ ของศาลได้ว่า ถ้าไม่อนุญาตให้เลื่อนต่อไปอีกจะทำให้เสียความยุติธรรม ก็ให้ศาลสั่งเลื่อนคดีต่อไปได้ เท่าที่จำเป็นแม้จะเกินกว่าหนึ่งครั้ง”

เมื่อไม่มีการสืบพยานเนื่องจากจำเลยให้การปฏิเสธต่อสู้คดี ต้องนัดสืบพยาน โจทก์และจำเลยใหม่ในระบบการพิจารณาสืบพยานต่อเนื่องและครบองค์คณะ ก็คือการเลื่อนการนั่ง พิจารณาคดีมาจากการนั่งพิจารณาคดีครั้งแรกนั่นเอง

การนัดพิจารณาคดีอย่างต่อเนื่องนั้นจะมีการนัดพิจารณาติดต่อกันทุกวัน ตั้งแต่วันอังคารจนถึงวันศุกร์ เว้นแต่วันจันทร์ ที่ศาลจะเก็บเอาไว้พิจารณาคดีประเภทจัดการคดีพิเศษ คดีเร่งรัด คดีจัดการมรดก คดีไม่มีข้อยุ่งยาก คดีที่คู่ความอีกฝ่ายหนึ่งขาดนัดพิจารณาคดี หรือในคดีที่มีการ ชี้สองสถาน คดีนัดตรวจพยานหลักฐาน ประชุมคดี และคดีประเภทอื่น ๆ ที่ไม่ใช่คดีที่ต้องพิจารณา คดีอย่างต่อเนื่อง และในวันหยุดราชการ เช่น วันหยุดนักขัตฤกษ์ต่าง ๆ จะเห็นได้ว่าในระยะเวลา ๑ เดือน จะมีวันนัดพิจารณาอย่างต่อเนื่องไม่เกิน ๑๖ วันทำการ ซึ่งจะไม่นับวันหยุดนักขัตฤกษ์

๓.๓ การนัดพิจารณาคดีฟ้องเงิน

คดีความผิดฐานพอกเงินที่เกี่ยวกับการขอให้ศาลมีคำสั่งริบทรัพย์สินให้ตกเป็นของแผ่นดิน ถือว่าเป็นคดีประเภทหนึ่งที่อยู่ภายใต้การจัดการคดีในระบบการพิจารณาคดีอย่างต่อเนื่องและครบองค์คณะด้วย ซึ่งจะต้องมาจัดระบบว่าเป็นคดีจัดการพิเศษ คดีสามัญ และคดีสามัญพิเศษ นั้นก็แล้วแต่ว่าจะเข้าลักษณะเป็นคดีฝ่ายเดียวที่ไม่มีผู้คัดค้าน หรือมีผู้คัดค้านแต่คดีไม่สลบซับซ้อนหรือผู้คัดค้านน้อยหลาย หรือคดีมีพยานหลักฐานมีจำนวนไม่มากแต่คดีพอกเงินที่เกิดขึ้นในศาลแพ่งส่วนใหญ่ นั้น จะเป็นคดีที่เกี่ยวข้องกับทรัพย์สินของบุคคลจำนวนมาก และทรัพย์สินที่ทางสำนักงานป้องกันและปราบปรามการพอกเงินทำการยึดหรืออายัดทรัพย์สินชั่วคราวมานั้น เป็นทรัพย์สินที่มีราคามูลค่าสูง เป็นหลักร้อยล้านบาท หลักพันล้านบาทก็มี จะส่งผลให้คดีดังกล่าวมีพยานหลักฐานไม่ว่าจะเป็นพยานบุคคลหรือพยานเอกสารจำนวนมาก บางคดีมีพยานเอกสารจำนวนมากกว่า ๑๐ กล่อง บางคดีถึง ๑๐๐ กล่องก็มี ตัวอย่างคดีที่เกิดขึ้นมาแล้ว เช่น คดีร้องขอให้ยึดทรัพย์สินที่มีผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับการกระทำความผิดฐานค้ามนุษย์ที่เกิดขึ้นสถานบริการอาบอบนวดนาตาลี หรือคดีความผิดเกี่ยวกับการฉ้อโกงประชาชนแชร์ลูกโซ่ต่างๆ คดีทิวร์ศูนย์เหรียญที่จังหวัดภูเก็ต คดีฉ้อโกงประชาชนของสหกรณ์เครดิตยูเนียนคลองจั่นเหล่านี้ เป็นต้น คดีส่วนใหญ่ที่พนักงานอัยการยื่นคำร้องขอให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดินที่ศาลแพ่ง ร้อยละ ๙๐ เป็นคดีประเภทที่มีผู้คัดค้านหลายราย และมากกว่าหนึ่งรายทั้งสิ้น จึงส่งผลให้การนัดพิจารณาคดีต่อเนื่องและครบองค์คณะของศาลต้องนัดคดีบางคดีเกินกว่า ๑๐ นัด (๑๐ วัน) บางคดีนัดมากกว่า ๓๐ นัด (๓๐ วัน)

การนัดพิจารณาอย่างต่อเนื่องจึงต้องมีการนัดพิจารณาคดีไว้ล่วงหน้าในอนาคตจะช้าหรือเร็ว นั้น มีปัจจัยขึ้นอยู่กับตารางวันว่างนัดพิจารณาคดีของศาล แต่เนื่องจากศาลแพ่งยังมีคดีแพ่งสามัญ คดีประเภทอื่นที่มีการนัดพิจารณาคดีอย่างต่อเนื่องทำนองเดียวกันอีก ซึ่งคดีแพ่งทั่วไปที่นัดพิจารณาอย่างต่อเนื่องนี้ก็มีจำนวนมาก นอกจากนี้การนัดพิจารณาอย่างต่อเนื่อง ขึ้นอยู่กับวันว่างของคู่ความผู้ร้อง (พนักงานอัยการ) และ ทุนความของผู้คัดค้านด้วย จึงส่งผลให้ต้องนัดล่วงเกินกว่า ๖ เดือน นับแต่วันนัดตรวจพยานหลักฐาน ประชุมคดี และกำหนดแนวทางการพิจารณาคดี บางคดีอาจนัดล่วงหน้า ๑ ปี หรือ ๑ ปีกว่า ขึ้นกับปัจจัยที่กล่าวมาแล้วข้างต้น แต่เมื่อนัดพิจารณาคดีอย่างต่อเนื่องไว้แล้ว เมื่อถึงวันนัดพิจารณาศาลก็จะทำการไต่สวนพยานบุคคลและเอกสารไปจนเสร็จคดี แต่ในบางคดีอาจมีการไต่สวนไม่แล้วเสร็จภายในกำหนดนัดก็ต้องมีการนัดพิจารณาคดีเพิ่มเติมจนกว่าจะเสร็จคดี บางคดีอาจติดปัญหาพยานบุคคล ที่เป็นพยานปากสำคัญอาจติดราชการสำคัญ หรือเจ็บป่วยจนไม่อาจมาศาลได้ ศาลก็จำต้องเลื่อนการพิจารณาคดีไต่สวนออกไป ส่งผลทำให้คดีล่าช้าอีก และต้องมีการกำหนดนัดพิจารณาไต่สวนใหม่อีกครั้ง

เมื่อพนักงานอัยการยื่นคำร้องขอให้ยึดหรืออายัดทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดมูลฐานในความผิดตามกฎหมายพอกเงินแล้ว เจ้าหน้าที่ธุรการศาลจะลงรับออกหมายเลขคดีดำ และลงนัดวันนัดไต่สวนคำร้องต่อไป โดยจะทำการนัดหลังจากยื่นคำร้องแล้วประมาณ ๔๕ วัน เนื่องจากตามกฎหมายกำหนดให้ศาลแพ่งต้องประกาศคำสั่งของศาลให้ผู้ใดที่จะอ้างว่าเป็นเจ้าของผู้รับโอน หรือผู้รับประโยชน์ในทรัพย์สินดังกล่าวทราบในหนังสือพิมพ์รายวันที่มีจำหน่ายแพร่หลายในท้องถิ่นติดต่อกันอย่างน้อย ๒ วัน ว่าประสงค์จะคัดค้านให้ยื่นคำร้องคัดค้านก่อนศาลมีคำสั่ง

๓.๓.๑ คดีไม่มีผู้คัดค้าน (คดีฝ่ายเดียว)

เมื่อถึงกำหนดวันนัดพิจารณาไต่สวนคำร้อง ปรากฏว่าไม่มีผู้อ้างเป็นเจ้าของทรัพย์สิน ผู้รับโอน หรือผู้รับผลประโยชน์แล้วแต่กรณียื่นคำร้องคัดค้านแต่อย่างใด ศาลจะ

ทำการไต่สวนพยานหลักฐานของผู้ร้อง (พนักงานอัยการ) ไปฝ่ายเดียว โดยผู้ร้องจะนำพยานบุคคลมาเบิกความต่อศาลประกอบพยานเอกสารต่าง ๆ ผู้ร้องจะต้องแสดงพยานหลักฐานจนทำให้ศาลเชื่อว่าทรัพย์สินตามคำร้องเป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดในความผิดตามมูลฐานในความผิดฐานฟอกเงิน เมื่อผู้ร้องแถลงหมดพยานบุคคลที่จะสนับสนุนข้ออ้างตามคำร้องร้องแล้ว คดีเสร็จการพิจารณาไต่สวนคดี ศาลจะให้ผู้ร้องรอฟังคำสั่งหรือนัดฟังคำสั่งต่อไปแล้วแต่กรณี

๓.๓.๒ คดีมีผู้คัดค้าน

เมื่อผู้อ้างเป็นเจ้าของทรัพย์สิน ผู้รับโอน หรือผู้รับประโยชน์แล้วแต่กรณี ยื่นคำร้องคัดค้านขอให้ปล่อยทรัพย์สินที่ผู้ร้องยื่นคำร้องให้ยึดหรืออายัดทรัพย์สินก่อนหรือในวันนัดพิจารณาไต่สวนคำร้องก็ตาม ศาลจะทำการเปลี่ยนจากการนัดไต่สวนคำร้องในครั้งแรก เป็นการนัดตรวจพยานหลักฐาน ประชุมคดี และแนวทางในการพิจารณาคดีแทน โดยจะเรียกพนักงานอัยการที่ยื่นคำร้องว่า “ผู้ร้อง” และผู้ยื่นคำร้องคัดค้านว่า “ผู้คัดค้าน” ซึ่งอาจมีคนเดียวหรือหลายคนก็ได้ แต่หากมีผู้คัดค้านหลายคน จะเรียกว่า ผู้คัดค้านที่ ๑ ผู้คัดค้านที่ ๒ ถัดไปจนครบจำนวนครบผู้คัดค้านทุกคน

๓.๓.๒.๑ คดีมีผู้คัดค้านรายเดียว

คดีที่มีผู้คัดค้านรายเดียวและคดีไม่สลับซับซ้อนหรือคดีมีพยานหลักฐานจำนวนไม่มากหรือไม่ยุ่งยากและวันนัดพิจารณาคดีไม่มากนักไม่เกิน ๒ นัด ซึ่งการพิจารณาคดีว่ายุ่งยากหรือสลับซับซ้อนหรือไม่นั้น ให้เป็นดุลยพินิจของผู้พิพากษาเจ้าของสำนวน โดยผู้บริหารศาลคือ อธิบดีผู้พิพากษาศาลหรือรองอธิบดีผู้พิพากษาศาลที่ได้รับมอบหมายจากอธิบดีผู้พิพากษาศาลจะเป็นผู้พิจารณาจ่ายสำนวนคดีโดยจะมีการจ่ายสำนวนให้ผู้พิพากษาของศาลทำการพิจารณาก่อนถึงวันกำหนดนัดพิจารณา ศาลจะทำการพิจารณาคดีอย่างคดีไม่มีผู้คัดค้านโดยไม่นำคดีดังกล่าวเข้าสู่ระบบการพิจารณาคดีอย่างต่อเนื่องและครบองค์คณะ คงพิจารณาให้ผู้พิพากษาเจ้าของสำนวนที่ได้รับมอบหมายพร้อมองค์คณะพิจารณาไต่สวนพยานผู้ร้องและผู้คัดค้านให้แล้วเสร็จ จนมีคำสั่งต่อไป

๓.๓.๒.๒ คดีมีผู้คัดค้านหลายรายและคดีมีความ

สลับซับซ้อนหรือคดีมีพยานหลักฐานจำนวนมาก

เมื่อถึงวันนัดพิจารณาครั้งแรกและมีผู้คัดค้านยื่นคำร้องคัดค้านก่อนหรือในวันนัดพิจารณา ผู้พิพากษาเจ้าของสำนวนและองค์คณะที่ได้รับมอบหมายให้พิจารณาคดีทำการตรวจพยานหลักฐานทั้งสองฝ่ายแล้วบางครั้งก็อาจมีผู้คัดค้าน ๑๐ - ๒๐ ราย เมื่อผู้ร้องกับผู้คัดค้านซึ่งอาจมีการแต่งตั้งทนายความให้ดำเนินคดีแทนแล้วมาศาลพร้อมกันแล้ว ศาลจะทำการสอบถามคู่ความทั้งสองฝ่ายถึงจำนวนพยานบุคคลและพยานเอกสารที่จะทำการไต่สวนว่ามีมากน้อยเพียงใด แล้วทำการตรวจพยานหลักฐานของทั้งสองฝ่ายว่าพยานบุคคลที่คู่ความทั้งสองฝ่ายกล่าวอ้างเป็นพยานที่มีความสำคัญที่จะต้องนำมาทำการไต่สวนหรือไม่ หรือเป็นพยานบุคคลปากใดที่ฟังเพื่อยไม่รู้เห็นในข้อเท็จจริง หรือเป็นพยานบอกเล่า พยานแวดล้อม หรือพยานหลักฐานใดบ้างที่คู่ความสามารถยอมรับข้อเท็จจริงกันได้บ้าง

เมื่อศาลสอบถามคู่ความทั้งสองไม่ว่าจะเป็นฝ่ายผู้ร้อง (พนักงานอัยการ) ผู้คัดค้านแล้ว แถลงว่าแต่ละฝ่ายมีพยานบุคคลจำนวนที่ปากที่จะนำมาให้ศาลทำการไต่สวนแล้ว ในบางคดีมีพยานบุคคลทั้งสองฝ่ายรวมกันถึง ๑๐๐ ปาก หรือ ๒๐๐ ปากก็มี ศาลก็จะมากำหนดนัดพิจารณาคดี

อย่างต่อเนื่องโดยมีมาตรฐานกลางว่านัดพิจารณาได้สวนพยานบุคคลจำนวน ๔ ปากต่อ ๑ วัน (นัดพิจารณาช่วงเช้าระหว่างเวลา ๙ - ๑๒ นาฬิกา นัดพิจารณาช่วงบ่ายระหว่างเวลา ๑๓.๓๐ - ๑๖.๓๐ นาฬิกา) เมื่อศาลเห็นว่าคดีมีพยานหลักฐานจำนวนมาก คดีต้องใช้วันนัดพิจารณาจำนวนมากกว่า ๒ นัดขึ้นไป ก็จะมีคำสั่งในรายงานกระบวนการพิจารณาของศาลให้นำคดีดังกล่าวเข้าสู่ระบบการพิจารณาคดีอย่างต่อเนื่องและครบองค์คณะ และจะมีคำสั่งให้คู่ความทั้งสองฝ่ายไปกำหนดวันนัดพิจารณาล่วงหน้าตามจำนวนวันนัดพิจารณาที่แถลงต่อศาล และศาลเห็นว่าจำนวนกำหนดนัดพิจารณานั้นเป็นสมควร ที่ศูนย์นัดความของศาล จะมีเจ้าหน้าที่ศูนย์นัดความเป็นผู้ตรวจดูวันนัดพิจารณาว่าวันนัดพิจารณาที่คู่ความทั้งสองประสงค์จะทำการสืบพยานนั้นมีคดีอื่นๆ ได้กำหนดจองนัดไว้เต็มหรือไม่ และหากยังไม่มีนัดพิจารณาก็จะทำการนัดพิจารณาให้ โดยต้องมีกำหนดวันเวลานัดล่วงหน้าไม่เกิน ๖ เดือน แต่ในทางปฏิบัติมีคดีที่เข้าสู่ศาลแพ่งจำนวนมาก ทั้งคดีสามัญทั่วไปซึ่งก็เข้าสู่ระบบการพิจารณาคดีอย่างต่อเนื่องและครบองค์คณะด้วย ส่งผลให้ศูนย์นัดความไม่สามารถนัดพิจารณาคดีต่อเนื่องและครบองค์คณะทุกคดีไม่เกิน ๖ เดือนได้ บางคดีมีการกำหนดนัดพิจารณาคดีล่วงล้ำเกินกว่า ๑ ปีก็มี โดยเฉพาะคดีฟ้องเงินที่ผู้ร้องคือพนักงานอัยการ ซึ่งแต่ละคนต้องรับคดีฟ้องเงินมาฟ้องคดีและพิจารณาจำนวนมาก เนื่องจากจำนวนพนักงานอัยการที่ทำคดีฟ้องเงินมีจำนวนน้อย ก็ส่งผลให้คดีฟ้องเงินต้องนัดพิจารณานานออกไปเพราะพนักงานอัยการได้นัดคดีฟ้องเงินคดีอื่นไว้แล้ว

๔. วิธีพิจารณาคดีฟ้องเงิน

การได้สวนคำร้องขอริบทรัพย์สิน เมื่อปรากฏหลักฐานเป็นที่เชื่อได้ว่าทรัพย์สินใดเป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดตามความผิดมูลฐานอันจะเป็นความผิดฐานฟ้องเงิน ให้เลขาธิการสำนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินส่งเรื่องให้พนักงานอัยการพิจารณาเพื่อยื่นคำร้องขอให้ศาลมีคำสั่งให้ทรัพย์สินนั้นตกเป็นของแผ่นดินโดยเร็ว^{๖๖} หลังจากศาลรับคำร้องแล้วก็มีการพิจารณาสั่งรับหรือไม่รับคำร้องตามรูปคดี หากศาลเห็นว่าคดีมีเหตุที่ผู้ร้องจะร้องขอให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดิน จะมีคำสั่งรับคำร้องและมีคำสั่งให้ผู้ร้องประกาศคำสั่งของศาลให้หนังสือพิมพ์รายวันที่มีจำหน่ายแพร่หลายในท้องถิ่นอย่างน้อยสองวันติดต่อกัน เพื่อให้ผู้ซึ่งอาจอ้างว่าเป็นเจ้าของหรือมีส่วนได้เสียในทรัพย์สินยื่นคำร้องคัดค้านต่อศาลก่อนศาลมีคำสั่ง

เมื่อถึงวันกำหนดนัดได้สวนคำร้องขอให้ทรัพย์สินนั้นตกเป็นของแผ่นดิน ให้ศาลทำการได้สวนคำร้องของพนักงานอัยการแล้วหากศาลเชื่อว่าทรัพย์สินนั้นเป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิด และคำร้องขอผู้ซึ่งอ้างว่าเป็นเจ้าทรัพย์สินหรือผู้รับโอนทรัพย์สิน ฟังไม่ขึ้น ให้ศาลมีคำสั่งให้ทรัพย์สินนั้นตกเป็นของแผ่นดิน^{๖๗}

แต่ตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒ มิได้บัญญัติวิธีการได้สวนพยานหลักฐานไว้โดยเฉพาะว่าให้ศาลทำการได้สวนโดยใช้ระบบการได้สวนอย่างไร ว่าจะให้ใช้ระบบกล่าวหา หรือใช้ระบบได้สวน แต่อย่างไร แต่เนื่องจากศาลยุติธรรมใช้ระบบ

^{๖๖}“พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒”ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ ๑๑๖, ๒๑ เมษายน ๒๕๔๒, มาตรา ๔๙, หน้า ๒๖.

^{๖๗}เรื่องเดียวกัน. มาตรา ๕๑, หน้า ๒๗.

กล่าวหาในการพิจารณาคดีมาโดยตลอด ไม่ว่าจะเป็นคดีแพ่งหรือคดีอาญา ระบบไต่สวนเพิ่งถูกนำมาใช้เมื่อมีการจัดตั้งศาลปกครอง โดยศาลปกครองนำระบบไต่สวนจากประเทศฝรั่งเศสมาใช้ ซึ่งเป็นระบบที่ให้ศาลมีบทบาทในการค้นหาความจริงมากกว่าที่จะให้คู่ความเป็นผู้ค้นหาพยานหลักฐานมาแสดงต่อศาล ระบบนี้ยังให้อำนาจศาลที่จะทำหน้าที่ซักถามพยานด้วยตนเอง เพื่อป้องกันคู่ความถามพยานในประเด็นข้อเท็จจริงที่ไม่เกี่ยวข้องกับคดี แต่ก็ยังเปิดโอกาสให้ศาลอนุญาตให้คู่ความซักถามพยานได้ และวิธีพิจารณาคดีไม่เคร่งครัดมากนัก มุ่งประสงค์ที่จะค้นหาความจริงในคดีเป็นหลัก

ปัจจุบันศาลยุติธรรมได้นำระบบไต่สวนอย่างเช่นศาลปกครอง นำมาปรับใช้กับคดีบางประเภทที่จำเป็นต้องใช้วิธีพิจารณาคดีที่รวดเร็ว และเป็นธรรม โดยศาลสามารถค้นหาและแสวงหาข้อเท็จจริงเพิ่มเติมเพื่อความเป็นธรรม และสกัดกั้นการที่นายความคู่ความตั้งคำถามพยานไม่ว่าจะซักถาม ถามค้าน หรือถามติง โดยใช้คำถามจำนวนมากและยาวนานเป็นเวลาหลายนัด ซึ่งศาลจะเป็นผู้ซักถามพยานด้วยตนเอง ทำการการสืบพยานในชั้นศาลกระชั้น ได้ข้อเท็จจริงที่ถูกต้อง รัดกุม และเป็นประโยชน์แก่การพิจารณา โดยนำมาใช้ในศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ศาลล้มละลายกลาง ศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ ศาลแรงงาน ศาลอาญาคดีทุจริตและประพฤติมิชอบ และคดีบางประเภท เช่น คดีผู้บริโภค

อนึ่ง พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒ มีบัญญัติไว้ในหมวด ๖ การดำเนินการเกี่ยวกับทรัพย์สิน ตามมาตรา ๕๙ วรรคหนึ่ง ซึ่งบัญญัติว่า "การดำเนินการทางศาลตามหมวดนี้ ให้อยู่ต่อศาลแพ่งและให้นำประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้บังคับโดยอนุโลม" ดังนั้นนับแต่พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒ มีผลใช้บังคับเรื่อยมาจนถึงปัจจุบันนี้เป็นเวลา ๒๐ ปีแล้ว ศาลจึงใช้วิธีการไต่สวนคำร้องขอริบทรัพย์สินคดีฟอกเงินในระบกกกล่าวหา เนื่องจากมาตรา ๕๙ วรรคหนึ่งดังกล่าวได้บัญญัติให้ศาลต้องนำประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้บังคับโดยอนุโลม

วิธีพิจารณาคดีการไต่สวนคำร้องขอริบทรัพย์สินคดีฟอกเงิน จึงถือเสมือนหนึ่งว่าเป็นการดำเนินคดีในทางแพ่ง มิใช่เป็นการดำเนินคดีอาญา ทั้งที่การริบทรัพย์สินเป็นโทษสถานหนึ่งในทางอาญา ตามประมวลกฎหมายอาญา หมวด ๓ โทษและวิธีการเพื่อความปลอดภัย ส่วนที่ ๑ โทษมาตรา ๑๘ บัญญัติว่า "โทษสำหรับลงแก่ผู้กระทำความผิดมีดังนี้

- (๑) ประหารชีวิต
- (๒) จำคุก
- (๓) กักขัง
- (๔) ปรับ
- (๕) ริบทรัพย์สิน

โทษประหารชีวิตและโทษจำคุกตลอดชีวิตมิให้นำมาใช้บังคับแก่ผู้ซึ่งกระทำความผิดในขณะที่มีอายุต่ำกว่าสิบแปดปี

ในกรณีผู้ซึ่งกระทำความผิดในขณะที่มีอายุต่ำกว่าสิบแปดปีได้กระทำความผิดที่มีระวางโทษประหารชีวิตหรือจำคุกตลอดชีวิต ให้ถือว่าระวางโทษดังกล่าวได้เปลี่ยนเป็นระวางโทษจำคุกห้าสิบปี"

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒ ประกาศใช้บังคับมีวัตถุประสงค์ว่าการริบทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดฐานฟอกเงิน มิได้มุ่งประสงค์เฉพาะทรัพย์สินของผู้กระทำความผิดมูลฐานอันเป็นความผิดฟอกเงินเท่านั้น แต่ยังคงครอบคลุมไปถึงตัวทรัพย์สินมากกว่า ถ้าทรัพย์สินนั้นเป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวกับกับการกระทำความผิดฟอกเงิน ไม่ว่าจะทางตรงหรือทางอ้อม และทรัพย์สินนั้นแม้ผู้เป็นเจ้าของหรือผู้รับโอนทรัพย์สินไม่ได้กระทำความผิดฐานฟอกเงินก็ตาม ก็ถือว่าเป็นทรัพย์สินที่จะต้องตกเป็นของแผ่นดินด้วย เมื่อพิจารณาถึงทรัพย์สินเป็นหลักมิได้พิจารณาถึงการกระทำผิดทางอาญาของฐานความผิดอันเป็นความผิดมูลฐาน จึงถือว่าการริบทรัพย์สินตามกฎหมายฉบับนี้ไม่ใช่โทษทางอาญาตามความหมายของประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๑๘ (๕) แม้ว่าจะใช้ถ้อยคำทำนองเดียวกันก็ตาม แต่ถือว่าการริบทรัพย์สินในความผิดตามพระราชบัญญัตินี้เป็นคดีในทางแพ่งที่ต้องดำเนินทางศาลให้ยื่นต่อศาลแพ่งและให้นำประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้บังคับโดยอนุโลม แต่การดำเนินคดีของพนักงานอัยการได้รับยกเว้นค่าธรรมเนียมทั้งปวง^{๖๘}

ศาลจึงต้องนำวิธีการพิจารณาคดีตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้ นับแต่มีการจัดตั้งศาลยุติธรรมมา ศาลยุติธรรมได้นำระบบการพิจารณาคดีแบบกล่าวหา (Accusatorial System) กับมาใช้ระบบการพิจารณาคดีของศาลเรื่อยมาจนถึงปัจจุบันนี้ โดยระบบนี้ ผู้พิพากษาจะทำหน้าที่เป็นคนกลางพิจารณาคดีโดยเปิดเผย ฝ่ายที่ฟ้องคดีหรือโจทก์ต้องเป็นฝ่ายที่กล่าวหา มีหน้าที่นำพยานหลักฐานมาพิสูจน์ให้ศาลเห็นว่าฝ่ายที่ถูกฟ้องคือหรือจำเลยกระทำความผิดตามที่ถูกกล่าวหา และจำเลยก็สามารถนำพยานหลักฐานของตนเองมาพิสูจน์ต่อศาลว่าไม่ได้กระทำความผิดตามที่ถูกกล่าวหา ศาลจึงทำหน้าที่เป็นกลางรับฟังพยานหลักฐานจากทั้งสองฝ่ายแล้วจึงไปวินิจฉัยพิเคราะห์ตามหลักการรับฟังพยานหลักฐานแล้วเชื่อพยานหลักฐานของฝ่ายใดว่ามีน้ำหนักมากกว่ากัน โดยศาลไม่มีสิทธิที่จะแสวงหาพยานหลักฐานมาเองหรือไม่มีสิทธิที่จะรับฟังพยานหลักฐานนอกสำนวนคดีมาประกอบการวินิจฉัยได้

วิธีพิจารณาคดีตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งใช้ระบบกล่าวหา (Accusatorial System) กำหนดให้ศาลเป็นกลางรับฟังพยานหลักฐานจากทั้งสองฝ่าย ศาลจะกำหนดให้คู่ความนำพยานหลักฐานของฝ่ายตนเข้าสืบตามภาระการพิสูจน์ได้ส่วนใหญ่จะเป็นการสืบพยานบุคคลประกอบพยานเอกสาร โดยมีหลักการซักถามพยานบุคคล ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา ๑๑๗ บัญญัติว่า “คู่ความที่อ้างพยานชอบที่จะตั้งข้อซักถามได้ในทันใดที่พยานได้สาบานตนตามมาตรา ๑๑๒ และมาตรา ๑๑๖ หรือถ้าศาลเป็นผู้ซักถามพยานก่อนก็ให้คู่ความซักถามพยานได้ต่อเมื่อศาลได้ซักถามเสร็จแล้ว

เมื่อคู่ความฝ่ายที่อ้างพยานได้ซักถามพยานเสร็จแล้ว คู่ความอีกฝ่ายหนึ่งชอบที่จะถามค้านพยานนั้นได้

เมื่อได้ถามค้านพยานเสร็จแล้ว คู่ความฝ่ายที่อ้างพยานชอบที่จะถามตั้งได้ เมื่อได้ถามตั้งพยานเสร็จแล้ว ห้ามมิให้คู่ความฝ่ายใดซักถามพยานอีก เว้นแต่จะได้รับอนุญาตจากศาล

^{๖๘}“พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒” เรื่องเดิม มาตรา ๕๙, หน้า ๓๐.

ถ้าคู่ความฝ่ายใดได้รับอนุญาตให้ถามพยานได้ดังกล่าวนี้ คู่ความอีกฝ่ายหนึ่งย่อมถามค้านพยานได้อีกในข้อที่เกี่ยวกับคำถามนั้น

คู่ความที่ระบุพยานคนใดไว้ จะไม่ติดใจสืบพยานคนนั้นก็ได้ในเมื่อพยานคนนั้นยังไม่ได้เบิกความตามข้อถามของศาลหรือของคู่ความฝ่ายที่อ้าง แต่ถ้าพยานได้เริ่มเบิกความแล้ว พยานอาจถูกถามค้านหรือถามตงได้

ถ้าพยานเบิกความเป็นปรปักษ์แก่คู่ความฝ่ายที่อ้างตนมา คู่ความฝ่ายนั้นอาจขออนุญาตต่อศาลเพื่อซักถามพยานนั้นเสมือนหนึ่งพยานนั้นเป็นพยานซึ่งคู่ความอีกฝ่ายอ้างมา

การซักถามพยานก็ดี การซักถามค้านพยานก็ดี การถามตงพยานก็ดี ถ้าคู่ความคนใดได้ตั้งทนายความไว้หลายคน ให้ทนายความคนเดียวเป็นผู้ ถาม เว้นแต่ศาลจะเห็นสมควรเป็นอย่างอื่น”

ในดำเนินคดีฟ้องเงินที่ศาลแพ่งนั้น ศาลแพ่งจะต้องนำระบบตามวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้บังคับโดยอนุโลม จึงต้องมีการสืบพยานโดยให้ฝ่ายที่กล่าวอ้างคือผู้ร้องหรือพนักงานอัยการนำพยานหลักฐานของฝ่ายตนมาสืบพยาน แล้วให้ผู้คัดค้านนำพยานของฝ่ายมาพิสูจน์ต่อไป ซึ่งการพิจารณาสืบพยานของศาลก็จะทำการสืบพยานโดยมีการซักถามพยาน ถามค้านพยาน ถามตงพยานตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา ๑๑๗ ดังกล่าวข้างต้น สืบพยานบุคคลที่ผู้ร้องอ้างจนหมดพยาน แล้วทำการสืบพยานของฝ่ายผู้คัดค้านจนหมดพยาน จนคู่ความทั้งสองฝ่ายแถลงหมดพยาน ถือว่าคดีเป็นอันเสร็จการพิจารณา ศาลก็จะนัดฟังคำสั่งต่อไป และศาลก็จะนำพยานหลักฐานต่าง ๆ ค่าเบิกความพยาน พยานเอกสารที่ได้จากการพิจารณาคดีไปพิจารณาคดีเพื่อมีคำสั่งต่อไป

๕. คำสั่งศาลและการปฏิบัติตามคำสั่งศาล

๕.๑ คำสั่งของศาลในการยึดหรืออายัดทรัพย์สินไว้ชั่วคราวระหว่างพิจารณา

เมื่อพนักงานอัยการยื่นคำร้องขอให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดินต่อศาลอันเชื่อได้ว่าทรัพย์สินนั้นได้มาจากการกระทำความผิดฐานฟอกเงิน และทรัพย์สินนั้นคณะกรรมการธุรกรรมสำนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินได้มีการยึดหรืออายัดทรัพย์สินไว้ชั่วคราว พนักงานอัยการจะยื่นคำขอให้ยึดหรืออายัดทรัพย์สินนั้นไว้ชั่วคราวระหว่างพิจารณาพร้อมกับคำร้องขอให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดินด้วย เมื่อศาลรับคำร้องขอให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดินแล้ว จะมีคำสั่งในคำขอให้ยึดหรืออายัดทรัพย์สินไว้ชั่วคราวนั้น ให้พนักงานอัยการนำพยานหลักฐานมาทำการไต่สวนในทันที

หลังจากศาลทำการไต่สวนพยานหลักฐานของพนักงานอัยการเสร็จแล้ว ก็จะมีคำสั่งและอ่านคำสั่งให้พนักงานอัยการฟังตามกฎหมาย คำสั่งของศาล ก็จะมีคำสั่งให้ยึดหรืออายัดทรัพย์สินนั้นไว้ชั่วคราวระหว่างพิจารณา โดยแจ้งคำสั่งนั้นให้สำนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน หน่วยงาน หรือสถาบันการเงิน ให้ทำการยึดหรืออายัดทรัพย์สินนั้นไว้ชั่วคราว โดยห้ามมิให้ผู้ใดจำหน่าย จ่าย โอน ทรัพย์สินนั้นในระหว่างพิจารณาคดี

๕.๒ คำสั่งศาลในกรณีคดีเสร็จการพิจารณา

เมื่อพนักงานอัยการยื่นคำร้องขอให้ทรัพย์สินนั้นตกเป็นของแผ่นดินต่อศาลอันเชื่อได้ว่าทรัพย์สินนั้นได้มาจากการกระทำความผิดฐานฟอกเงิน หลังจากศาลรับคำร้องนัดพิจารณาคดีไต่สวนพยานหลักฐานจะมีคำสั่งในวันนั้นไต่สวนหรือนัดฟังคำสั่ง แล้วแต่กรณี คำสั่งของ

ศาลจะมีคำสั่ง ดังต่อไปนี้

๕.๒.๑ ในกรณีที่พยานหลักฐานรับฟังไม่ได้ว่าทรัพย์สินนั้น เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดฐานฟอกเงิน

ให้ศาลสั่งคืนทรัพย์สินนั้น และยกคำร้อง ถ้าไม่มีผู้ใดขอรับคืน
ทรัพย์สินภายในสองปีนับแต่วันที่ศาลมีคำสั่ง ให้สำนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินส่งเข้า
กองทุนป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน^{๖๙}

๕.๒.๒ ในกรณีที่พยานหลักฐานรับฟังเชื่อว่าทรัพย์สินนั้นเป็น ทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิด

และคำร้องของผู้ซึ่งอ้างเป็นเจ้าของทรัพย์สินหรือผู้รับโอนนั้นฟัง
ไม่ขึ้น ศาลจะมีคำสั่งให้ทรัพย์สินนั้นตกเป็นของแผ่นดิน^{๗๐}

๕.๓ การปฏิบัติตามคำสั่งศาล

เมื่อสำนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินมีพยานหลักฐานเชื่อได้ว่า
ทรัพย์สินเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดฐานอื่นจะเป็นความผิดฐานฟอกเงิน ก็จะดำเนินตรวจสอบ
ทรัพย์สินนั้นและทำการยึดหรืออายัดทรัพย์สินนั้นไว้ชั่วคราวตามอำนาจหน้าที่ตามกฎหมาย ดังนั้น
ทรัพย์สินต่าง ๆ นั้นจึงอยู่ในอำนาจการควบคุมดูแลและการครอบครองของสำนักงานป้องกันและ
ปราบปรามการฟอกเงิน จากนั้นทำการสอบสวนส่งเรื่องให้พนักงานอัยการ และศาลมีคำสั่งรับคำร้อง
ริบทรัพย์สิน และพนักงานอัยการขอคุ้มครองชั่วคราวให้ยึดหรืออายัดทรัพย์สินไว้ชั่วคราวระหว่าง
พิจารณา และศาลมีคำสั่งให้ยึดหรืออายัดทรัพย์สินคุ้มครองชั่วคราวแล้วก็ตาม ทรัพย์สินต่าง ๆ นั้น
ทางสำนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินก็ยังครอบครองดูแลทรัพย์สินนั้นในระหว่างพิจารณา
เมื่อศาลมีคำสั่งเกี่ยวกับคำร้องขอริบทรัพย์สิน ตามที่พนักงานอัยการร้องขอตามพระราชบัญญัติ
ป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒ มาตรา ๕๑ แล้วแบ่งออกเป็น ๒ กรณี คือ

๕.๓.๑ ในกรณีที่ศาลมีคำสั่งคืนทรัพย์สิน

เป็นหน้าที่ของผู้เป็นเจ้าของทรัพย์สินหรือผู้รับโอนแล้วแต่กรณี
ต้องมีหน้าที่ไปติดต่อยื่นคำร้องขอทรัพย์สินคืนที่สำนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน แต่ถ้า
หากไม่ไปยื่นขอรับทรัพย์สินคืนภายใน ๒ ปี นับแต่วันที่ศาลมีคำสั่ง ก็ให้สำนักงานป้องกันและ
ปราบปรามการฟอกเงินนำทรัพย์สินส่งเข้ากองทุนป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินต่อไป

๕.๓.๒ ในกรณีที่ศาลมีคำสั่งให้ทรัพย์สินนั้นตกเป็นของแผ่นดิน

เป็นหน้าที่ของสำนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน
หากทรัพย์สินนั้นเป็นเงินสดหรือเงินที่เกิดจากการบริหารจัดการทรัพย์สินให้สำนักงานป้องกันและ
ปราบปรามการฟอกเงินส่งเข้ากองทุนป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินกึ่งหนึ่ง และส่งให้กระทรวง
การคลังกึ่งหนึ่ง แต่หากเป็นทรัพย์สินอื่นที่เป็นอสังหาริมทรัพย์หรือสังหาริมทรัพย์ที่ไม่สะดวกต่อการ
ขนย้ายหรือจะเป็นภาระแก่ทางราชการ สามารถดำเนินการจัดให้เจ้าของหรือผู้ครอบครองหรือผู้มีส่วน

^{๖๙}“พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒” เรื่องเดิม. มาตรา
๕๑/๑, หน้า ๒๘.

^{๗๐}เรื่องเดียวกัน. มาตรา ๕๑, หน้า ๒๗.

ได้เสียในทรัพย์สินรับทรัพย์สินไปดูแลและใช้ประโยชน์ หรือจัดให้ผู้อื่นดูแลรักษาทรัพย์สิน หรือจัดให้ส่วนราชการนำไปใช้ประโยชน์เพื่อประโยชน์แก่ทางราชการ หรือจัดการนำทรัพย์สินนั้นออกขายทอดตลาดเป็นเงินสดต่อไป^{๗๑}

สรุป

หลังจากพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒ ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เมื่อวันที่ ๒๑ เมษายน ๒๕๔๒ ตามมาตรา ๒ แห่งพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าว กำหนดให้มีผลใช้บังคับเมื่อพ้นกำหนด ๑๒๐ วันนับแต่ประกาศในราชกิจจานุเบกษา^{๗๒} เป็นต้นไป ดังนั้นจึงมีผลใช้บังคับเมื่อวันที่ ๒๐ สิงหาคม ๒๕๔๒ และต่อมาได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินหลายฉบับ ตั้งแต่ ฉบับที่ ๑ ถึงฉบับที่ ๕ (พ.ศ. ๒๕๕๘) และใช้บังคับจนถึงปัจจุบันนี้ โดยส่วนใหญ่การปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมมุ่งเน้นในเรื่องการเพิ่มฐานความผิดมูลฐานในครอบครัวการกระทำความผิดเกี่ยวกับอาชญากรรมทางเศรษฐกิจ และการปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน (คณะกรรมการ ป.ง.) คณะกรรมการธุรกรรม เลขานุการ พนักงานเจ้าหน้าที่ ในการดำเนินเกี่ยวกับการยึดหรืออายัดทรัพย์สินของสำนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน เพื่อเป็นการสกัดกั้นและปราบปรามป้องกันในการที่ผู้กระทำความผิดจะยกย้าย ถิ่นที่ ซ่อนเร้นทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิดเป็นการป้องกันอาชญากรรมทางเศรษฐกิจที่เป็นที่มีขอบด้วยกฎหมายให้กลายเป็นเงินที่ขอบด้วยกฎหมาย โดยให้อำนาจสำนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน เป็นหน่วยงานราชการในการดำเนินการตรวจสอบทางสถาบันการเงิน ผู้ประกอบอาชีพเกี่ยวกับการดำเนินการเกี่ยวกับการลงทุนหรือการเคลื่อนย้ายเงินทุนในตลาดหลักทรัพย์ ผู้ประกอบอาชีพค้าอัญมณี เพชรพลอย ทองคำ หรือเครื่องประดับด้วยอัญมณี เพชรพลอยหรือทองคำ ผู้ประกอบการค้าหรือให้เช่าซื้อรถยนต์ ผู้ประกอบการค้าของเก่า ผู้ประกอบอาชีพเกี่ยวกับสินเชื่อบุคคลที่มีใช้สถาบันการเงิน ผู้ประกอบอาชีพเกี่ยวกับบัตรเครดิตที่มีใช้สถาบันการเงิน ผู้ประกอบอาชีพเกี่ยวกับการชำระเงินทางอิเล็กทรอนิกส์ และผู้ประกอบอาชีพดำเนินธุรกิจทางการเงิน การแลกเปลี่ยนเงินที่มีใช้สถาบันการเงิน เสมือนเป็นพนักงานสอบสวนที่จะรวบรวมพยานหลักฐานการตรวจยึดหรืออายัดทรัพย์สินไว้ชั่วคราวก่อนเพื่อป้องกันการยกย้าย ถิ่นที่ทรัพย์สินไปก่อน มีคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินคณะหนึ่ง และยังมีคณะกรรมการธุรกรรมอีกคณะหนึ่ง เป็นผู้ดำเนินการสั่งการให้เลขานุการสำนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พนักงานเจ้าหน้าที่ให้ดำเนินการตรวจสอบ ตรวจยึดหรืออายัดทรัพย์สินไว้ชั่วคราว การจัดการและการเก็บรักษาทรัพย์สินไว้ นับแต่ยึดหรืออายัดไว้ในระหว่างการดำเนินคดีในชั้นศาล

^{๗๑}“ระเบียบคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน ว่าด้วยการเก็บรักษาและจัดการทรัพย์สินที่ถูกยึดหรืออายัด พ.ศ. ๒๕๔๓” ข้อ ๙, หน้า ๓.

^{๗๒}“พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒” เรื่องเดิม มาตรา ๒, หน้า ๑.

ดังนั้นดำเนินการสอบสวน รวบรวมพยานหลักฐาน ของสำนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินจึงเป็นการรวบรวมพยานหลักฐานเพื่อเสนอเรื่องส่งต่อพนักงานอัยการให้ยื่นคำร้องขอริบทรัพย์สินให้ตกเป็นของแผ่นดินต่อศาล แต่เนื่องจากตามกฎหมายดังกล่าวได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาและใช้บังคับจนปัจจุบันนี้เป็น ๒๐ ปีเศษแล้ว สำนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินมีหน้าที่ต้องทำการตรวจสอบในด้านการทำธุรกรรมทางการเงิน ทรัพย์สินและดำเนินคดีแก่ผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับการกระทำความผิดฐานฟอกเงินทั่วราชอาณาจักร พยานหลักฐานต่าง ๆ อยู่ในภูมิภาคตามจังหวัดต่าง ๆ เช่น เชียงใหม่ ภูเก็ต ขอนแก่น อุดรธานี เป็นต้น แต่การดำเนินคดีทั้งหมดต้องมาดำเนินคดีต่อศาลแพ่งเพียงศาลเดียวเท่านั้น ซึ่งตั้งอยู่ในกรุงเทพมหานคร ทั้งในการดำเนินคดียังมีปัญหาและอุปสรรคในทางปฏิบัติไม่ว่าจะเป็นในส่วนการดำเนินงานของสำนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พนักงานอัยการ และของศาลก็ตาม ประกอบกับในปัจจุบันการดำเนินคดีของผู้กระทำความผิดในความผิดเกี่ยวกับการกระทำความผิดฐานฟอกเงินมีการพัฒนารูปแบบในการกระทำความผิดที่ยากแก่การติดตามการดำเนินคดีการยึดหรืออายัดทรัพย์สินในคดีฟอกเงินให้ยากแก่การตรวจสอบ การยึดหรืออายัดทรัพย์สินมากขึ้น และแม้พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒ จะได้มีการปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมมาหลายฉบับจนถึงฉบับล่าสุดมีการแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน ฉบับที่ ๕ พ.ศ. ๒๕๕๘ แล้วก็ตาม แต่ยังมีปัญหาและข้อกฎหมายบางประการที่ยังไม่ได้แก้ไขให้ทันต่ออาชญากรรมทางเศรษฐกิจที่พัฒนารูปแบบที่ยากแก่การป้องกันและปราบปรามมากขึ้น ปัจจุบันมีการใช้ระบบการโอนเงินทางอิเล็กทรอนิกส์มากขึ้น ส่งผลให้การดำเนินกระบวนการสอบสวนของสำนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน ในการรวบรวมพยานหลักฐาน การนำพยานหลักฐานเสนอต่อพนักงานอัยการและศาล การดำเนินคดีเกี่ยวกับการยึดหรืออายัดทรัพย์สินในคดีฟอกเงินล่าช้า ไม่ทันต่ออาชญากรรมทางเศรษฐกิจ การดำเนินคดีของพนักงานอัยการและวิธีพิจารณาคดีในชั้นศาลมีการสับสน เนื่องจากคดีขอริบทรัพย์สินเป็นทรัพย์สินที่มีมูลค่าดีราคาเป็นเงินจำนวนมากพยานหลักฐานไม่ว่าจะเป็นพยานบุคคลหรือพยานเอกสารจำนวนมาก โดยตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒ บัญญัติให้ศาลให้วิธีการไต่สวนคำร้องขอริบทรัพย์สินให้นำประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้บังคับโดยอนุโลม ดังนั้นการไต่สวนสืบพยานของศาลจึงเป็นระบบกล่าวหา (Accusatorial System) ทำให้การดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีล่าช้า จึงจำเป็นที่จะต้องศึกษาหาวิธีการพิจารณาคดีรูปแบบใหม่ เพื่อแก้ปัญหาให้การดำเนินคดีในการขอริบทรัพย์สินจากการกระทำความผิดฐานฟอกเงินให้ตกเป็นของแผ่นดินเป็นไปด้วยความกระชับ รวดเร็ว เป็นธรรม และทันต่อเทคโนโลยีที่ทันสมัยต่อไป

บทที่ ๕

สรุปและข้อเสนอแนะ

สรุป

นับแต่พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒ ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เมื่อวันที่ ๒๑ เมษายน ๒๕๔๒ และมีผลใช้บังคับเมื่อวันที่ ๒๐ สิงหาคม ๒๕๔๒ ภายหลังจากต่อมาได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินอีกหลายฉบับ ล่าสุดมีการแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน ฉบับที่ ๕ พ.ศ. ๒๕๕๘ ความผิดตามพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าว มีทั้งความผิดที่เป็นส่วนการริบทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดมูลฐานอันจะเป็นความผิดฐานฟอกเงิน ซึ่งกฎหมายดังกล่าวให้ดำเนินคดีที่ศาลแพ่งเพียงแห่งเดียว แต่ตามพระราชบัญญัตินี้ยังมีบทกำหนดโทษในทางอาญาอยู่ในหมวด ๗ ตั้งแต่มาตรา ๖๐ ถึงมาตรา ๖๖ ซึ่งในส่วนคดีอาญาการดำเนินคดีต่าง ๆ ก็ไปตามเขตอำนาจศาลทั่วไป ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา หมวด ๓ อำนาจศาล ตั้งแต่มาตรา ๒๒ ถึงมาตรา ๒๖ โดยไม่ขอกล่าวถึงคดีในส่วนทางอาญา เพราะเป็นเขตอำนาจของศาลในคดีส่วนอาญา

การดำเนินคดีฟอกเงินเกี่ยวกับขอริบทรัพย์สินให้ตกเป็นของแผ่นดินมีการดำเนินคดีในศาลแพ่งเพียงศาลเดียว มีวัตถุประสงค์หลักก็เพราะผู้ประกอบอาชญากรรม ซึ่งกระทำความผิดกฎหมายอาญาร้ายแรงบางฐานความผิด เช่น เกี่ยวกับการก่อการร้ายและเนื่องจากการสนับสนุนทางการเงินแก่การก่อการร้ายอันเป็นปัจจัยที่ช่วยสนับสนุนทำให้การก่อการร้ายรุนแรงยิ่งขึ้น อันส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของประเทศชาติ ทำให้ผู้กระทำความผิดสามารถนำเงินและทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิดมาใช้สนับสนุนการกระทำความผิดอาญาได้ อีกทั้งเป็นการตัดวงจรการประกอบอาชญากรรมลดน้อยลงหรือให้หมดไป กระบวนการบังคับใช้กฎหมายป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินสามารถดำเนินการไปได้ด้วยความเรียบร้อย รวดเร็ว มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

สำนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน เป็นหน่วยงานด้านธุรการคล้ายพนักงานสอบสวน สำนักงานตำรวจแห่งชาติ พนักงานสอบสวนคดีพิเศษ กรมสอบสวนคดีพิเศษ (DSI) พนักงานป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ สำนักงานป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ปปช.) โดยมีหน่วยงานธุรการ คือเลขาธิการ เป็นผู้บริหารสูงสุด มีพนักงานเจ้าหน้าที่ฝ่ายต่าง ๆ เป็นผู้ดำเนินการ มีคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน คณะหนึ่ง เป็นผู้ควบคุมการบริหารงานของเลขาธิการ นอกจากนี้ในส่วนการดำเนินริบทรัพย์สิน ยังมีคณะกรรมการธุรกรรมคณะหนึ่ง ทำหน้าที่ตรวจสอบทรัพย์สินว่าทรัพย์สินใดนั้นเกี่ยวกับการกระทำความผิดฐานฟอกเงินหรือไม่ เพื่อดำเนินการส่งเรื่องต่อให้พนักงานอัยการยื่นคำร้องต่อขอริบทรัพย์สินนั้น ตกเป็นของแผ่นดินต่อไป

การดำเนินคดีที่ผ่านมามีปริมาณคดีที่สำนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินได้ดำเนินคดีส่งเรื่องให้พนักงานอัยการยื่นคำร้องต่อศาล นับแต่กฎหมายฟอกเงิน มีผลใช้บังคับสำนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินได้ดำเนินการ ยึด หรืออายัดทรัพย์สิน ที่เชื่อว่าเกี่ยวข้องกับการ

กระทำความผิดฐานฟอกเงินถึงปัจจุบันนี้มีคดีขอริบทรัพย์สินที่คงค้างพิจารณาในศาลแพ่งอีกหลายร้อยคดี เนื่องจากปัจจัยในการดำเนินคดีหลายประการ อย่างเช่น คดีมีทุนทรัพย์ที่ขอริบทรัพย์สินจำนวนมาก ทรัพย์สินมีมากมายหลายรายการ พยานบุคคลจำนวนมาก พยานเอกสารจำนวนมาก พนักงานอัยการผู้ว่าคดีมีจำนวนน้อย จำนวนคดีมาก ผู้ร้องคัดค้านจำนวนหลายราย ศาลที่รับพิจารณาคดีฟอกเงินมีเพียงศาลแพ่งศาลเดียว ในคราวเดียวกันศาลต้องรับพิจารณาคดีแพ่งอื่น ๆ อีกจำนวนมาก ระบบวิธีพิจารณาคดีคู่ความสามารถประวิงคดีให้ล่าช้าได้ง่าย โดยมักอ้างว่าไม่มีวันนัด พิจารณาหรือวันนัดพิจารณานัดคดีอีกไว้แล้ว หรือการขอเลื่อนการพิจารณา หรือการขอยกเลิกนัดพิจารณา หรือรอฟังผลคดีส่วนอาญาที่กำลังดำเนินคดีอีกศาลหนึ่ง ทำให้ระบบการจัดการบริหารคดีของศาลล่าช้า และมีคดีค้างพิจารณาจำนวนมาก และที่เป็นปัญหาสำคัญในการดำเนินการพิจารณาคดีคือระบบวิธีพิจารณาคดีที่ใช้ ระบบกล่าวหา คู่ความฝ่ายผู้คัดค้านจะแต่งตั้งทนายความมาในคดีเพื่อซักถามค้าน พยานให้มากเหมือนเป็นการประวิงคดีให้ล่าช้า ซึ่งศาลก็ไม่สามารถที่จะห้ามปราบคู่ความดำเนินดังกล่าวได้ เนื่องจากระบบวิธีพิจารณาคดีต้องทำโดยเปิดเผย เป็นกลาง และให้ความเป็นธรรมแก่คู่ความทั้งสองฝ่าย

ข้อเสนอแนะ

๑. แนวทางแก้ไขการดำเนินคดีฟอกเงินของศาล

ตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒ แม้จะมีการแก้ไขเพิ่มเติมต่อมาอีกหลายฉบับก็ตาม แต่ปัญหาและข้อกฎหมายในทางปฏิบัติอีกหลายประการที่น่าจะมีการปรับปรุงแก้ไข อันจะเป็นผลดีต่อสำนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน สำนักงานศาลยุติธรรม หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อเสนอต่อคณะรัฐมนตรี รัฐบาล ให้เสนอเป็นพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒ นำเสนอรัฐสภาเพื่อพิจารณาออกกฎหมาย ในประเด็นปัญหาดังต่อไปนี้

๑.๑ การดำเนินคดีซึ่งตามพระราชบัญญัตินี้ให้ดำเนินคดีต่อศาลแพ่งเพียงศาลเดียว

ตามมาตรา ๕๙ วรรคหนึ่ง เนื่องจากในปัจจุบันความผิดที่ผู้กระทำความผิดมูลฐานฐานความผิดมากถึง ๒๑ ฐานความผิด จึงมีผู้กระทำความผิดเกิดขึ้นทั่วราชอาณาจักร การตรวจสอบและการดำเนินการยึดหรืออายัดทรัพย์สินของพนักงานเจ้าหน้าที่ของสำนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน ต้องเดินทางไปทั่วราชอาณาจักร แล้วต้องกลับมาดำเนินคดีต่อศาลแพ่ง ที่ตั้งอยู่ในกรุงเทพมหานคร ส่งผลให้เกิดความไม่สะดวกในด้านการรวบรวมพยานหลักฐาน ด้านพยานบุคคลซึ่งอาจเป็นพยานที่มีภูมิลำเนาในท้องที่ทรัพย์สินตั้งอยู่ ไม่สามารถเดินทางมาเป็นพยานต่อศาลแพ่งได้ นอกจากนี้ส่งผลให้การดำเนินคดีฟอกเงินทุกคดี ต้องดำเนินคดีที่ศาลแพ่งศาลเดียวทำให้คดีที่ศาลต้องพิจารณาคดีจำนวนมาก จึงควรแก้ไขกฎหมายให้การดำเนินคดีฟอกเงินสามารถคดีที่ศาลชั้นต้นที่มูลคดีเกิดขึ้นหรือที่ทรัพย์สินตั้งอยู่ เพื่อเป็นการกระจายให้การดำเนินคดีฟอกเงินไปยังศาลชั้นต้นในภูมิภาค เช่น ศาลจังหวัดต่าง ๆ ในภูมิภาค

๑.๒ วิธีพิจารณาคดีฟอกเงิน

ตามพระราชบัญญัตินี้ มาตรา ๕๙ วรรคหนึ่ง ให้นำวิธีพิจารณาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้โดยอนุโลม เนื่องจากปัจจุบันศาลยุติธรรม มีการนำวิธีพิจารณาระบบไต่สวน (Inquisitorial System) มาใช้บังคับในศาลยุติธรรม เช่น ศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ศาลอาญาคดีอาญาทุจริตและประพฤติมิชอบกลาง ศาลอาญาคดีอาญาทุจริตและประพฤติมิชอบภาค ๑ ถึงภาค ๙ นอกจากนี้ศาลคู่ขนานของศาลยุติธรรมคือศาลปกครอง ก็ใช้วิธีพิจารณาคดีแบบไต่สวนมาใช้ในการพิจารณาคดีนับแต่เริ่มตั้งศาลปกครอง เป็นต้นมาส่งผลทำให้การดำเนินคดีเป็นไปโดยกระชับ รัดกุม รวดเร็วและเป็นธรรม ทำให้คดีสำเร็จลุล่วงเป็นไปด้วยเร็ว จึงเห็นควรให้ปรับปรุงแก้ไขวิธีพิจารณาคดีการไต่สวนคำร้อง ขอริบทรัพย์สินในคดีฟอกเงิน จากการใช้วิธีพิจารณาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้บังคับโดยอนุโลม ให้แก้ไขปรับปรุงให้การไต่สวนคำร้องขอริบทรัพย์สินของพนักงานอัยการตามมาตรา ๕๑ โดยใช้ระบบไต่สวน (Inquisitorial System)

๑.๓ ดำเนินการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายให้ชัดเจน

ขจัดปัญหาการตีความกฎหมายคำว่า “การริบทรัพย์สิน” ตามความหมายของพระราชบัญญัตินี้เป็นความผิดในทางอาญา ตามความหมายของประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๑๘ (๕) มิใช่ความผิดตามความหมายในคดีแพ่ง เหมือนอย่างการริบทรัพย์สินในคดีอาญาเสพติดให้โทษ ตามพระราชบัญญัติอาญาเสพติดให้โทษ พ.ศ. ๒๕๒๒ ที่มีบทบัญญัติเกี่ยวกับการริบทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดอาญาเสพติด แม้ว่ารหัสสินนั้นมิใช่ของผู้กระทำความผิดแต่ถ้าฟังได้ว่าเป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิด ศาลมีอำนาจสั่งริบทรัพย์สินได้ และในคดีอาญาทุจริตและประพฤติมิชอบก็มีบัญญัติเกี่ยวเรื่องการริบทรัพย์สินไว้เช่นเดียวกัน ตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีทุจริตและประพฤติมิชอบ พ.ศ. ๒๕๕๙^{๗๓}

“มาตรา ๓๑ การริบทรัพย์สินในคดีทุจริตและประพฤติมิชอบ ไม่ว่าโจทก์จะมีคำขอหรือไม่ก็ตาม นอกจากศาลจะมีอำนาจริบทรัพย์สินตามกฎหมายที่บัญญัติไว้โดยเฉพาะแล้ว ให้ศาลมีอำนาจสั่งให้ริบทรัพย์สินดังต่อไปนี้ด้วย เว้นแต่เป็นทรัพย์สินของผู้อื่นซึ่งมิได้รู้เห็นเป็นใจด้วยในการกระทำความผิด

(๑) ทรัพย์สินที่บุคคลได้ใช้หรือมีไว้เพื่อใช้ในการกระทำความผิด

(๒) ทรัพย์สินหรือประโยชน์อันอาจคำนวณเป็นราคาเงินได้ที่บุคคลได้มาจากการกระทำความผิด หรือจากการเป็นผู้ใช้ ผู้สนับสนุน หรือผู้โฆษณา หรือประกาศให้ผู้อื่นกระทำความผิด

(๓) ทรัพย์สินหรือประโยชน์อันอาจคำนวณเป็นราคาเงินได้ที่บุคคลได้มาจากการจำหน่าย จ่าย โอน ด้วยประการใด ๆ ซึ่งทรัพย์สินหรือประโยชน์ตาม (๑) หรือ (๒)

(๔) ดอกผลหรือประโยชน์อื่นใดอันเกิดจากทรัพย์สินหรือประโยชน์ตาม (๑) (๒) หรือ (๓)

ในการที่ศาลจะมีคำสั่งริบทรัพย์สินตาม (๑) ให้ศาลวินิจฉัยตามควรแก่พฤติการณ์และความร้ายแรงแห่งการกระทำความผิด รวมทั้งโอกาสที่จะนำทรัพย์สินนั้นไปใช้ในการกระทำความผิดอีก

ในกรณีที่ศาลเห็นว่าวิธีการอื่นที่จะทำให้บุคคลไม่สามารถใช้ทรัพย์สินตาม (๑) ในการกระทำความผิดได้อีกต่อไป ให้ศาลมีอำนาจสั่งให้ดำเนินการตามวิธีการดังกล่าวแทนการริบทรัพย์สินหากการดำเนินการตามวรรคสามไม่เป็นผล ศาลจะมีคำสั่งริบทรัพย์สินนั้นในภายหลังก็ได้

^{๗๓}“พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีทุจริตและประพฤติมิชอบ พ.ศ. ๒๕๕๙” ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๑๓๓, ๓๐ กันยายน ๒๕๕๙, หน้า ๑.

มาตรา ๓๔ ในการพิจารณาพิพากษาคดีร้องขอให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดิน เพราะเหตุร่ำรวยผิดปกติหรือมีทรัพย์สินเพิ่มขึ้นผิดปกติให้นำบทบัญญัติในหมวด ๒ วิธีพิจารณาในศาลชั้นต้นมาใช้บังคับโดยอนุโลม เว้นแต่มาตรา ๑๕ วรรคสอง มาตรา ๑๖ มาตรา ๑๗ มาตรา ๑๘ มาตรา ๑๙ มาตรา ๒๘ มาตรา ๓๑ และมาตรา ๓๒

มาตรา ๓๕ คำร้องขอให้ศาลสั่งให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดิน นอกจากจะต้องระบุรายละเอียดเกี่ยวกับข้อกล่าวหาและพฤติการณ์ที่แสดงให้เห็นว่าผู้ถูกกล่าวหาร่ำรวยผิดปกติหรือมีทรัพย์สินเพิ่มขึ้นผิดปกติแล้ว จะต้องระบุรายละเอียดเกี่ยวกับทรัพย์สินและสถานที่ตั้งของทรัพย์สินที่ขอให้ตกเป็นของแผ่นดิน ชื่อ และที่อยู่ของผู้ครอบครองหรือมีชื่อเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในขณะยื่นคำร้องด้วย

มาตรา ๓๖ เมื่อได้รับคำร้องขอให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดิน ให้ศาลประกาศคำร้องดังกล่าวโดยเปิดเผย ตามวิธีการที่กำหนดในข้อบังคับของประธานศาลฎีกา

บุคคลภายนอกอาจร้องคัดค้านเข้ามาในคดีได้แต่ต้องกระทำก่อนศาลชั้นต้นมีคำพิพากษา คำคัดค้านให้ทำเป็นหนังสือยื่นต่อศาลโดยระบุเหตุแห่งการคัดค้านโดยละเอียด และให้ศาลส่งสำเนา คำคัดค้านให้แก่คู่ความทุกฝ่าย

มาตรา ๓๗ ผู้ใดกล่าวอ้างโต้แย้งว่า ทรัพย์สินที่ร้องขอให้ตกเป็นของแผ่นดินมิได้เกิดจากการร่ำรวยผิดปกติก็ดี มิได้เป็นทรัพย์สินเพิ่มขึ้นผิดปกติก็ดี ผู้นั้นมีภาระการพิสูจน์ต่อศาล

ถ้าผู้มีภาระการพิสูจน์ตามวรรคหนึ่ง ไม่อาจพิสูจน์ได้ว่าทรัพย์สินที่ร้องขอให้ตกเป็นของแผ่นดินมิได้เกิดจากการร่ำรวยผิดปกติ หรือมิได้เป็นทรัพย์สินเพิ่มขึ้นผิดปกติ ให้ศาลสั่งให้ทรัพย์สินนั้นตกเป็นของแผ่นดิน

ในกรณีผู้ที่กล่าวอ้างโต้แย้งเป็นทนายหรือผู้จัดการมรดก ให้ศาลคำนึงถึงความสามารถในการพิสูจน์ของบุคคลดังกล่าวและพิจารณาพิพากษามาตราที่เห็นว่าเป็นธรรม”

ซึ่งความผิดดังกล่าวนี้มีลักษณะคล้ายคลึงกัน จึงควรมีการแก้ไขปรับปรุงกฎหมายให้ชัดเจนว่า “การริบทรัพย์สิน” ตามความหมายพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒ นี้ เป็นโทษอย่างหนึ่งในทางอาญาตามความหมายของประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๑๘ (๕) เพื่อเป็นการป้องกันความสับสนในเชิงวิชาการ เมื่อเป็นโทษทางอาญาแล้วการดำเนินคดีในส่วนนี้ก็เป็นคดีอาญาต่อศาลที่มีอำนาจพิจารณาคดีอาญาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาต่อไป แต่เนื่องจากปัจจุบันนี้ได้มีการจัดตั้งศาลอาญาคดีทุจริตและประพฤติมิชอบกลาง ศาลอาญาคดีทุจริตและประพฤติมิชอบ ในภูมิภาคครบทุกภาคแล้ว ศาลอาญาคดีทุจริตและประพฤติมิชอบภาค ๑ ถึงภาค ๙ ซึ่งมีเขตอำนาจครอบคลุมทั่วราชอาณาจักร ดังนั้นการดำเนินคดีฟอกเงินเมื่อถือว่าเป็นการดำเนินคดีอาญาแล้ว จึงสมควรที่จะให้ศาลอาญาคดีทุจริตและประพฤติมิชอบกลาง และศาลอาญาคดีทุจริตและประพฤติมิชอบภาค ๑ ถึงภาค ๙ เป็นศาลที่มีอำนาจพิจารณาคดีแทนศาลแพ่ง ประกอบระบบวิธีพิจารณาของศาลดังที่กล่าวมานี้ เมื่อจัดตั้งขึ้นได้ให้มีการบัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีทุจริตและประพฤติมิชอบ พ.ศ. ๒๕๕๙ เป็นวิธีการในการพิจารณาในระบบไต่สวน ไว้แล้วดังความในมาตรา ๖ ดังนี้

มาตรา ๖ บัญญัติว่า

“วิธีพิจารณาคดีทุจริตและประพฤติมิชอบให้ใช้ระบบไต่สวนและเป็นไปโดยรวดเร็วตามที่กำหนดในพระราชบัญญัตินี้และข้อบังคับของประธานศาลฎีกา ในกรณีที่ไม่มียกเว้นและข้อบังคับดังกล่าวให้นำบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง

หรือกฎหมายว่าด้วยการจัดตั้งศาลแขวงและวิธีพิจารณาความอาญาในศาลแขวงมาใช้บังคับเท่าที่ไม่ขัดหรือแย้งกับบทบัญญัติตามพระราชบัญญัตินี้”

คดีทุจริตและประพฤติมิชอบใดมีข้อหาความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดตามกฎหมายว่าด้วยวิธีพิจารณาความอาญาหรือข้อหาความผิดตามกฎหมายว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์รวมอยู่ด้วย ให้นำบทบัญญัติตามกฎหมายว่าด้วยวิธีพิจารณาความอาญาที่กล่าวมาใช้บังคับแก่ข้อหาความผิดนั้นเท่าที่ไม่ขัดหรือแย้งกับบทบัญญัติตามพระราชบัญญัตินี้

จากการที่ศาลยุติธรรมนำวิธีพิจารณาคดี ระบบไต่สวนนำมาบังคับใช้ในศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ศาลอาญาทุจริตและประพฤติมิชอบกลาง ศาลอาญาคดีทุจริตและประพฤติมิชอบภาค ๑ ถึง ๙ นั้น วิธีพิจารณาคดีระบบไต่สวนสามารถพิจารณาคดีสำคัญ ๆ ให้ลุล่วงเป็นไปได้อย่างรวดเร็ว และเป็นธรรม ขจัดปัญหาการประวิงคดี ถ่วงคดี ให้ล่าช้าจากคู่ความได้ แต่เดิมในระบบกล่าวหาคดีบางคดีพิจารณาคดีใช้เวลาเป็น ๑๐ ปีหรือมากกว่าก็มีวิธีพิจารณาคดีระบบไต่สวนนี้ ให้อำนาจผู้พิพากษาเป็นผู้ทำการไต่สวนด้วยตนเอง โดยซักถามพยาน หมายเรียกพยาน เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการพิสูจน์ความผิดได้มากขึ้น ไม่ต้องทำตัวเป็นกลาง เหมือนอย่างระบบกล่าวหา จึงทำให้เข้าถึงประเด็นข้อเท็จจริง และสามารถค้นหาข้อเท็จจริงที่คู่ความปกปิดให้เปิดเผยได้มากขึ้น ให้ความเป็นธรรมแก่คู่ความ โดยพิจารณาคดีเสร็จเร็วกว่าระบบกล่าวหา หากว่าในคดีฟ้องเงินได้นำระบบไต่สวนมาใช้บังคับจะทำให้ศาลสามารถพิจารณาคดีให้เสร็จเร็วขึ้นส่งผลดีแก่คู่ความและประเทศชาติ ถ้ารับฟังได้ว่าทรัพย์สินนั้นเกี่ยวข้องกับการกระทำผิดฐานฟอกเงินก็สามารถริบทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดินรวดเร็วขึ้น ประเทศชาติหรือแผ่นดิน จักได้นำทรัพย์สินที่ยึดนั้นนำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาประเทศชาติต่อไป และหากฟังข้อเท็จจริงแล้วว่าทรัพย์สินนั้นไม่เกี่ยวข้องกับการกระทำผิดฐานฟอกเงินก็จักได้คืนทรัพย์สินนั้นแก่เจ้าของผู้ครอบครอง หรือผู้รับโอนทรัพย์สินนำทรัพย์สินนั้นไปแสวงหาประโยชน์ก็ถือว่าเป็นพัฒนาประเทศชาติได้อีกทางหนึ่ง ซึ่งรัฐก็สามารถที่เก็บภาษีอากรจากทรัพย์สินนั้นนำไปพัฒนาประเทศชาติต่อไป

๒. แนวทางแก้ไขการดำเนินคดีฟอกเงินของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง

๒.๑ สำนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน

ปัจจุบันมีที่ตั้งอยู่สำนักงานอยู่แห่งเดียวในกรุงเทพมหานคร การป้องกันและปราบปรามดำเนินการยึดหรืออายัดทรัพย์สินในความผิดเกี่ยวกับการฟอกเงิน ต้องอาศัยพนักงานเจ้าหน้าที่ในส่วนกลาง เดินทางไปยังภูมิภาค ส่งผลทำให้มีการจำหน่าย จ่าย โอน ยักย้าย ซ่อนเร้นทรัพย์สินได้โดยง่าย ยากแก่การที่พนักงานเจ้าหน้าที่จะติดตามจะไปดำเนินการยึดหรืออายัดให้ทันต่อเวลา สำนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินต้องรับผิดชอบดำเนินการ ยึด หรือ อายัดทั่วราชอาณาจักร แต่กลับไม่มีสำนักงานสาขาตามภูมิภาคแต่อย่างใดเลย ต่างจากหน่วยงาน เช่น สำนักงานตรวจเงินแผ่นดิน มีสำนักงานใหญ่ที่กรุงเทพมหานคร และมีสำนักงานตรวจเงินแผ่นดินตามภูมิภาคอีก ๑๕ แห่ง การดำเนินงานของสำนักงานตรวจเงินแผ่นดินจึงดำเนินการตรวจสอบด้านการเงินได้ครอบคลุมทั่วราชอาณาจักร

ดังนั้น สำนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินจำเป็นต้องจัดตั้งสำนักงานสาขาตามภูมิภาคของประเทศ เพื่อแบ่งเบาภารกิจของสำนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน ให้ดำเนินการยึดหรืออายัดทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำผิดฐานฟอกเงินได้ครอบคลุม

และรวดเร็วยิ่งขึ้น โดยขยายแยกส่วนราชการให้ครอบคลุมทั่วราชอาณาจักร จะทำให้สามารถป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินให้มีประสิทธิภาพได้มากขึ้น โดยเสนอให้จัดตั้งสำนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินภูมิภาค ๑ ถึง ๙ ตามที่ตั้งของศาลอาญาคดีทุจริตและประพฤติมิชอบภาค ๑ ถึงภาค ๙ เพื่อการดำเนินคดีตามศาลที่ตั้งตามภูมิภาคให้การดำเนินคดีการริบทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดินได้รวดเร็วขึ้น

๒.๒ พนักงานอัยการ

พนักงานอัยการที่ประสบปัญหาในการดำเนินคดีนั้น เนื่องจากพนักงานอัยการผู้ว่าคดีน้อย ไม่พอเพียงกับปริมาณคดีที่ต้องรับผิดชอบ ส่งผลทำให้พนักงานอัยการแต่ละคนต้องรับผิดชอบสำนวนการดำเนินคดีมาก จึงทำให้เมื่อศาลกำหนดวันนัดพิจารณาคดีล่วงหน้าระบบต่อเนื่องและครบองค์คณะ จะทำให้นัดพิจารณาคดีช้าซ้อน หาวันนัดพิจารณาให้เร็วได้ยาก ทำให้การนัดพิจารณาต่อเนื่องและครบองค์คณะต้องใช้เวลาพิจารณานานขึ้น ส่งผลทำให้คดีจึงล่าช้าค้างพิจารณา

เมื่อมีการขยายสำนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน ไปตั้งสาขาตามภูมิภาคตามข้อ ๑. แล้ว พนักงานอัยการก็สามารถเพิ่มอัตราพนักงานอัยการได้ตามสัดส่วนของคดีฟอกเงิน และคดีฟอกเงินถือว่าเป็นคดีอาญาที่ต้องดำเนินคดีที่ศาลอาญาทุจริตและประพฤติมิชอบกลาง หรือศาลอาญาคดีทุจริตและประพฤติมิชอบภาค ๑ ถึง ๙ พนักงานอัยการก็สามารถเพิ่มอัตราและจัดตั้งพนักงานอัยการคดีพิเศษไปยังภูมิภาคตามอัตราสัดส่วนของศาลที่ตั้งอยู่ตามภูมิภาคต่อไป

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

หนังสือ

- กรมพล ท่องธรรมชาติ, สมบูรณ์ สุขสำราญ และ ปรีชา หงส์ไกรเลิศ. การเลือกตั้งพรรคการเมืองและเสถียรภาพของรัฐบาล. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มาสเตอร์เพลส, ๒๕๓๑.
- ชาญชัย แสวงศักดิ์. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายปกครอง เล่ม ๑. กรุงเทพฯ : บริษัทสำนักพิมพ์วิญญูชน จำกัด, ๒๕๓๘.
- ธานีศ เกศวพิทักษ์. คำอธิบายพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีทุจริตและประพฤติมิชอบ. กรุงเทพฯ : สำนักงานศาลยุติธรรม, ๒๕๕๙.
- บวรศักดิ์ อวรรณโณ. กฎหมายมหาชน เล่ม ๑. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์วิญญูชน, ๒๕๔๗.
- บวรศักดิ์ อวรรณโณ. กฎหมายมหาชน เล่ม ๑ วิวัฒนาการทางปรัชญาและลักษณะของกฎหมายมหาชนยุคต่าง ๆ. พิมพ์ครั้งที่ ๓, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์นิติธรรม, ๒๕๓๘.
- บวรศักดิ์ อวรรณโณ. กฎหมายมหาชน, การแบ่งแยกกฎหมายมหาชน – เอกชนและพัฒนาการกฎหมายมหาชนในประเทศไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๑, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์นิติธรรม, ๒๕๓๗.
- อ้างถึงใน ชาญชัย แสวงศักดิ์. คำอธิบายกฎหมายปกครอง. พิมพ์ครั้งที่ ๗, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์วิญญูชน, ๒๕๔๙.
- ปิยะพันธุ์ อุดมศิลป์, VIENNA CONVENTION ปัทสถานของการกำหนดความผิดอาญาฐานฟอกเงิน, มาตรการทางกฎหมายในการปราบปรามองค์กรการค้ายาเสพติดข้ามชาติ โดยสำนักงานอัยการสูงสุด
- ประยูร กาญจนดุล. คำบรรยายกฎหมายปกครอง. พิมพ์ครั้งที่ ๔, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘.
- โกคิน พลกุล. ปัญหาและข้อคิดบางเรื่องจากรัฐธรรมนูญไทย. กรุงเทพฯ : ศูนย์การพิมพ์พลชัย, ๒๕๑๙.
- อ้างถึงใน มนตรี รูปสุวรรณ. กฎหมายรัฐธรรมนูญ. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๓.
- ภริชญา วัฒนรุ่ง. ปรัชญาและพัฒนาการกฎหมายมหาชน. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์วิญญูชน, ๒๕๔๓.
- มานิต จุมปา. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญ ว่าด้วยพรรคการเมือง คณะกรรมการเลือกตั้ง การตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และสมาชิกวุฒิสภา พ.ศ. ๒๕๔๑. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์นิติธรรม, ๒๕๔๓.
- ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔. กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๖.
- สถาบันพระปกเกล้า. สารานุกรมการเมืองไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ : ส เจริญการพิมพ์, ๒๕๔๙.
- โสทร วณิชเสถียร และ เสรีน ปุณณะหิตานนท์. อาชญากรรมทางเศรษฐกิจ : ทฤษฎีและปฏิบัติ. ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์. ๒๕๒๙.

หยุด แสงอุทัย. คำบรรยายชั้นปริญญาโทหลักกฎหมายรัฐธรรมนูญและกฎหมายเลือกตั้งทั่วไป.

พระนคร : พิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๑๓ อ้างถึงใน อภิสร จินตนะพัฒน์.

“รูปแบบและฐานะขององค์กรที่ทำหน้าที่ควบคุมดูแลการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร”.

วิทยานิพนธ์ปริญญานิติศาสตร์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์

มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

หยุด แสงอุทัย. คำอธิบายหลักเกณฑ์ทั่วไปของการเลือกตั้ง และพระราชบัญญัติการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทน

พ.ศ.๒๕๑๑. กรุงเทพฯ : เพชรสยาม, ๒๕๑๒.

อมร จันทรสมบูรณ์. กฎหมายปกครอง. พิมพ์ครั้งที่ ๙, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย

รามคำแหง, ๒๕๒๕

อมร จันทรสมบูรณ์. กฎหมายปกครอง (พ.ศ. ๒๕๒๐), อ้างถึงใน ชัยวัฒน์ วงศ์วัฒนศักดิ์. กรุงเทพฯ :

จิรัชการพิมพ์, ๒๕๔๐.

อมร รักษาสัตย์. ปรัชญารัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ของศาสตราจารย์ ดร.อมร รักษาสัตย์. กรุงเทพฯ :

วี.เจ.พรินติ้ง, ๒๕๔๖.

Montesquieu. De l'Esprit des Lois, Chronologie par Victor Goldshmidt,co.cit. แปลและเรียบเรียง

โดย โภคิน พลกุล. ในปัญหาและข้อคิดบางเรื่องจากรัฐธรรมนูญไทย. กรุงเทพฯ : ศูนย์

การพิมพ์พลชัย, ๒๕๒๙. อ้างถึงใน มนตรี ฟูสุวรรณ. กฎหมายรัฐธรรมนูญ. พิมพ์ครั้งที่ ๗,

กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๓.

วารสารและหนังสือพิมพ์

นันทวัฒน์ บรมานันท์. “ลักษณะขององค์กรตามรัฐธรรมนูญ” www.pub-law.net, ๑๖ สิงหาคม ๒๕๔๔.

บรรเจิด สิงคนดี. “ปัญหาองค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญ”, วารสารวิชาการศาลปกครอง. ปี ๑ ฉบับที่ ๓,

กันยายน - ธันวาคม ๒๕๔๔. หน้า ๔-๕.

วีระพงษ์ บุญโญภาส. “อาชญากรรมทางเศรษฐกิจในทศวรรษที่ ๙๐”. วารสารกฎหมาย คณะ

นิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ปีที่ ๑๔ ฉบับที่ ๒, ๒๕๓๖.

เรวัตร จันทรประเสริฐ และ ฤทัย หงส์สิริ. “ความหมายของ”องค์กรต่าง ๆ ตามรัฐธรรมนูญ” ตามรัฐธรรมนูญ

มาตรา ๒๖๖”, วารสารศาลรัฐธรรมนูญ. ปี ๑ เล่ม ๑, มกราคม - เมษายน ๒๕๔๒.

หน้า ๙๑.

สรุปความเห็นของผู้ร่วมสัมมนา. “เขตอำนาจศาลรัฐธรรมนูญตามบทบัญญัติรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

พุทธศักราช ๒๕๔๐”, วารสารศาลรัฐธรรมนูญ. ปี ๑ เล่ม ๑, มกราคม - เมษายน ๒๕๔๒.

วิทยานิพนธ์ รายงานการวิจัย เอกสารวิจัย

เกริกชัย ฉันทจิตต์. “อาชญากรรมทางเศรษฐกิจ : ศึกษากรณีการฉ้อโกงประกันภัยรถยนต์”.

วิทยานิพนธ์ปริญญานิติศาสตร์มหาบัณฑิต, สาขาวิชานิติศาสตร์, มหาวิทยาลัย

ธุรกิจบัณฑิตย์, ๒๕๕๒.

ชนิดาพร ภูเรือ. “ปัญหาการดำเนินการให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดินตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒”. วิทยานิพนธ์หลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

เริงศักดิ์ วิริยะชัยวงศ์. “ศาลอาญาคดีทุจริตและประพฤติมิชอบกับการคอร์รัปชัน”. เอกสารวิจัยส่วนบุคคล, วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร, ๒๕๕๙.

เริงศักดิ์ วิริยะชัยวงศ์. “นโยบายและอุปสรรคในการจัดตั้งศาลปกครองประเทศไทย”. เอกสารวิจัยส่วนบุคคล, คณะรัฐศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๙.

กฎหมาย

“พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลอาญาคดีทุจริตและประพฤติมิชอบ พ.ศ. ๒๕๕๙”, ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ ๑๓๓, ๑๖ สิงหาคม ๒๕๕๙.

“พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. ๒๕๔๒” ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ ๑๑๖, ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๔๒.

“พระราชบัญญัติให้ใช้พระธรรมนูญศาลยุติธรรม พ.ศ. ๒๕๔๓”, ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ ๑๑๗, ๑๘ พฤษภาคม ๒๕๔๓.

“พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒” ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ ๑๑๖, ๒๑ เมษายน ๒๕๔๒.

“พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีทุจริตและประพฤติมิชอบ พ.ศ. ๒๕๕๙” ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ ๑๓๓, ๓๐ กันยายน ๒๕๕๙.

“รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๖๐” ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ ๑๓๔, ๖ เมษายน ๒๕๖๐.

เอกสารไม่ตีพิมพ์

คณิน บุญสุวรรณ. “อาชญากรรมทางเศรษฐกิจ นักบ่อนทำลายชาติอย่างแท้จริง”. เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการเรื่องอาชญากรรมทางเศรษฐกิจ, ๒๕๒๙.

คู่มือการปฏิบัติงานการพิจารณาคดีตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒ และคดีตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการสนับสนุนทางการเงินแก่การก่อการร้าย พ.ศ. ๒๕๕๖ ด้วยความร่วมมือระหว่างศาลแพ่งและสำนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน, ๒๕๕๖.

“ระเบียบคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน ว่าด้วยการเก็บรักษาและจัดการทรัพย์สินที่ถูกยึดหรืออายัด พ.ศ. ๒๕๔๓”

วีระพงษ์ บุญโญภาส (ม.ป.ป). “การศึกษา วิเคราะห์ และกำหนดแนวทางในการแก้ไขปรับปรุงกฎหมาย

เกี่ยวกับอาชญากรรมเศรษฐกิจการเงิน พระราชกำหนดการกู้ยืมเงินที่เป็นการฉ้อโกง

ประชาชน พุทธศักราช ๒๕๒๗ พระราชบัญญัติการเล่นแชร์ พุทธศักราช ๒๕๒๗
พระราชบัญญัติการเล่นแชร์ พุทธศักราช ๒๕๓๔ พระราชบัญญัติห้ามเรียกดอกเบี้ยเกิน
อัตรา พุทธศักราช ๒๕๓๕”. คณะนิติศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
อภิชัย พันธเสน. “อาชญากรรมทางเศรษฐกิจ : อุปสรรคและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับประสิทธิภาพของการ
บังคับใช้กฎหมาย”. คณะนิติศาสตร์, มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๐.

ฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์

ศาลยุติธรรม. “ประวัติศาลยุติธรรม” (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก :

<http://www.coj.go.th/home/history.html>, ๒๕๖๐.

“สถานิติบัญญัติแห่งชาติ” (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : [Http://www.th.m.wikipedia.org](http://www.th.m.wikipedia.org), ๒๕๕๘.

Wichianlaw. “สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญา” (ออนไลน์), เข้าถึงได้จาก :

<http://www.wichianlaw.plogspot.com>, ๒๕๖๐.

สำนักงานศาลยุติธรรม. “ระบบค้นหาเขตอำนาจศาล”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก :

<https://pubdata.coj.go.th/jurisdiction/>

สำนักอัยการจังหวัดอุดรธานี. “อำนาจหน้าที่ของพนักงานอัยการ”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก :

<http://www.utadit.go.th/index.php/2013-01-18-03-12-23/2013-01-18-03-15-44>, ๒๕๕๖.

สำนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน. “ความเป็นมา”. (ออนไลน์) เข้าถึงได้จาก :

<http://www.amlo.go.th/index.php/th/about/2016-05-04-04-54-33>, ๒๕๕๙.

สำนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน. “อำนาจหน้าที่สำนักงานป้องกันและปราบปรามการ
ฟอกเงิน.”. (ออนไลน์) เข้าถึงได้จาก

<http://www.amlo.go.th/index.php/th/about/2016-04-19-14-12-03>, ๒๕๕๙.

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ	นายบุญชูธรรม วราพงษ์พิศาล
วัน เดือน ปีเกิด	๑๔ เมษายน ๒๕๐๘
การศึกษา	นิติศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยรามคำแหง เนติบัณฑิตไทย สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา นิติศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยรามคำแหง
ประวัติการทำงานโดยย่อ	ผู้ช่วยผู้พิพากษารุ่นที่ ๓๓ (พ.ศ. ๒๕๓๖) ผู้พิพากษาประจำกระทรวง (กระทรวงยุติธรรม) ผู้พิพากษาศาลจังหวัดบุรีรัมย์ ผู้พิพากษาศาลแขวงนนทบุรี ผู้พิพากษาศาลจังหวัดนนทบุรี ผู้พิพากษาศาลจังหวัดสมุทรสาคร ผู้พิพากษาศาลจังหวัดปทุมธานี ผู้พิพากษาหัวหน้าคณะในศาลจังหวัดปทุมธานี ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลจังหวัดอำนาจเจริญ ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลจังหวัดอุบลราชธานี ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลจังหวัดนครราชสีมา ผู้พิพากษาหัวหน้าคณะในศาลอาญา ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลประจำสำนักงานอธิบดีผู้พิพากษาภาค ๑ ผู้พิพากษาหัวหน้าคณะในศาลอาญา ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลจังหวัดมีนบุรี ผู้ช่วยผู้พิพากษาศาลฎีกา รองอธิบดีผู้พิพากษาศาลแพ่ง
ตำแหน่งปัจจุบัน	รองอธิบดีผู้พิพากษาศาลอาญา

สรุปย่อ

ลักษณะวิชา การเมือง

เรื่อง แนวทางการบริหารจัดการงานคดีฟอกเงินในศาลแพ่ง

ผู้วิจัย นายบุญธรรม วราพงศ์พิศาล หลักสูตร วปอ. รุ่นที่ 62

ตำแหน่ง รองอธิบดีผู้พิพากษาศาลอาญา

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สืบเนื่องจากพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. 2542 และพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน ฉบับที่ 1 ถึง ฉบับที่ 5 พ.ศ. 2558 มีผลใช้บังคับ ซึ่งกฎหมายดังกล่าวมีการแก้ไขเพิ่มเติมความผิดมูลฐานตามมาตรา 3 ให้ครอบคลุมถึงการกระทำผิดในทางอาญามากขึ้น รวมทั้งให้อำนาจสำนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินมีอำนาจตรวจสอบเกี่ยวกับการทุจริตกรรม ในกรณีหากมีเหตุอันควรเชื่อได้ว่าอาจมีการโอน จำนาย ยักย้าย ปกปิด หรือซ่อนเร้นทรัพย์สินใดที่เป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิด ให้คณะกรรมการธุรกรรมมีอำนาจสั่งยึดหรืออายัดทรัพย์สินนั้นไว้ชั่วคราวไม่เกิน 90 วัน (มาตรา 48 วรรคหนึ่ง) และในกรณีที่ปรากฏหลักฐานเป็นที่เชื่อได้ว่าทรัพย์สินใดเป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิด ให้เลขาธิการสำนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินส่งเรื่องให้พนักงานอัยการพิจารณาเพื่อยื่นคำร้องให้ศาลมีคำสั่งให้ทรัพย์สินนั้นตกเป็นของแผ่นดินโดยเร็ว (มาตรา 49 วรรคหนึ่ง) เมื่อพนักงานอัยการยื่นคำร้องขอให้ทรัพย์สินนั้นตกเป็นของแผ่นดิน ให้ศาลทำการไต่สวน หากศาลเชื่อว่าทรัพย์สินตามคำร้องเป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิด และคำร้องของผู้อ้างว่าเป็นเจ้าของทรัพย์สินหรือผู้รับโอนทรัพย์สินว่าทรัพย์สินนั้นตนเป็นเจ้าของที่แท้จริง ไม่ใช่ทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิด หรือผู้รับโอนโดยสุจริตและมีค่าตอบแทน หรือได้มาโดยสุจริตและตามสมควรในทางศีลธรรมอันดีหรือในทางการกุศลสาธารณะ ฟังไม่ขึ้น ให้ศาลมีคำสั่งให้ทรัพย์สินนั้นตกเป็นของแผ่นดิน (มาตรา 51 วรรคหนึ่ง) นอกจากนี้ตามกฎหมายดังกล่าวยังให้อำนาจสำนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน ในกรณีที่มีพยานหลักฐานตามสมควรว่าบัญชีของลูกค้าของสถาบันการเงิน เครื่องมือหรืออุปกรณ์ในการสื่อสาร หรือเครื่องคอมพิวเตอร์ใด ถูกใช้หรืออาจถูกใช้เพื่อประโยชน์ในการกระทำความผิดฐานฟอกเงิน พนักงานเจ้าหน้าที่ซึ่งเลขาธิการมอบหมายเป็นหนังสือจะยื่นคำขอฝ่ายเดียวต่อศาลแพ่ง เพื่อมีคำสั่งให้พนักงานเจ้าหน้าที่เข้าถึงบัญชีข้อมูลทางการสื่อสารหรือข้อมูลคอมพิวเตอร์เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลดังกล่าวนั้นก็ได้อีก (มาตรา 46 วรรคหนึ่ง) ตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. 2542 และพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินดังกล่าว มีการระบุศาลที่จะรับคำร้องในคดีฟอกเงินไว้ศาลที่รับดำเนินการคดี คือศาลแพ่ง (มาตรา 46 วรรคหนึ่ง) ดังนั้นในคดีฟอกเงินที่สำนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินดำเนินการยึดอายัดทรัพย์สินของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิด พนักงานอัยการจึงต้องยื่นคำร้องขอให้ทรัพย์สินนั้นตกเป็นของแผ่นดิน อันเกิดจากการกระทำความผิดมูลฐานตามมาตรา 3 (1) – (21) จึงต้องดำเนินคดียื่นคำร้องเพื่อให้ทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิดมูลฐานที่ศาลแพ่งเพียงศาลเดียว โดยมีได้ระบุว่าสามารถยื่นต่อศาลชั้นต้นอื่นที่ทรัพย์สินตั้งอยู่

ในเขตอำนาจแต่อย่างใด ในปัจจุบันนี้การกระทำความผิดในเชิงธุรกรรมในคดีความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด ความผิดเกี่ยวกับการค้ามนุษย์ หรืออาชญากรรมทางเศรษฐกิจ เช่นความผิดฐานฉ้อโกงประชาชนในลักษณะที่เป็นระบบแชร์ลูกโซ่ ความผิดเกี่ยวกับการยกยอกหรือประทุษร้ายต่อทรัพย์สินหรือกระทำโดยทุจริตตามกฎหมายว่าด้วยธุรกิจสถาบันการเงิน ความผิดเกี่ยวกับการพนัน การเล่นพนันทางสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เช่น การพนันทายผลฟุตบอลทางออนไลน์ การพนันรูปแบบต่าง ๆ ทางออนไลน์ และความผิดอื่น ๆ อีกจำนวนมาก ทำให้ปริมาณคดีในความผิดเกี่ยวกับการฟอกเงินมีปริมาณคดีเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2544 ถึงวันที่ 30 กันยายน พ.ศ. 2562 มีคดีฟอกเงิน จำนวน 1,815 คดี ส่งผลทำให้คดีค้างพิจารณาจำนวนมาก ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาวิจัยการบริหารจัดการงานคดีฟอกเงินในศาลแพ่ง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัญหาและแนวทางการแก้ไขการบริหารจัดการงานคดีฟอกเงินในศาลแพ่ง
2. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อมโยงของการดำเนินคดีฟอกเงินซึ่งมีพื้นฐานมาจากการป้องปรามและปราบปรามผู้กระทำความผิดหรืออาชญากรรมทางเศรษฐกิจในการยกย้ายถ่ายทรัพย์สินที่ได้มาโดยมิชอบ
3. เพื่อเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาการบริหารจัดการงานคดีฟอกเงินในศาลแพ่ง

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตการวิจัยครั้งนี้จะทำการศึกษาถึงแนวคิดการแบ่งแยกอำนาจอธิปไตย ทฤษฎีหลักนิติรัฐ แนวคิดหลักความเป็นกลางและอิสระของผู้พิพากษา แนวคิดกฎหมายฟอกเงินของต่างประเทศ ระบบการพิจารณาคดีแบบกล่าวหา ระบบการพิจารณาแบบไต่สวน แนวคิดเกี่ยวกับอาชญากรรมทางเศรษฐกิจ และระบบที่ศาลแพ่งดำเนินคดีอยู่ในปัจจุบันจะทำให้การดำเนินคดีฟอกเงินเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ รวดเร็วและเป็นธรรมหรือไม่ เพียงใด

วิธีดำเนินการวิจัย

วิธีวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้วิจัยใช้วิธีการศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสาร กฎหมายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. 2542 พระราชบัญญัติต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ตำรากฎหมาย รายงานเอกสาร รายงานการสัมมนา เอกสารเผยแพร่ความรู้ นิตยสาร วารสาร หนังสือพิมพ์ สื่อออนไลน์ ทางอินเทอร์เน็ต คำพิพากษาศาลฎีกา ข้อกำหนดของประธานศาลฎีกา คำพิพากษาศาลฎีกา รวมทั้งกฎหมายต่างประเทศเพื่อเปรียบเทียบแนวคิด ทฤษฎีและการบังคับใช้กฎหมาย

ผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยการแนวทางการบริหารจัดการงานคดีฟอกเงินในศาลแพ่ง พบว่ามีปัญหาในการจัดการคดีในเรื่องระบบการไต่สวนคดีฟอกเงิน ซึ่งตามกฎหมายดังกล่าวให้ศาลแพ่งเพียง

ศาลเดียวในราชอาณาจักรที่มีเขตอำนาจไต่สวนพิจารณาคดีฟ้องเงิน และมีได้บัญญัติวิธีการไต่สวนให้ชัดเจนว่า จะใช้รูปแบบการไต่สวนในระบบไต่สวน หรือระบบกล่าวหา แต่ได้บัญญัติให้ศาลนำประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้โดยอนุโลม ดังนั้นศาลแพ่งจึงไต่สวนคดีฟ้องเงินในระบบกล่าวหา ส่งผลให้คู่ความทั้งผู้ร้อง และผู้คัดค้าน อ้างพยานหลักฐานจำนวนมาก ไม่ว่าจะเป็นพยานบุคคลหรือเอกสาร ทำให้การพิจารณาคดีการไต่สวนของศาลต้องใช้เวลาการไต่สวนยาวนาน และบางครั้งคู่ความมีเจตนาที่จะประวิงคดี ทำให้อาศัยโอกาสและช่องทางทางกฎหมายถ่วงคดี โดยมีการเลื่อนการพิจารณาคดี การซักถามและซักค้านพยานบุคคลให้มากและยาวนาน ซึ่งศาลไม่สามารถใช้ดุลพินิจในการสั่งตัดพยาน หรือสั่งดลสืบพยานได้ เนื่องจากศาลต้องทำหน้าที่เป็นกลาง ต้องรับฟังพยานหลักฐานจากทั้งสองฝ่ายแล้วมาชั่งน้ำหนักพยานหลักฐาน ประกอบกับคดีฟ้องเงินเป็นคดีที่เกี่ยวข้องพันทรัพย์สิน ปัจจุบันการกระทำผิดฐานฟ้องเงินเป็นการกระทำผิดที่มีความสลับซับซ้อน เกี่ยวพันถึงสถาบันการเงิน ทรัพย์สินที่ยึดอายัดมีทรัพย์สินที่มีมูลค่าสูง ไม่ว่าจะเป็นเงินหรือทรัพย์สินอื่น เช่น ที่ดิน อาคารห้องชุด พักอาศัย (คอนโดมิเนียม) รถยนต์ ทำให้การพิจารณาคดีเป็นได้อย่างช้า และศาลแพ่งมีปริมาณคดีอื่นๆ ที่ต้องพิจารณาคดีในแต่ละวันจำนวนมาก ต้องเข้าสู่ระบบการพิจารณาคดีต่อเนื่องและครบองค์คณะ ทำให้วันนัดพิจารณาคดีฟ้องเงินที่มีกำหนดนัดพิจารณาคดีจำนวนมากต้องเบียดกับคดีแพ่งทั่วไป หากคดีฟ้องเงินได้มีการแก้ไขกฎหมายให้นำระบบวิธีพิจารณาคดีแบบไต่สวนมาใช้เหมือนอย่างคดีอาญา ทุจริตและประพฤตินิยมชอบ หรือคดีในศาลฎีกาแผนกคดีอาญาสำหรับผู้ดำรงตำแหน่งของนักการเมือง หรือระบบไต่สวนในศาลปกครองแล้ว ซึ่งให้อำนาจศาลที่จะไต่สวนแสวงหาข้อเท็จจริงได้ด้วยตนเอง ก็จะขจัดปัญหาในการคู่ความจะประวิงคดีหรือถ่วงคดีโดยอ้างพยานหลักฐานที่ไม่เกี่ยวข้องกับคดี หรือใช้วิธีซักถามพยานจำนวนมากทำให้การพิจารณาคดีล่าช้า การพิจารณาคดีไต่สวนคดีฟ้องเงินสามารถดำเนินคดีได้โดยรวดเร็ว สะดวกและเป็นธรรม

อีกกรณีหนึ่ง เรื่องเขตอำนาจศาลที่กฎหมายกำหนดให้ศาลแพ่งเพียงศาลเดียวที่มีอำนาจพิจารณาคดีฟ้องเงินในเรื่องการริบทรัพย์สินนั้น เป็นปัญหาทำให้คดีฟ้องเงินที่เกิดขึ้นตามภูมิภาคต้องมาดำเนินคดีที่ศาลแพ่งในกรุงเทพมหานครเท่านั้น ทำให้พยานบุคคลที่อยู่ในภูมิภาคไกลไม่สะดวกเดินทางมาเบิกความต่อศาล เกิดปัญหาการเลื่อนการพิจารณาคดีบ่อยครั้งเพราะเหตุพยานไม่มาศาล หากว่าจะมีการแก้ไขกฎหมายให้คดีฟ้องเงินเป็นคดีที่อยู่ในเขตอำนาจของศาลคดีอาญาทุจริตและประพฤตินิยมชอบกลางหรือภาค 1-9 แล้ว ซึ่งศาลดังกล่าวใช้ระบบการพิจารณาคดีระบบไต่สวน และมีศาลที่ตั้งตามภูมิภาคมีเขตอำนาจครอบคลุมทั่วราชอาณาจักรแล้ว จะทำให้คดีฟ้องเงินสามารถดำเนินคดีได้หลายศาล ส่งผลต่อการพิจารณาคดี กล่าวคือพยานบุคคลที่อยู่ในภูมิภาคไม่ต้องเดินทางมาเบิกความต่อศาลในกรุงเทพมหานคร ทำให้พยานได้รับความสะดวกสามารถมาเป็นพยานโดยไม่ต้องเดินทางไกล ทำให้การนัดพิจารณาคดีเร็วขึ้น ขจัดปัญหาวินิจฉัยของพยานในการมาเป็นพยานศาล และปริมาณคดีฟ้องเงินจะกระจายตามศาลที่ตั้งตามภูมิภาค ส่งผลทำให้ไม่ต้องเข้าคิวดำเนินคดีฟ้องเงินที่ศาลเดียวคือศาลแพ่ง เหมือนอย่างปัจจุบัน ทำให้การพิจารณาจัดการคดีฟ้องเงินของศาลเป็นไปโดยรวดเร็ว

ข้อเสนอแนะ

1. ปรับปรุงแก้ไขกฎหมายเขตอำนาจศาลที่จะรับพิจารณาคดีให้ศาลชั้นต้นที่มูลคดีเกิดขึ้นหรือที่ทรัพย์สินตั้งอยู่เป็นศาลที่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีด้วย เพื่อแบ่งเบาภาระของศาล

แพ่ง หรืออาจแก้ไขกฎหมายให้คดีฟ้องเงินให้อยู่ในเขตอำนาจศาลอาญาคดีทุจริตและประพฤติมิชอบกลาง และภาค 1 ถึง ภาค 9 เป็นการเฉพาะเนื่องจากศาลดังกล่าวใช้ระบบการพิจารณาคดีแบบไต่สวน

2. ปรับปรุงแก้ไขวิธีพิจารณาคดีฟ้องเงิน โดยใช้ระบบไต่สวน (Inquisitorial System) อย่างแท้จริง ขจัดปัญหาคู่ความประวิงคดีให้ล่าช้า ส่งผลทำให้การพิจารณาคดีฟ้องเงิน สะดวก รวดเร็วและเป็นธรรม

3. การบริหารงานคดีฟ้องเงินในศาลแพ่ง ควรที่จะจัดตั้งแผนกคดีฟ้องเงินเพื่อเป็นช่องทางดำเนินคดีไม่ต้องปะปนกับคดีแพ่งสามัญ หรือคดีแพ่งประเภทอื่น ให้เหมือนกับแผนกคดีสิ่งแวดล้อม และแผนกคดีผู้บริโภคที่ศาลแพ่งจัดตั้งแผนกคดีทั้งสอง เสมือนเป็นศาลเล็กในศาลใหญ่ แยกการบริหารคดีฟ้องเงินออกจากคดีทั่วไป

4. ควรจัดตั้งสำนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินในส่วนภูมิภาคเพื่อกระจายงานติดตามยึดหรืออายัดทรัพย์สินอันเนื่องมาจากการกระทำความผิดมูลฐานให้ตกเป็นของแผ่นดินให้ รวดเร็วยิ่งขึ้น

5. ควรจัดตั้งสำนักงานอัยการคดีฟ้องเงินในส่วนภูมิภาคต่าง ๆ ภาค1-ภาค9 ให้ สอดคล้องกับศาลยุติธรรมและสำนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินต่อไป เป็นการเพิ่มอัตรา พนักงานอัยการผู้ว่าคดีฟ้องเงินให้มากขึ้น ส่งผลให้การดำเนินคดีฟ้องเงินรวดเร็วขึ้น